M 6311

Biblioteca „ASTRA"
SIBIU

UNIVERSITATEA DIN IAŞI

11 MAR 2014

BIBLIOTECA CENTRALĂ
„ASTRA"
SIBIIU

BULETINUL

INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÎNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE"

Director: IORGU IORDAN

VOLUMUL VI
(1939)

IAŞI — TIPOGRAFIA ALEXANDRU ŢEREK, STR. GH. MÎRZESCU 9

80279

Bibliothèque
Nationale

UNIVERSITATEA DIN IAŞI

BULETINUL

INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÎNĂ

„ALEXANDRU PHILIPPIDE"

Director: IORGU IORDAN

VOLUMUL VI
(1939)

IAŞI — TIPOGRAFIA ALEXANDRU ŢEREK, STR. GH. MÎRZESCU 9
93/940

80279

Pentru tot ce privește administrația și redacția cei interesați se vor adresa **INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÎNĂ**, Facultatea de Litere și Filozofie, Iași.

CUPRINSUL.

STUDII.

Pag.

Iorgu Iordan, Sufixe romînești de origine recentă (neologisme) 1
G. Caragață, Formule de salutare în limba romînă . 60
H. Mihăescu, Gramaticii latini și barbarismul . . 77
G. Ivănescu, Originea alternanței substantivale fem. sing. (-)*á*-, fem. pl. (-)*ă*-. 97
Eugen Seidel, Bemerkungen zur Phonologie des „Cercle linguistique de Prague“ 114
Ingeborg Seidel-Slotty, Bemerkungen zum Gebrauch des Dativs 123
Eugen Seidel, Zum Bilinguismus 128

NOTE.

G. Istrate, Graiu popular scris 132
Iorgu Iordan, Note de lexicologie romînă . . . 150
Petru Iroaie, Note lingvistice 189
Gh. Bogaci, Note lingvistice 197
I. D. Ionescu, Glosar din județul Gorj . . . 205

RECENSII.

Alf Sommerfelt, *La Langue et la Société* (Iorgu Iordan) 246
N. S. Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonologie* (G. Ivănescu) 250
Giacomo Devoto, *Storia della lingua di Roma* (H. Mihăescu) 257
Walther von Wartburg, *Die Entstehung der romanischen Völker* (G. Caragață) 266
Walther Gottschalk, *Die bildhaften Sprichwörter der Romanen.* III: *Schlusskapitel und Register* (Iorgu Iordan) . . 271

Pag.

Donum natalicium Carolo Jaberg messori indefesso sexagenario (Iorgu Iordan) 274

Berengario Gerola, *Correnti linguistiche e dialetti neolatini nell'aria retica* (G. Caragață) 276

Ladislas Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes* (G. Istrate) 280

NOTIȚE BIBLIOGRAFICE.

Acta linguistica. Revue internationale de linguistique structurale (Iorgu Iordan) 283

Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally (Margareta I. Creangă) 284

Pietro Settimio Pasquali, *I nomi di luogo del comune di Filattiera* (Iorgu Iordan) 285

N. Gh. Dragomirescu, *Sintaxa și stilistica propozițiunilor independente* (G. Istrate) 286

Cronică: *Nicolae Drăganu* †; *Matthias Friedwagner* †; *Al cincilea congres internațional de lingvistică*; *Dela Administrația „Buletinului"* (Iorgu Iordan) 287

Errata 289

Indice 290

Adaos la pag. 112 (G. Ivănescu) 313

SUFIXE ROMÎNEŞTI DE ORIGINE RECENTĂ (NEOLOGISME).

Dacă am judeca după situaţia pe care ne-o prezintă G. Pascu, *Sufixele romîneşti*, pag. 420 — 423, ar trebui să credem că sufixele neologisme sînt şi foarte puţin numeroase şi sărac reprezentate în limba noastră. Intr'adevăr, Pascu înregistrează numai două sufixe substantivale (*-anţă* şi *-ism*), două adjectivale (*-al* şi *-bil*), unul substantival-adjectival (*-ist*) şi unul verbal (*-iz*). Cum se explică această sărăcie, care impresionează cu atît mai curios, cu cît materialul adunat de acelaşi autor pentru sufixele mai mult sau mai puţin vechi este, adesea, din cale afară de bogat? S'au schimbat din 1916, data apariţiei cărţii lui Pascu, şi pînă astăzi în aşa măsură lucrurile, încît limba dacoromînească comună, numai în curs de douăzeci şi ceva de ani, a putut să poseadă, precum vom vedea, un număr considerabil şi de sufixe recente şi de derivate pentru fiecare din ele?

Poate că Pascu a ţinut samă numai de sufixele productive, adică de acelea care au fost şi sînt utilizate la formarea unor cuvinte nouă dela teme existente în limba noastră. Această ipoteză pare a corespunde realităţii, cel puţin în parte, căci toate exemplele date de lingvistul ieşean sînt derivate dela cuvinte pe care le-am putea numi, într'un anumit sens, romîneşti (sau mai romîneşti decît altele). Evident că un astfel de criteriu poate, ba chiar trebue să fie avut în vedere atunci cînd ne ocupăm de sufixele derivative, dar cu o singură condiţie: să-l aplicăm în modul cel mai strict, atît dela un sufix la altul, prin comparaţie, cît şi în domeniul de activitate al fiecărui sufix aparte, aşadar dela un derivat la

altul al aceluiaşi sufix. Această condiţie mi se pare însă irealizibilă, pentrucă presupune epuizarea complectă a materialului lingvistic în discuţie, ceeace, trebue să recunoaştem, depăşeşte posibilităţile de lucru şi ale celui mai harnic cercetător. Dar chiar acceptînd acest principiu, rămîn, dupăcum se va vedea mai încolo, destule sufixe într'adevăr productive de origine recentă care i-au rămas necunoscute lui Pascu.

Explicaţia sărăciei de care pomeneam mai sus trebue, deci, căutată, în bună parte, aiurea. Pentruca să ne informăm despre situaţia sufixelor neologisme, este necesar să recurgem la limba scrisă a oamenilor culţi. Textele populare, glosarele, etc. nu ne sînt de niciun folos în această privinţă. Iar cercetarea limbii scrise, mai cu samă a celei actuale, a fost şi continuă încă a fi considerată ca o ocupaţie, dacă nu neserioasă, cel puţin neglijabilă. Avem a face cu un vechiu prejudiciu, de origine neogramatică, la care ar trebui să renunţăm definitiv. Căci limba este o unitate, s'ar putea spune organică, în sensul că alcătueşte un tot perfect unitar, care capătă, datorită condiţiilor de viaţă ale indivizilor vorbitori, aspecte mai mult sau mai puţin deosebite după epoci, după categorii sociale, după cultură, vrîstă, sex, etc. Dar aceste deosebiri nu-i schimbă natura sau sistemul lingvistic: limba noastră din secolele XVI şi XVII nu diferă prin nimic esenţial de cea actuală, tot aşa vorbirea populară este, în structura ei, perfect identică cu cea cultă, etc.

Deoarece, dupăcum am spus deja, nu-i posibil să afirmăm cu toată siguranţa că cutare sufix este sau nu productiv, voiu discuta în paginile care urmează toate [1] sufixele neologisme, chiar pe cele vădit neproductive. Acest procedeu se justifică şi principial. Mulţi lingvişti contemporani fac din 'formarea cuvintelor' un capitol al lexicului. Cine adoptă acest punct de vedere nu poate separa sufixele productive de cele neproductive, presupunînd că o asemenea operaţie ar fi cu putinţă totdeauna. Dar chiar dacă nu înglobăm derivarea la lexic, ci o considerăm împreună cu compunerea, drept o

1. 'Toate' este un fel de a vorbi. Oricită grijă am avut de le înregistra pe toate, nu pot fi sigur că am izbutit, pentru motivele arătate, din fugă, aici mai sus, unde am amintit de criteriul productivităţii, aşa cum îl înţelege Pascu.

ramură distinctă a lingvisticii, încă mi se pare recomandabil, cel puţin teoretic, să înregistrăm absolut toate sufixele unei limbi. Procedînd astfel, ne facem o idee mai complectă despre aspectul ei în acest domeniu de activitate, precum şi despre eventualele ei posibilităţi de a se îmbogăţi. Căci un sufix neproductiv astăzi poate deveni productiv mîne: productivitatea este în funcţiune de răspîndire, de autohtonizare, şi acestea vin cu vremea.

Asupra sensului pe care-l dau terminului 'neologism' nu-i nevoie să insist, deoarece el este acelaşi ca în materie de vocabular [1] : elemente lingvistice împrumutate, începînd cu primii ani ai veacului XIX, cîteodată poate şi ceva mai înainte, din limbile de civilizaţie occidentală. Mai interesant este să ne oprim puţin asupra acestora, fiindcă discuţia prezintă oarecare importanţă de ordin general. Locul de frunte îl ocupă latina, dar nu atît ca izvor propriu zis, cît mai ales ca model pentru adaptarea la ceeace se chiamă, deobiceiu, spiritul limbii noastre a sufixelor luate, în marea lor majoritate, din franţuzeşte. Alături de franceză, dar cu mult în urma ei, trebue pusă italiana, deci un idiom tot romanic. Acest amănunt mi se pare vrednic de a fi reţinut. Spre deosebire de sufixele vechi, care au origini foarte diverse, adesea neindoeuropene (depildă cele ungureşti şi cele turceşti), neologismele sînt excluziv romanice. Chiar atunci cînd, în mod cu totul excepţional, ne-au venit din (mai exact spus şi din) nemţeşte sau ruseşte, ele sînt, în fond, tot latineşti (în accepţia largă a terminului).

Cum s'ar putea explica această situaţie, care diferă, într'o măsură anumită, de aceea a neologismelor lexicale? In primul rînd trebue invocată deosebirea dintre elementele atît de mobile ale vocabularului şi acelea mult mai statornice ale morfologiei, alături de care se cuvine să aşezăm şi sufixele. Pentruca un morfem, fie şi numai derivativ, să se poată împrumuta dintr'o limbă străină, este necesar ca aceasta să exercite asupra celei împrumutătoare o influenţă mai mult sau mai puţin profundă. Şi o asemenea influenţă este

1. Cum nici nu se poate altfel, dat fiind că sufixele respective au intrat în romineşte prin cuvinte derivate cu ele.

uşurată de înrudirea dintre cele două idiome care vin în atingere.

Dar această explicaţie nu poate satisface, pentru motivul că limba romînă posedă un număr foarte mare de sufixe slave, greceşti, turceşti, etc. Deaceea trebue să ne gîndim la condiţiile în care s'au produs împrumuturile vechi şi cele recente. Primele sînt mai totdeauna rezultatul unui contact strîns şi direct între Romîni şi popoarele din limba cărora ne-au venit sufixele în discuţie. Dimpotrivă, neologismele, de toate speciile, au intrat în romîneşte aproape exclusiv pe calea scrisului, fiindcă altfel nu era posibil, din cauza depărtării geografice dintre noi şi Francezi, Italieni, etc. Astfel vecinătatea geografică, adesea amestecul etnic, iar în cazul Slavilor simbioza, pot suprima oarecum deosebirile de structură lingvistică, făcînd ca influenţa limbilor respective să se exercite într'un domeniu în care idiomele occidentale nu lucrează decît dacă sînt înrudite genealogic cu romîna.

Gruparea sufixelor şi a cuvintelor derivate cu ele o fac după partea de vorbire la care aparţin acestea din urmă. Vom avea, aşadar, sufixe substantivale, adjectivale, substantivale-adjectivale, verbale şi adverbiale. In cuprinsul fiecărei categorii ordinea va fi cea alfabetică.

A. SUFIXE SUBSTANTIVALE.

-adă < frc. *-ade*, în exemple ca *arcadă*, *balustradă*, *bravadă*, *busculadă*, *cascadă*, *fanfaronadă*, *limonadă*, *mascaradă*, *ochiadă*, *oranjadă*, *sitronadă*, etc. Cred că toate aceste cuvinte şi altele asemănătoare ne-au venit gata formate din franţuzeşte, eventual şi din italieneşte sau din nemţeşte. In ultima categorie ar intra, depildă, *marmeladă*, care, dat fiind faptul că noţiunea respectivă este foarte răspîndită printre Germani, trebue să fie de origine germană. Cu toate acestea, *-adă* poate fi simţit în limba noastră ca sufix, atunci cînd tema derivatului respectiv apare ca element lingvistic de sine stătător, precum *arcadă* alături de *arc*, *colonadă* al. de *coloană*, *fanfaronadă* al. de *fanfaron*, etc. Ar urma, deci, să e-

xiste ori măcar să fie posibile formaţii în *-adă* dela teme vechi, ceeace nu pare a fi cazul. Căci *ochiadă*, de ex., nu-i un derivat romînesc dela *ochiu*, ci reprezintă 'traducerea' frc. *oeillade*, un fel de calc derivativ şi lexical, dacă se poate spune astfel. Atît sufixul, cît şi cuvintele aici în discuţie au prea mult caracterul unor neologisme, al unor împrumuturi de tot recente şi culte, prinurmare străine de spiritul limbii noastre, pentruca să poată fi utilizate, cel puţin deocamdată, la crearea de cuvinte nouă dela teme indigene. Din această cauză, chiar la un exemplu ca *arcadă* alături de *arc* legătura dintre derivat şi ceeace am putea considera drept primitiv nu este simţită de un Romîn, ea existînd numai pentru Francezi: rom. *arc* însemnează altceva (sau şi altceva) decît tema frc. *arcade*, din care a ieşit al nostru *arcadă*. In rezumat, se poate spune că, în momentul de faţă, sufixul *-adă* nu-i productiv.

-ant: arestant, comediant, premiant, etc. Dela toate aceste cuvinte avem în limba noastră primitivele posibile: *arest(a), comedie, premia* (şi *premiu*). Cred totuşi că numai ultimul se va fi format în romîneşte, deoarece n'am găsit etimonul corespunzător în niciuna din limbile occidentale care au putut influenţa pe a noastră. Dar nici el nu-i absolut sigur. *Arestant* provine din germ. *Arrestant* (de origine latinească sau, în orice caz, romanică), iar *comediant* iese tot atît de bine din germ. *Komödiant*, ca şi din ital. *commediante*, nu numai în ce priveşte partea fonetică, ci şi ca noţiune: cele dintîiu spectacole teatrale propriu zise au fost organizate la noi de către Nemţi şi Italieni. In franţuzeşte şi italieneşte acest sufix este, de fapt, dezinenţa participiului prezent al verbelor de conjugarea I latinească.[1] Pentru limba noastră amănuntul nu interesează, întrucît toate cuvintele romîneşti de care ne ocupăm aici sînt substantive (fără nicio urmă de valoare adjectivală, ceeace surprinde oarecum, cel puţin teoretic, deoarece participiile, fie prezente, fie trecute, devin întîiu adjective şi apoi, eventual, substantive). Dealmintrelea nici mo-

1. Despre cuvintele italieneşti actuale în *-ante* cf. B. Migliorini în *Vox romanica* I (1936), pag. 64 urm.

delele străine ale acestor cuvinte nu păstrează nimic din originea lor adjectivală.

In legătură cu *-ant* romînesc trebuesc relevate două fapte. Unele derivate aparţinînd acestei categorii au variante în *-at*: *arestat, premiat* (bineînţeles, tot substantive), care, din punct de vedere istoric, sînt participii trecute ale verbelor *aresta, premia* (şi chiar pot fi simţite astfel). Este vorba oare de o modificare fonetică (*-ant*, pronunţat, în realitate *-ãt*, va fi fost perceput ca *-at* şi apoi confundat cu acesta)? Nu cred. Mult mai probabil este că *arestat* şi *premiat* sînt cuvinte nouă, diferite, adică, de *arestant* şi *premiant*, cu care seamănă totuşi foarte bine în ce priveşte atît sensul, cît şi sunetele, şi deaceea se întrebuinţează alături de ele, ba chiar şi în locul lor.

Alt fapt este următorul. Vorbirea orăşenească incultă cunoaşte dela *comediant* o formă întrucîtva deosebită, anume *comedianţ*. Aceeaşi finală o întîlnim la *curtezanţ*, variantă, tot periferică, a lui *curtezant*, care reprezintă forma populară a lui *curtezan* (şi *curtizan*) < frc. *courtisan*: pentru alternanţa lui *-ant* cu *-an* să se compare *comediant* (< ital. *commediante* sau germ. *Komödiant*) alături de *comedian* < frc. *comédien* şi pop. *electriciant*[1] al. de *electrician*. Acest *-anţ* pare a fi un singular nou, analogic, refăcut după *-anţi*, pluralul lui *-ant*: singularul unui plural *comedianţi* poate fi, în sistemul morfologic al limbii noastre, şi *comediant* şi *comedianţ*. Cf. şi *romanţ*, formă tot populară oarecum şi învechită, pentru *roman*, dar aici avem, probabil, a face cu un cuvînt de origine italienească (*romanzo*), poate şi cu o confuzie provocată de etimologia populară (în fond, deci, tot de incultură) cu *romanţă* < frc. *romance*. Ar mai fi însă o explicaţie, cel puţin parţială sau regională, pentru *-anţ*. Studentul Robu Vladimir, originar din Basarabia, mă informează că peste Prut se spune obişnuit, în vorbirea ţăranilor, *arişţanţ* pentru *arestant* (mai ales la vocativ: *arişţanţule!*). Ne-am putea gîndi la o influenţă rusească, şi anume din partea

1. Auzit de mine la oameni inculţi din Iaşi. Cf. şi lat. *medicamen* al. de *medicamentum*, formate cu sufixe diferite, dar destul de asemănătoare ca sunete, dela acelaşi radical şi avînd înţelesuri perfect identice.

substantivelor terminate în *-anets*, care fac la genetiv în *-antsa*. Dar această ipoteză, destul de improbabilă în sine, ar fi acceptabilă cel mult pentru Basarabia. Prima explicaţie, potrivit căreia *-anţ* reprezintă un singular refăcut după plur. *-anţi*, are în sprijinul ei şi faptul că un cuvînt ca *comediant* se întrebuinţează mai des la plural decît la singular (cel puţin în vorbirea oamenilor din popor şi dela periferie, pentru care actorii există mai ales în grup, în trupă).

-anţă < frc. *-ance*, eventual ital. *-anza*, în cuvinte ca *intendanţă, observanţă, ordonanţă, toleranţă*, etc., dela care, graţie împrejurării că alături de ele există primitivele respective (sau ceeace poate fi considerat ca atare): *indendant, a observa, a ordona, a tolera* (şi *tolerant*), s'a întins la teme mai mult sau mai puţin vechi, spre a da naştere la derivate de felul lui *cutezanţă* < *cutez(a)*, *siguranţă* < *sigur* [1], etc. Mult mai răspîndită este varianta *-enţă* < frc. *-ence*, ital. *-enza*: *conferenţă, existenţă, independenţă*, etc., care, la rîndul ei, se confundă cu *-inţă*, moştenit (< lat. *-entia*), din cuvinte ca *credinţă, ştiinţă*, etc. Aşa se face că dela una şi aceiaşi temă avem forme duble, fie în *-anţă* şi în *-enţă*: *abundanţă—abundenţă, intendanţă—intendenţă* [2], *preponderanţă—preponderenţă*, etc., fie în *-enţă* şi în *-inţă*: *conferenţă—conferinţă, tendenţă—tendinţă* ş. a.

Este clar că Romînii simt pe *-anţă*, *-enţă* şi *-inţă* ca trei sufixe diferite, nu ca unul singur, chiar atunci cînd ele se alipesc la acelaşi radical. Aspectul lor fonetic (mă gîndesc la primele două, fiindcă al treilea nu se poate distinge de moştenitul *-inţă*) nu corespunde totdeauna prototipului franţuzesc, cum probează, depildă, *independenţă* faţă de frc. *indépendance*, *tendenţă* (=*tendinţă*) alături de frc. *tendance*, etc. Probabil că există şi cazul opus, adică rom. *-anţă*

---

1. Pentru acesta din urmă să se compare totuşi ital. *assicuranza* şi, mai cu samă, *sicuranza*, care, deşi învechite, au putut servi ca modele la formarea cuvîntului românesc.

2. Aici s'a produs o uşoară diferenţiere semantică între cele două variante: prima se întrebuinţează ca termin excluziv militar (cf. şi subst. *intendant*, care apare pelîngă diversele nume de grade ofiţereşti, de ex. *maior intendant, colonel intendant*, etc).

pentru frc. *-ence* [1], ceeace surprinde mai puţin, dacă ţinem samă de pronunţare şi nu de ortografie. Să nu uităm însă că astfel de cuvinte ne-au venit totdeauna pe cale scrisă, aşa că aspectul lor grafic, nu cel vorbit, din limba de origine a servit, cel puţin principial, ca model pentru forma pe care trebuiau s'o capete în romîneşte. Dacă predomină totuşi varianta *-enţă* (şi, în special, *-inţă*, care nu se poate explica însă decît tot dintr'un *-enţă* anterior), aceasta se datoreşte faptului că foarte des a intervenit în conştiinţa Romînilor, cu şi fără voinţă, prototipul latinesc, real ori presupus, al cuvîntului în discuţie, care sună sau trebue să sune cu *-é-*, nu cu *-á-*. Desigur că, într'o măsură oarecare, s'a amestecat şi limba italiană, pentru unele din elementele pe care aceasta le posedă.

Se înţelege că nu toate exemplele terminate în finalele menţionate aici pot fi socotite ca formaţii derivative propriu zise, chiar dacă împrejurările par a vorbi în favoarea unei asemenea ipoteze, ca în cazul lui *conferinţă* alături de *conferi*, *ordonanţă* al. de *ordona*, *preponderenţă* al. de *prepondera* (şi *preponderent*), *tendinţă* al. de *tinde*, etc. Privesc lucrurile, negreşit, din punctul de vedere al limbii noastre, dacă, adică, Romînii simt că substantivele acestea şi altele similare sînt derivate, dela temele verbale corespunzătoare, cu ajutorul sufixelor în discuţie. Problema este delicată şi nu poate fi rezolvită decît pentru fiecare caz în parte, şi încă... Ceeace trebue admis ca lucru neîndoelnic este că unele neologisme au fost analizate de Romîni în temă + *-anţă* (poate şi *-enţă*), altmintrelea nu se înţelege existenţa unui cuvînt ca *cutezanţă*, format dela verbul moştenit *cuteza* şi pentru care nu se poate găsi niciun fel de model străin.

-ard < frc. *-ard*: *bastard* < frc. *bastard*, *patriotard* < frc. *patriotard*, *salonard* < frc. *salonnard*, [2] etc. Incidental apar şi *comunard* < frc. *communard*, *dreyfusard* < frc. *dreyfusard*. [3] Pro-

1. In lipsă de alt exemplu, citez pe *manutanţă* < frc. *manutention*, care se potriveşte numai din punctul de vedere al sunetelor, nu şi din acela al formării cuvintelor.

2. Absent în Dicţionarul lui Sachs-Villatte, citat la pag. 9.

3. Aceeaşi observaţie ca pentru *salonnard*.

nunţarea lui *d* final arată că împrumutul s'a făcut, ca şi în alte cazuri, pe cale literară. Ne-am putea gîndi, eventual, şi la ital. *-ardo* dintr'un cuvînt ca *bastardo* (singurul existent în italieneşte dintre cele care ne interesează pe noi). Dar e foarte puţin probabil să fi intervenit într'un chip oarecare influenţa italiană. Se simte că mai cu samă aici avem a face cu o atmosferă specific franceză: noţiunile respective au luat naştere în Franţa şi sînt caracteristice pentru mentalitatea oamenilor de acolo (nu numai *communard* şi *dreyfusard*, a căror existenţă este legată de evenimente istorice franţuzeşti, ci şi *patriotard*, apoi, cu deosebire, *salonard* poartă pecetea spiritului francez). Deaceea, măcarcă alături de *patriotard* şi *salonard* limba noastră posedă temele respective *patriot* şi *salon*, nu cred că Romînii simt sau pot simţi vreun raport derivativ între aceste cuvinte şi corespunzătoarele lor în *-ard*. Dealtmintrelea circulaţia lui *patriotard* şi *salonard* este foarte redusă, chiar printre oamenii culţi dela noi.

-astru < frc. *-astre*, ital. *-astro*: *criticastru*, *medicastru*, [1] *poetastru*, *politicastru*. [2] Nu totdeauna putem preciza din ce limbă ne-au venit astfel de cuvinte. In *Enzyklopädisches Wörterbuch* de Sachs-Villatte, ediţia de mînă, cea mai recentă (cu suplement din 1935), figurează, printre cuvintele franţuzeşti, numai *médicastre*, adică tocmai acela care circulă mai puţin la noi. Dimpotrivă, dicţionarele italieneşti, chiar mai vechi, înregistrează pe *medicastro*, *poetastro* şi *politicastro*. [3] Ar urma că măcar *criticastru* poate fi socotit ca o formaţie proprie a limbii noastre. Dar există în nemţeşte un *Kritikaster*, care, principial, trebue luat în consideraţie. [4] Cred totuşi că unele din substantivele romîneşti citate aici (care anume, este greu de arătat) s'au derivat dela temele corespunzătoare cu ajutorul suf. *-astru* în propria noastră limbă: toate au, alături de ele, primitive dela care s'au pu-

1. La Stel. Constantinescu, *Cuvîntul liber*, 27 Iulie 1935, pag. 9, col. 6.

2. La Al. O. Teodoreanu, *Bercu Leibovici*, pag. 77.

3. Mă refer negreşit numai la prototipurile posibile ale cuvintelor romîneşti aici în discuţie.

4. Dicţionarul lui Sachs-Villatte, menţionat mai sus, notează şi pe *Poetaster*.

tut uşor forma. Înţelesul lor este, întocmai ca al modelelor străine, peiorativ-dispreţuitor.

Sufixul *-astru* se întîlneşte şi la un substantiv (ori poate la mai multe ?) considerat ca popular : *fiastru* 'fiu vitreg' (cu femin. *fiastră*). Deşi absolut toate dicţionarele etimologice îl scot din lat. *filiaster*, care s'a păstrat şi în alte limbi romanice, cred că ne putem îndoi de caracterul popular (şi moştenit !) al acestui cuvînt, pentru motivul că citatele, destul de numeroase, pe care le dă Dicţionarul Academiei, sînt luate din texte scrise, deci mai mult sau mai puţin culte, aparţinînd sec. XVII şi XVIII (excepţie face un document dela 1810). Trebue să vedem în el un termin juridic, adică, pentru vremile vechi, religios, deci savant. Singura legătură dintre *-astru* dela *fiastru* şi *-astru* dela *criticastru*, *medicastru*, etc. este că amîndouă provin din lat. *-aster*, dar pe căi diferite, indiferent dacă părerea mea despre vechimea şi popularitatea lui *fiastru* corespunde sau nu realităţii.

-at : banat < *ban*, *consulat* < *consul*, *ducat* < *duce*, *episcopat* < *episcop*, *hanat* < *han*, *principat* < *principe*, *regat* < *rege*, *voevodat* < *voevod* ş. a. Originea acestui sufix este, indirect, latinească : l-am primit, adică, din limbi moderne, în primul rînd din italieneşte (< *-ato*), apoi din franţuzeşte (cf. *ban(n)at*, *khanat*) [1] şi din nemţeşte (cf. *Komitat*), dîndu-i un aspect identic cu al lui *-at*, moştenit din lat. *-atus*. Spre deosebire de acesta, pe care-l întîlnim la substantive şi adjective, neologismul aici în discuţie apare numai la formaţii substantivale. Cele mai multe dintre exemplele menţionate mai sus (şi altele asemănătoare cu ele) ne-au venit gata formate din limbile lor de origine, depildă *banat* < frc. *ban(n)at*, *ducat* < ital. *ducato*, etc. O parte totuşi au luat naştere pe teren romînesc, fie ca 'traduceri' ale prototipurilor străine, precum *regat* < *rege*

1. Limba franceză este mult mai bogată în derivate cu acest sufix decît s'ar putea crede, judecînd după faptul că reflexul „normal", din punct de vedere fonetic, al lat. *-atus* este *-é(e)*. Iată cîteva exemple dintre acelea pe care le avem şi noi: *consulat*, *directorat* (alături de *directoire*, cu înţeles diferit), *économat* (cf. rom. *economatul căilor ferate*), *majorat*, *pontificat*, *triumvirat* ş. a.

(după frc. *royaume* sau ital. *reame*),[1] fie ca formaţii analogice, de ex. *voevodat* < *voevod*. In unele cazuri derivatele romîneşti prezintă acest sufix supt forma *-iat*: *ministeriat, protopopiat*. Să se compare şi *notariat*, care provine din frc. *notariat* sau germ. *Notariat* (poate şi din ital. *notariato*). Existenţa lui *-i-* se justifică la *ministeriat* şi *notariat* prin faptul că temele respective au ele înseşi un *-i-* (cf. lat. *ministerium* şi *notarius*). La *protopopiat* trebue să admitem influenţă analogică. Mai departe va fi vorba de alt sufix *-at*, adjectival-substantival, aşadar identic, în ce priveşte funcţiunea, cu *-at* < lat. *-atus*.

-aţi(un)e < frc.-*ation* (> rus.-*átsija*): *administraţie* < rus. *administrátsija*, al. de *administraţiune* < frc. *administration, confederaţi(un)e, derivaţi(un)e, epuraţi(un)e, fabricaţi(un)e, insolaţi(un)e, manipulaţi(un)e, operaţi(un)e, populaţi(un)e, radiaţi(un)e, semnificaţi(un)e, turmentaţi(un)e, verificaţi(un)e*, etc. Numărul formaţiilor de acest fel este extraordinar de mare şi creşte mereu. Tema este, deobiceiu, verbală. Dela orice verb se poate, cel puţin teoretic, deriva, cu ajutorul acestui sufix, un substantiv, care exprimă rezultatul acţiunii sau, în cazuri anumite, instituţia, persoana, etc. însărcinate cu aducerea la îndeplinire a acţiunii arătate de verb. Cf., depildă, *administraţi(un)e*, care însemnează şi 'acţiunea de a administra' şi 'rezultatul acestei acţiuni' şi 'instituţia care administrează'.

Varianta *-aţie* ne-a venit din ruseşte, unde este, direct sau indirect, tot frc. *-ation* sau, ceeace nu schimbă prea mult situaţia, lat.-*atio*. Foarte probabil, limba rusă a suferit, în unele împrejurări, şi influenţă germană, primind cuvinte formate cu *-átsija* prin intermediul limbii nemţeşti (să se compare, de ex., germ. *Aktie* faţă de frc. *action*, despre care va fi vorba mai încolo). Originea rusească a rom. *-aţie* rezultă nu numai din aspectul sufixului, care sună perfect la fel atît în romîneşte, cît şi în limba vecinilor noştri dela Răsărit, ci şi din faptul, dovedit istoriceşte, că terminologia administrativă nouă (în accepţia largă a cuvîntului) s'a introdus

1. Poate cu mai multă dreptate ar trebui să presupunem că avem a face nu cu o 'traducere', ci cu influenţa unor modele împrumutate, ca *ducat* (alături de care există *duce*), *principat* (în care simţim un derivat dela *principe*), etc.

în Principate pe vremea protectoratului rusesc, prin Regulamentul Organic, care a fost, se ştie, prima încercare de organizaţie politico-socială modernă la noi.

In aceeaşi epocă şi, mai cu samă, în epoca imediat următoare am împrumutat extrem de multe cuvinte franţuzeşti formate cu *-ation* > rom. *-aţiune*, deastădată nu numai în domeniul administraţiei, ci şi în celelalte ramuri de activitate. Dacă ne referim, depildă, la limbajul ştiinţific, este sigur că astfel de împrumuturi au făcut Romînii chiar înainte de Regulamentul Organic (evident din franţuzeşte), prin şcolile de grad mai înalt, unde se predau materiile bine cunoscute din programa învăţămîntului secundar actual. Derivate în *-aţiune* ne-au venit cînd şi cînd şi din italieneşte, limbă foarte bogată în cuvinte formate cu *-azione*. Insfîrşit, ca deobiceiu, trebue invocată latina, care a servit drept model, mai bine zis drept călăuză, ceeace se vede, între altele, şi din redarea prin *ú* a lui *ó* din frc. *-ation*, ital. *-azione*. (cf. rom. *-ciune* < lat. *-tionem*).

N'a fost deloc greu să se simtă, încă dela început, că *-aţie* rusesc şi *-aţiune* romanic sînt, de fapt, un singur sufix, atît ca sunete, cît şi, mai ales, ca funcţiune. Astfel au luat naştere dubletele, încă foarte numeroase şi astăzi: *administraţie, manifestaţie, operaţie*, etc., alături de *administraţiune, manifestaţiune, operaţiune*, etc. Tendinţa limbii actuale este să dea preferinţă primelor forme, care sînt mai scurte şi, deci, mai simple şi care, deaceea, predomină nu numai în vorbirea obişnuită, ci şi în limba scrisă a oamenilor mai puţin înclinaţi spre pedantism, mai dispuşi să urmeze evoluţia lingvistică, fără a se lăsa influenţaţi de ceeace am putea numi modele savante, adică pretenţioase. Formele în *-aţiune* par greoaie, căutate; din această cauză ele fac adesea impresie comică.

Verbele a căror temă serveşte drept primitiv pentru derivatele în *-aţi(un)e* aparţin conjugării I, cum arată existenţa vocalei *a* în sufix : *administra, confedera, deriva, epura, fabrica, manipula, opera, popula, radia, semnifica, turmenta, verifica*, etc. Cîteodată verbul corespunzător nu există în limba noastră, depildă **insola* (dau un exemplu dintre cele menţionate mai sus). Aceasta probează că nu totdeauna verbul

precede substantivul respectiv. Faptul că, în aproape totalitatea cazurilor, un substantiv în *-aţi(un)e* coexistă alături de verbul care-i serveşte ca temă nu dovedeşte nici decum că formaţia a luat naştere în limba noastră. Este sigur că marea majoritate a derivatelor de acest fel au fost împrumutate independent de verbele aparţinînd aceleiaşi familii de cuvinte, adesea chiar înaintea lor. Aşa cred că s'au petrecut lucrurile cu *confederaţi(un)e*, depildă, care pînă astăzi se întrebuinţează mult mai frecvent decît *a confedera*.

Supt raportul semantic este de observat că substantivele derivate cu *-aţi(un)e* au o însemnare identică sau foarte asemănătoare cu aceea a infinitivelor lungi, adică substantivate, dela verbele corespunzătoare. Să se compare, de ex., *administraţi(un)e* şi *administrare*, *confederaţi(un)e* şi *confederare*, *derivaţi(un)e* şi *derivare*, etc. Se înţelege că nu totdeauna constatăm o situaţie ca aceasta. Astfel nu se zice *epurare* alături de *epuraţi(un)e* sau, mai ales, *operare* al. de *operaţi(un)e*.[1] Deşi foarte apropiate ca înţeles, dubletele de soiul celor înşirate aici prezintă deseori o nuanţă deosebitoare foarte perceptibilă pentru un observator atent. In general, infinitivul substantivat păstrează ceva din sensul lui verbal originar, exprimă, adică, acţiunea însăşi (evident, supt forma de noţiune propriu zisă, întrucît, din punct de vedere gramatical, e vorba tot de un substantiv), pecînd derivatul corespunzător în *-aţi(un)e* arată rezultatul acţiunii, are, prinurmare, o accepţie pur substantivală, fără niciun amestec de element verbal. Depildă: *administrarea bunurilor* însemnează 'modul cum se administrează, acţiunea de a administra bunurile', *administraţia bunurilor*, dimpotrivă, însemnează 'produsul sau rezultatul administrării' considerat în sine ca noţiune abstractă (cf. *N. a făcut o bună administraţie*), apoi 'instituţia care administrează' (cf. *Administraţia Domeniilor Coroanei*). Şi mai clar se poate vedea diferenţa dintre infinitivul substantivat şi substantivul format cu *-aţi(un)e* la un exemplu ca *manifestare: ce impresionantă este manifestarea for-*

1. Cu atît mai puţin *insolare* al. de *insolaţi(un)e*, fiindcă, dupăcum am spus deja, un verb romînesc * *insola* lipseşte.

ţelor naturii!, alături de *manifestaţi(un)e*: *astăzi a avut loc o manifestaţie publică.*

Se înţelege că nu totdeauna există astfel de nuanţe semantice, deasemenea ele nu pot fi precizate în toate cazurile, ba chiar este posibil ca raportul dintre cele două sinonime aproximative să fie invers decît cel arătat. Dar în marea majoritate a cazurilor situaţia se prezintă, cred, aşa cum am schiţat-o aici. De multe ori putem constata o preferinţă foarte accentuată pentru infinitivul substantivat, probabil din cauză că, fiind asimilat cu celelalte infinitive lungi, face impresia că-i mai vechiu, deci mai romînesc decît substantivul derivat cu sufixul *-aţi(un)e*: *considerare* (*a lua în considerare, a se bucura de multă considerare,* etc.), *derivare* (*derivarea cuvintelor cu ajutorul sufixelor,* aşa spun mai toţi lingviştii romîni), *observare* (*a face o observare*), etc.

Am discutat pînă aici acest sufix supt forma *-aţi(un)e,* pentrucă numărul derivatelor la care dă naştere este extraordinar de mare. Dar există, alături de el, *-iţi(un)e,* mai rar, negreşit, dar destul de frecvent: *audiţi(un)e, exhibiţi(un)e, expoziţi(un)e, perdiţi(un)e, voliţi(un)e,* etc. Şi astfel de cuvinte au ca temă, deobiceiu, tot un verb: *audia, exhiba, expune, pierde,* etc., dar verbul poate aparţinea, după cum se vede, oricărei conjugări. La origine, adică în latineşte, *-itio* se alipea la temele verbale de conjug. IV, în primul rînd, apoi, prin analogie, la cele de conjug. III şi II, graţie asemănărilor pe care le prezentau aceste trei conjugări la unele forme flexionare, de ex. participiul trecut sau preteritul, pe cînd *-atio* servea la formarea derivatelor dela verbe de conjug. I. Pentru limba noastră problema nu se pune, fiindcă astfel de cuvinte noi le-am împrumutat, aşa cum le avem, din franţuzeşte, eventual din italieneşte, nu le-am creat pe teren romînesc [1]. Afară de aceasta, deseori verbul înrudit însuşi, venit de aiurea, a căpătat altă formă decît aceea din limba-i de origine. Astfel rom. *expune* corespunde frc. *exposer,* faţă

1. Cam acelaşi lucru se poate spune şi despre limbile romanice occidentale, cu deosebirea că acolo rolul pe care-l joacă la noi franceza l-a avut latina. Altmintrelea constatăm numeroase deosebiri, întocmai ca în limba romînă, între categoria la care aparţine verbul şi aspectul sufixului cu care se derivă substantivul corespunzător.

de care *exposition* apare ca un derivat propriu zis, cîtă vreme la noi *expoziţi(un)e* nu poate fi simţit ca format dela *expune*. Deasemenea nu percepe oricine raportul derivativ dintre *pierde* şi *perdiţi(un)e*.

Deoarece *-iţi(un)e* este, în fond, o simplă variantă a lui *-aţi(un)e*, s'ar fi cuvenit, poate, să vorbim despre un sufix *-ţi(un)e* (cf. *-ciune* < lat. *-tionem*), la care vocala de legătură cu tema variază dupăcum verbul respectiv aparţine la o conjugare sau la alta. Dar partea finală a acestei afirmaţii oferă dificultăţi, prin faptul că dela numeroase verbe de conjugarea I se formează derivate cu *-iţi(un)e* în loc de *-aţi(un)e*, evident că în limba franceză (şi italiană), nu într'a noastră, dar, din moment ce am împrumutat nu numai substantivele, ci şi verbele care servesc acestora drept temă, lucrurile sînt valabile şi pentru limba romînă. Să se compare, depildă, *audiţi(un)e*, *exhibiţi(un)e*, *expoziţi(un)e* ş. a. alături de *audia*, *exhiba*, frc. *exposer*, etc. Aceasta, din cauză că atît în franţuzeşte, cît şi în romîneşte (foarte probabil, supt influenţa francezei), verbele nouă sînt, în general, de conjugarea I, indiferent de forma pe care o are verbul latinesc luat ca model.

Pe *-ţi(un)e* simplu, fără vocală de legătură, limba noastră îl întrebuinţează deasemenea cît se poate de des: *acţi(un)e*[1], *defecţi(un)e*, *naţi(un)e*, *porţi(un)e*, *prevenţi(un)e*, *raţi(un)e*, etc. Spre deosebire de cele enumerate mai sus, aceste exemple (şi altele asemănătoare) n'au drept temă cuvinte care să existe ca elemente lingvistice independente, aşa că ele nu pot fi simţite ca derivate cu suf. *-ţi(un)e*, chiar dacă aspectul finalei lor este atît de asemănător cu a celor în *-aţi(un)e*, de care amintesc foarte bine.

Ca să termin discuţia, pot adăuga tot aici şi pe *-i(un)e*, care seamănă cu *-aţi(un)e*, *-iţi(un)e*, *-ţi(un)e*, la fel de frecvent ca şi acestea în limba noastră: *comisi(un)e*, *demisi(un)e*, *deriziune*[2], *emisi(un)e*, *infuzi(un)e*, *misi(un)e*, *opini(un)e*, *suspiciune*[2],

1. Varianta *acţie* se aude în lumea bancherilor, unde se întrebuinţează de-almintrelea mult mai des *acţiune*, cu sensul de 'titlu care constată participarea capitalului la o întreprindere oarecare'. Această formă provine, desigur, din germ. *Aktie* idem.

2. Nu cred să fi spunînd cineva *derizie* sau *suspicie*. Varianta în *-ie*, cînd

etc. La majoritatea acestor cuvinte, Romînii care le utilizează au, desigur, sentimentul că-i vorba de derivate, fiindcă, alături de ele, coexistă primitivele *demis*, *emis*, etc., participii trecute dela verbele a căror temă intră în alcătuirea formaţiilor corespunzătoare. Consoana care precede pe *-i(un)e* variază, din cauză că aparţine temei. Cînd această consoană este *t*, ea devine *ţ*, supt influenţa lui *i* imediat următor, şi sufixul pare identic astfel cu *-ţi(un)e*, fără a fi în realitate.

In rezumat, putem spune că, la origine, avem a face cu un singur sufix, *-i(un)e* (< lat. *-ionem*), care, dupăcum tema verbală aparţinea la o conjugare sau alta şi după consoana caracteristică a finalei participiului trecut, s'a modificat şi amplificat, devenind *-aţiune* (la conjug. I: participiu în *-at-*), *-iţiune* (la conjug. IV: participiu în *-it*, apoi analogic şi la conjug. II, III), *-ţiune* (la conjug. III: participiu în *-ct-*, *-nt-*, etc.), *-siune* (conjug. II şi III: participiu în *-s-*), etc. [1]

-esă < frc. *-esse*: ***diaconesă*** (numai în formule ca *Sanatoriul Diaconeselor*, *Strada Diaconeselor* ş. a., curente la Bucureşti; altfel se zice ***diaconească***, întocmai ca ***preoteasă***, etc.) < frc. ***diaconesse***, ***ministresă*** (alături de mult mai uzitatul ***ministreasă***, care începe a fi considerat ca prea popular, poate chiar vulgar) < frc. ***ministresse***, ***poetesă*** (tot mai frecvent în timpul din urmă, tinzînd să ia locul lui ***poetă***) < frc. ***poétesse***, ***tipesă*** < frc. ***typesse*** [2], etc. Toate aceste cuvinte pot fi simţite

---

există, poate avea alt sens decît cealaltă, de ex. *misie* 'indemnizaţia acordată unui ofiţer trimes într'o *misiune*', *raţie* 'suma prevăzută la armată, într'un internat, etc. pentrn hrana zilnică individuală', etc. Dacă cele două forme sînt perfect sinonime, limba tinde şi aici, întocmai ca la cuvintele în *-aţi(un)e*, *-iţi(un)e*, etc., să întrebuinţeze pe cea în *-ie*. Caragiale ridiculizează tendinţa opusă, punînd în gura unor personaje ale sale varianta mai lungă la cuvinte care n'au avut-o niciodată, precum *poliţiune* pentru *poliţie*. (Să se fi gîndit oare şi la asemănarea fonetică foarte mare cu *poluţiune ?*)

1. Am dat o schiţă aproximativă, care, în amănunte, are, cu siguranţă, nevoie de retuşări. Tot pentru simplificarea discuţiei, care interesează mai mult indirect obiectul studiului de faţă, am amestecat aspectele romîneşti cu cele latineşti ale sufixeior de care mă ocup, lucru, dealtfel, posibil şi, sper, neprimejdios, deoarece-i vorba de neologisme.

2. Foarte frecvent în vorbirea familiară actuală, mai ales a tinerilor. A intrat şi în literatură: *„în felul ei e drăguţă tipesa"* (Gib. I. Mihăescu, *Zilele şi nopţile unui student întîrziat*, pag. 331); *„E prea... prea capricioasă tipesa ceea..."*

ca derivate cu *-esă*, întrucît temele lor există în romîneşte ca elemente lexicale propriu zise, ba încă se bucură de o largă răspîndire. Totuşi situaţia nu pare a fi favorabilă pentruca sufixul să devie productiv, dovadă numărul extrem de redus al formaţiilor de acest fel, care sînt împrumuturi foarte recente din franţuzeşte. Dealtmintrelea limba noastră posedă destule sufixe substantivale a căror funcţiune constă în derivarea de feminine dela masculinele corespunzătoare.

-ét : apare în cuvinte ca *antret, bufet, buget, comitet, dublet*, etc. Originea acestui sufix trebue căutată în franţuzeşte, unde întîlnim, printre prototipurile exemplelor noastre, pe *buffet, budget, croquet, doublet*. Evident că *-t* nu se pronunţă, şi dacă totuşi noi îl pronunţăm, aceasta probează că am făcut împrumutul pe calea scrisului, ca mai totdeauna, şi deaceea ne-am lăsat influenţaţi de aspectul grafic al cuvintelor franţuzeşti. Pentru *antret* şi *comitet* modelele sunt frc. *entrée* şi *comité*. Consoana finală trebue să se fi ivit aici în momentul cînd s'a constatat de către Romîni că pronunţarea finalei etimonurilor în *-et* şi a acelora în *-é(e)* este perfect identică. Cu privire la *comitet*, cred că a influenţat şi rus. *komitétъ* (tot împrumut franţuzesc), poate chiar că în total cuvîntul ne va fi venit dela sau prin Ruşi. [1]

Interesant este amănuntul că unele din aceste exemple prezintă forme duble: una în *-et*, cealaltă în *-eu*, depildă *antret—antreu* [2], *crochet—crocheu, dublet—dubleu* [3], etc. Exis-

---

(Otilia Cazimir, *Adevărul literar*, 20 Oct. 1935, pag. 2, col. 1); *„...întrebîndu-se ce titluri avea tipesa asta obraznică să i se adreseze astfel"* (H. Papadat-Bengescu, *Rădăcini* I, pag. 357).

1. In ruseşte găsim şi pe *bufétъ*, la care deasemenea ne putem gîndi pentru explicarea lui *-ét* romînesc.

2. La acest cuvînt este pe cale să se producă o diferenţiere semantică: *antret* 'vestibul', *antreu* 'mîncare servită la începutul mesei, primul fel de mîncare'. Destul de des se aude şi o a treia variantă fonetică, identică cu aspectul etimonului, anume *antré*.

3. Şi aici cele două variante au înţelesuri deosebite: *dublet* 'al doilea exemplar dintr'o carte, a doua formă a unui cuvînt', *dubleu* 'metal de calitate inferioară aurit, suflat cu aur'. In franţuzeşte avem, de fapt, două cuvinte, cel puţin ca înfăţişare grafică: *doublet*, resp. *doublé*, şi astfel se explică, foarte probabil, situaţia din limba noastră, pe care n'o întîlnim totuşi, aşa cum am pre-

tența lui *-u* la varianta în *-eu* se datorește sistemului fonologic al limbii romîne, care nu cunoaște un *e* final accentuat. Influența analogică a venit dela cuvinte ca *antereu, vezeteu*, etc. Să se compare fenomenul asemănător petrecut la neologisme de origine franceză terminate în *ó*, precum *cadou* < frc. *cadeau, tablou* < frc. *tableau*, etc.

Altădată, la exemple de acest fel, alternează *-ét* cu *-él*: *taburet* și *taburel* < frc. *tabouret*, evident din cauza caracterului diminutival al cuvîntului (cf. rom. *-ete*, sufix cu care se derivă mai ales diminutive, la P a s c u, *op. cit.*, pag. 36 urm.).

Insfîrșit se poate constata o alternanță și între *-eu*, aspectul romînizat al frc. *-é(e)*, și *-é*. Afară de *antré* și *dublé*, menționate în notele depe pagina precedentă, avem încă pe *imprimeu—imprimé* [1] < frc. *imprimé, pateu—paté* < frc. *pâté, ricoșeu—ricoșé* < frc. *ricochet*, etc. Cele mai multe, dacă nu chiar toate exemplele înșirate pînă aici, nu sînt simțite ca formate cu sufixele în discuție, probabil nici măcar acelea al căror primitiv este cunoscut limbei noastre, cum ar fi, depildă, *dubleu* (și *dublet*) alături de *dublu*. Totuși, faptul că *-et* poate alterna cu *-eu* și cîteodată cu *-el* pare a vorbi împotriva acestei afirmații: deoarece se produc astfel de înlocuiri, însemnează că *-et* și *-eu* se pot desface de tema lor, ceeace arată că sînt simțite ca detașabile, deci ca sufixe. Dar deocamdată ele nu servesc încă la formarea de derivate pe teren romînesc, nu îndeplinesc, adică, cea mai esențială condiție a unui adevărat sufix.

-etă < frc. *-ette*, ital. *-etta*: *canțonetă* < ital. *canzonetta, coloneță*[2] < frc. *colonnette, crocheță* (întrebuințată, deobiceiu, supt forma plur. *crochete*) 'un fel de găluște' < frc. *croquette, eprubetă* < frc. *éproubette, fațetă* < frc. *facette, midinetă* < frc. *midi-*

---

zentat-o aici, la unanimitatea scriitorilor (cf., de ex., T. A r g h e z i, *Cimitirul Buna-Vestire*, pag. 28: *dubleuri mai potrivite ale cuvintelor*). Pentru 'metal suflat cu aur' se spune și *dublé*, exact ca în franțuzește.

1. Cu o însemnare pe care n'o găsesc în Dicționarul lu Sachs-Villatte pentru etimonul franțuzesc, deși, fără îndoială, o are și acesta, anume: 'stofă cu desen imprimat, adică aplicat pe ea' (nu țesut, împletit, etc.).

2. La Cezar P e t r e s c u, *Carmen Saeculare*, pag. 467.

nette, omletă < frc. *omelette, piaţetă* < ital. *piazzetta, piesetă* < frc. *piécette, subretă* < frc. *soubrette*, etc. In această listă figurează cîteva exemple care ar putea fi socotite drept derivate romîneşti, pentrucă temele lor există ca elemente lexicale independente, depildă *faţetă* alături de *faţă, piaţetă* al. de *piaţă*. Şi totuşi e mult mai probabil că ele ne-au venit gata formate din franţuzeşte, resp. italieneşte. Pentru originea italiană a lui *piaţetă* vorbeşte, în primul rînd, noţiunea pe care o exprimă cuvîntul: este vorba de un termin aparţinînd arhitecturii edilitare, şi se ştie că în acest domeniu Italienii au influenţat puternic pe toată lumea. Tot italienesc, mai exact spus, creat după modelul limbii italiene, este *braţetă* din construcţiile astăzi învechite şi deaceea întrebuinţate numai la periferia oraşelor, probabil şi pela ţară : *a merge (cu cineva) la braţetă* 'a merge braţ la braţ (cu cineva)', pentru care să se compare ital. *andare* (sau *camminare*) *a braccetto* şi *pigliare a braccetto*, cu exact aceeaşi însemnare cu formulele romîneşti [1].

-ează < frc. *-euse*: *brodează* < frc. *brodeuse, coafează* < frc. *coiffeuse, şofează* < frc. *chauffeuse* [2], etc. Primele cuvinte împrumutate de Romîni şi aparţinînd acestei categorii trebue să fie *amoureuse* (> *amorează*) şi *chanteuse* (> *şanteză*). Mă bazez în presupunerea mea şi pe noţiunile pe care le exprimă (mult mai vechi, deci mai accesibile decît a celorlalte), dar şi pe faptul că *amorează* a devenit de vreme îndelungată popular (adică vulgar), dînd naştere chiar unui masculin *amorez*, care, din punctul de vedere al limbii franceze, reprezintă o adevărată..... curiozitate.

Deoarece am pomenit de partea morfologică a problemei, cred interesant să arăt, măcarcă nu afirm cine ştie ce noutate, că masculinul frc. *-euse* (mai exact spus unul din aspectele lui masculine), anume *-eur*, există în limba noastră

1. Pe care le cunosc din graiul meu de acasă (Tecuciu). Dicţionarul Academiei le înregistrează aproape supt aceeaşi formă (dă şi varianta ambigenă *braţet*) şi consideră cuvîntul aici în discuţie ca un derivat romînesc.

2. In Dicţionarul lui Sachs-Villatte, citat de mai multe ori pînă acum, n'am găsit decît pe *chauffeuse*. Este sigur însă că şi celelalte cuvinte franţuzeşti există, ba încă trebue să fie foarte răspîndite.

ca sufix independent, complect deosebit de *-ează*, căci sună fie *-or* (de ex. *coafor*), fie *-er* (de ex. *miner*, *șofer*, etc.). Prima variantă se confundă parțial cu *-ior* (< lat. *-iolus*), deaceea nu merită o discuție specială. De cealaltă mă voiu ocupa în capitolul despre sufixele substantivale-adjectivale, fiindcă, deși toate cuvintele romînești în *-er* sînt numai substantive, se produce adesea un amestec între acest *-er* și *-ier*, cu care se formează atît adjective, cît și substantive.

In ce privește pronunțarea, mulți oameni culți se lasă conduși încă de modelul franțuzesc și spun *brodöză*, *șoföză*, etc. (tot așa cum, la cuvintele masculine corespunzătoare, preferă pe *ö* lui *e* sau *o*: *coaför*, *șoför*, etc.). Dar este clar că, pînăla urmă, și aceasta nu prea tîrziu, vor învinge aspectele să zicem populare, fiindcă ele satisfac normele sistemului fonologic romînesc [1].

-ian < frc. *-ien* (probabil și ital. *-iano*): *comedian* < frc. *comédien*, *electrician* < frc. *électricien*, *fizician* < frc. *physicien*, *fonetician* < frc. *phonéticien*, *matematician* < frc. *mathématicien*, *politician* < frc. *politicien*, *tragedian* < frc. *tragédien*, etc. Cred că toate aceste cuvinte le-am împrumutat gata formate din limba franceză, eventual din italiană, așa că sufixul pare a fi neproductiv, deși e foarte răspîndit și deși aproape totdeauna temele respective există în romînește ca elemente lexicale de sine stătătoare. Nici chiar într'un caz de felul lui *teoretician* nu se poate vorbi, cu toată siguranța, de un derivat romînesc, căci punctul de plecare îl constitue tot un model străin, frc. *théoricien*, pe care noi l-am redat prin *teoretician*, din cauză că adjectivul corespunzător lui *teorie* (< frc. *théorie*) sună *teoretic*, nu **teoric*, cum ar fi trebuit, dacă ne gîndim la frc. *théorique* [2].

Cîteodată *-ian* se confundă, în vorbirea populară, cu

1. Cf. *dizöză* (< frc. *diseuse*, femin. lui *diseur* > rom. *dizör*, pronunțat, tocmai pentrucă sunetul *ö* nu face parte din sistemul fonologic romînesc, *dizior*, cu *i* consonant, dar și sonant, în vorbirea oamenilor inculți): judecînd după ziarul săptămînal *Azi*, 31 Decembrie 1939, pag. 6, col. 6, acest cuvînt sună popular *dizeză*.

2. Este drept că franceza posedă și pe *théorétique*, dar derivarea lui *théoricien* s'a făcut dela tema lui *théorique*.

-ism < frc. *-isme* (ital. *-ismo*, lat. *-ismus*): *boierism* < *boier*, *ciocoism* < *ciocoiu*, *creştinism* < *creştin* (decalcat după frc. *christianisme*), *galicism* < frc. *gallicisme*, *germanism* < *German* (cf. ital. *germanismo*), *organism* < frc. *organisme*, *romînism* < *Romîn*, etc. Numărul derivatelor cu *-ism* este enorm şi creşte mereu, căci avem a face cu un sufix nu numai productiv, ci chiar profilic. Deşi neologism, el se alipeşte la tot felul de teme, cum se poate vedea din exemplele date şi din altele ca acestea: *lustragism*, *mahalagism*, *tembelism*, etc. (cf. P a s c u, *op. cit.*, pag. 420-1). Natura şi originea primitivului nu constitue o piedică la crearea de derivate cu ajutorul lui *-ism*: alături de cuvinte foarte recente, apar elemente vechi, moştenite sau împrumutate (unele, şi din limbi neindoeuropene); tot aşa nu face limba deosebire între cuvinte abstracte şi cuvinte concrete, etc. Bogăţia extraordinară a formaţiilor cu acest sufix se datoreşte funcţiunii lui, adică sensului pe care-l dă el derivatului: se caracterizează cu ajutorul lui o stare de spirit, o atmosferă, anumite apucături, etc., care constitue semnul distinctiv al unui individ sau al unui grup social. Răspîndirea lui *-ism* stă în legătură cu tendinţa spre abstractizare a limbii actuale, cu nevoia din ce în ce mai dessimţită de a prinde într'o singură formulă o întreagă situaţie de ordin psihologic.

Unele creaţii au luat naştere supt ochii noştri, în legătură cu viaţa politică de partid, precum *afacerism* (după modelul frc. *affairisme* 'Spekulationsfieber, Gründertum', el însuşi, se pare, foarte recent, fiindcă nu-l găsesc în dicţionare, ci în revista *Vox romanica* II [1937], pag. 214) şi *fripturism* (produs al fantaziei d-lui N. I o r g a şi care s'a bucurat un timp, — cît împrejurările au fost favorabile —, de o largă circulaţie).

Am spus că subiectele vorbitoare par a nu cunoaşte niciun fel de obstacol la satisfacerea necesităţii de a forma derivate cu ajutorul lui *-ism*. Pelîngă *afacerism* şi *fripturism*, care (mai ales ultimul) au un caracter oarecum individual sau trecător, chiar dacă au fost, la un moment dat, extrem de răspîndite, întîlnim unele personale şi ocazionale în sensul cel mai strict al cuvîntului. T. A r g h e z i, *Cimitirul Buna-Vestire*, pag. 118—9: *„băieţilor le era necaz pe costu-*

-iant, ceeace am arătat, în alt chip, la pag. 6 , unde m'am ocupat de *-ant* [1]. Afară de exemplele date acolo, pot cita la acest loc încă unul, care seamănă însă numai parţial cu acelea. In *Arhiva* XLII (1935), pag. 71, Aug. Scriban dă, după I.-A. Candrea, *Dicţionarul enciclopedic al „Cărţii Romîneşti"*, care l-a găsit la Alecsandri, substantivul *corifent* (în construcţia *corifenţii tarafului*). Avem, evident, a face cu o formă (populară, într'adevăr, sau stîlcită intenţionat, spre a obţinea efecte comice?) a lui *corifeu*. Situaţia nu este aceeaşi ca la *comedian(t)* şi *electrician(t)*, dar oarecare apropiere există prin faptul că şi aici constatăm naşterea unui *t* final, pentru care nu-i posibilă o explicaţie fonetică.

Din cauza asemănării dintre el şi *-ean* (slav), neologismul *-ian* se poate confunda cu acesta, mai ales cînd îndeplineşte aceeaşi funcţiune, depildă *Egipţian* < frc. *Égyptien* alături de *Egiptean* < *Egipt* + *-ean*. La fel se petrec lucrurile cu *-an*, varianta lui *-ian* : se spune, deobiceiu, *Liliputan* < *Liliput*, numele regiunii născocite de Swift, dar şi *Liliputian* < frc. *lilliputien* (cf. *Viaţa romînească*, August 1938, pag. 134) [2].

Unele derivate în *-ian* funcţionează şi ca adjective : *arghezian, coşbucian, eminescian*, etc. Deoarece astfel de cuvinte sînt şi substantive în acelaşi timp, iar punctul de plecare pentru valoarea lor adjectivală îl constitue tot funcţiunea substantivală, am crezut că discuţia lui *-ian* trebue făcută aici, iar nu în capitolul despre sufixele adjectivale-substantivale [3].

---

1. Dacă sunetul imediat precedent este *i* (sonant), acest sufix poate fi simţit ca *-iant*, şi astfel devine posibilă confundarea lui cu *-ian* aici in discuţie.

2. Astfel în cazuri ca *Estonian, Italian, Lituanian*, etc. este greu de hotărît, dacă avem a face cu sufixul neologism *-ian* (< frc. *-ien* : cf. *Esthonien, Italien, Lithuanien*, etc.), deci cu împrumuturi directe şi propriu zise din franţuzeşte, sau cu vechiul *-ean*, aşadar cu formaţii romîneşti dela primitivele *Estonia, Italia, Lituania*. Atît formal, cît şi ca funcţiune, *-ian* (pronunţat *-ĭan*) se poate explica, perfect valabil, în ambele chipuri. Foarte probabil, aproape sigur, cel puţin unele cuvinte de acest fel au ajuns a fi cunoscute prin limba franceză, ceeace însemnează că punctul de plecare îl constitue tot împrumutul. I. L. Caragiale scria şi *Suedian* (pentru *Suedez*), cf. *Adevărul literar*, 7 Maiu 1939, pag. 6, col. 1.

3. Cf. şi *stoician* (*Insemnări ieşene* III, 7, pag. 255), alături şi perfect sinonim cu *stoic* (< frc. *stoïcien*, adjectiv şi substantiv, *stoïque*, numai adjectiv).

mele lui noi, pe limba pe care o vorbea cu guvernanta dela uşe şi pe întreg p i ţ i g o i s m u l [1] *micului personaj cu guler de biber şi cu mănuşi de piele*" ; A c e l a ş i, *Adevărul literar*, 11 Octombrie 1931, pag. 4, col. 1 : „*...un romantism, care se expectorează verbal, exclusiv cu superlativul «cel mai». El te bănueşte şi pe D-ta de c e l m a i s m* [2] ..." ; G. A d r i a n, *Cuvîntul liber*, 26 Septembrie 1936, pag. 6, col. 2 : „*accentul nu cade atît pe «o a r e c a r i s m u l»* [3] *lui Trivale, cît asupra numelui său real — Netzler*".

Deşi abstracte prin definiţie, formaţiile în *-ism* pot avea şi înţeles concret, ceeace intră, dealtfel, în normele sintactice curente ale limbii. Depildă *secăturism* însemnează şi 'modul de a fi, a se comporta, etc. al unei secături (adică al unui om neserios'), dar şi (mai ales la plural) 'fapta unui asemenea om' ; *ziarism* 'ocupaţia cu ziaristica' şi 'totalitatea ziarelor' (cf. Victor E f t i m i u, *Adevărul literar*, 4 Decembrie 1938, pag. 3, col. 6 : „*întregul z i a r i s m salută acest triumf*"), etc.

Acest sufix are şi o variantă compusă : *-ianism* (< *-ian* + *-ism*) în derivate ca *arghezianism, coşbucianism, eminescianism* ş. a.

El merge mînă în mînă cu *-ist* şi *-izà*, despre care va fi vorba mai încolo : teoretic, dela aceeaşi temă se poate crea un substantiv abstract în *-ism*, un adjectiv în *-ist* şi un verb în *-izá* (depildă *ieşenism, ieşenist, ieşeniza*). Legătura dintre ele este, în primul rînd, de natură semantică (sau funcţională, ceeace, în fond, e tot una). Adjectivul arată însuşirea ataşată de o fiinţă, substantivul exprimă aceeaşi însuşire considerată ca noţiune independentă, iar verbul indică acţiunea de realizare a însuşirii respective.

-ment < frc. *-ment*, lat. *-mentum*, ital. *-mento* : *amendament* < frc. *amendement*, ital. *ammendamento* (cf. şi rom. *amenda*), *bombardament* < frc. *bombardement*, ital. *bombarda-*

1. Pentru însemnarea pe care o are acest derivat să se compare *piţigăiat* 'delicat, slab, plăpînd' (cu nuanţă peiorativă).

2. Este posibil ca poetul să se fi gîndit, o clipă, şi la *cealmà* 'turban', adică la asociaţia de idei care se poate produce între acest cuvînt şi *celmaism* (analizabil în *celma*, variantă a lui *cealma*, şi *-ism*).

3. Insemnează 'calitatea de a fi un o a r e c a r e, un simplu necunoscut'.

mento (cf. şi rom. *bombarda*), *complement* < frc. *complément*, ital. *complemento*, *compliment* < frc. *compliment*, ital. *complimento*, *condiment* < frc. *condiment*, ital. *condimento*, *impediment* < ital. *impedimento* (în franţuzeşte numai forma de plural *impédiments*, ca termin militar), *regiment* < frc. *régiment*, ital. *regimento*, *reglement* [1] < frc. *règlement*, *regulament* < ital. *regolamento* (cf. şi rom. *regulă*, *regulă*), *sediment* < frc. *sédiment*, ital. *sedimento*, *sentiment* < frc. *sentiment*, ital. *sentimento*, *sortiment* < frc. *assortiment*, ital. (*as*)*sortimento*, *suplement* < frc. *supplément*, ital. *supplemento*, *viriment* (şi *virament*) < frc. *virement*, etc. O parte din cuvintele aici notate există şi în nemţeşte, aşa că această limbă trebue deasemenea luată în consideraţie, cînd este vorba de neologismele romîneşti derivate cu *-ment*. Printre altele cred că are origine sigur germană *sortiment*, căruia atît în franţuzeşte, cît şi în italieneşte îi corespunde un etimon virtual cu *a* iniţial [2]. Afară de asta, chiar noţiunea ne trimite la limba germană (cuvîntul aparţine limbajului negustoresc, şi anume, dacă nu mă înşel, mai ales, poate exclusiv, limbajului negustorilor lipscani). Din punct de vedere fonetic au servit ca model pentru Romîni formele italieneşti, latineşti şi nemţeşti ale acestui sufix; cea franceză, numai supt aspectul ei grafic, căci pronunţarea este foarte deosebită de a rom. *-ment*. De aici nu urmează însă că neologismele în discuţie nu ne-ar fi venit din franţuzeşte. Dimpotrivă, marea lor majoritate îşi au izvorul, cu siguranţă, în această limbă, numai că s'au adaptat la sistemul fonologic romînesc, care-i mult mai apropiat de cel italienesc (şi latinesc) decît de cel franţuzesc,

Lat. *-mentum* ni s'a transmis şi direct, supt forma *-mînt*. Tendinţa puristă depe vremuri a dus cîteodată la înlocuirea, foarte parţială dealtfel, a neologismului *-ment* prin *-mînt*. Aşa trebuesc înţelese, de ex., *simţămînt*, la care tema însăşi a fost „romînizată", *vărsămînt* < frc. *versement*, ital. *versamento* (cf. şi rom. *vărsa*, care, supt influenţa frc. *verser*, ital. *versare*, însemnează şi 'a depune, a plăti, etc. o sumă de bani'), etc. In modul acesta au luat naştere forme duble ca

1. Expresie din limbajul financiarilor, economiştilor, etc. (*reglementul plăţilor cu străinătatea*, etc.).

2. Varianta italienească fără *a-* este dată de dicţionare ca învechită.

sentiment — *simţămînt* (de fapt acelaşi cuvînt, cu înfăţişare fonetică diferită), *vestiment* — *veşmînt* (aici avem un adevărat dublet) ş. a. Cu *vărsămînt* seamănă *îngrăşămînt*, despre care Pascu, *op. cit.*, pag. 49 afirmă că s'a format după frc. *engraissement* şi ital. *ingrassamento*. Nu-i nevoie să facem o asemenea ipoteză (mai ales că frc. *engraissement* nu însemnează 'îngrăşămînt, — pentru această noţiune se întrebuinţează numai *engrais*). Cred că terminul romînesc s'a derivat dela *îngrăşa*, dupăce acesta, influenţat de frc. *engraisser*, a căpătat sensul de 'a face gras pămîntul (prin orice mijloace)'.

-on < frc. *-on*: *familion* 'familie numeroasă' (deobiceiu ironic, cf. Cezar Petrescu, *1907*, I, pag. 134) < *familie* [1], *medalion* < frc. *médaillon*, etc. Există şi varianta *-alion* în cuvinte ca *fracalion* < *frac* (auzit de mine, în diverse rînduri, şi găsit la G. Ciprian, *Soţ or fărdă*, pag. 140), *şapcalion* < *şapcă*.

Punctul de plecare pentru ivirea lui *-alion* trebue căutat în *poştalion* < frc. *postillon*, pe care Romînii l-au simţit ca derivat dela *poştă*, poate şi în *batalion* < frc. *bataillon* (analizat, probabil, în *bat* + *-alion*). Toate exemplele acestea au un sens augmentativ-peiorativ, cu excepţia lui *medalion* şi *poştalion*, care rămîn izolate, desigur fiindcă sînt împrumuturi propriu zise şi-şi păstrează accepţiile din limba lor de origine, pecînd celelalte au fost create pe teren romînesc (ele aparţin vorbirii familiare). Trebue relevat amănuntul că, deşi numărul cuvintelor împrumutate din franţuzeşte este minim, sufixul acesta a devenit productiv în limba noastră, ba chiar a dat naştere unei variante compuse. Este drept că formaţiile romîneşti nu sînt nici ele prea numeroase, dar acest fapt interesează mai puţin, ca să nu spun deloc, discuţia noastră.

-(i)tudine < frc. *-(i)tude*, ital. *-(i)tudine*, lat. *-(i)tudinem*:

1. Să se compare şi ital. *famigliona* ' reiche, mächtige, angesehene Familie', care nu cred totuşi să aibă vreun amestec în formarea cuvîntului romînesc.

aptitudine < frc. *aptitude*, *atitudine* < frc. *attitude*, *beatitudine* < frc. *béatitude*, *certitudine* < frc. *certitude*, *gratitudine* < frc. *gratitude*, *inchietudine* < frc. *inquiétude*, *ingratitudine* < frc. *ingratitude*, *multitudine* [1] < frc. *multitude*, *plenitudine* < frc. *plénitude*, *promptitudine* < frc. *promptitude*, *solicitudine* < frc. *sollicitude*, *vicisitudine* < frc. *vicissitude*, etc. Am invocat numai etimonurile franţuzeşti, deoarece, cu siguranţă, mai toate, dacă nu chiar toate cuvintele noastre sunt de origine franceză. Cîte unul ne va fi venit şi din italieneşte sau din latineşte. In orice caz, forma sufixului s'a modelat după ital. *-(i)tudine* şi lat. *-(i)tudinem*. Deasemenea trebue să admitem că un număr, e drept, foarte redus, de derivate în *(-i)tudine* vor fi luat naştere pe teren romînesc, pentru motivele că temele celor mai multe formaţii aici în discuţie există ca elemente lexicale independente (cf. *apt*, *cert*, *ingrat*, *mult*, *prompt*, *a solicita*). Şi dacă, în ce priveşte pe *multitudine*, dintre cele menţionate, şi pe *latitudine* (cf. *lat*), putem să ne îndoim (mai sigur este că le-am împrumutat din franţuzeşte, cum arată noţiunile respective, prea speciale şi prea 'savante'), cred că avem dreptul să considerăm derivat romînesc pe *corectitudine* (şi *incorectitudine*), căruia nu-i găsim similar nici în limba franceză (unde terminii corespunzători sînt *correction*, resp. *incorrection*), nici în italiană (unde se spune *correttezza* şi, probabil, *incorrettezza* [2]).

B. SUFIXE ADJECTIVALE.

-al: anual, ducal, familial, liberal, literal, oral, original, principial, săptămînal, trimestrial, etc. Originea acestui sufix este multiplă, vreau să spun că el ne-a putut veni nu numai ca deobiceiu, din franţuzeşte (*-al*), ci şi din italieneşte (*-ale*), apoi, cu siguranţă, din latineşte (*-alis*). Din punct de vedere fonetic a servit ca model frc. *-al*, aşa că, atunci cînd am împrumutat cuvinte de acest fel din limba italiană sau latină, i-am modificat finala supt influenţa derivatelor cores-

1. Foarte frecvent, în ultimul timp, mai cu samă la ziarişti, eseişti, etc. (deobiceiu tineri).

2. La Rigutini-Bulle acest din urmă cuvînt lipseşte.

punzătoare franţuzeşti. Exemplele citate aici sînt aproape toate împrumuturi directe, chiar dacă temele lor există ca elemente lingvistice independente (*an, duce, familie, liber, literă, origine, principiu, trimestru*). Numai despre *săptămînal* am putea afirma, cu oarecare siguranţă, că s'a format pe teren romînesc, deoarece primitivul *săptămînă* nu se întîlneşte decît la noi [1]. Avem însă şi alte cuvinte pe care sîntem îndreptăţiţi a le socoti drept creaţii proprii ale limbii noastre, chiar dacă pentru unele din ele se găsesc modele străine: *duminical* (cf. ital. *domenicale*), *regal* (cf. frc. *royal*, ital. *reale*), *voevodal* [2], etc. Fapt este că acest sufix este simţit ca atare şi deaceea a devenit productiv.

Deseori *-al* alternează cu *-ar*, mai întîiu la derivate dela teme diferite, dar asociate semantic una de alta, precum *anual* alături de *lunar, plural* al. de *singular*, etc., apoi la derivate cu temă identică, în vorbirea unor categorii sociale diferite, de ex. *general, liberal, plural* al. de (pop.) *ghinărar, liberar, plurar* ş. a. Inlocuirea lui *-al* prin *-ar* de către oamenii inculţi se datoreşte, evident, faptului că *-ar* este popular, adică moştenit, pe cînd *-al* are origine străină recentă şi aparţine limbajului cult. A ajutat la confuzia acestor două sufixe şi o înrudire funcţională destul de strînsă (vom vedea mai departe că *-ar*, neologism, provine uneori din lat. *-alis*, aşadar din prototipul lui *-al*). Dar a mai intervenit, foarte probabil, şi un factor de ordin pur fonetic: *-al* devine *-ar* prin transformarea lui *l* în *r* supt influenţa unui *r* din temă, avem, aşadar, un fenomen de asimilaţie.

Amestecul lui *-al* cu *-ar* se produce şi la oamenii culţi, din cauză că există un însemnat număr de formaţii în *-al* cărora le corespund altele în *-ar* dela aceeaşi temă (şi, firesţe, cu sens deosebit): *anual—anuar, familial—familiar, literal—literar, oral—orar, original—originar, principial—principiar*, etc. Dacă *anual* şi *anuar, oral* şi *orar* nu se pot confunda, deoarece primul element al acestor perechi deriva-

1. Dealtfel limba franceză nu cunoaşte un derivat în *-al* dela *semaine*. In schimb italiana posedă pe *settimanale*, care a putut contribui, într'un chip oarecare, la crearea rom. *săptămînal*.

2. De adăogat *meşteşugal*: „*pedeasupra unei virtuozităţi meşteşugale*", scrie Tache Soroceanu, *Adevărul literar*, 5 Februarie 1939, pag. 5, col. 4.

tive este adjectiv, iar al doilea substantiv, celelalte apar adesea unul în locul altuia. Lucrul se petrece aproape regulat la *familial—familiar*, unde formaţia în *-ar* elimină obişnuit pe cea în *-al*, chiar la oameni de cultură (se zice *legături familiare* în loc de *legături familiale*). Deasemenea întîlnim cînd şi cînd *principiar* pentru *principial* (aşa scriu, de pildă, filologii clujeni).

Cîteodată substituirea lui *-al* prin *-ar* poate fi efectul unui act de voinţă. G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu* II, pag. 281 citează din manuscrisele poetului un fragment, în care figurează subst. *pumnar*, acelaşi cu actualul şi general răspînditul *pumnal* [1]. Avem dreptul să presupunem că Eminescu s'a lăsat influenţat de teoriile lingvistice ale fostului său profesor cernăuţean Aron Pumnul.

-bil: *băubil* < *bea* (dela tema perfectului şi a participiului trecut *bău-*), *chemabil* < *chema* (în limbajul universitarilor, pe vremea cînd legea prevedea „chemarea" unui profesor sau conferenţiar la o catedră vacantă), *cumpărabil* < *cumpăra* (D. I. Suchianu, *Viaţa românească*, Martie 1939, pag. 27), *dovedibil* < *dovedi* (Idem, *ibidem*, Iulie 1937, pag. 76), *exmatriculabil* < *exmatricula*, *înduioşabil* < *înduioşa* (Nicanor & Co. *Viaţa rom.*, August 1939, pag. 145), *întrebuinţabil* < *întrebuinţa* (D. I. Suchianu, *ibid.*, Iulie 1939, pag. 4), *lăudabil* < *lăuda*, *luabil* < *lua* (sinonim cu *agăţabil* din argot-ul celor certaţi cu poliţia : *N. este luabil* sau *agăţabil* 'N. poate fi arestat, căci s'a făcut vinovat de o infracţiune oarecare', comunicat de studentul G.-M. Dragoş), *neîmpărechiabil* < *(ne)împărechia* (Gib I. Mihăescu, *Donna Alba*, pag. 220), *orientabil* < *orienta* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei* II, pag. 19), *pedepsibil* < *pedepsi* (P. Gr., *Insemnări ieşene* II, 3, pag. 782), *pronunţabil* < *pronunţa* (Al. Graur, *Viaţa rom.*, Noembrie 1938, pag. 67), *traducibil* [4] < *traduce* (Zaharia Stancu, *Revista fundaţiilor regale*, Maiu 1938, pag. 375), etc.

---

1. Dealtmintrelea Călinescu însuşi, rezumînd conţinutul unor scrisori eminesciene, utilizează (la pag. 209 şi 211 ale volumului citat) forma cu *-ar*.

2. Să fie o greşală de tipar pentru mai obişnuitul *traductibil ?* Nu cred. Din exemplele date se vede că aproape totdeauna adjectivele în *-bil* se formează dela tema infinitivului. Cf. ital. *traducibile*.

Acest sufix, care, întocmai ca *-al*, ne-a venit din latineşte (< *-bilis*), italieneşte (< *-bile*) şi franţuzeşte (< *-ble*, modificat supt influenţa formei latineşti şi a celei italieneşti), este foarte productiv, mai cu samă în momentul de faţă. Teoretic vorbind, dela orice temă verbală se poate deriva un adjectiv în *-bil*. Din lista precedentă observăm că nu se face nicio distincţie între teme vechi, moştenite sau împrumutate, şi teme nouă sau foarte nouă. Să se compare şi exemplele date de P a s c u, *op. cit.*, pag. 421-2, toate având primitiv romînesc, adică mai mult ori mai puţin vechiu. De-aceea mi se pare curioasă afirmaţia lui Al. G r a u r, *Viaţa romînească*, Noembrie 1939, pag. 89, că limba noastră nu posedă formaţii proprii în *-bil*, toate cuvintele de acest fel fiind împrumuturi (faptul că vorbeşte de *-abil* nu schimbă situaţia, căci, la un moment dat, imaginează derivate, care i se par imposibile, dela *face* sau *găsi*, ceeace probează că n'a avut în vedere numai teme verbale de conjug. I). Asupra productivităţii acestui sufix, aşadar asupra existenţei unor derivate romîneşti în *-bil*, cu circulaţie mare, cred că nu poate fi îndoială.

Cum se explică larga răspîndire a creaţiilor aici în discuţie? Trebue să invocăm ceeace pe vremuri se numea spiritul de econnmie al limbii, adică nevoia de a evita perifrazele, de a prefera formulele mai scurte, ca fiind mai expresive. Intr'adevăr, echivalentul unui derivat în *-bil* este o perifrază: *băubil* însemnează 'care se poate bea', *lăudabil* 'care poate sau trebue să fie lăudat', *pedepsibil* 'care merită a fi pedepsit', etc. Aceste nuanţe semantice apar la tot pasul în limbă, şi atunci, în locul unei construcţii mai mult sau mai puţin complicate, subiectele vorbitoare preferă un singur cuvînt, care prezintă, dupăcum am spus, şi avantajul de a avea o expresivitate mai mare. La derivatele cu temă „romînească" expresivitatea creşte, cred, graţie îmbinării a două elemente lingvistice atît de deosebite unul de altul din punct de vedere cronologic [1].

---

1. Deja E l i a d e - R ă d u l e s c u recurgea la astfel de formaţii: „*Tot Romînul s'a născut şi se naşte boieribil*" (cf. *Adevărul literar*, 26 Martie 1939, pag. 10, col 4).

-'ic : *academic* < *academie*, *diletantic* < *diletant*, *etimologic* < *etimologie*, *fotogenic* < *fotogenie*, *idilic* < *idilă*, *poetic* < *poet*, *sintactic* < *sintact-* (< *sintaxă*), *turistic* < *turist*, *ziaristic* < *ziarist*, etc. Deşi la fiecare din exemplele date am arătat tema dela care s'a putut deriva, este clar că aproape toate sînt împrumuturi directe din franţuzeşte, italieneşte şi latineşte (în privinţa accentului, au servit de model ultimele două limbi, căci ital. *-ico* şi lat. *-icus* sînt neaccentuate, pecînd frc. *-ique* poartă accentul cuvîntului). Numai despre *ziaristic* s'ar putea spune că-i născut pe teren romînesc, foarte probabil ca o „traducere" a lui *jurnalistic*. Femininul *-ică* se întrebuinţează adesea cu valoare şi funcţiune substantivală : *fonetică*, *poetică*, *ziaristică*, etc.

O variantă compusă a lui *-ic* este *-istic* : *caracteristic* < *caracter*, *operetistic* < *operetă*, etc. Existenţa lui se datoreşte analizei greşite a unor cuvinte în *-ic* derivate dela primitive în *-ist*, precum *artistic*, *jurnalistic*, *ziaristic* ş. a., care au fost simţite ca formate dela *artă*, *jurnal*, *ziar* + *-istic*. Şi aici femininul poate funcţiona ca substantiv : *caracteristică*, *lingvistică*, *romanistică*, etc.

C. SUFIXE SUBSTANTIVALE-ADJECTIVALE.

-ar < frc. *-aire*, *-er*, lat. *-arius*, etc. : *abecedar* < frc. *abécedaire* (sau lat. *abecedarius*, după Dicţionarul Academiei), *comisionar* < frc. *commissionnaire* (cf. şi rom. *comision*), *doctrinar* < frc. *doctrinaire* (cf. şi rom. *doctrină*), *documentar* [1] < frc. *documentaire* (cf. şi rom. *document*), *domiciliar* < frc. *domiciliaire* (cf. şi rom. *domiciliu*), *familiar* < frc. *familier* (cf. şi rom. *familie*), *lunar* < *lună* (ca „traducere" a frc. *mensuel* ; în ultima vreme *lunar* are şi sensul frc. *lunaire* 'privitor la luna depe cer'), *minutar* 'acul ceasornicului care indică minutele' < *minută* (va fi servit drept model frc. *minuterie* sau germ. *Minutenzeiger*, în ce priveşte noţiunea ; cît despre partea formală, cred că Romînii s'au condus după *orar* 'indicatorul orelor', care este, mi se pare, şi un termin

1. Se întrebuinţează şi ca substantiv, cu sensul de 'film documentar' (aşadar s'a lăsat la o parte substantivul propriu zis, procedeu foarte obişnuit de transformare a unui adjectiv în substantiv).

de orologerie), *orar* < frc. *horaire* (cf. şi rom. *oră*), *perpendicular* < frc. *perpendiculaire*, *polar* < frc. *polaire* (cf. şi rom. *pol*), *probar* 'catalog de probe pentru litere' (în limbajul tipografilor) < *probă*, *secundar* 'acul ceasornicului care arată secundele' < *secundă* (cf. germ. *Sekundenzeiger*), *sprîncenar* 'un muşchiu al ochilor' < *sprînceană* (*Insemnări ieşene*, August 1939, pag. 305) [1], *stelar* < frc. *stellaire*, *tutelar* < frc. *tutélaire* (cf. şi rom. *tutelă*), *universitar* [2] < frc. *universitaire*, *ziar* < *zi* (după modelul frc. *jurnal*, ital. *giornale*, care au fost „traduse" în romîneşte; să se compare totuşi span. *diario*, identic cu cuvîntul romînesc, atît ca înţeles, cît şi ca formaţie), etc.

Dupăcum se poate vedea fie şi numai din aceste exemple, sufixul *-ar* se bucură de o mare răspîndire şi este, într'o anumită măsură, chiar productiv. In marea majoritate a cazurilor el corespunde lat. *-arius* (cu urmaşii lui romanici : frc. *-aire*, *-er*, ital. *-ario*). Destul de des totuşi *-ar* redă pe lat. *-alis* (> frc. *-el*). Am arătat, la pag. 27-8, că vorbirea populară preferă pe *-ar* lui *-al*, atunci cînd neologismele respective au încetat de a fi un bun excluziv al oamenilor de cultură. Această situaţie se datoreşte, în primul rînd, faptului că limba noastră a moştenit pe lat. *-arius* supt forma lui *-ar*, care s'a impus din capul locului ca echivalent al frc. *-aire*, etc., iar cu vremea a ajuns să se substitue lui *-al* din cuvinte recent împrumutate, fie dela început, fie ulterior (şi numai în limba păturilor lipsite de cultură). Evident că la crearea acestei stări de lucruri a contribuit, dupăcum deasemenea s'a spus la paginile citate, identitatea de temă a unui însemnat număr de formaţii în *-ar* şi *-al*, apoi asemănarea mai mare sau mai mică de ordin semantic dintre derivatele cu un sufix şi cele cu celălalt sufix.

Influenţa lui *-ar* moştenit se manifestă şi altfel. Deoarece acesta are o variantă *-er(iu)*, unele neologisme prezintă în graiul popular şi periferic finala *-er* în loc de *-ar*, de ex. *patriculer* (pentru *particular*), *şcoler(iu)* (pentru *şcolar*), [3] etc.

---

1. „Traducerea" romînească a adjectivului franţuzesc *sourcilier* (în limba franceză se va fi zicînd *muscle sourcilier*).

2. Adjectiv şi substantiv totodată (ca substantiv însemnează 'membru al învăţămîntului universitar', dar şi 'om cu studii universitare').

3. Deşi are, întrucîtva, altă situaţie, acest cuvînt trebue, cred, socotit

-at : *citat* (sinonim, parţial, cu *citaţie*, care tinde a rămînea un termin strict juridic), *conglomerat*, *dictat* 'dictare (depe un text); hotărîre impusă unuia mai slab' (cf. *dictatul dela München*), *internat* 'şcoală în care elevii sînt interni; stagiul de practică în spitale al unui „intern" medicinist', [1] *sindicat*, etc. Toate aceste exemple sînt ori pot fi şi adjective, nu numai substantive. Tuturora le corespunde, fie în limba noastră, fie în aceea din care le-am împrumutat, cîte un verb de conjugarea I, aşa că ele sînt, în principiu, mai întîiu participii trecute, apoi adjective şi la urmă substantive. Cf. rom. *a cita*, *a conglomera*, [2] *a dicta*, *a interna*, *a se sindica*, [2] frc. *citer*, *conglomérer*, *dicter*, *interner*, *syndiquer* etc. Acesta este criteriul de diferenţiere între derivate de felul celor înşirate aici şi cele pe care le-am discutat supt A. Altmintrelea sufixul este în ambele cazuri identic, nu numai ca origine, ci, adesea, şi ca valoare semantică.

In ce priveşte limbile deunde ne-au venit aceste formaţii, situaţia se prezintă destul de complicat. Se înţelege că mai ales idiomele romanice (incluziv latina) ne-au furnisat pe cele mai multe: să se compare frc. *congloméral*, *externat*, *internat*, *syndicat*, ital. *conglomerato* (şi verbul *conglomerare*), *sindacato* (şi verbul *sindacare*), etc. Cred că nu greşim, dacă le socotim pe toate acestea de origine excluziv franţuzească. *Citat* este împrumutat din nemţeşte, unde-l găsim supt forma *Zitat* şi cu exact acelaşi înţeles ca la noi. Nici franceza, nici italiana nu cunosc, dela verbul **citare*, un derivat în *-at* (frc. *citation*, ital. *citazione*). *Dictat* s'a format pe teren romînesc, cu însemnarea 'ceeace se dictează (la şcoală) depe un text, ca exerciţiu de scriere', după modelul frc. *dictée* (aceasta există

---

tot ca neologism. Tiktin citează diverse forme slave, care ar putea fi etimonul cuvîntului nostru, dar mi se pare fără dreptate. Păcat că nu arată prima lui apariţie. Eu sînt dispus să-l consider drept formaţie relativ recentă, după modelul frc. *écolier* sau ital. *scolare* (creaţia a fost ajutată de existenţa lui *şcoală* corespunzător lui *école* şi *scuola*, dela care s'au derivat *écolier* şi *scolare*).

1. Cf şi *externat*, ale cărui înţelesuri sînt perfect paralele şi opuse acestora (ca nume de şcoală se aplică de preferinţă liceelor de fete).

2. N'am înregistrat pe fişele mele existenţa acestor două verbe, dar sînt sigur că cel puţin primul este întrebuinţat (şi anume de naturalişti). In orice caz, ambele sînt posibile. Pentru acţiunea corespunzătoare lui *sindicat* se spune, deobiceiu, *a se sindicaliza*.

deasemenea şi sună *dicteu*, la fel cu *antreu* < *entrée*, etc.). Cît despre celălalt sens, care e foarte recent (nu numai în limba noastră), el corespunde germ. *Diktat*. Nu-i nevoie să mai arăt că atît *Zitat*, cît şi *Diktat* sînt şi în nemţeşte de origine tot romanică, ceeace explică existenţa lor în romîneşte.

Că funcţiunea lui *-at* este, din capul locului, adjectivală, dovedeşte femininul *-ată*, pe care-l găsim la cuvinte de felul lui *cantată* < frc. *cantate*,[1] ital. *cantata*, *sonată* < frc. *sonate*,[1] ital. *sonata*, etc.

O variantă compusă a acestui sufix pare a fi *-ulat* din adjective ca *acidulat* < frc. *acidulé*, *musculat* < frc. *musclé* (T. Arghezi, *Viaţa romînească*, Maiu 1939, pag. 53 scrie *muşculat*, aşadar simte cuvîntul ca un derivat dela *muşchiu*), etc.

-ent < frc. *-ent*, ital. *-ente*, germ. *-ent*: *absolvent* < germ. *Absolvent* (cf. şi rom. *absolvi*), *confident* < frc. *confident* (cf. şi ital. *confidente*), *eminent* < frc. *éminent*, *excelent* < frc. *excellent*, *iminent* < frc. *imminent*, *penitent* < frc. *pénitent*, *student* < germ. *Student*, ital. *studente* (cf. şi frc. *étudiant*), *violent* < frc. *violent*, etc. Deseori formaţiile romîneşti de acest fel provin din cuvinte franţuzeşti terminate în *-ant*: *contondent* < *contondant*, *dependent* (şi *independent*) < *dépendant* (şi *indépendant*), *intendent* < *intendant*, *locotenent* < *lieutenant*, etc. Să se compare cele constatate, supt A, cu privire la substantivele în *-anţă* şi *-enţă*, ale căror etimonuri franţuzeşti sînt cînd *-ance*, cînd *-ence*, fără deosebire. Dealtmintrelea, exact ca şi acolo, pronunţarea franceză nu diferă dela un aspect la celălalt al sufixului aici în discuţie: amîndouă sună *-ā*, aşa că, pentru a explica pe *-ent* al nostru, trebue să ne referim ori la ortografia cuvintelor franţuzeşti cu *-ent* ori la un model italienesc sau nemţesc (în ipoteza că aceste limbi posedă terminul corespunzător).[2]

---

1. Cuvintele franţuzeşti sînt ele însele de origine italienească, la fel cu atîţi alţi termini muzicali. Să se compare şi germ. *Kantate*, *Sonate*, tot împrumuturi italieneşti.

2. Cf. şi ceeace s'a spus despre *-ant* (aici mai sus, supt A), de care prezentul sufix este foarte strîns legat (amîndouă sînt, de fapt, dezinenţe ale participiului prezent latinesc). Franceza posedă numeroase dublete, în *-ent* şi în *-ant*, dela aceeaşi temă (unele adjective, celelalte participii prezente ale verbe-

In ce priveşte pe *absolvent, student* şi alte expresii asemănătoare, putem fi siguri că originea lor este germană, fiindcă în primele decenii ale veacului trecut, cînd au luat fiinţă la noi şcoli de învăţămînt secundar şi superior, majoritatea profesorilor erau Ardeleni, aşadar oameni cu pregătire didactică nemţească. Să nu uităm iarăşi că germ. *-ent* este o particulă romanică (şi, bineînţeles, latinească).[1]

Cîteodată *-ent* poate fi simţit ca sufix de către Romîni. Se ştie că în vorbirea oamenilor mai puţin culţi *student* este pronunţat *studient*, ceeace probează amestecul verbului *studia*, prinurmare conştiinţa că substantivul acesta reprezintă un derivat dela verbul aparţinînd aceleiaşi familii de cuvinte. O dovadă şi mai sigură că *-ent* poate fi detaşat de temă şi, deci, utilizat pentru creaţii de acest fel este *audient*, pentru care nu găsesc în niciuna din limbile invocate aici o formaţie similară şi care trebue socotit, aşadar, drept un derivat romînesc dela verbul *audia* (vor fi servit ca model *absolvent* şi, mai ales, *student*, termini înrudiţi cu el din punct de vedere semantic).

-ez < ital. *-ese*: *albanez* < ital. *albanese*, *burghez* < ital. *borghese*, *chinez* < ital. *cinese*, *danez* < ital. *danese*, *englez* < ital. *inglese*, *francez* < ital. *francese*, *irlandez* < ital. *irlandese*, *japonez* < ital. *giapponese*, *maltez* < ital. *maltese*, *olandez* < ital. *olandese*, *portughez* < ital. *portoghese*, etc. Atît cuvintele romîneşti, cît şi cele italieneşti corespunzătoare sînt adjective şi substantive totodată. După Dicţionarul Academiei, care, dealtmintrelea, înregistrează relativ puţine formaţii de acest fel, *-ez* ar fi frc. *-ais*. Intr'adevăr, s. v. *francez*, depildă, se spune: „*N.* din fran." (adică „neologism din franţuzeşte"). Nu se arată însă cum a putut frc. *-ais* (pronunţat *è*) să devie rom. *-ez*. Este drept că femininul acestor cuvinte sună în limba franceză *-aise* (= *-èz*), dar cine invoacă, pen-

lor corespunzătoare): *adhérent — adhérant, divergent — divergeant, excellent — excellant* ş a.

1. In limba Romînilor din Ardeal şi Bucovina terminologia şcolărească este, desigur, şi mai bogată în cuvinte de acest fel. Cf., depildă, *abiturient* < germ. *Abiturient*. Se ştie că *eminent* era nota maximă în şcolile de peste munţi şi din Bucovina.

tru explicarea aspectului unui adjectiv de origine străină, forma lui feminină (din care să iasă cea masculină)? Autorii Dicţionarului Academiei au vrut, probabil, să arate numai că rom. *francez* este echivalentul semantic şi etimologic al frc. *français*, nu că din el ar fi rezultat, sunet cu sunet, cuvîntul romînesc. In acest sens se poate afirma, teoretic cel puţin, despre toate neologismele noastre în *-ez* că sînt de origine franţuzească, pentru motivele bine cunoscute şi pe care le-am pomenit, de mai multe ori, în cursul prezentei lucrări. Dar pe noi ne interesează aici aspectul fonetic al sufixului, şi, din acest punct de vedere, nimeni nu poate susţinea serios că rom. *-ez* a ieşit din frc. *-ais*. [1] Nici măcar limba latină n'a servit, ca deobiceiu, drept model, deoarece între *-ensis*, etimonul sufixului în discuţie, şi *-ez* al nostru depărtarea este prea mare, chiar dacă am elimina pe *-n-*, potrivit normei fonetice, deja latineşti populare, după care *n* urmat de *s* a dispărut (nazalizînd, foarte probabil, mai întîiu vocala precedentă): rămîne *z*, care nu iese decît din ital. *s* intervocalic (pronunţat, în cazul de faţă, ca şi în atîtea altele, *z*). Femininul *-ează* seamănă cu sufixul substantival *-eză*, pe care l-am discutat supt A, numai întîmplător datorită modificării suferite de frc. *-euse* în limba noastră. Nu numai originea, ci şi funcţiunea lor este complect diferită.

-ier < frc. *-ier*, ital. *-iere*, *-iero*: *artificier*, 'fabricant de artificii' < frc. *artificier*, *bombonieră* 'cutie sau vas pentru ţinut bomboane' < frc. *bonbonnière* (cf. şi rom. *bomboană* < frc. *bonbon*), *brancandier* 'soldat care transportă pe răniţi, în timp de războiu, pe o targă' < frc. *brancardier* (cf. şi rom. *brancardă* < frc. *brancard*), *bursier(ă)* 'elev, student, etc. care primeşte dela o autoritate ajutoare băneşti pentru studii' < frc. *boursier* idem (cf. şi rom. *bursă* < frc. *bourse*), [2] *cantinier(ă)* 'proprietarul sau conducătorul unei cantine' < frc.

1. Sau ....din varianta *-ois* (cf. *danois*, *suédois*, etc., cărora în limba noastră le corespunde formaţii tot în *-ez*).

2. In limbajul oamenilor de afaceri *bursier*, ca adjectiv, însemnează 'privitor la bursă' (adică la 'piaţa valorilor economice'): *mişcare bursieră*, *activitate bursieră*, etc. Este posibil ca terminul să aibă şi funcţiune substantivală, dacă judecăm după frc. *boursier* 'Börsenspekulant', care-i numai substantiv.

cantinier, -ière (cf. şi rom. *cantină* < frc. *cantine*), *condotier* 'comandant de soldaţi plătiţi; aventurier' < frc. *condottiere* sau, poate, mai degrabă, ital. *condottiere*,[1] *minier(ă)* 'privitor la mine' (de ex. *bogăţii miniere*, «*Creditul minier*» ş. a.) < frc. *minier* (cf. şi rom. *mină* < frc. *mine*), *petrolier(ă)* 'privitor la petrol' (depildă *societăţi, întreprinderi*, etc. *petroliere*) < frc. *pétrolier* (cf. şi rom. *petrol* < frc. *pétrole*), *pionier* 'soldat care lucrează drumuri, şanţuri, etc.; (fig.) deschizător de drumuri într'un domeniu oarecare de activitate'[2] < frc. *pionnier* (cf. şi rom. *pion* < frc. *pion*), *plumieră* 'cutie în care şcolarii îşi ţin creioanele, peniţele, condeiele, etc.'[3] < frc. *plumier, plutonier* < *pluton* (< fr. *peloton*), *premieră* 'prima reprezentaţie a unei piese de teatru'[4] < frc. *première*, etc.

Limba noastră este mult mai bogată în formaţii de acest fel decît ar putea rezulta din lista precedentă. Mai întîiu se împrumută mereu cuvinte străine (probabil excluziv franţuzeşti) în *-ier*[5] şi apoi, ceeace este mult mai important pentru discuţia de faţă, se crează pe teren romînesc derivate cu ajutorul acestui sufix. Iată cîteva pentru care nu găsesc în Dicţionarul lui Sachs-Villatte echivalente franţuzeşti: *autopsier* 'cel care face autopsie' (sens figurat şi oarecum etimologic, la G. Călinescu, *Jurnalul literar*, 17 Decembrie 1939, pag. 2, col. 5) < *autopsie* (cf. frc. *autopsier* 'in Augenschein nehmen; eine Leiche besichtigen'), *cabinier* 'om

1. Cuvîntul franţuzesc este el însuşi împrumutat din italieneşte şi simţit încă astfel (aşa se explică ortografia, pronunţarea, care face să se audă, cel puţin în vorbirea unor anumiţi oameni, *e* final, şi pluralul în *-ieri*, neobişnuit în limba franceză, dar „regulat" în cea italiană).

2. Cu accepţia figurată acest substantiv are şi feminin: *pionieră*.

3. Am auzit şi forma *plumbieră*, născută, evident, prin etimologie populară, supt influenţa lui *plumb* = *creion*.

4. H. Papadat-Bengescu, *Rădăcini* II, pag. 74 întrebuinţează subst. *premieră* cu însemnarea 'prima maestră a unei case de mode', pentru care în franţuzeşte găsesc un echivalent aproximativ numai la masculinul *premier* 'Abteilungschef' (în limbajul comercial).

5. Cf., depildă, foarte recentele *garsonieră* < frc. *garçonnière* 'Wohnung eines Junggesellen' (cuvîntul romînesc însemnează 'locuinţă mică pentru o persoană singură', indiferent de sex), *plafonieră* 'lampă electrică fixată în plafon' < frc. *plafonnier* (*électrique*) 'Deckenlampe, - licht' (apare şi la M. Gesticone, *Viaţa romînească*, August 1938, pag. 37), *portieră* 'uşa dela automobil' < *portière*, etc.

de serviciu care îngrijeşte de cabinele actorilor' (N. Carandino, *Azi*, 7 Ianuarie 1940, pag. 7, col. 3) < *cabină*, *garderobier(ă)* < *garderobă*, *noptieră* 'măsuţă de noapte' < *noapte*, *săpunieră* 'vasul în care se păstrează săpunul lichid din cabinetele de toaletă ale trenurilor' < *săpun*,[1] *scrumieră* 'vas în care se depune scrumul de ţigară' < *scrum* (cf. şi frc. *cendrier* idem), *şerbetieră* 'chisea pentru şerbet' < *şerbet* (l-am întîlnit la M. Gesticone, *Războiul micului Tristan*, pag. 172 şi la H. Papadat-Bengescu, *Rădăcini* I, pag. 252 ; de altfel cuvîntul este foarte răspîndit în vorbirea gospodinelor), *untieră* 'vas în care se serveşte untul la masă' < *unt* (cf. frc. *beurrier* idem), *uşier* < *uşă* (cf. frc. *huissier* ; Tiktin invoacă şi ital. *usciere*, care, chiar dacă se potriveşte, din punct de vedere fonetic, mai bine cu terminul romînesc, este el însuşi creat după modelul frc. *huissier*) ş. a.

Exemplele acestea, sau cel puţin o bună parte din ele, arată că suf. *-ier* a devenit productiv în romîneşte. Deaceea se poate ca uneori ceeace ni se pare împrumut francez să fie, de fapt, creaţie proprie a limbii noastre. Dintre cuvintele deja menţionate, oricine, la prima vedere, ar afirma cu toată siguranţa că au origine franţuzească *autopsier*, *garderobier(ă)*, *plutonier*, etc. Aş putea adăuga, conducîndu-mă tot după lipsa lui în Dicţionarul lui Sachs-Villatte, subst. *bustier*, pe care criticii de artă, artiştii plastici, etc. îl întrebuinţează cu sensul de 'pictor sau sculptor care lucrează busturi'.[2] Nu-i însă probabil să avem a face cu un derivat romînesc dela *bust* (< frc. *buste*), mai ales că în acelaşi domeniu de activitate găsim o formaţie similară împrumutată din franţuzeşte : *animalier* (adj. şi subst.) 'pictor (probabil şi sculptor) specializat în animale' < frc. *animalier* idem (cf. şi rom. *animal* < frc. *animal*).

1. In franţuzeşte găsim *savonnier* 'Seifensieder' şi *savonnière* 'Gebäude einer Seifensiederei', care sînt însă, din punct de vedere semantic, prea depărtate de cuvîntul romînesc, pentruca să presupunem că ar fi servit de model la formarea acestuia.

2. Poate că numai despre sculptori se spune aşa (avînd în vedere că, deobiceiu, la statui se pune problema dacă trebue reprezentat un personaj în întregime sau numai prin bustul său). Deasemenea este posibil ca *bustier* să fie substantiv şi adjectiv totodată (cf. frc. *animalier*, care îndeplineşte ambele funcţiuni).

Un fapt care interesează deaproape discuţia noastră este următorul. Se ştie că limba vorbită actuală are tendinţa de a elimina pe *i* neaccentuat dinaintea unui *e* care poartă accentul cuvîntului, mai cu samă la neologisme: *obect, pesă, subect,* etc. sînt pronunţări curente, chiar în gura oamenilor cu oarecare cultură. Fenomenul s'a produs întîiu la cuvinte vechi ca *fier, miere* (deaceea la ultimul se simte nevoia determinativului *de albine,* pentru evitarea confuziei cu *mere,* pluralul lui *măr*), *pierde, pieri, vierme,* etc. Dela astfel de cazuri tendinţa de dispariţie a lui *i* s'a întins la neologisme, şi nu numai la acelea care aveau diftongul *ié.* Căci un alt fapt fonetic destul de caracteristic pentru limba noastră este înlăturarea hiatusului, aşadar consonantizarea unui *i* sonant urmat de *e* accentuat. Aşa se explică dece suf. *-ier* (bisilabic!) a putut deveni monosilabic,[1] iar apoi s'a redus la *-er.* Sînt curente (chiar în limba scrisă mai puţin îngrijită) forme ca acestea: *cantiner(ă), miner(ă), pioner(ă), plutoner,* etc.

Urmarea modificării fonetice aici schiţată este şi mai interesantă pentru obiectul prezentei cercetări. Devenind *-er,* sufixul nostru se confundă cu *-er* < frc. *-eur,* ceeace se întîmplă cu atît mai lesne, cu cît pedeoparte există, după-cum vom vedea, derivate (franţuzeşti şi romîneşti) cu ambele particule dela acelaşi radical, iar pedealtăparte funcţiunea lor este, parţial, asemănătoare (şi unul şi celălalt formează nume de agent). Trebue precizat că *-er* < frc. *-eur* are valoare excluziv substantivală, încît amestecul lui cu *-ier* se poate produce numai atunci cînd acesta din urmă apare la substantive. Iată mai întîiu cîteva exemple romîneşti cu *-er* provenit din frc. *-eur*[2]: *boxer* < frc. *boxeur* (cf. şi rom. *box* < frc. *boxe, boxa* < frc. *boxer*), *miner* < frc. *mineur* (cf. şi rom. *mină* < frc. *mine, mina,* < frc. *miner*), *şofer* < frc. *chauffeur, şomer* < frc. *chomeur* (cf. şi rom. *şoma* < frc. *chomer*), etc. Cred că tot aici aparţine *cortiner* 'omul însărcinat (la teatru) cu ridicarea şi lăsarea cortinei' < *cortină* (I. Massoff, *Adevă-*

1. Presupun că *-ier* a trecut, măcar un moment, prin această fază intermediară înainte de a se preface în *-er.*

2. Locul lor firesc ar fi fost supt A. Am socotit totuşi că este preferabil să le discut aici, în legătură cu *-ier,* tocmai din pricina confuziei lui cu acesta.

rul literar, 5 Martie 1939, pag. 8, col. 6), dacă ţinem samă de funcţiunea sufixului.[1]

Am înşirat mai sus cîteva cuvinte la care, în vorbirea oamenilor inculţi sau semiculţi, lui *-ier* i se substitue *-er*. Pot adăuga încă două, dintre care unul, *magazioner* < frc. *magasinier*, s'a impus, prin administraţia căilor ferate, ca termin general şi unic, acceptat de toată lumea, iar celălalt, *prizioner*, se întîlneşte, alături de *prizonier* (< frc. *prisonnier*), nu numai la oameni fără cultură, ci şi la cei culţi (se pare că prin Ardeal pronunţarea *prizioner* este foarte răspîndită).[2] Aceste două cuvinte merg împreună şi din cauză că, faţă de etimon, ele au suferit încă o modificare, anume un fel de metateză a lui *i*, care la *prizioner* este clară, pecînd la *magazioner* mai puţin. Dealmintrelea, dacă admitem metateza, care nu-i tocmai verosimilă, înlocuirea lui *-ier* prin *-er* trebue considerată ca un efect al metatezei. Asemănarea mare dintre *prizioner*, la care prefacerea în discuţie are un aspect oarecum „regulat", şi *magazioner*, care, comparat cu frc. *magasinier*, prezintă transformări prea adînci, s'ar putea datori unei influenţe exercitate de primul asupra celui de-al doilea. Cum se va fi produs influenţa, este ceva mai greu de spus. Deaceea mă opresc aici cu discuţia, şi aşa prea lungă, despre aceste cuvinte.

Dupăcum *-er* ia locul lui *-ier*, tot aşa constatăm şi fenomenul opus, ceeace nu-i deloc surprinzător, în urma discuţiei de mai sus. Exemplele de acest fel sînt mai puţine, fiindcă şi numărul derivatelor în *-er* (< frc. *-eur*) este mai mic decît al celor în *-ier*. Unul foarte frecvent este *miner*, care în presa cotidiană, în reviste neglijent redactate, etc. apare obişnuit supt forma *minier*, evident din cauza adj. *minier* (< frc. *minier*) şi, în general, a amestecului acestor două

1. In franţuzeşte găsim un cuvînt foarte asemănător, aproape în toate privinţile, cu al nostru: *cortinaire* 'Türhüter der byzantinischen Kaiser'. Deoarece sensul e prea special (şi se referă la stări de lucruri vechi), cred că terminul acesta n'a contribuit la crearea rom. *cortinar*, deşi, altfel, situaţia se prezintă favorabil pentru o atare presupunere.

2. Un fost profesor de liceu al meu, originar din Transilvania, spunea totdeauna *prizioner*. Şi era un om de înaltă cultură (după războiu i s'a încredinţat o catedră la Universitatea din Cluj).

sufixe, indiferent de direcţia în care el se produce. Confuzia lor pare, într'un anumit sens, atît de naturală, încît poate pune în încurcătură şi pe lingvişti. Astfel avem subst. *afişier*, pe care l-am auzit rar (şi nu l-am văzut scris niciodată), deaceea nu sînt sigur dacă sună numai aşa sau şi *afişer*. Insemnarea lui este 'vitrină (la instituţii publice sau particulare) în care se pun anunţurile'. Limba franceză posedă un substantiv foarte asemănător cu acesta (mai ales avînd în vedere dezvoltările precedente) ca formaţie, dar deosebit supt raportul semantic: *afficheur* 'cel care lipeşte afişele'. Cred că şi în romîneşte există acest cuvînt. Forma lui să zicem corectă ar trebui să fie *afişer*. Cît despre *afişier*, auzit de mine, trebue să-l socotim drept creaţie romînească, cel puţin din punctul de vedere al înţelesului, care, dealtfel, nu corespunde decît foarte aproximativ realităţii (în vitrine se lipesc anunţuri, nu afişe).

Se poate invoca încă un fapt, care va fi contribuit la alternanţa *-ier* : *-er*, şi anume. Vechiul sufix moştenit *-ar* prezintă, atunci cînd tema derivatului se termină în *i* sau în consoană muiată, varianta *-er(iu)*. Dacă sunetul imediat precedent, aparţinînd, bineînţeles, radicalului, este un *i* sonant, înfăţişarea sufixului se schimbă, cel puţin aparent, şi în conştiinţa individului vorbitor. Astfel un cuvînt ca *prăştier(iu)* este analizabil în *prăşt-* şi *-ier(iu)*; prinurmare, comparîndu-l cu *coşer(iu)* < *coş* + *-er(iu)*, formaţie la care sufixul îndeplineşte exact aceeaşi funcţiune, putem avea impresia că limba noastră posedă o particulă derivativă cu două aspecte fonetice întrucîtva diferite (*-er* alături de *-ier*). De aici n'a fost greu să se întindă dubletul sufixal şi la neologismele în *(-i)er* mai ales că, precum s'a arătat, condiţiile sînt foarte favorabile. Influenţa lui *-er(iu)* moştenit s'a exercitat, cu siguranţă, asupra lui *particular*, *şcolar*, etc., care sună în vorbirea populară *patriculer*, *şcoler*, etc. (cf. mai sus, pag. 31).

Din discuţia de pînă aici s'a putut constata că aproape toate formaţiile în *-ier(ă)* ne-au venit din franţuzeşte ori au fost create după modele aparţinînd acestei limbi [1]. Totuşi, la

1. Cît despre *-er*, nu poate fi nicio îndoială că limba franceză, şi numai ea, ni l-a furnisat (< *-eur*). Sufixul italienesc corespunzător este *-ore*. Deaceea şi

începutul paragrafului, am indicat ca sursă posibilă a sufixului nostru şi pe ital. *-iere, -iero*. Iar Tiktin, pentru a explica pe *uşier*, citează în primul rînd pe *usciere* şi apoi pe *huissier*. Cred că singurul cuvînt romînesc pentru care se poate invoca, cu oarecare dreptate, o origine italienească este *condotier*. Am arătat la locul cuvenit că terminul franţuzesc corespunzător este el însuşi împrumut italienesc şi nu s'a adaptat încă nici la sistemul fonologic al limbii franceze (se scrie *condottiere*, exact ca în italieneşte, şi se pronunţă cu *t* lung, ba chiar şi cu *e* „mut" final), nici la cel morfologic (pluralul face *condottieri*). Această situaţie se explică prin împrejurarea că noţiunea exprimată de cuvîntul nostru este, la început, un produs specific al condiţiilor de viaţă politică şi militară din Italia depe vremuri. In ciuda tuturor acestor fapte, cred că şi pe *condotier* l-am luat tot din franţuzeşte, nu direct din italieneşte, pentru motivul că primele cărţi şi manuale de istorie au fost lucrate de Romîni după modele franceze. [1]

Ar mai fi de amintit, adică de reamintit, că în unele cazuri frc. *-ier* este redat la noi prin *-iar* (desigur supt influenţa etimonului latinesc, real sau presupus): *familiar* < frc. *familier, justiţiar* < frc. *justicier, penitenciar* < frc. *pénitencier, princiar* < frc. *princier*, etc. Aşadar, iarăşi un amestec, fie şi indirect, al sufixului moştenit *-ar* în existenţa neologismului *-ier*, cu care, dealtfel, are o origine comună.

-in, fem. *-ină*: *balerină* < frc. *ballerine, canin* < frc. *canin, cavalin* [2] < frc. *cavalin, citadin* [3] < frc. *citadin, diamantin* < frc.

---

la noi numeroase împrumuturi franţuzeşti, formate cu *-eur*, sună în *-or*: *coafor, maior, major, minor, tutor*, etc. Căci frc. *-eur* provine din lat. *-or(em)*, care, dacă ni s'ar fi transmis şi nouă supt forma lui masculină, ar fi trebuit să dea *-or* (cu *-e* dispărut, fiindcă altfel s'ar fi confundat cu femininul *-orem* > rom. *-oare*).

1. Dealtfel italiana însăşi a împrumutat pe *-iere* (*-iero*), adică majoritatea derivatelor respective, din franţuzeşte, ceeace am spus, în treacăt, mai sus (cf. şi W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen* II, pag. 508).

2. Foarte frecvent în limbajul zootehnicienilor (ca adjectiv în construcţia *rasă cavalină*).

3. Des întrebuinţat, ca antonim al lui *rustic* (*spirit citadin*, etc.) : *orăşean* şi *orăşenesc* arată mai mult noţiuni 'locale', deci materiale, pecînd *citadin* caracterizează psihologia unui locuitor dela oraş (în special dintr'un oraş adevărat, mare).

diamantin, *florentin* < frc. *florentin*, *florin* < frc. *florin*, *mandolină* < frc. *mandoline*, etc. Sufixul există şi în italieneşte (*-ino*, *-ina*), unde găsim deasemenea mai toate cuvintele corespunzătoare celor romîneşti. Deaceea trebue să avem în vedere, la explicarea acestora, şi limba italiană, nu numai pentru aspectul fonetic al sufixului nostru, care se potriveşte mai bine cu ital. *-ino*, *-ina* decît cu frc. *-in*, *-ine*, ci şi pentru o parte din formaţiile aici în discuţie. Dealmintrelea unele derivate franţuzeşti de felul celor invocate mai sus sînt ele înseşi de origine italiană : *citadin*, *mandolină*, etc. Numele instrumentelor muzicale trebue să ne fi venit direct din italieneşte. Alături de *mandolină*, avem *ocarină* (împrumutat şi de Francezi, care-i păstrează neschimbată forma : *ocarina*, la fel germ. *Okarina*) şi *piculină*. Foarte probabil că şi *cavalin* e mai degrabă ital. *cavallino* decît frc. *cavalin*, mai ales că terminul franţuzesc mai răspîndit este *chevalin* (cu forma franceză propriu zisă, nu provensală, dacă admitem explicaţia lui W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, nr. 1437 ; după W. v. Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, s. v. *caballa*, susţine că frc. *cavale* şi derivatele lui sînt împrumuturi italieneşti).

Se pare că sufixul acesta a devenit productiv în limba noastră. Astfel pentru *motorină* nu găsesc nici în franţuzeşte, nici în italieneşte sau în nemţeşte un prototip, ceeace, recucunosc, nu constitue numai decît o dovadă în sprijinul presupunerii mele. Acelaşi lucru se poate spune despre *gazolină* (la fel cu *motorină*, numele unui uleiu întrebuinţat în industria automobilistică, etc.),[1] a cărui finală (*-olină* = *-ol* + *ină*) pare a fi simţită ca sufix propriu zis. Derivat sigur romînesc, din ...păcate creaţie personală şi ocazională, este *frazolină* 'frază cîntătoare, dulceagă' (găsit în săptămînalul *Azi*, 31 Decembrie 1939, pag. 7, col. 1). Cred că sufixul acesta provine dela *mandolină*, eventual şi dela *piculină* (care va fi sunînd şi *picolină ?*),

1. Ambele cuvinte amintesc de atîţi alţi termini industriali, ca : *benzină*, *glicerină*, *parafină*, *vaselină*, etc., care sînt creaţii mai mult sau mai puţin artificiale şi a căror finală nu-i totdeauna sufixul *-ină*. O parte din ei, mai ales cei absolut recenţi, ar putea avea origine americană (mă gîndesc la originea lor locală, nu la cea propriu zis lingvistică, pe care, în orice caz, trebue s'o considerăm tot romanică, eventual greco-latină).

ţinînd samă de intenţiile autorului şi de sensul cuvîntului întreg.

Acelaşi sufix pare a fi *-ină* dela femininul unor nume de familie, precum *Rosettina* (N. Iorga scrie regulat aşa, cînd pomeneşte de vreo femeie aparţinînd familiei *Rossetti*.

-ist < frc. *-iste*: *artist* < frc. *artiste* (cf. şi rom. *artă* < frc. *art*), *colorist* (despre pictori şi poeţi) < frc. *coloriste* (cf. şi rom. *coloare* < frc. *couleur*), *echilibrist* < frc. *équilibriste* (cf. şi rom. *echilibru* < frc. *équilibre*), *jurnalist* < frc. *journaliste* (cf. şi rom. *jurnal* < frc. *journal*), *papist* < frc. *papiste* (cf. şi rom. *papă* < frc. *pape*), *regalist* < frc. *régaliste* (cu alt sens, sinonimul propriu zis al cuvîntului romînesc fiind *royaliste*; cf. şi rom *regal*, echivalentul frc. *royal*), *sinecurist* < frc. *sinécuriste* (cf. şi rom. *sinecură* < frc. *sinécure*), *violonist* < frc. *violoniste* (cf. şi rom. *violină*, care nu-i frc. *violon*, ci ital. *violina*, eventual germ. *Violine*), etc.

Toate aceste cuvinte, şi altele similare, ne-au venit gata formate din limba franceză. Alături de ele, există foarte multe creaţii romîneşti, ale căror teme aparţin la întregul lexic romînesc, moştenit sau împrumutat, vechiu sau nou. Iată cîteva dintre cele date de Pascu, *op. cit.*, pag. 422: *patruzecioptist* [1] < *patruzeciopt*, *poporanist* < *poporan*, *ţărănist* < *ţăran*, etc. (adjective, după clasificaţia făcută de Pascu); *bonjurist* < *bonjur*, *zeflemist* < *zeflemea* (după acelaşi autor, substantive care indică pe „posesorul unei calităţi prin excelenţă"); *fochist* < *foc*, *maşinist* [2] < *maşină*, etc. („nomina agentis").

Deosebirea dintre valoarea adjectivală şi cea substantivală a acestui sufix este greu de făcut. Astfel primele trei exemple dintre cele imediat precedente, care sînt, într'adevăr,

---

1. Creat, dacă nu mă înşel, de G. Ibrăileanu (*Spiritul critic în cultura romînească*).

2. Cuvîntul acesta există şi în franţuzeşte (*machiniste* 'Maschinenmeister, Maschinist; Lokomotivführer'), apoi în nemţeşte (*Maschinist* 'maşinist la teatru; conducător de locomotivă'). Este aproape sigur că rom. *maşinist* ne-a venit din limba germană, deoarece şi alţi termini aparţinînd limbajului ceferist au aceeaşi origine. Sensul de 'tehnician' la teatru (pentru aranjarea scenei, a luminilor, etc.) există şi la noi.

adjective la origine, se întrebuinţează şi ca sustantive; tot aşa pot avea valoare adjectivală subst. *bonjurist* şi *zeflemist* (cf., între altele, *atitudinea zeflemistă a lui N.*). Aceasta, pentrucă există mare apropiere între 'aparţinere' (astfel defineşte Pascu funcţiunea unui adjectiv) şi 'posesorul unei calităţi prin excelenţă' (definiţia substantivelor din prima grupă). Deaceea se impune oarecare prudenţă la clasificarea derivatelor în *-ist*, şi, depildă, *carpist* 'partizan politic al lui P. P. Carp', *junimist* < *Junimea*, *tachist* < *Tache* (Ionescu), etc. nu cred că sînt adjective sau numai adjective, cum afirmă Pascu, ci înainte de toate, dacă nu excluziv, substantive (nu se poate zice *partizan* sau om *politic carpist*, *tachist*, etc., ci simplu *carpist*, *tachist*, etc.).

Numărul formaţiilor în *-ist* este extraordinar de mare (cf. cele constatate supt A, la discuţia lui *-ism*, de care am spus că este strîns legat acest sufix). Iată şi alte exemple, culese absolut la întîmplare, care dovedesc larga lui răspîndire: *aiurist* < *aiurea* (poate a influenţat şi frc. *ahurir*, [1] simţit ca sinonim sau chiar identic cu rom. *aiuri*), *cacealmist* 'cel care face cacialmale (la jocul de cărţi); farsor, şarlatan' [2] < *cacealma*, *conservatorist*(ă) 'elev(ă) la Academia de muzică şi declamaţie' < *Conservator*, *dreptist* 'student la Facultatea de Drept; partizan al unui program sau al unei doctrine politice de dreapta' < *drept*, *dreaptă*, *internatist* 'elev sau absolvent al liceului „C. Negruzzi" din Iaşi' < *Internat*, *lăzărist* 'elev al liceului „Lazăr" din Bucureşti' < *Lazăr* (M. Gesticone, *Războiul micului Tristan*, pag. 222), *textilist* 'lucrător al unei fabrici de produse textile' < *textil*(ă), *ţepeşist* 'elev al liceului „Vlad Ţepeş" din Bucureşti' < *Ţepeş* (M. Gesticone, *op. cit.*, pag. 223), etc.

Şi dela neologisme foarte recente avem derivate de acest fel, care nu există, se pare, toate în limba respectivă: *futbolist* 'jucător de futbol' < *futbol* [3], *ghinionist* 'om nenorocos' < *ghinion* (< frc. *guignon*), *scenarist* 'autor al unui scenariu de cinematograf' < *scenariu* (< frc. *scénario* 'Drehbuch')

1. Cf. acest *Buletin* I, pag. 111.
2. La M. Gesticone, *Viaţa românească*, August 1938, pag. 42.
3. Francezii spun *footballeur* (< *footballer* 'a juca futbol').

stilist 'partizan al calendarului vechiu' < *stil*, [1] etc. Nu totdeauna se poate şti cu siguranţă dacă asemenea formaţii s'au născut pe teren romînesc ori sînt împrumuturi sau imitaţii după cuvinte străine. Depildă: *afacerist* 'om politic fără scrupule, care face afaceri (cu beneficiu material de ordin personal)', ivit acum cîţiva ani, pare un derivat propriu al limbii noastre dela subst. *afacere*. In realitate este un calc după frc. *affairiste* idem, neînregistrat de dicţionare, dar existent în franţuzeşte (cf. *Vox romanica* II [1937], pag. 214). [2]

Mai cu samă dela termini politici, apoi dela numele conducătorilor de partide, ţări, etc. se formează uşor substantive (şi adjective) de acest fel: *hitlerist* < *Hitler*, *leninist* < *Lenin*, *marxist* < *Marx*, *troţchist* < *Troţchi*, etc. Şi pentru asemenea cuvinte trebue să recurgem, cel puţin teoretic, totdeauna la limbi străine, ca să ni le putem explica în deplină cunoştinţă de cauză. Tot din domeniul vieţii politice (deastădată specific romîneşti) merită a fi pomenit *fripturist* 'om care-şi schimbă partidul pentru avantaje materiale imediate' < *friptură*. [4] O creaţie interesantă din punct de vedere pur lingvistic este *naţist* 'partizan al doctrinei naţional-socialiste din Germania' < *naţi-*, prescurtare a adj. *naţional*, care în limba noastră a fost asimilată cu un nume propriu şi utilizată astfel ca temă a unui derivat în *-ist*. [4]

Am invocat mereu pînă aici limba franceză, şi cred cu dreptate, nu numai pentrucă ea ne-a furnisat mai toate creaţiile în discuţie sau măcar a servit drept model, ci şi din cauză că aspectul fonetic al rom. *-ist* nu se explică decît prin frc. *-iste*. Cu privire la acest ultim amănunt trebue precizat totuşi că şi limba germană a putut să intervie în

---

1. Insemnează şi 'om care ştie să scrie bine, frumos, care are un stil literar, poetic'. Acest înţeles este mult mai vechiu şi, pînăla schimbarea calendarului, adică pînăla începerea agitaţiilor pe această temă, singurul existent în limba noastră (cf. frc. *styliste* idem).

2 Să se compare şi *afacerism*, discutat aici mai sus, pag. 22.

3. Creat de d-l N. Iorga, întocmai ca şi *fripturism*, despre care a fost vorba supt A (v. pag. 22).

4. Prescurtarea a avut loc în limba germană, unde şi *Sozialist* sună ori suna *Sozi* (cu o nuanţă „familiară şi colorată de ironie", scrie Leo Spitzer în articolul *La vie du mot „nazi" en français* din *Le français moderne* II [1934], pag. 263 urm.).

derivarea unor cuvinte romînești sau chiar să ni le dea gata formate. Astfel *conțopist* [1] 'funcționar inferior de biurou' este germ. *Konzipist*. Probabil și alte formații vor fi avînd origine germană. Să nu uităm însă că, indirect, sufixul *-ist* din elemente nemțești este tot romanic, fiindcă Germanii l-au împrumutat din limbi înrudite cu a noastră.

Deasemenea trebue să avem în vedere, cînd și cînd, italiana, care posedă și ea un mare număr de derivate în *-ista*. Cred că *fascist* ne-a venit din italienește (< *fascista*), întrucît noțiunea pe care o exprimă este specifică pentru viața politică de după războiu a Italiei. Dar aspectul fonetic al sufixului s'a modelat după frc. *-iste*, care corespunde perfect de bine sistemului nostru fonologic și morfologic.

In vorbirea populară *-ist* sună *-istru*: *fochistru*, *mașinistru* (să se compare și *socialistru*, modificare, foarte probabil, voită, cu intenții ironice, a lui *socialist*).

P a s c u, *op. cit.*, pag. 423 înregistrează varianta *-alist*, pe care o consideră drept produs al unei compuneri (*-al* + *-ist*) și o explică printr'o analiză greșită (sau, dacă vreți, prin analogie), dintr'un derivat ca *naționalist* (descompus în *națiune* + *-alist*). Așa s'ar fi ajuns la *iorgalist* 'partizan politic a lui N. I o r g a'. Deși limba noastră cunoaște și alte formații în *-alist* (*fenomenalist*, *memorialist*, etc.), ne-am putea gîndi că o combinație *g* + *i*, fără africatizarea explozivei, este rară, dacă nu neexistentă, și atunci, pentru evitarea lui *ǵ* (și totodată a lui *ǧ*, care ar fi făcut ca depărtarea dintre temă și derivat să fie prea mare), s'a recurs la o formă amplificată a sufixului *-ist*, păstrîndu-se astfel *g* al primitivului. Se zice însă mult mai des *iorghist* decît *iorgalist*.

-iv < frc. *-if* (femin. *-ive*), ital. *-ivo*, lat. *-ivus*: ***ablativ***, ***acuzativ***, ***afirmativ***, ***augmentativ***, ***captiv***, ***coercitiv***, ***constitutiv***, ***cooperativ*** (***sistem cooperativ***), ***corectiv***, ***dativ***, ***defensiv***, ***depreciativ***, ***diminutiv***, ***executiv***, ***factitiv***, ***fugitiv***, ***genetiv***, ***imperativ***, ***indicativ***, ***informativ***, ***lasciv***, ***locativ***, ***maladiv***, ***negativ***, ***nominativ***, ***obiectiv***, ***ofensiv***, ***optativ***, ***pasiv***, ***peiorativ***, ***primitiv***, ***sensitiv***, ***subiectiv***, ***sub-***

1. D i c ț i o n a r u l A c a d e m i e i notează și alte variante, foarte apropiate de etimonul german. Prin Moldova se aude, după cît știu, numai *conțopist* (și deobiceiu, dacă nu totdeauna, cu un sens peiorativ foarte accentuat).

jonctiv, tardiv, vocativ, etc. Forma feminină a unora dintre aceste cuvinte funcţionează ca substantiv (cîteodată fără a avea un masculin corespunzător): *cooperativă, defensivă, espectativă, misivă, ofensivă, recidivă, rotativă*, etc.

După cum observăm, marea, majoritate a exemplelor aici înşirate au radicalul terminat în *t* (care, la rîndul lui, este precedat foarte des de *a* sau *i*). Explicaţia acestui fapt ne-o dă limba latină, unde *-ivus* se alipea, de preferinţă, la teme participiale. Chiar cînd sunetul dinaintea lui *-iv* nu este *t*, tot un participiu serveşte, de cele mai multe ori, ca primitiv (cf. *defensiv, ofensiv, pasiv*, etc.) Temele neparticipiale sînt rare (*lasciv, tardiv*).

Avem a face cu un sufix productiv în limba noatră? Răspunsul pare că trebue să fie negativ. Totuşi sînt indicii care ne îndeamnă la prudenţă, căci arată că *-iv* este detaşabil în unele cazuri. Astfel *constitutiv* se pronunţă şi se scrie de către mulţi oameni culţi *constituitiv*, deunde urmează că este simţit ca un derivat în *-iv* dela participiul trecut al verbului *consţitui* (lucru just, dealmintrelea, dar nu pentru limba romînă). Valoarea lui în asemenea cazuri se identifică cu a lui *-tor*, moştenit din latineşte. Deaceea îl găsim cîteodată în locul acestuia: *„....a crezut că e mult mai energic, mai acuzativ, mai cuceritor şi mai prestigios să zică «m'anfiş pe tine»“*, spun Nicanor & Co. în *Viaţa romînească*, August 1939, pag. 142. Este clar că autorul a derivat oarecum din nou pe *acuzativ* dela *acuzat* cu ajutorul lui *-iv*, căci sensul pe care-l dă acestui cuvînt (sens perfect identic cu al adj. *acuzator*) nu există nici în franţuzeşte, nici în italieneşte sau în nemţeşte. [1] Două rînduri mai departe [2] întîlnim o nouă creaţie, deastădată pur personală şi ocazională, am putea spune fantezistă, totuşi interesantă pentru discuţia noastră: *„Hotărît lucru. Prepoziţia «pe», întocmai ca şi conjuncţia «dar», sînt expresiuni ifosative“*. Aşadar, dela *ifos* autorul a format, cu ajutorul variantei *-ativ* a sufixului nos-

1. Cf. lat. *accusativus* 'die Anklage betreffend', care seamănă întrucîtva cu *acuzativ* = *acuzator*, dar nu poate fi luat în consideraţie, deoarece autorul nu s'a gîndit la el.

2. In continuare la citatul de mai sus.

tru, adjectivulu *ifosativ* (ca şi cum ar exista un verb *ifosa*), care, faţă de *ifos*, se află, din punctul de vedere al derivării, în acelaşi raport ca *acuzativ* (= *acuzator*) faţă de *acuz*.

Dupăcum *-ant* şi *-ent*, sufixe, la origine, excluziv adjectivale, corespund lui *-anţă* şi *enţă*, cu care se derivă, dela aceleaşi teme, substantive abstracte exprimînd noţiuni înrudite, la fel *-iv*, şi el tot numai adjectival din capul locului, corespunde lui *-i(un)e*, cu toate aspectele lui, pe care l-am studiat mai sus supt A (*-aţi(un)e*).

D. SUFIXE VERBALE.

Numărul formaţiilor verbale de origine recentă este extraordinar de mare. Şi el creşte necontenit. Mă gîndesc, firesţe, potrivit preocupărilor acestui studiu, numai la verbele derivate, fie în limba din care le-am împrumutat, fie pe teren romînesc, cu un sufix neologism. Şi totuşi, nu există decît două sufixe verbale care pot fi luate aici în consideraţie (cel puţin numai atîtea am înregistrat eu).

-is(a): *amerisa* '(despre un hidroavion) a se scoborî pe apă spre a pluti' < frc. *amerrir*, *aterisa* '(despre un avion) a se scoborî pe pămînt' < frc. *atterrir*, *avertisa* 'a preveni, a atrage atenţia' < frc. *avertir*, *furnisa* 'a procura' < frc. *fournir*, *regisa* 'a organiza un spectacol teatral' < frc. *régir*, [1] *sezisa* 'a prinde (cu mintea), a pricepe, etc.' < frc. *saisir*, ş. a. Se pare că limba noastră nu posedă prea multe verbe de acest fel, ceeace s'ar explica, poate, şi prin neproductivitatea lui *-is(a)*. Situaţia se datoreşte, în primul rînd, faptului că niciuna din temele verbelor în discuţie nu există în romîneşte. Astfel sufixul nu poate fi detaşat de radical şi simţit ca atare, spre a fi utilizat apoi la crearea de derivate nouă. [2] Din aceeaşi cauză *-is(a)* nu are o valoare semantică propriu zisă : este imposibil de precizat în ce raport se gă-

1. Verbul franţuzesc n'are înţelesul celui romînesc.

2. Dealtmintrelea se ştie că procedeul utilizat în mod obişnuit de limba noastră pentru formarea unui verb este simpla adăugare la tema respectivă a dezinenţei infinitivale (*-a* sau *-i*).

seşte sensul verbului format cu el faţă de sensul cuvîntului care serveşte drept primitiv al verbului. Acest lucru nu se poate preciza nici pentru limba franceză, unde întîlnim pe *-iss-*, prototipul lui *-is-* al nostru, numai la unele forme verbale (şi anume la pers. 4 şi 5 ale indicativului prezent şi ale imperativului, la toate persoanele indicativului imperfect, ale conjunctivului prezent şi imperfect, cu excepţia pers. 3 a acestuia din urmă, şi la participiul prezent). [1] Cu alte cuvinte, în franţuzeşte n'avem a face cu un sufix derivativ, ci cu unul morfologic, adică flexionar, mai exact spus, cu un simplu morfem sau cu o dezinenţă, care aminteşte de rom. *-esc* şi *-ez*, moştenite.

-isa seamănă, pînăla identitate aproape, cu *-isi*, de origine grecească. Singura deosebire formală este că verbele derivate cu primul aparţin altei conjugări decît celei derivate cu al doilea. O cercetare atentă a întregului material lingvistic care interesează aici ar putea înregistra eventuale confuzii între aceste două categorii de verbe, tocmai din pricina marii lor asemănări. Totuşi lucrul nu este tocmai sigur, poate nici probabil. Mediul cultural care a dus la naşterea formaţiilor în *-isi* diferă fundamental de acela din care au ieşit formaţile în *-isa*. Dată fiind însă tendinţa actuală a limbii noastre de a amesteca verbele de conjugarea I cu cele de a IV-a, nu-i exclus să găsim cînd şi cînd, în vorbirea populară şi în cea semicultă, neologisme derivate cu *-isa* trecute la grupul verbelor în *-isi*.

Un amănunt de ordin fonetic, dar care poate avea consecinţe în legătură cu formarea cuvintelor, adică a verbelor, este următorul. Din cauză că în tot felul de neologisme *s* intervocalic se pronunţă adesea *z* (cf. *azistent, seziune, viteză*, etc. pentru *asistent, sesiune, vitesă*, etc.), sufixul nostru sună şi el cu atît mai uşor *-iza*, cu cît, dupăcum vom vedea chiar acum, limba noastră cunoaşte un sufix tot verbal *-iz(a)*, extrem de răspîndit şi de productiv. Sînt foar-

1. Este interesant de constatat că niciunul dintre sufixele verbale româneşti venite din limbi străine n'a fost extras dela infinitiv, ci dela alte forme ale verbelor respective.

te numeroşi Romîni, chiar culţi, care spun *ateriza, furniza, sesiza*, etc. Astfel *-is(a)* se confundă cu *-iz(a)*. Dar confuzia este numai aparentă, adică pur fonetică : *-iz(a)* este un sufix propriu zis, simţit ca atare şi avînd o funcţiune bine precizată, ceeace n'am constatat la *-is(a)*, aşa că o adevărată confuzie a lui cu acesta din urmă este exclusă.

-fica < frc. *-fier* ital. *-ficare*, lat. *-ficare* : ***bonifica, clasifica, codifica, diversifica, exemplifica, fructifica, glorifica, mistifica, mortifica, mumifica, nostrifica, notifica, osifica, planifica, rusifica, verifica, vinifica***, etc. Pentru mai toate aceste exemple am găsit verbe corespunzătoare franţuzeşti în *-fier* şi italieneşte în *-ficare*. Chiar şi pentru celelalte, depildă *exemplifica* (numai ital. *esemplificare*), *nostrifica, planifica, rusifica* (numai frc. *russifier*) şi *vinifica*, sînt sigur că limbile aici invocate posedă formaţiile respective, dar că dicţionarele care-mi stau mie la dispoziţie nu le înregistrează. Interesant este amănuntul că, alături de verbele în *-fier* şi în *-ficare*, franceza şi italiana posedă foarte des substantive formate cu *-fication*, resp. *-ficazione*, precum şi adjective substantivate în *-ficateur*, resp. *-ficatore*, dela aceeaşi temă. Cîteodată lipseşte verbul, dar există celelalte derivate,[1] depildă frc. *vinification*. Acest amănunt are pentru noi o deosebită importanţă. Şi anume : din moment ce franceza cunoaşte cuvinte în *-ficateur* şi *-fication*, dintre care unele au fost chiar împrumutate de noi, pentru Romîni a fost foarte uşor să transforme sufixul verbal frc. *-fier* în *-fica*, chiar fără modelul ital. (şi lat.) *-ficare*, deşi nu mă gîndesc să fac o astfel de afirmaţie. Vreau să spun numai că, în cazul de faţă, situaţia a fost mult mai favorabilă pentru „romînizarea" împrumuturilor franţuzeşti. Unele din verbele înşirate mai sus ar putea fi creaţii romîneşti, de ex. *nostrifica* 'a legaliza diplomele universitare străine', pe care-l cunosc de foarte puţină vreme, ceeace ar dovedi naşterea lui cu totul recentă.

In ce priveşte funcţiunea, *-fica* seamănă bine cu *-iza*, căci şi el arată, în general, transformarea în acţiune a noţiunii exprimate de temă. Altfel spus, verbele derivate cu

1. Ţinînd samă, bineînţeles, tot numai de indicaţiile dicţionarelor mele.

-fica sînt şi ele factitive (în sensul larg al terminului). Caracterul lor factitiv este şi mai vizibil decît la cele în *-iza*, din cauza sufixului, care, în fond, reprezintă o formă modificată a lat. *facere*. Să se compare, pentru paralelismul semantic al acestor două grupe de verbe, *rusifica* faţă de *angliza*, *prusianiza*, [1] etc.

Varianta franceză a lui *-fica* (adică *-fia*) este foarte rară în limba noastră, şi, după cele spuse aici mai sus, se înţelege dece: dacă lat. *-ficare* ar fi fost moştenit în romîneşte, el ar fi sunat exact aşa cum sună neologismul corespunzător. Totuşi aproape unanimitatea verbelor în discuţie au venit din franţuzeşte nu din italieneşte sau din latineşte, limbi care nouă ne-au servit numai ca punct de orientare pentru adaptarea împrumuturilor la sistemul lingvistic romînesc. Dicţionarul italian-german al lui Rigutini-Bulle spune cînd şi cînd despre verbele în *-ficare* că sînt de origine franceză. Cu atît mai mult trebue să admitem o astfel de origine pentru cele romîneşti. Singurele verbe în *-fia* cunoscute mie sînt *mumifia*, existent alături de dubletul *mumifica* şi întrebuinţat, mi se pare mai des decît acesta, *rarefia* şi *stupefia* (mai ales part. *stupefiat*). Cît despre *autodafia*, *autografia*, *biografia*, *cinematografia*, *fotografia*, *şapirografia*, etc., nu trebue să ne lăsăm înşelaţi de aparenţe: *-ia* este finala infinitivului, iar *f* aparţine radicalului (cf. *autodafé*, *autograf*, *biografie*, etc.).

-iz(a) < frc. *-iser*, ital. *-izzare*, etc.: *agoniser* < frc. *agoniser*, *coloniza* < frc. *coloniser*, *diviniza* < frc. *diviniser*, *franciza* < frc. *francizer*, *moraliza* < frc. *moraliser*, *naţionaliza* < frc. *nationaliser*, *ridiculiza* < frc. *ridiculiser*, *tiraniza* < frc. *tyranniser*, etc. Am invocat numai etimonurile franţuzeşti, pentru a scurta vorba, dar şi pentrucă, foarte probabil, limba franceză ne-a furnisat toate sau mai toate verbele aici în discuţie. Celor mai multe le corespund însă şi formaţiii italieneşti similare: *agonizzare*, *divinizzare*, *moralizzare*, *tirannizzare*,

1. Dealtmintrelea cred că se spune şi *prusifica* (alături de *prusianiza*), aşadar dela aceeaşi temă două verbe perfect sinonime, derivate unul cu *-iza*, celălalt cu *-fica*.

etc. Totuşi italiana este mai puţin bogată decît franceza în verbe de acest fel şi se pare că deseori ea şi le-a procurat din franţuzeşte sau, cel puţin, s'a servit de această limbă ca de un model. Deaceea Dicţionarul lui Rigutini-Bulle le înseamnă de multe ori cu un asterisc, vrînd să arate prin asta că avem a face cu împrumuturi recente. [1]

Atît frc. *-iser*, cît şi ital *-izzare* [2] sînt împrumuturi latineşti, prinurmare tot un fel de neologisme ca şi rom. *-iza*. Prototipul lor este *-izare*, [3] din care noi am moştenit pe *-eza*. Astfel *-iza* şi *eza* constitue un interesant dublet în domeniul formării cuvintelor romîneşti.

Funcţiunea acestui sufix este, pretutindeni, factitivă (în sensul larg al cuvîntului): verbul respectiv arată acţiunea prin care se realizează noţiunea exprimată de temă, care este totdeauna un substantiv sau un adjectiv. Depildă: *colo-niza* 'a transforma în colonie o provincie oarecare', *ridicu-liza* 'a face pe cineva să fie ridicul', etc. Evident că există numeroase nuanţe semantice, depildă imitarea, apropierea (în sensul de conformare), etc., care se pot deosebi într'o anumită măsură de înţelesul factitiv, dar, în linii mari, acesta se află la baza tuturor sau aproape a tuturor verbelor derivate cu sufixul nostru.

Aşa se explică numărul nesfîrşit al creaţiilor de acest fel. Din 'traducerea' dată mai sus pentru *coloniza* şi *ridicu-liza* se vede că, dacă vrem să evităm întrebuinţarea unui asemenea verb, trebue să recurgem la o perifrază, în care intră *a face* (sau un sinonim al lui) şi substantivul ori adjectivul respectiv, legate adesea între ele printr'o prepoziţie. In locul unei astfel de construcţii complicate subiectele vorbitoare preferă un singur cuvînt, verbul derivat cu *-iza*, întocmai cum am constatat, supt B, unde ne-am ocupat de sufixul adjectival *-bil*, care, din punctul de vedere al răspîn-

1. Echivalentul să zicem italienesc al frc. *-iser* este *-eggiare* (cf. *tiran-neggiare*, mult mai frecvent sau cu o mai largă răspîndire socială, alături de *tirannizzare*).

2. Pronunţat *-idzare* (cu *dz* lung), aşadar foarte apropiat de al nostru *-iza*.

3. El însuşi de origine străină (greacă). Se poate spune că, în general, cu excepţia limbii greceşti, acest sufix a avut din capul locului şi continuă să aibă pînă în momentul de faţă un caracter mai mult sau mai puţin 'savant'.

dirii lui supt ochii noştri, poate fi intr'adevăr pus alături de *-iza*.

Foarte des tema verbelor aici în discuţie este un nume etnic sau personal, dela care se derivă în acelaşi timp un adjectiv (sau adjectiv-substantiv) în *-ist* şi un substantiv (abstract) în *-ism*. Depildă : *americaniza, angliza, franciza, germaniza, greciza, italieniza, latiniza, maghiariza, romaniza, romîniza, valahiza*, etc. ; *caragializa, duciza, eminescianiza, hitleriza, mussoliniza, sadoveniza, troţchiza*,[2] etc. Cu numele etnice şi personale seamănă foarte bine atîtea adjective şi substantive care exprimă o particularitate caracteristică, aşadar un fel de etichetă, cum sînt, de fapt, numirile de popoare şi de persoane : funcţiune, meserie, atitudine politică, artistică, literară, etc., tot ce poate caracteriza un individ sau o colectivitate. De ex. : *biurocratiza, comercializa, comuniza, fasciza, funcţionariza, mercantiliza, romantiza, sindicaliza*, etc.

Am afirmat deja (supt A, cînd a fost vorba de formaţiile în *-ism*) că aceste trei sufixe merg strîns împreună, cum reiese şi din împrejurarea că dela unul şi acelaşi radical există derivate în *-iza*, *-ist* şi *-ism*. Se poate spune că, în principiu, dela orice temă (totdeauna nominală, adică adjectivală sau substantivală) a unui verb în *-iza* este posibilă crearea unui adjectiv în *-ist* şi a unui substantiv în *-ism* : *latiniza — latinist — latinism, moraliza — moralist — moralism, naţionaliza — naţionalist — naţionalism, socializa — socialist — socialism*, etc.

Exemplele înşirate pînă aici nu pot da nici pe departe o idee, măcar aproximativă, despre bogăţia limbii romîneşti actuale în verbe formate cu *-iza*. Reproduc cîteva mai caracteristice dintre cele înregistrate de mine în acest *Buletin*, vol. I, pag. 177-8, II, pag. 224 urm. şi III, pag. 184 urm. : *abstrahiza, activiza, altruiza, antropomorfiza, atmosferiza, auto-*

1. Dela ital. *duce*, intrat şi în romîneşte, ca titlu (un adevărat nume propriu, fiindcă niciun alt Italian nu-l poartă) al lui B. Mussolini. Am înregistrat, fără să pot preciza unde, şi un *führeriza* < germ. *Führer* (titlul lui A. Hitler).

2. Sensul este şi aici tot factitiv, evident însă că nu poate fi vorba de realizarea fizică sau materială a acţiunii respective : *caragializa* înseamnă 'a imita pe Caragiale, a face să semene cu Caragiale sau cu un erou al lui', *hitleriza* (refl.) 'a deveni partizan al doctrinei lui Hitler', etc.

nomiza, baladiza, bastardiza, cafeneliza, cerebraliza, clandestiniza, contemporaneiza, deviriliza, endemiza, extrapsihiza, filozofiza, găetaniza, ignorantiza, independentiza, jeanpauliza, lecturiza, meschiniza, monumentaliza, muzicaliza, parizianiza, pasteliza, personaliza, platoniza, radiofoniza, reagrariza, sateliza, spaţializa, superficializa, superioriza, terţiniza, torturiza, universaliza, vitaliza, vitaminiza, vizualiza, etc. [1]

Desigur că foarte multe sînt luate din franţuzeşte, unde, în ciuda sărăciei dicţionarelor, trebue să fi existînd o efloreşcenţă cel puţin tot atît de mare ca şi la noi. Dar multe sînt produse proprii ale limbii noastre, ceeace nu-i greu de văzut chiar numai din exemplele acestea. O bună parte sînt creaţii ocazionale şi personale, deci trecătoare, cu toate că, pentru momentul psihologic respectiv, ele au fost necesare. Majoritatea vor rămînea însă, indiferent dacă se vor răspîndi ori nu. Dar aceste amănunte nu interesează pe lingvist, care trebue să se limiteze la constatarea faptelor şi să încerce o explicare a lor.

Oricît de veche şi de „populară" ar fi tema unui verb în *-iza*, formaţia întreagă are caracter foarte pronunţat de neologism şi de cuvînt cult, savant. Aceasta, din cauză că acţiunea exprimată de un asemenea verb face parte dintre noţiunile cu care operează în mod obişnuit un om de cultură, întocmai ca şi cele denumite prin adjectivele în *-ist* şi substantivele în *-ism*. Să se compare, depildă, *bucureşteniza, cafeneliza, ciocoiza, fripturiza* (cf. aici mai sus, supt A, *fripturism* şi, supt B, *fripturist*), *mahalagiza, moldoveniza, munteniza, muşamaliza, orăşeniza, romîniza,* etc. (împreună cu derivatele corespunzătoare în *-ist* şi *-ism*, acolo unde ele există). In acest fapt trebue, cred, căutată încă una din cauzele pentru care creaţiile verbale în *-iza* sînt atît de numeroase şi se înmulţesc necontenit, chiar dacă existenţa unei bune părţi din ele este trecătoare şi poate face, la prima vedere, impresie de artificialitate, de ceva netrebuincios sau excesiv. Cu deosebire limbajele tehnice, în cea mai largă accepţie, simt nevoia unor astfel de derivate. Deaceea ele fac uz fără nicio

1. De adăugat, între altele, *mitralieriza* 'a împroşca cu noroiu', comunicat de studentul G.-M. Dragoş, care l-a găsit la Dem. Theodorescu, *Robul*.

rezervă de mijlocul pe care li-l oferă limba pentru a da naştere la derivate în *-iza*, dupăcum am arătat în *Mélanges de linquistique offerts à Charles Bally*, Genève 1939, pag. 279 urm., unde mă ocup de 'verbele nouă' romîneşti în general. Din limbajele tehnice marea majoritate trec şi în vorbirea celorlalte categorii sociale, apoi (sau prin aceasta însăşi) în limba comună.

Ceva mai sus, la discuţia suf. *-isa*, am afirmat că, datorită unui fenomen fonetic, caracteristic pentru neologismele cu *s* intervocalic, se produce în limba noastră o confuzie, de ordin pur formal, între *-isa* şi *-iza*. Aici pot cita un exemplu (desigur că sînt şi altele) la care amestecul dintre aceste două sufixe este efectiv, nu se mărgineşte, adică, la înfăţişarea lor fonetică. Frc. *anéantir* sună, cred, în gura tuturor Romînilor *aneantiza*, fiindcă-i simţit ca un derivat cu *-iza* dela *neant*, care deasemenea există în limba noastră. Confuzia a fost înlesnită şi de însemnarea acestui verb, care poate fi definită, în mod exact, prin 'a transforma în neant', aşadar exact ca *romîniza* 'a transforma în Romîn', etc.

E. SUFIXE ADVERBIALE.

-mente < frc. *-ment*, ital. *-mente* : *actualmente*, *esenţialmente* (cf. *Facla*, 16 Octombrie 1939, pag. 1, col. 1), *eminamente*, *idealmente* (*Jurnalul literar*, 8 Octombrie 1939, pag. 4, col. 2), *legalmente*, *moralmente* (*Viaţa romînească*, Februarie 1939, pag. 91), *socialmente* (*ibidem*), etc. Deşi, supt raportul fonetic, rom. *-mente* se identifică cu ital. *-mente*, este sigur că aproape toate (dacă nu chiar toate) formaţiile de acest fel îşi au originea în limba franceză. Afară de argumentele mereu invocate pînă aici privitoare la neologisme în general, se pot aduce deastădată şi dovezi directe în sprijinul acestei păreri. Intr'adevăr, un adverb ca *eminamente*, foarte des întrebuinţat (mai ales în formula devenită.... proverbială : [Romînia] *ţară eminamente agricolă*), nu poate fi decît frc. *éminemment* (derivatul italian corespunzător sună *eminentemente*). Tot aşa *pertinamente*< frc. *pertinemment* şi, probabil, altele care s'ar mai putea găsi. In vorba şi scrisul unora dintre compatrioţii noştri, stăpîniţi de purism, acest sufix are aspectul „romînesc" *-minte* (cf. dubletul moştenit, supt formă de substantiv, *minte* < lat. *men-*

tem). Mai ales pe vremea analogismului apărea des *-minte* pentru *-mente*. Dealtfel mai de mult numărul însuşi al formaţiilor de acest fel era mai mare decît astăzi, cînd ele par a fi evitate de către oamenii atenţi la modul cum vorbesc şi scriu. Căci adverbele în *-mente* caracterizează cu deosebire stilul administrativ şi pe cel jurnalistic (cu anexa lui „vorbită", adică limbajul oratoric, de calitate mai mult sau mai puţin inferioară). Din exemplele date aici (şi pe care, evident, nu le-am ales, ci le-am adunat la întîmplare) rezultă că *-mente* se alipeşte cu mai mare uşurinţă la adjectivele terminate în *-al*. Aceasta, probabil, pentrucă şi în franţuzeşte situaţie se va fi prezentînd la fel (că, adică, adverbele în *-ment*, derivate dela adjective în *-al*, vor fi alcătuind o majoritate relativă), dar poate şi din cauze strict lingvistice, care ar rămînea să fie cercetate.

Deşi existenţa în limba noastră a celor mai multe din temele acestor formaţii poate trezi în conştiinţa subiectelor vorbitoare ideea că adverbele în *-mente* provin dela adjectivele corespunzătoare, nu cred că acest sufix este detaşabil şi, deci, utilizabil pentru creaţii proprii romîneşti. Dealtmintrelea, chiar dacă afirmaţia ar fi contrazisă de fapte, sînt sigur că tot numai dela neologisme, adică dela adjective de origine recentă şi avînd caracter cult prin excelenţă, ar fi posibile astfel de derivate. [1]

ADĂUGIRI ŞI ÎNDREPTĂRI.

La pag. 5, după discuţia despre *-adă*, trebue pus sufixul *-aj* < frc. *-age* dela substantive ca *apanaj* < frc. *apanage*, *avantaj* < frc. *avantage*, *camuflaj* < frc. *camouflage*, *canotaj* < frc. *canotage*, *dozaj* < frc. *dosage*, *echipaj* < frc. *équipage*, *garaj* < frc. *garage*, *masaj* < frc. *massage*, *mesaj* < frc. *message*, *montaj* < frc. *montage*, *pasaj* < frc. *passage*, *peizaj* < frc. *paysage*, *raclaj* < frc. *raclage*, *sabotaj* < frc. *sabotage*, *şomaj* < frc. *chômage*, *triaj* < frc. *triage*, *vernisaj* < frc. *vernissage*, etc. O bună parte din derivatele de acest fel au variante

1. Despre *- mente* romanic, în general, cf. studiul lui H. Mihăescu, publicat în acest *Buletin*, vol. V, pag. 140 urm.

în *-agiu*, care amintesc foarte stăruitor de ital. *-aggio*. Este sigur că aspectul italienesc al acestui sufix a servit că model Romînilor, pentru adaptarea la spiritul limbii lor a împrumuturilor franţuzeşti în *-age*. Deasemenea putem admite, cu şanse de a spune adevărul, că în unele cazuri ne vor fi venit din italieneşte chiar cuvinte gata formate aparţinînd acestei categorii de derivate.

Cred totuşi că *-age* s'a putut „romîniza" în *-agiu* şi fără nicio intervenţie directă a limbii iatliene. Potrivit normei după care s'au condus mereu Romînii în materie de neologisme romanice, anume de a le da aproximativ înfăţişarea pe care ar fi avut-o ele, dacă ar fi fost moştenite din latineşte, frc. *-age* t r e b u i a la început, cînd norma aceasta era aplicată consecvent, să devie *-agiu*. [1] Căci sufixul latinesc, prototip al reflexelor franţuzesc şi italienesc, [2] nu putea fi, pentru cei care nu cunoşteau gramatica istorică a idiomelor romanice (şi în această situaţie se găseau, pe vremuri, nu numai Romînii, ci şi străinii nespecialişti), decît un **-agium*, căruia în limba noastră i-ar corespunde *-agiu*.

Varianta în *-agiu* pare a fi simţită ca greoaie şi pedantă. Deaceea am impresia că cedează mereu locul lui *-aj*. O întîlnim mai ales, dacă nu excluziv, la împrumuturile mai vechi, care datează, aşadar, depe timpul cînd norma amintită mai sus stăpînea încă pe Romîni. Forme ca *apanagiu, camuflagiu, canotagiu, dozagiu, garagiu, masagiu, montagiu, raclagiu, sabotagiu, şomagiu, triagiu, vernisagiu* sînt, cred, nu numai neexistente, ci chiar imposibile. Această situaţie se explică prin faptul că în momentul de faţă *-aj* este simţit ca satisfăcînd mai bine cerinţele sistemului lingvistic romînesc decît *-agiu*. O dovadă directă ar fi *coraş*, varianta populară a lui *curaj* (cf. şi adj. *coraşliu*), [3] care nu se poate explica decît din forma în *-aj*. Trebue să fi intervenind însă şi alte împre-

1. Deja E l i a d e - R ă d u l e s c u făcea, în *Gramatica* sa, această recomandare plină de bun simţ şi de simţ lingvistic totodată.

2. De fapt, ital. *-aggio* este venit din franţuzeşte. Urmaşul italienesc direct al lat. *-aticum* este *-atico* (cf. rom. *-atic*).

3. *Coraş* însemnează, dupăcum se ştie, 'bună dispoziţie' (mai ales după o masă îmbelşugată în mîncare şi băutură), iar *coraşliu* '(om) vesel, bine dispus (în mod obişnuit, prin temperament oarecum)'.

jurări care favorizează răspîndirea lui *-aj* în dauna lui *-agiu*, depildă tendinţa de a reduce, pînă aproape de dispariţia-i totală, finala *-iu* în vorbirea populară şi familiară (cf. *conced* pentru *concediu*, *servič*, *teritor*, etc.), [1] apoi preferinţa limbii actuale pentru dezinenţa *-e* la pluralul ambigenelor (cf. *avantaje*, *garaje*, *peizaje*, etc. alături de *avantagii*, *garagii*, [2] *peizagii*, etc.; *avantage*, *garage*, *peizage*, nu sînt posibile) ş. a.

Acest sufix nu pare a fi productiv în romîneşte. Dar poate să fie simţit ca particulă derivativă (şi, deci, să ajungă productiv cu vremea), din cauză că temele multor formaţii în *-aj* există ca cuvinte de sine stătătoare. Mai toate sînt verbe: *camufla*, *doza*, *echipa*, *gara*, *masa*, *monta*, *sabota*, *şoma*, *tria*. Cîteodată sînt şi substantive, cf., de ex., *concubinaj*, *limbaj*, etc. (la fel etimonurile franţuzeşti corespunzătoare).

Pag. 6-7: la exemplele date acolo pentru alternanţa lui *-ant* cu *-anţ* în vorbirea oamenilor inculţi pot adăuga pe *ordonant*, variantă (auzită de mine dela o servitoare) a lui *ordonanţ*, care-i forma populară pentru *ordonanţă* 'soldat pus să servească un ofiţer'.

Pag. 18-19: *-etă* are cîteodată şi formă masculină, adică *-et*. Cf., depildă, *vagonet* alături de *vagonetă*, care sînt simţite amîndouă ca diminutive dela *vagon*, deşi ne-au venit, foarte probabil, gata formate din franţuzeşte, unde există supt ambele aspecte (*wagonnet* şi *wagonnette*), dar cu sens puţin diferit dela unul la altul. Să se adauge un derivat pur romînesc, anume *verighetă*, despre care Tiktin, s. v. *verigă*, nu ştie ce trebue să creadă din punctul de vedere al formaţiei. Ţinînd samă că acest cuvînt apare, după constatările lui Tiktin însuşi, deabia în limba actuală, trebue să-l considerăm ca un diminutiv al lui *verigă* 'Verlobungs-, Trauring', format cu ajutorul sufixului aici în discuţie.

Pag. 43 urm.: o interesantă creaţie în *-ist*, aparţinînd

1. Despre această tendinţă fonetică, v. articolul meu din *Mélanges Bally*, deja citat, pag. 272 urm.

2. Foarte probabil nu spune şi nici nu va fi spus nimeni aşa, ci numai *garaje*.

limbajului militar (cu nuanţă oarecum argotică) este *aţist* 'ofiţer de administraţie' < *aţă*. Sentimentul celor care-l întrebuinţează curent este că punctul de plecare pentru modificarea semantică este asimilarea personalului administrativ al armatei cu negustorii propriu zişi. Dar dece s'a pornit tocmai dela o noţiune ca 'aţa', care nu joacă, după cît ştiu, niciun rol în activitatea ofiţerilor de administraţie ? Deaceea cred că trebue să ne gîndim la altceva, anume la firele albe, asemănătoare cu aţa, din care sînt lucrate insignele ofiţerilor respectivi şi care se deosebesc foarte precis de firele galbene din tresele ofiţerilor combatanţi. Este clar că dela aceştia din urmă vine denumirea de *aţist*, dată, evident, în ironie celor de administraţie.

Pag. 46 : înaintea sufixului *-is(a)* trebuia pus *-fica*, discutat, din nebăgare de samă, la pag. 50-1.

Iorgu Iordan.

FORMULELE DE SALUTARE ÎN LIMBA ROMÎNĂ.

Felul de a se manifesta al unui individ este întotdeauna determinat de faptul că el nu trăieşte izolat, ci este un membru al comunităţii umane. Din această cauză orice acţiune caracteristică pentru voinţa individuală se supune controlului voinţii mai mari a comunităţii. Faptul acesta, care se poate uşor observa în toate formele de manifestare omenească, este cu atît mai caracteristic pentru limbajul uman, cu cît acesta, în multe privinţi, nu este altăceva decît opera comunităţii însăşi. Intre anumite limite o manifestare proprie individuală este totuşi posibilă. Cu cît individualitatea e mai puternică, cu atît originalitatea vorbirii cuiva iese în evidenţă, căci aceasta se colorează după sufletul celui care o vorbeşte. Un exemplu tipic în această privinţă, adică de voinţă a comunităţii impusă tuturor membrilor ei, şi, în acelaşi timp, un fel de eliberare de supt supravegherea continuă a colectivităţii, pînă acolo încît să dea impresia unei expresiuni sufleteşti proprii, cu toate că formal opera mulţimii pare neatinsă, îl oferă studiul formulelor de politeţă în genere. Problema aceasta fiind ceva mai complicată decît ar părea la prima vedere, mă voiu limita aici la cîteva observaţii ce se pot face numai pe baza materialului formulelor de salutare din limba romînă. [1]

Formulele sînt cuvinte sau construcţii care, printr'o întrebuinţare prea des repetată în condiţiuni asemănătoare,

1. Despre formulele de politeţă în genere voiu prezenta un studiu mai mare în unul din volumele viitoare ale revistei *Ephemeris Dacoromana* (*Annuario della Scuola romena di Roma*), unde voiu ţinea samă de mai tot materialul limbilor romanice.

şi-au pierdut aproape orice conţinut afectiv, devenind simple semne sau simboluri ale stărilor sufleteşti respective. Formulele de salutare nu sînt altăceva decît simbolurile care stabilesc relaţiile dintre om şi om potrivit stărilor acestora.[1] Altfel spus, ele sînt semnele contactului social dintre indivizi.[2] Acest contact sau raport social se stabileşte între tot felul de oameni, adică între persoane cunoscute sau necunoscute, între prietini sau neprietini, între vrîste şi sexe diferite, după împrejurări. Faţă de toţi aceştia distribuim zilnic şi cu o uşurinţă de necrezut atîtea vorbe, atîtea gesturi, — căci şi prin gesturi, singure sau însoţite de vorbe, noi comunicăm cu lumea din jurul nostru —, încît nici nu ne mai dăm bine sama cînd şi cum le-am executat. Totuşi calităţile semenilor noştri le sezisăm, fără ca să simţim. Persoanele cu care schimbăm cuvinte şi gesturi ni se înfăţişează în fiecare clipă cu vrîsta, cu titlul, cu sexul, cu rangul lor social, etc. Toate acestea sînt elemente de care limba ţine samă în toate ocaziile şi, în raport cu ele, îşi stabileşte conţinutul sau se modifică neîncetat.[3] Căci limba nu este numai o manifestare a eu-lui propriu, ci şi un mijloc de a convinge pe conlocutorul nostru, de a-l face să trăiască aceleaşi stări ca şi noi, şi deaceea toată forma vorbirii noastre sufere depe urma faptului acestuia. Se poate spune, fără exagerare, că se dă o adevărată luptă între cei doi parteneri ai vorbirii: vorbitorul şi ascultătorul. Pentru a-şi asigura dela început avantajul asupra adversarului său, primul dintre aceştia, — căci el are partea principală a conducerii forţelor —, utilizează toate mijloacele ce-i pot sta la îndemînă. Se declară dintr'odată mai slab, mai neînsemnat şi, în special, dezinteresat de orice scop, dar,

1. Definiţia aceasta este a lui Kurt Stegmann von Pritzwald, *Der Sinn einiger Grussformeln im Licht kulturhistorischer Parallelen* în *Wörter und Sachen* X (1927), pag. 23—44. Este un studiu fundamental pentru problema formulelor de salutare. Autorul se menţine strict în cadrul celor indicate prin titlul lucrării, studiind atît formulele greco-latine, cît şi pe cele medievale şi moderne ale tuturor popoarelor europene.

2. Terminul „geselliger Kontakt" apare des în studiul lui Karl von Ettmayer, *Das Ganze der Sprache und seine logische Begründung*, Jena — Leipzig 1938.

3. Vezi Ch. Bally, *Le Langage et la vie*, Paris 1926, pag. 32.

exagerînd pînă dincolo de orice limită calitățile conlocutorului, caută să-și arate necontenit toată atenția, tot interesul și toată dorința de a participa în orice chip spre binele acestuia.[1] Formulele de salutare, simboluri ale formelor de relație dintre indivizi, sînt inspirate dela toate aceste stări, care caracterizează, în genere, întreaga vorbire umană.

Comunitatea, întocmai ca și indivizii izolați, prin tot ce speră dela un timp la altul, prin felul cum se organizează, este într'o neîncetată prefacere. Ceeace ieri constituia o normă, un ideal de viață, astăzi este demodat, iar moda de astăzi va fi și ea, la rîndul ei, părăsită, mai devreme sau mai tîrziu, în avantajul altor forme. Fiecare generație are o concepție de viață proprie, și conform acestei concepții izvorăsc simboluri nouă sau capătă un nou înțeles simbolurile cele vechi, dacă o asemenea modificare poate să aibă loc. Pentru gînduri cu totul nouă, în cazul extrem, se vor creia semne nouă, al căror sens să întruchipeze întocmai aspirațiile comunității. Este în totul justă afirmația lui F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris 1916, pag. 108, că în orice timp modificările suferite de limbă dela o generație la alta se întretaie și nu se suprapun.

Factori ca tradiția, religia, felul de viață, etc. iau parte totdeauna la constituirea concepției de viață, sau, mai bine zis, a modului de a privi lucrurile, despre care am amintit chiar acum. Cum acestea toate pot, în sînul aceluiași popor, să difere dela o generație la alta, ca tot ce stă în funcție de timp, se înțelege ușor ce deosebiri trebue să existe, dacă privim lucrurile în spațiu, dela popor la popor, unde alte elemente, proprii vieții fiecăruia, se adaugă și, deci, alte moduri de a privi lucrurile se formează. Iar în sînul aceluiași popor fiecare clasă socială are aspirațiile ei, indiferent dacă reprezintă ceva mai mult sau mai puțin față de celelalte. Formulele de salutare sînt oglinda cea mai perfectă, încare se reflectă toate aceste fenomene, căci existența lor este asigurată atîta timp cît ele au un sens pentru întreaga comuni-

1. V. pe larg, despre toate acestea, la Leo Spitzer, *Italienische Umgangssprache*, Bonn—Leipzig 1922, capit. II „Sprecher und Hörer", precum și Werner Beinhauer, *Spanische Umgangssprache*, Berlin—Bonn 1930.

tate, care se simte unită prin ele, şi cît acest sens corespunde modului de a privi lucrurile al comunităţii însăşi.

Din cele spuse pînă aici se poate observa că am evitat în adins să întrebuinţez terminul de formule ale salutului. In schimb am utilizat tot timpul pe acela care se poriveşte mai bine cu scopul nostru, anume formule de salutare. Evitarea aceasta voită se datoreşte faptului că problema salutului în sine poate să aparţină la studiul mai multor discipline diferite, ca etica, psihologia popoarelor, etc., fiecare cu metodele ei proprii de cercetare. Pe noi însă problema ne interesează numai din punctul de vedere care a dus la creaţia acestor simboluri utilizate în anumite momente în relaţiile dintre om şi om, aşadar din punct de vedere strict lingvistic. Momentul principal cînd are loc primul raport social cu efecte asupra limbii, este acela al 'adresării', adică al invocăriii numelui cuiva. Kurt Stegmann von Pritzwald, *Der Sinn einiger Grussformeln* în *Wörter und Sachen* X (1927), pag. 30 arată în mod convingător cum formulele de salutare din limba ebraică, de ex., conţin aceleaşi elemente ca şi invocaţiile către divinitate, adică omul s'a adresat omului tot aşa cum s'a adresat divinităţii.

Dealtfel legătura strînsă dintre formele salutului şi formele respectului către divinitate sînt recunoscute de toţi studioşii fără excepţie. Ţinînd samă de acest fapt, vom împărţi, pentru uşurinţa prezentării, formulele din limba noastră în trei categorii: a) inspirate dela gest, care este de aceeaşi natură cu gesturile de supunere către divinitate; b) auguriile, sau, cu un termin mai popular, urările, unde numele divinităţii supreme este invocat des; c) supunere totală în faţa aproapelui, ca şi faţă de Dumnezeu, printr'o declaraţie verbală a neînsemnătăţii propriei persoane.[1]

A. Gesturile, de diferite forme, au fost la origine acte spontane. Printr'o repetare voită, în împrejurări asemănătoare, şi-au pierdut valoarea originară, spre a căpăta una

1. Această împărţire corespunde cu aceea pe care o adoptă, pentru toate formulele de politeţă, Kr. Nyrop, *La Politesse, ses formes et ses formules*, în volumul *Linguistique et histoire des moeurs. Mélanges posthumes*, traduction par E. Philipot, Paris 1934.

simbolică, devenind astfel o simplă formă de politeţă.[1] Limba romînă posedă puţine formule în legătură cu gesturile. Dintre aceste unele se întrebuinţează, probabil, mai mult în scris (din vorbire, prin experienţă proprie, nu le cunosc, dar bănuesc că în unele regiuni ele vor fi şi rostite). Astfel sînt următoarele : *închinăciune* (cf. *închinare* < lat. *inclinare*), *ne închinăm cu sănătate* (mai ales la începutul şi sfîrşitul scrisorilor din secolele trecute şi în ale ţăranilor de astăzi, în deosebi ale celor din Basarabia), arom. *ncl'inăčune*, megl. *ancl'inătsuń*. Tot aşa *plecăciune* (cf. *pleca* < lat. *plicare*), care este, desigur, mult mai răspîndit în graiul viu, căci îl întrebuinţează destul de des personagiile din teatrul lui V. Alecsandri, depildă. Aceste formule conţin ceva din parfumul bisericilor noastre şi amintesc închinăciunile din faţa altarului principal sau a diferitelor icoane. Popoarele orientale cunosc aplecarea pînăla pămînt a capului ca semn de salut.[2] La noi doar o uşoară aplecare a capului şi ridicarea pălăriei există ca gest al semnului de respect, însoţind formulele rostite. Aplecarea capului pînăla pămînt se vedeînsă şi la noi în formele de închinăciune din biserică, de ex. mătăniile. Imbrăţişarea a dat naştere numai formulelor din stilul epistolar, cînd cei ce îşi scriu sînt destul de bine cunoscuţi. La fel gestul strîngerii mînii.

In schimb formula cea mai frecventă în vorbire este *sărut mîna*,[3] pe care copiii o adresează părinţilor, bărbaţii

1. Intrebuinţez terminul de gest în sensul cel mai larg, adică fără să mai fac vreo distincţie între gest şi mimică. Despre întrebuinţarea aceasta voluntară a unor procedee de expresie spontană, care au arătat, deci, sentimente la început şi au căpătat semnificaţie de simbol, vezi G. Dumas, *Traité de Psychologie* I, Paris 1923, pag. 638, 729, 739, unde este vorba de salutul prin lacrămi, surîs, strîngerea mînii, etc.

2. Cf. J. Oestrup, *Orientalische Höflichkeitsformen und -formeln im Islam. Eine kulturgeschichtliche Studie*, Leipzig 1929.

3. In legătură cu această formulă trebuesc amintite aici discuţiile despre transformarea semantică a latinescului *salutare* în romînescul *sărutare*, deoarece părerile despre această schimbare, care, desigur, a avut loc foarte de timpuriu, încă diferă destul de mult. D. Caracostea, *Wortgeographisches und Wortgeschichtliches vom Standpunkte der Homonymität* în *Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien*, Heidelberg 1914, pag. 124 urm. neadmiţînd prefacerea semantică a verbului romînesc în funcţie de gestul caracteristic

femeilor cărora le poartă respect, precum şi bărbaţilor atunci cînd cel care salută face parte din clasa de jos şi se găseşte în faţa stăpînului său, a unei persoane cu poziţie socială însemnată, etc. Semnificaţia supunerii totale, care inspiră destulă umilinţă, persistă încă în această formulă, aşa că nu se poate vorbi de mecanizarea întrebuinţării ei. Din formulă de salutare *sărut mîna* a ajuns să fie totodată şi formulă de mulţumire, întocmai ca *mulţumesc*, rezultat din

---

al salutului prin sărut, încearcă o altă explicaţie, bazat pe principiul omonimiei. In dialectul macedoromîn, anume, se menţine pînă astăzi latinescul *basiare* 'a săruta', în timp ce el a dispărut din dialectul docoromîn. Motivul dispariţiei ar fi acela că acest verb trebuia să aibă o formă fonetică identică cu aceea a lat. *vissire*. Sensul acestuia din urmă era o continuă piedică pentru întrebuinţarea lui *basiare* în forma corespunzătoare din romîneşte. In dialectul macedoromîn, conform alunecărilor de sunet proprii acestui dialect, omonimia între cele două verbe nu putea să se producă. La explicaţia aceasta a făcut întîmpinări, cu diferite ocazii, L. Spitzer, *Über einige Wörterder Liebessprache*, Leipzig 1918, pag. 14—20, unde aduce şi alte probe despre existenţa în vechea spaniolă a lui *saludar*, cu sensul de 'săruta', ca în romîneşte, afară de cele indicate în *Zeitschrift für rom. Philologie* XXXV (1911), pag. 207 nota, după glosele publicate de J. Priebsch în aceieaşi revistă, vol. XIX (1895), pag. 17, pe care D. Caracostea le socotea traduceri individuale, precum şi într'un articol din *Zeitschrift für französiche Sprache und Literatur* XLVIII (1926), pag. 378 nota, cu ocazia răspunsului la afirmaţiile lui G. Rohlfs tot din această ultimă revistă, acelaşi volum, pag. 128—133, privitor la raportul dintre cele trei cuvinte latineşti *suavium*, *osculum*, *basium* şi forma supt care s'a menţiunt cel din urmă dintre acestea în limbile romanice. Rohlfs combătea spusele lui E. Lerch, *Zu den Anfängen der französichen Literatur* din *Festschrift für Oskar Walzel*, Wildpark-Potsdam 1924, pag. 110 urm., relativ la acelaşi raport dintre cuvintele amintite. In limba franceză s'a menţinut infinitivul *basiare* substantivat şi nu forma dela *basium*. Spitzer pune aceasta în legătură cu problema generală a substantivării infinitivelor, unde abstractizarea sau concretizarea unei noţiuni stă în legătură cu efectul de durată mai lungă sau mai scurtă.

Rohlfs în articolul citat mai sus, pag. 132, afirmase că nici formele siciliene *vasúni* şi *vasáta*, cu sensul de 'sărut', nu sînt *basium*, din care ar fi trebuit să iasă *vasu*, şi aceasta tot pentru evitarea unei omonimii intolerabile („durch Zusammentreffen mit *vásu* 'vaso da notte' bedingt worden ist"). La aceasta Spitzer răspunde (*loc. cit.*, pag. 378, nota 7): „das Vordringen von *vasúni* und *vasáta* [sicilian] erklärt sich wie *le baiser* aus dem Drang nach Verlängerung des Kusses, das Küssen ist länger als der Kuss".

Pentru Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris 1930, pag. 87, transformarea semantică a lat. *salutare* 'saluer' în rom. *sărutare* 'embrasser' nu este decît un calc lingvistic după limbile slave («comme bulg. *celúvam*, russe *čelovat'* du v. slave *cělovati* 'saluer'»). Cred că explicaţia transformării semantice

auguriul *mulți ani.* [1] Acesta din urmă este simbolul unei remarcabile demnități umane.

Gesturile izolate ne duc în urmă de tot pînăla primitivi, care nu puteau gîndi și vorbi fără ele. Deaceea găsim atîtea urme în diferite expresii lingvistice din toate limbile. [2] Ca semne ale afectului ele iau parte continuă și la manifestările de acum, dupăcum vom mai avea ocazia să vedem, cînd vom vorbi despre combinarea lor cu formulele verbale ale salutului.

B. Formulele cele mai variate la toate popoarele sînt acelea ce izvorăsc dintr'un adînc al sufletului uman pururi înspăimîntat de misterul forțelor înconjurătoare, în care n'a putut pătrunde. Supt forma de rugăciune omul a invocat divinitatea, în primul rînd pentru sine însuși, și a dorit, în momentele sale de sinceritate, aceleași lucruri aproapelui său. Ceeace a fost d o r i n ț ă spontană și a corespuns idealului comunității a devenit încet încet semnul relațiilor dintre individ și individ, adică formulă de salutare. Deaceea nimic nu caracterizează mai bine sufletul unui popor, nimic nu oglindește mai clar viața unei colectivități etnice ca semnele din această categorie. [3] Cu cît mai nobile au fost aspira-

---

a lat. *salutare* în romînește trebuește pusă în legătură cu actul sărutului ca semn al respectului și veneratiei. Să se mai țină apoi samă și de faptul că în limba noastră lipsește un verb popular, care să însemneze 'a s a l u t a' V. mai departe, unde se spune că adevăratul salut pleacă la noi, ca și la Romani, dealtfel (cf. *salutare* < *salvus*), dela ideea de 'a d o r i c u i v a s ă n ă t a t e', așa că nu un singur verb, ci o expresie întreagă există în romînește pentru noțiunea salutului. Cf. și *a dori binele*, deunde *binețe*, care deasemenea presupune prezența celui mai mare bine, adică sănătatea, și nu este decît o formă ulterioară lui *a dori sănătate.*

1. Pentru formulele de salutare devenite formule de mulțumire v. Kurt S t e g m a n n v o n P r i t z w a l d, *Der Sinn einiger Grussformeln* în *Wörter und Sachen* X (1927) pag. 38, nota 2.

2. Cf. studiul despre gesturi și urmele lăsate de ele în limba spaniolă al lui Ludwig F l a c h s k a m p f, *Spanische Gebärdensprache* în *Romanische Forschungen* LII (1938), pag. 205 urm.

3. Materialul romînesc utilizat aici, în afară de cel cunoscut de mine din proprie experiență și lectura textelor literare, l-am luat din E. B a i c a n, *Vorbe bune* (*Binețe*) *întrebuințate la Romîni*, București 1884 și G. T. K i r i l e a n u, *Formule de salutare* (*Binețe*) în *Șezătoarea* X (1902), vol. VII, pag. 171. Observația este variabilă și pentru materialul discutat în toate celelalte grupe de formule.

ţiile unui popor, cu atît mai nobilă şi expresia gîndurilor sale. Se poate spune că istoria formulelor de salutare ale unui neam de oameni constitue în acelaşi timp istoria vieţii lui spirituale. Adevărul acesta iese la iveală mai ales atunci cînd se compară formulele de salutare ale diferitelor popoare.

Ne mulţumim să înregistrăm aici pe cele ce constituesc tezaurul limbii romîneşti. Ideea de bază a formulelor noastre pleacă dela starea de echilibru dintre facultăţile spirituale şi cele fizice, anume dela s ă n ă t a t e. La Romani, la popoarele slave de astăzi, la Albanezi (cf. *shëndet* 'sănătate'), tot din acest concept s'au dezvoltat formulele salutului.

Asemănarea nu presupune numai decît influenţă dela un popor la altul, ea putînd fi produsul unei mentalităţi general umane, născută supt imboldul aceloraşi necesităţi ale vieţii. Că în limba noastră toate formulele salutului adevărat pornesc dela ideea de sănătate, o dovedeşte expresia atît de populară *a dori sănătate*, singura care este perfect echivalentă cu verbul recent introdus *a saluta*. *La mulţi ani* şi *să trăiţi mulţi ani* implică deasemenea noţiunea de s ă n ă t a t e.[1] *Să trăiţi* a căpătat în ultimul timp o întrebuinţare din ce în mai deasă. Se pare că ar conţinea destule elemente pentru exprimarea respectului, căci se aude pînă şi în rîndurile funcţionarilor (şi nu numai ale celor inferiori faţă de superiorii lor). Probabil la extensiunea acestei formule a contribuit în mare măsură influenţa limbajului militarilor, care au înscrisă formula aceasta în regulamentele lor.

Pentru împrejurări de tot felul şi potrivit nevoilor momentane comunitatea şi-a creiat simbolurile necesare. Aşa se aud, cu rolul de formule de salutare, la întîlnire sau despărţire: *noroc bun*, *drum bun*, etc., şi de cele mai multe ori este amintit numele lui Dumnezeu *noroc bun să dea Dumnezeu*.

---

1. *In multos annos* era o formulă utilizată în ceremonialul dela curtea bizantină (cf. Ludwig H a h n în *Philologus. Zeitschrift für classisches Altertum*, Supplement X [1907], pag. 703). Kr. S a n d f e l d, *Lingu. balk.*, pag. 42, citînd această formulă, precum şi corespondenţele respective din albaneză şi bulgară, le consideră drept calcuri după limba greacă. Dacă formula ar fi tot aşa de izolată în sînul limbii romîne, cum sînt, de ex., atîtea formule care se introduc prin intermediul cinematografului vorbitor, părerea lui Sandfeld ar putea fi primită, dar nu este cazul.

drum bun să dea Dumnezeu, etc., cu toate că și atunci cînd divinitatea nu este pomenită, ea este totuși prezentă în conștiința celui ce exprimă urarea.

Formulele internaționale ca *bună ziua, bună seara* nu s'au mecanizat complect în limba romînă. Ele au încă ceva din căldura sufletească a dorinții spontane. E interesant, de ex., faptul că noi împărțim ziua în trei părți bine distincte, așa că avem *bună dimineața, bună ziua, bună seara*. La Italieni aceste formule s'au mecanizat din acest punct de vedere atît de mult, încît *buon giorno* este formula de dimineață, iar imediat după amiază începe să se spună *buona sera*. *Noapte bună*, poate și datorită împrejurărilor în care se spune, are o valoare afectivă mult mai accentuată decît *bună seara*.

'B i n e l e', ca noțiune abstractă, are o importanță deosebită în domeniul acesta al formulelor de salutare din limba noastră. N'am întîinit niciun exemplu în vreo altă limbă, unde să văd un derivat dela 'b i n e' în sensul de 's a l u t'. D i c ț i o n a r u l A c a d e m i e i înregistrează cuvîntul *bineț*e, tot așa H. T i k t i n, *Rum. - deut. Wört.*, la locul cuvenit, cu sensul de 's a l u t i o n s', 'Begrüssung', în vechia romînă și în Transilvania actuală. De aici apoi o întreagă serie de formule ca: *rămîneți cu bine*, aceasta, evident, la despărțire, *cu bine, să ne vedem cu bine, la bună vedere*, etc. *La revedere* este traducerea franțuzescului *au revoir*, care odată cu *bonjour, bonsoir*, au pătruns atît de puternic în limba noastră, încît întrebuințarea lui *bună ziua*, de ex., dă impresia uneori că ne găsim în fața unor reacționari. *Bonjour*, depildă, a pătruns chiar în satele situate la oarecare distanță de orașe. Femeile, cu psihologia lor caracteristică, au contribuit cel mai mult la răspîndirea acestor franțuzisme. Fiind vorba de niște simple semne simbolice, este lesne de înțeles că nu se depune niciosforțare pentru adaptarea lor la sistemul limbii împrumutătoare, ci sînt acceptate întocmai. Dealtfel, dacă ar vrea cineva, cum am mai spus deja, să facă o istorie a vieții culturale romînești pe baza indicatiilor formulelor de politeță, ar putea constata că ele se potrivesc de minune cu toate celelalte fenomene care arată pătrunderea unor culturi străine pe pămîntul nostru. Dar fiind produsul unei simple mode, aceste formule au fost imediat uitate, cînd împrejurările n'au

mai fost favorabile, cum se uită tot ce nu atinge mai adînc sufletul omului.

Formulă de salutare este şi întrebarea *ce mai faci*, adresată din primul moment persoanelor cu care voim să stăm de vorbă, întrebare la care nimeni nu aşteaptă vreun răspuns, căci imediat continuăm să spunem altăceva, în legătură cu ceeace, în adevăr, avem de gînd să informăm sau să ne informăm [1]. La origine, această întrebare se referea la ştirea pe care cineva voia s'o aibă despre starea sănătăţii partenerului, ca semn al unui interes deosebit. Unele din formulele care pot intra tot în categoria aceasta s'au introdus datorită influenţei exercitate de biserică, precum *Hristos a înviat*, *Hristos s'a înălţat*, utilizate într'un timp bine precizat, anume dela sărbătorile Paştilor pînăla Inălţarea Domnului, prima, şi în această din urmă zi a doua. Se răspunde cu *adevărat a înviat*, resp. *adevărat s'a înălţat*. Formulele *ave*, *salve*, atît de des întrebuinţată în biserica catolică, deunde au pătruns şi în limba comună, sînt traduse de biserica noastră, după textele greceşti, cu *bucură-te*, căci ele se adresează mai ales Sf. Fecioare. 'B u c u r i e' era salutul poporului celui mai nobil al antichităţii, Grecii [2]. La noi, din proprie experienţă, îl cunosc numai în ocazii ca aceea cînd se închină un pahar de vin în sănătatea cuiva. *Salve*, ca şi *adio*, este relativ puţin utilizat la noi. Cercurile în care întrebuinţarea este mai frecventă şi care au contribuit cel mai mult la răspîndirea lor sînt acelea ala tinerimii universitare.

C. In fine, ultima categorie conţine toate acele formule prin care individul se inferiorizează în aşa măsură, încît se declară pur şi simplu 's c l a v' sau 's e r v i t o r' faţă de conlocu-

1. La popoarele orientale i n t r e b a r e a constitue un ceremonial destul de complicat în acest domeniu al formelor de salutare. Necesită şi o pierdere mare de timp. Vezi I. O e s t r u p, *op. cit.*, pag. 5. Printre popoarele europene, i n t r e b a r e a, ca formă de salutare destul de complicată, al cărei uz este datorit, probabil, mahomedanismului, există la Albanezi. Rînd pe rînd se întreabă despre starea sănătăţii tuturor membrilor familiei, şi numai dupăce s-a obţinut răspunsul, care, dealtfel, este totdeauna acelaşi, se continuă adevărata conversaţie. Vezi I. G. v o n H a h n, *Albanesische Studien*, Jena 1854, pag. 147.

2. Cf. S t e g m a n n v o n P r i t z w a l d, *loc. cit.*, pag. 31, care dă o descriere minunală a sufletului Grecilor pe baza formulei χαῖρε 'b u c u r ă - t e', expresie a seninătăţii şi demnităţii acestui popor.

torul său. Limba noastră cunoaşte astfel de forme mai mult în tradiţia stilului epistolar, depildă în scrisorile din veacurile trecute, cu urme din influenţa cancelariilor bizantino-slave. Totuşi şi în limba comună, în cercuri restrînse, se pot auzi din cînd în cînd formule ca *sluga, sluga dumitale.* In deosebi preoţii şi călugării, care, se ştie, au o limbă destul de arhaică, influenţată de aceea a textelor biblice, întrebuinţează astfel de formule de salutare. Popa Duhu, eroul lui Creangă, salută toată lumea cu *sluga dumitale.* La fel Cetăţeanul turmentat din *O Scrisoare pierdută* a lui Caragiale tot cu formula *sluga* salută, cînd intră în scenă. In Transilvania, datorită latinismului mai accentuat, probabil şi faptului că-i destul de răspîndită printre intelectualii maghiari, se salută cu formula latinească *servus.* Deasemenea la tineretul universitar din Bucovina este frecventă formula *servus*[1]. Mai puţin umilitoare, dar apărînd tot numai în scris, nu şi în vorbire, sînt formulele: *al dumitale devotat, cu totul devotat, supus şi devotat,* etc. In cazul cînd raporturile dintre cei care îşi comunică ceva sînt mai mult sau mai puţin egale, sau există o influenţă a spiritului democratic actual, atunci formula devine: *al dumitale binevoitor, rămîn cu toată dragostea, cu toată dragostea,* etc. Tot în această grupă intră formula cea mai răspîndită în clasele mai de sus ale societăţii noastre, anume *am onoarea* (sau, mai complect, *am onoarea să vă salut*), care însemnează că cel ce salută consideră simplul fapt de a se găsi în faţa altcuiva ca un lucru deosebit şi ţine să declare aceasta în mod solemn; dar ea este în acelaşi timp şi un semn al propriei inferiorizări, deşi nimeni nu se mai sezisează.

*

Am considerat pînă acum formulele de salutare numai prin prizma calităţilor lor de simbol al formelor de relaţie dintre individ şi individ şi stabilind acele categorii indicate de conţinutul lor. N'am ţinut deloc samă că ele sînt tot aşa de mult un fel de elemente ale vorbirii, că viaţa lor trebue căutată în mijlocul atîtor fapte complexe, care iau parte

1. V. D. Florea-Rarişte, în vol. V al acestui *Buletin*, pag. 202.

la fenomenul vorbirii, şi că, în realitate, forma lor atît de schematică nu este decît urmarea naturală a funcţiunii lor deosebite. Momentul adresării, acela recunoscut ca favorabil naşterii formulelor noastre, este un moment plin de ezitări din partea celui ce trebue să spună primul cuvînt. In clipa cînd, însfîrşit, se decide să înfrîngă toate obstacolele, calităţile conlocutorului său îi sînt prezente. Cel dintîiu cuvînt al adresării, după momentele de ezitare, apare ca un zgomot puternic, care întrerupe liniştea de mai înainte. El traduce de minune, ca ceva spontan, starea sufletească a vorbitorului. Ceeace interesează este că jocul care a produs efectul este dublu: pedeoparte cuvîntul reproduce starea sufletească a celui ce l-a pronunţat, pedealtăparte starea aceasta este în funcţie de impresia produsă de persoana căreia i se va adresa cuvîntul. Uneori vorbirea spontană nu se manifestă decît cu singurul scop de a exprima starea noastră sufletească, care să ne pună numai în contact cu cineva; alteori, odată ce acest contact s'a stabilit, serveşte drept motiv de discuţii ulterioare pentru orice altfel de subiecte. Formulele de salutare sînt fenomene ale vorbirii spontane cu o formă anumită şi care pot îndeplini, dar nu în mod indiferent, prima sau pe cea de a doua din funcţiunile indicate chiar acum. Primul caz al vorbirii spontane, adică acela ce exprimă poziţia unui individ în raport cu cineva faţă de care stabileşte un contact social, dar se menţine numai în această situaţie oarecum independentă, îl consideră ca forma cea mai curată de apel Karl von Ettmayer („Es gibt einen Fall, in welchem der Appell als spontanes Sprechen wahrscheinlich bei allen Völkern eine bestimmte Form angenommen hat, nämlich den Gruss"),[1] cu specificaţia imediat următoare a acelui amintit salut-apel („nur jenen Gruss berücksichtigen, der selbständig getan wird").[2] Exem-

1. *Op. cit.*, pag. 29.

2. Insistenţa lui von Ettmayer asupra înţelesului exact al terminului apel se explică prin poziţia sa strict tradiţională în această privinţă, atît de diferită de a lui Karl Bühler, sau, cum spune el însuşi: „....genauere und exaktere, doch grenzt er [Bühler] die Tätigkeit des Sprechers allzusehr ab und schränkt sie übermässig ein, da der Ausdruck Appell den Sprecher nur in bestimmten Fällen wirklich charakterisiert" (*op. cit.*, pag. 29). Desigur

plul cel mai caracteristic de acest fel de salut cred că îl oferă limba franceză prin formula *messieurs-dames*, pronunțată cu intonația adaptată momentului față de bărbați și femei, cîte unul sau mai mulți. Din limba noastră, în cazul cînd nu-s

că von Ettmayer se gîndește la anumite feluri de interjecții, vocative, forme de imperativ ale verbului, poate chiar la unele onomatopei, comande către animale (cf. N. S. Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonologie*, Prague 1939, pag. 205, 230), ce caracterizează funcțiunea de apel al vorbitorului, în sensul tradițional al cuvîntului. Teoriile despre funcțiunea apelului și raporturile acestuia cu celelalte funcțiuni ale limbii le expune Karl Bühler în *Die Axiomatik der Sprachwissenschaft* din *Kantstudien* XXXVIII (1933), pag. 19—90 și în volumul *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Jena 1934. In orice moment trebuesc distinse în vorbirea umană prezența a trei elemente: vorbitorul, ascultătorul (unul sau mai mulți) și obiectul, adică despre ce se vorbește. Fiecare din aceste elemente, cu funcțiunile lui proprii, se găsește unul față de altul într'o relație continuă de cauzalitate. Vorbitorul nu numai că își comunică impresiile sale despre un obiect oarecare, ceeace constitue funcțiunea de exteriorizare (germ. Ausdrucksfunktion), dar ține samă, în mod deosebit, de prezența ascultătorului, la care apelează cu scopul de a-i trezi ideile și sentimentele proprii despre obiectul în discuție. Ascultătorul are, deci, un rol bine definit, datorită căruia vorbirea capătă forma ei caracteristică. De ascultător, de cel căruia i se adresează vorbitorul, atîrnă funcțiunea de apel (germ. Appelfunktion). Evident procedeele de care se folosește vorbitorul însuși pentru a se adresa ascultătorului fac parte și ele dintre mijloacele apelului. In același timp cei doi parteneri ai vorbirii, ascultător și vorbitor, se înțeleg între dînșii, căci ambii posedă posibilitatea de a-și reprezenta obiectul în discuție, și aceasta constitue funcțiunea de reprezentare (germ. Darstellungsfunktion). Semnul lingvistic, adică cuvîntul este produsul delerminat într'un punct prin intersecția celor trei funcțiuni, așa că în orice moment același semn are trei fețe: a exteriorizării, a apelului și a reprezentării. In articolul citat din *Kantstudien*, pag. 86 Bühler atrage atenția că indicațiile despre apel nu trebuesc cercetate în studiile de gramatică descriptivă, ci mai degrabă în manualele de retorică, tot așa nu trebue confundat terminul de apel cu ceeace constitue deobiceiu un apelativ. (Cf. pag. 80, nota.) Totodată, spune Bühler, *Sprachtheorie*, pag. 32, nu este ușor de deosebit uneori mijloacele apelului de cele ale exteriorizării. Iar în articolul din *Kantstudien*, pag. 87, vorbind despre *halloh, he, pst*, care, dealtfel, pot fi și formule de salutare (despre primul v. L. Spitzer, *Ital. Umgangssprache*, pag. 2), Bühler adaugă: „Noch weiter geht dies in *halloh, he, pst.* u. dgl. Grenzphänomenen, von denen man nicht zu sagen vermag, ob sie Vokativen oder Imperativen oder beiden zugleich äquivalent sind". Despre apel vezi și N. S. Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonologie*, pag. 17. Din toate acestea se poate vedea adevăratul motiv pentru care formulele de salutare sînt în strînsă legătură cu vocativele, precum și cu formele de imperativ ale verbului.

înşelat de cunoştinţile, ca şi de simţul meu lingvistic, n'aş putea cita ca exemplu de formulă-apel decît exclamaţia *ura*, care se întrebuinţează nu numai în ocazii ca acelea cînd se ovaţionează în masă, ci şi de către doi parteneri aflători în raporturi de prietenie unul faţă de altul (mai ales studenţii şi-o adresează reciproc, deobiceiu cînd niciunul nu are de gînd să se oprească şi să facă un schimb de vorbe cu celălalt). Dacă totuşi şi un exemplu ca acesta din *O Scrisoare pierdută* a lui I. L. Caragiale, edit. Cart. Rom., pag. 214: (Cetăţeanul către Caţavencu) *„Ei! onorabilul! nu te vedeam; sluga! O mie de ani pace!* este tot apel curat, atunci numărul exemplelor s'ar putea înmulţi cu citate din diferiţi autori dramatici. In cele mai multe cazuri însă, dacă nu chiar în toate, formulele de salutare sînt un miloc pentru deschiderea conversaţiei, dupăcum formulele salutului de despărţire pot indica închiderea ei.[1] Este ceva asemănător cu zgomotul, care se produce ca să atragă atenţia, dupăcum am mai spus, şi să cîştige apoi încrederea celui căruia se vorbeşte. Dealtfel conştiinţa vorbitorilor despre rolul acesta al formelor de salut este destul de puternică. Din experienţă cunosc expresia *„asta-i ca bună ziua, motiv de sfat"*, care ilustrează afirmaţia de mai sus. S'ar putea cita nenumărate exemple de formule de salutare ca prilej de deschidere a conversaţiei, dar mă mulţumesc cu cîteva din I. Creangă: *„Bună vremea, cumătră. Da ce vînt te-a abătut pe aici?"*, la care urmează imediat un răspuns dat salutului: *„Bună să-ţi fie inima, cumătre, cum ţi-i căutătura"* (volumul *Poveşti*, edit. Cartea Romînească, pag. 129); *„Bun sosit la noi, voinice, zise craiul, cam cu jumătate de gură. Dar aista cal ţi l-ai ales?"* (*ibid.*, pag. 210); *„Bun întîlnişul, voinice! Nu ai trebuinţă de slugă la drum? Prin locurile iestea e cam greu de călătorit singur"* (*ibid.*, pag. 211).

Tot aşa sînt numeroase exemplele de obţinere a încrederii (captatio benevolentiae) cu ajutorul formulelor de salutare chiar în timpul cît are loc conversaţia. Cî-

1. Vezi L. Spitzer, *Italienische Umgangssprache*, pag. 31 pentru deschiderea conversaţiei şi pag. 287 pentru închiderea ei. Cf. şi recensia acestei lucrări făcută de Iorgu Iordan în *Arhiva* XXX (1922), pag. 400 urm.

teva exemple din Teatrul lui C a r a g i a l e: (Pristanda) *„Nouă copii, coane Fănică, să trăiți, nu mai puțin“* (*O Scris. pierd.*, edit. Clasicii romîni comentați, pag. 137); (Pristanda) *„Știți! Cum să să nu știți, coane Fănică, să trăiți! Tocmai D-voastră să nu știți?* (*ibid.*, pag. 138).

In genere, scriitorii moderni nu numai că utilizează, pentru efecte literare, toate formulele de salutare, ci, căutînd să dea o expresie cît mai fidelă a realității, descriu uneori amănunțit gestul care însoțește o formulă, intonația particulară din fiecare moment, etc. O aplecare a corpului, un accent deosebit în modulația vocii ș. a. sînt elemente pur personale, cu ajutorul cărora reușim să învingem schematismul rigid, operă a comunității, și să facem a predomina din nou personalitatea prin tot ce constitue forțele ei interne. Stăpînit de un sentiment puternic, individul îl exteriorizează, fie însoțind vorbele sale cu gesturi care trădează acel sentiment, căci gesturile sînt pure sentimente (v. Ch. B a l l y, *Traité de stylistique française I*, pag. 95), fie dîndu-le un accent potrivit cu stările sale sufletești, în orice caz, niciodată nu repetă ceva în mod curat mecanic. E destul să observăm cum este rostită o formulă banală ca *am onoarea*, pentruca să ne dăm ușor sama de strînsa participare a tuturor acestor elemente.

Prezența elementului individual în formulele scrise, unde nu sînt posibile gestul și accentul, se traduce prin adăugarea a fel de fel de adjective, care, firește, în vorbire nu revin niciodată, de ex.: *o îmbrățișare prietenească, o caldă îmbrățișare, o caldă și afectuoasă îmbrățișare* etc., după raporturile de amiciție dintre cei doi parteneri. In vorbire, cînd respectul pentru persoana salutată este minimum, volumul formulei se reduce așa de mult, încît, datorită și frecvenței întrebuințării ei, dispare din conștiința individului orice raport dintre cuvîntul adevărat și același cuvînt devenit formulă de politeță. Cazul cel mai autentic îl oferă formula italienească *ciao*, pe care nimeni n'o mai pune în legătură cu forma întreagă *sclavus*. E drept că *ciao* a pătruns în limba comună din dialectul venet, dar faptul n'are importanță pentru cele spuse aici.

Lipsa de atenție față de cineva explică o formă ca *...ziua* în loc de *bună ziua*, care însemnează *[doresc să-ți fie] bună*

ziua, ...'neaţa în loc de *bună dimineaţa*, etc. Pierderea simţului pentru legătura dintre e l i p s a la care s'a ajuns, — căci toate formulele de salutare sînt propoziţiuni eliptice —, şi propoziţiunea întreagă este uneori destul de evidentă şi în limba comună romînească. Altfel nu s'ar explica forme ca *buna ziua* în loc de *bună ziua* şi *buna seara* în loc de *bună seara*, etc. [1] Aceasta însemnează că, odată ce o formă capătă valoare de simbol şi atîta timp cît comunitatea îi dă o astfel de valoare, această formă se bucură de legile ei proprii, în virtutea cărora trebue considerată şi studiată.

In unele împrejurări formulele de salutare nu mai au deloc valoarea pe care le-o dă comunitatea întreagă, ci, colorîndu-se după starea sufletească a vorbitorului, capătă o valoare cu totul individuală. Acesta este cîmpul unde libertatea individuală nu mai este cu nimic îngrădită, şi deaceea şi observaţiile asupra v a l o r i l o r aşa zise s t i l i s t i c e pot fi cu atît mai interesante, cu cît mai variată şi mai atentă este lectura operelor scriitorilor moderni, stăpîni pe efectele ce se pot obţinea cu ajutorul acestor formule. Iată, de exemplu, una din valorile stilistice ale formulei *sănătate* la scriitorul I. Al. B r ă t e s c u - V o i n e ş t i, în schiţa *Conu Alecu* (*In lumea dreptăţii*, edit. Cart. Rom., pag. 289): *„Ii vrea de-aici încolo să fii politicos şi cuviincios? bine, te primesc ca pînă acum cu dulceaţă şi cu cafea; nu? Sănătate! nu te cunosc, nu mă cunoşti... Te aşteaptă trăsura la capul scării, pof-*

1. Formulele de salutare, ca în genere toate formulele din limbă, suferă transformări deosebite, care au atras în destul atenţia specialiştilor. Nu e vorba numai de f r e c v e n ţ a întrebuinţării, ci de ceva în strînsă legătură cu aceasta, anume u ş u r i n ţ a î n ţ e l e g e r i i (germ. L e i c h t v e r s t ä n d l i c h k e i t) şi l i p s a u n e i v a l o r i o a r e c a r e (germ. W e r t l o s i g k e i t), care provoacă transformări adînci, neexplicabile altfel. Vezi O. J e s p e r s e n, *Die Sprache*, Heidelberg 1925, pag. 252-3 şi A. D a u z a t, *La vie du langage*, Paris 1910, pag. 35. Pentru J. V e n d r y e s (cf. *Mélanges linguistiques offerts à A. Meillet*, Paris 1902, pag. 122), exemple ca germ. *guten Morgen*, frc. *monsieur*, devenite în vorbirea zilnică *gmoen*, resp. *wimsyoe*, trebuesc interpretate în sensul că subiectul vorbitor gîndeşte forma întreagă *guten Morgen*, *monsieur*, dar *gmoen*, *wimsyoe* reprezintă o tendinţă fonetică dusă la extrem. Vezi şi *Le Langage*, Paris 1921, al aceluiaşi autor, pag. 70. Material bogat despre toate aceste chestiuni se poate găsi la W. H o r n, *Sprachkörper und Sprachfunktion*, ed. II, Berlin 1923.

tim". Aici *sănătate* însemnează' 'puțin îmi pasă, atîta pagubă' și exprimă revolta puternică, dar stăpînită a bătrînului boier împotriva obrăzniciei partenerului său.

O formulă de salut cu diverse valori stilistice este *pace*, la extensiunea căreia va fi contribuit în cel mai mare grad limba textelor sfinte. Depildă: *„Binecuvîntează-mă, tată, și rămîi sănătos! Se vede că așa mi-a fost sortit și n'am ce face; trebue să merg cu Harap Alb și pace bună*". (I. Creangă, *Povești*, ediția citată, pag. 246); *„Se iețește el pe colo, se iețește pe dincolo, dar pace bună! iezii nu-s nicăiri!* (Idem, *ibidem*, pag. 126). *Pace bună* însemnează în ambele exemple suprema resemnare, adică 'întîmple-se orice, nu este nimic altăceva de făcut'.

Alături de valorile stilistice numai amintite aici și pentru care ar fi bine să se adune cît mai mult material[1], se constată, cu ocazia salutului, unele tendințe care corespund în totul tendințelor estetice[2]. Dicționarul Academiei, s. v. *an*, citează un exemplu din I. Zanne: *„La mulți ani, cu sănătate, că-i mai bună decît toate!*", unde este evident efectul căutat cu ajutorul rimei și al ritmului. In *Amintirile* lui I. Creangă, edit. Cart. Rom., pag. 30 găsesc următoarea salutare: *„Ei, măi Ștefane și Smărăndică, mai rămîneți cu sănătate, că eu m'am dusu-m'am*", care deasemenea ne trimete la tendințe estetice.

Formulele de salutare reprezintă partea cea mai mecanizată a vorbirii umane. Dar, cum nimic nu poate să înnăbușe libertatea spiritului, aceste forme mecanizate se influențează de căldura sufletului vorbitorului și atunci devin ceva personal, un joc al libertății de manifestare, realizat prin mijloace care să fie înțelese totuși de comunitatea ce și le-a fixat drept simboluri.

G. Caragață.

---

1. Drept model de studiu pot servi analizele lui L. Spitzer, *Aufsätze zur romanischen Syntax und Stilistik*, Halle 1918, pag. 129—130.

2. Vezi W. Havers, *Handbuch der erklärenden Syntax*, Heidelberg 1931. § 20, unde se dau și indicații bibliografice.

GRAMATICII LATINI ŞI BARBARISMUL.

Cele mai vechi preocupări lingvistice pe care le cunoaşte antichitatea datează din secoiul V î. H. Ele pornesc dela nevoi pedagogice şi sînt strîns legate de educaţia de toate gradele, de lectura poeţilor şi de pregătirea cetăţenească. Abia sofiştii îşi fac un merit să aşeze problema pe un plan mai larg şi s'o încadreze în filozofie. Protagoras distinge genuri şi moduri şi-şi dă bine seama de ele, aducînd în discuţie elemente de gramatică împreună cu vederi filozofice mai largi şi stîrnind prin noutatea şi exagerările inerente oricărui început, caracteristice în special metodei sofistice, nedumerire şi zîmbete, exprimate cu mult umor de comicul Aristofan [1]. Gorgias descopere şi pune în valoare în proza proprie elemente de poezie, folosind intenţionat, pînăla exagerare uneori, simetria, antiteza şi ritmul, fiind considerat de toată critica ulterioară întemeietorul prozei artistice [2]. Prodicos aşează temeliile sinonimiei, iar Platon [3] îl socoteşte un adevărat măestru în această ramură de activitate. La autorul teoriei ideilor găsim însă pentru prima oară o cercetare cuprinzătoare (în dialogul *Kratylos*) asupra limbajului, cu discuţii despre origini, despre derivări şi despre scopuri, cercetare în care sînt rezumate toate cunoştinţele lingvistice obţinute pînă atunci, fiind analizate cu subtilitate, puse în valoare şi exploatate în interesul superior al filozofiei. Aristot, împreună cu elevul său Teofrast, marchează, fără îndoială,

1. Aristofan, *Nourii*, vv. 659—692.
2. Platon, *Symposion* 194e —197e.
3. Platon, *Protagoras* 337a—c; 340a; *Charmides* 163a—b; *Euthyd.* 277e urm.

un progres, în special în ceeace priveşte preciziunea terminilor, dar ostenelele lor sînt îndreptate mai mult spre retorică, critică şi estetică literară, stilistică. Perioada alexandrină, cu spiritul ei istoric pronunţat, cu grija deosebită pentru sistematizare, aduce o serie de filologi mari ca Zenodot, Calimah, Eratostene, Aristofan din Bizanţ, Aristarh ş. a. Depe urma acestei activităţi intense, coroborată de elaborarea tenace şi subtilă din lagărul filozofiei stoice, terminologia gramaticală se întregeşte, se fixează şi ia în cartea lui Dionysius Thrax (170—90 î. H.), întitulată γραμματικὴ τέχνη (lat. *ars grammatica*), cea dintîiu gramatică europeană sistematică, o înfăţişare definitivă. Această modestă carte, alcătuită, foarte probabil, pentru nevoile învăţămîntului, exercită pe urmă o influenţă imensă, în Grecia, la Roma, în evul mediu şi dela Renaştere încoace, pînă în pragul secolului al XIX-lea, cînd ia naştere metoda comparativă şi istorică, iar schema stabilită într'însa rămîne neştirbită pînă în zilele noastre. Apollonius Dyscolos (cca. 150 d. H.) întemeiază sintaxa ştiinţifică şi devine, împreună cu fiul său Horodian, un model şi un refugiu pentru toată gramatica ulterioară, prin subtilitatea şi pătrunderea rară ce caracterizează scrierile lor.

La Roma, înainte de formarea şi consolidarea latinei literare, chestiunile de limbă sînt o problemă naţională şi preocupă un număr foarte mare de intelectuali, dela omul politic şi constructiv Appius Claudius Caecus la poeţii Accius şi Ennius, dela condottierul Iuliu Cezar la eruditul şi livrescul Terentius Varro. Discuţiile sînt purtate fie asupra multiplelor nedumeriri de amănunt, de ortografie, de pronunţare, de înfăţişare formală, etc., fie pe o scară mai înaltă şi cu vederi de ansamblu, între cele două principii ireductibile şi ireconciliabile ale analogiei şi anomaliei. Apoi, odată realizat şi turnat în tipare definitive prin arta şi osteneala prozatorilor Cicero şi Cezar pedeoparte, a poeţilor Catul, Lucreţiu, Virgil şi Horaţiu pedealta, instrumentul acesta de cultură, care este. limba latină clasică, face să dispară pentru multă vreme aproape orice dispută; în ansamblu şi în amănunt, opera scriitorilor a consacrat ceeace era mai bun, după simţul lor artistic, furnisînd modelul (*norma, regula*) pentru toţi cei ce scriu latineşte după dînşii. Zelul gramaticului

latin, dela August pînă în zilele noastre, se poartă cu tenacitate în slujba acestui ideal : păstrarea şi trasmiterea cît mai fidelă a m o d e l u l u i.

Natura cercetărilor gramaticale, în Grecia şi la Roma, este foarte deosebită faţă de cea din timpurile noastre. Se observă, mai ales la Greci, un spirit larg, subtilitate, conştiinciozitate şi informaţie bogată. Dar discuţiile sînt conduse numai asupra limbii materne, fiind lipsite de luminile şi sprijinul, neaşteptat uneori, al metodei istorico-comparative. Apollonius Dyscolos trăeşte la Alexandria, punctul de întretăiere a trei continente şi a numeroase civilizaţii, unde se întîlnesc toate limbile şi se vorbesc toate dialectele. Gramaticul nu se osteneşte totuşi să înveţe o limbă străină şi să încerce o comparaţie, sau să caute un element de sprijin. Spiritul de observaţie nu lipseşte niciunuia dintre marii săi înaintaşi. Dar Grecul dispreţueşte tot ce e străin (***barbaros, barbarismos***) şi găseşte satisfăcătoare explicaţiile şi lămuririle din materialul oferit de propria lui limbă [1]. La Roma situaţia apare puţin schimbată. Lumea cultă cunoaşte şi vorbeşte două limbi, latina şi greaca. Profesorul de gramatică nu poate rămînea nesimţitor în faţa asemănărilor, coincidenţelor sau deosebirilor şi încearcă de multe ori să le puie în valoare în învăţămînt sau în cercetările scrise. Varro notează cu grijă cîteva paralelisme şi obţine concluzii interesante [2]. Verrius Flaccus dovedeşte deasemenea pricepere în această direcţie, iar eruditul Aulus Gellius se entuziasmează şi caută cu orice preţ prilejul unei înrudiri latino-greceşti. Priscian face distincţie între vocabularul pur latinesc şi cel împrumutat din greceşte sau din alte limbi, observînd că în multe privinţi materialul lingvistic mai nou este supus unui tratament deosebit în ceeace priveşte flexiunea, accentul, cantitatea, ortografia sau pronunţarea [3]. Aceste aluzii sporadice nu ştirbesc însă nimic din caracterul schematic, pînăla rigiditate uneori, al metodei inaugurate de Greci şi de înaintaşii lor latini. Pute-

1. E. E g g e r, *Apollonius Dyscole. Essai sur l'histoire des théories grammaticales dans l'antiquité*, Paris, Durand, 1854, pag. 49—51.

2. *Ibid.*, pag. 48.

3. *Grammatici Latini*, ed. H. K e i l (Lipsca, Teubner, 1855—1880), vol. II, pag. 148, 149, 184, 205, 214, 222, 312; vol. III, pag. 444 şi 520.

rea tradiţiei este covîrşitoare în scrisul antic; dar ea nu poate fi urmărită nicăeri mai bine şi mai elocvent ca în domeniul gramaticii, unde spiritele mari şi inovatoare sînt foarte puţine, iar ceilalţi se mulţumesc să reproducă diviziunile, exemplificările şi concluziile consacrate.

Un însemnat capitol al gramaticii antice îl constitue lupta împotriva elementului străin din limbă, prezent în pronunţare, în vocabular, supt înfăţişare de calc, etc. Ea începe la Greci şi primeşte un aspect interesant şi acut, uneori, la Roma, centrul lumii, locul de întîlnire a tot felul de limbi, de influenţe şi de civilizaţii. Cucerirea şi administrarea unui imperiu atît de întins, timp de multe secole, constitue pentru limba dela centru un cîştig şi un minunat prilej de expansiune. In întrecerea ce are loc, latina aduce prestigiul unei culturi superioare şi se impune cu destulă uşurinţă, cu excepţia ţinuturilor unde se vorbeşte greceşte. Dar această profundă operă de prefaceri de ordin politic, social şi cultural mai înseamnă şi o accelerare în evoluţia lingvistică, tot atît de adîncă şi de repede. Contactul cu celelalte popoare atît de deosebite lasă în chip necesar urme asupra graiului învingătorilor, determinînd schimbări mult mai accentuate decît acelea care pot fi observate la naţiunile statice şi refractare influenţelor din afară. Incît lupta lingvistică susţinută de Roma începe odată cu primele ei cuceriri şi ia sfîrşit după dezagregarea imperiului.

Este cunoscută atitudinea intransigentă a lui Cato împotriva elenismului. Cînd limba literară ia înfăţişare definitivă în secolul I î. H., toată pătura cultă îşi dă sama că s'a realizat o operă desăvîrşită. Conştiinţele artistice găsesc în ea instrumentul ideal de creaţie şi se pun în slujba şi în apărarea acestor achiziţii. A vorbi şi a scrie corect latineşte devine o datorie pentru orice orator sau scriitor (*Latinitas*). Nu pot fi îngăduite pe tribună, şi cu atît mai puţin în scris, cuvintele şi întorsăturile ţărăneşti (*vestigia ruris, rusticitas*), provincialismele şi influenţele venite de peste graniţe (*peregrinitas, barbara nomina*). Modelul trebue să fie totdeauna graiul vorbit în cele mai bune cercuri ale capitalei, cu spiritul ei fin, distins şi manierat (*urbanus sermo, urbanitas*). Ostenelile puse în apărarea adevăratei limbi latineşti nu în-

cetează niciodată şi pot fi urmărite deaproape în producţiile literare, dela Cato, Cicero [1], Marţial, [2] Sf. Augustin, [3] la profesorii şi gramaticii de toate gradele, [4] apărătorii intransigenţi ai tradiţiei (*custodes Latini sermonis*). [5]

Greşelile de limbă ce urmează să fie atenuate sau chiar înlăturate din scris şi din vorbire se găsesc discutate de dînşii supt rubricele barbarism, solecism şi metaplasm. Nu există peste tot unitate de vederi şi de înţelegere ; [6] ceeace unii socotesc barbarism este considerat de alţii solecism sau metaplasm şi viceversa, iar materialul cuprins în subdiviziunile la aceste discuţii nu este nici el precizat în mod consecvent de către toţi gramaticii. Dar ceeace interesează mai mult în această chestiune este valoarea şi cantitatea materialului însuşi, nu rînduirea în compartimente şi discuţiile asupra lui, iar materialul de limbă transmis se prezintă în chip abundent şi aduce un sprijin preţios la cunoaşterea mai amănunţită a evoluţiei latineşti din epoca tîrzie. Deaceea nu ni se pare inutil să desprindem aceste fapte, să reţinem importanţa lor pentru cercetările moderne şi să punem astfel în mai deplină lumină contribuţia gramaticilor latini la alcătuirea repertoriului latinităţii dela sfîrşitul imperiului.

Barbarismul (*barbarismus*) reprezintă, după gramaticul Charisius, [7] o greşală de limbă, care are loc într'un sin-

1. Mai ales în tratatele de critică şi estetică literară *De oratore*, *Brutus*, şi *Orator*. Cf. şi *Tusc.* 2, 4, 12.

2. Marţial 14, 20.

3. Sf. Augustin, *Conf.* 1, 18, 28.

4. Emile Jullien, *Les professeurs de littérature dans l'ancienne Rome*, Paris, Leroux, 1885, pag. 221-227.

5. *Plerumque volumus aliquem reprehendere, et ipsa reprehensio ostendit nos imperitiores; facit nescio qui vitium, et dico illi 'soloecismum fecisti', et forte non fecit soloecismum, sed barbarismum ; aut barbarismum facit, et dico illi quia acyrologiam fecit, dum volumus nos illum reprehendere, nos confitemur esse vitiosos.* Pompeius, Keil V, pag. 283.

6. Seneca, *Epist.* 96, 65 ; cf. şi 95, 9. Intr'un discurs, împăratul Tiberius intrebuinţa un cuvînt străin cu intenţia de a-l face accesibil şi altora şi de a-l introduce în limbă. Deşi învestit cu autoritatea şi imunitatea imperială, noul venit îşi atrase numai decît indignarea şi riposta gramaticii tradiţionale, care avu îndrăzneala să se ridice împotriva împăratului, prin mijlocirea lui Pomponius Marcellus : „Poţi acorda dreptul de cetăţenie unui om, nu-l poţi însă acorda unui cuvînt". (Suetonius, *De gramm.* 22, 2).

7. *Grammatici Latini*, ed. Keil, I, pag. 265 urm.

gur element al vorbirii (*barbarismus est una pars orationis corrupta*). Aceeaşi eroare în scrisul poeţilor primeşte numele de metaplasm (*metaplasmus*), iar cînd greşala se manifestă în mai multe elemente, cînd zdruncină o construcţie sintactică sau o propoziţie, ea se numeşte solecism (*soloecismus*). Barbarismul ni se înfăţişează, deci, ca o abatere dela norma clasică, rezultată fie din ignoranţă şi neatenţie (*per imprudentiam*), [1] fie ca o inovaţie populară (*imperiti dicunt*) [2], care încearcă să se introducă în literatură. In primul caz este un simplu lapsus şi nu interesează decît prin latura lui psihologică, în al doilea el ne apare ca un fapt organic, firesc şi urmează să fie urmărit mai de aproape. Se înţelege, gramatica latină consacră un capitol special acestor greşeli nu pentru interesul lor istoric, psihologic sau social, — aşa cum ar proceda lingvistica din zilele noastre—,ci are în vedere păstrarea intactă a modelului ; cum spuneam mai sus, discuţiile întreprinse aici nu sînt decît îndemnuri, sfaturi şi avertismente în vederea realizării unei latinităţi cît mai desăvîrşite şi în spiritul clasicităţii (*quem ad modum possumus vitare vitia vel habere virtutes*). [3]

După ei, greşelile acestea reprezintă modificări în structura cuvintelor obişnuite, prejudiciind unul din următoarele elemente : cantitatea (*tempus*), accentul (*sonus*), aspiraţia (*adspiratio*), litera (*littera*) şi silaba (*syllaba*). [4] Prin faptul că unul din aceste elemente ale graiului prisoseşte (*adiectio*), lipseşte (*detractio*), este inversat ori strămutat (*transmutatio*) sau îşi schimbă valoarea (*inmutatio*), tradiţia clasică se vede atinsă în prestigiul ei, iar gramaticul are datoria să intervină şi să restabilească forma corectă. Intransigenţa este împinsă uneori foarte departe, şi nu sînt posibile compromisuri, mai ales la oameni simpli, la gramaticii de a doua şi a treia mînă, iar sentinţele lor rămîn fără drept de apel. Creatorii de limbă, Cicero şi Horaţiu, depildă, se arată mult mai indulgenţi în această privinţă şi acceptă formele populare, dacă li se par expresive şi susceptibile de frumuseţă ; Horaţiu susţine

1. Audax, Keil VII, pag. 362.
2. Charisius, Keil I, pag. 265.
3. Servius, *Comm. in Donatum*, Keil IV, pag. 443.
4. Servius, *Ibid.*

cu tărie că împrumuturile din alte limbi nu reprezintă un rău necesar, ci o adevărată binefacere şi un element real de progres. [1]

Grupăm mai jos, supt aceleaşi rubrici, materialul de erori oferit de gramaticii latini, încercînd să distingem după aceea caracteristicile evolutive esenţiale ce se desprind din acest ansamblu. [2]

a) Se adaugă un element nou.

Cînd un element nou vine să se aşeze (*adiectio, si addas*), în pronunţare sau în scris, la înfăţişarea fonetică sau morfologică consacrată de tradiţie, ne găsim în faţa unei abateri, iar inovaţia, deşi răspîndită şi vie, în cele mai multe cazuri continuîndu-şi existenţa şi în limbile romanice, este pusă la index şi ostracizată, în favoarea formei corecte.

1. Adiectio temporis: *Ītalia* pentru *Ĭtalia* (Charisius, Keil I, 265; Diomedes, Keil I, 451; Donatus, Keil IV, 392; Servius, Keil IV, 444; Pompeius, Keil V, 285; Iulianus, Keil V, 324; Consentius, Niedermann 5,14), *Dīana* pentru *Dĭana* (Audax, Keil VII, 361), *pērnix* pentru *pĕrnix* (Marius Plotius, Keil VI, 451), *pīper* pentru *pĭper* (Consentius, Niedermann 11, 8 *quod vitium Afrorum familiare est*), *reppūlit* pentru *reppŭlit* (Consentius, Niederman 5, 14), *rōsa* pentru *rŏsa* (Servius, Keil IV, 444), *rēligio* pentru *rĕligio* (Marius Plotius, Keil VI, 451).

2. Adiectio litterae: *relliquiae* pentru *reliquiae*

1. Horaţiu, *Ars poetica*, v. 46—70.

2. Scrierile de gramatică latină şi informaţiile oferite mai sus ne-au fost accesibile în ediţiile următoare: *Grammaticae Romanae fragmenta* collegit recensuit Hyginus Funaioli, vol. I, Lipsca, Teubner, 1907 (începuturile, pînă în timpul împăratului Tiberius); *Grammatici Latini*, colecţie îngrijită de H. Keil, 7 volume şi un suplement, Lipsca, Teubner, 1857—1880; Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, ed. K. Hosius, 2 vol., Lipsca, Teubner, 1913; Consentius, *Ars de barbarismis et metaplasmis*, édition nouvelle suivie d'un fragment inédit de Victorinus, *de soloecismo et barbarismo* par Max Niedermann, Neuchâtel, Secrétariat de l'Université, 1937. Pentru Quintilian, care aduce alături de referinţele bogate privitoare la retorică, în *Institutio oratoria*, şi numeroase discuţii de gramatică propriu zisă, se poate consulta cu mult folos traducerea fidelă şi elegantă a lui H. Bornecque, 4 vol., Paris, Garnier, 1933—1934; cea mai bună ediţie a textului, L. Radermacher, 2 vol., Lipsca, Teubner, 1907—1935.

(Charisius, Keil I, 265; Diomedes, Keil I, 451; Donatus, Keil IV, 392; Servius, Keil IV, 444; Pompeius, Keil V, 285; Iulianus, Keil V, 324; Marius Plotius, Keil VI, 451; Consentius, Niedermann 4, 6), *audiveram* pentru *audieram* (Audax Keil VII, 361), *legites* pentru *legite* (Audax, Keil VII, 361), *abiisse* pentru *abisse* (Iulianus, Keil V, 324), *gnati* pentru *nati* (Marius Plotius, Keil VI, 451), *lingula* pentru *ligula* (Charisius, Keil I, 104; Marțial 14, 120; Priscian, Keil III, 42: *usus ligulam sine n frequentat*), *Catilinna* pentru *Catilina* (Pompeius, Keil V, 283), *coperit* pentru *operit*, *gruit* pentru *ruit*, *tottus* pentru *totus*, *cottidie* pentru *cotidie*, *quandius* pentru *quandiu* (Consentius, Niedermann 11, 3 urm.).

3. Adiectio syllabae: *induperator* pentru *inperator* (Servius, Keil IV, 444; Pompeius, Keil V, 285), *prandidi* pentru *prandi* (Audax, Keil VII, 361), *tutrusit* pentru *trusit* (Consentius, Niedermann 11, 7), *abiisse* pentru *abisse* (Charisius, Keil I, 265; Donatus, Keil IV, 392; Consentius, Niedermann 4, 9), *Mavors* pentru *Mars* (Diomedes, Keil I, 452), *tetuli* pentru *tuli* (Diomedes, Keil I, 452; Marius Plotius, Keil VI, 451; Consentius, Niedermann 4, 3), *alituum* pentru *alitum* (Diomedes, Keil I, 452), *admittier* pentru *admitti*, *potestur* pentru *potest* (Consentius, Niedermann 4, 12-13), *dentis* nom. sing. pentru *dens* (Consentius, Niedermann 19, 1), *fontis* nom. sing. pentru *fons* (Consentius, Niedermann 18, 11).

4. Adiectio adspirationis: *chorona* pentru *corona* (Diomedes, Keil I, 452), *hemo* pentru *emo* (Diomedes, Keil I, 452), *homen* pentru *omen* (Consentius, Niedermann 11, 12), *horcus* pentru *orcus*, *sic enim dicebant anticui* (Servius, Keil IV, 444), *hora* pentru *ora* (Marius Plotius, Keil VI, 451), *homnia* pentru *omnia* (Pompeius, Keil V, 283).

5. Adiectio accentus vel soni: *hic*; *aliter enim pronomen, aliter adverbium pronuntiandum est* (Servius, Keil, IV, 444), *tríginta* pentru *trigínta* (Consentius, Niedermann 11, 10), *Métellus* pentru *Metéllus* (Audax, Keil VII, 361), *ârma* pentru *árma* (Pompeius, Keil V, 285).

b) Este îndepărtat un element existent.

Forma incorectă (*barbarismus*) mai poate lua naștere și prin îndepărtarea (*detractio, si minuis, si detrahis*) unui ele-

ment din tradiţia clasică, în aceeaşi ordine: cantitate, literă, silabă, aspiraţie sau accent.

1. Detractio temporis: *stetĕrunt* pentru *stetērunt* (Servius, Keil IV, 444; Pompeius, Keil V, 285; Marius Plotius, Keil VI, 451), *Rŏma* pentru *Rōma* (Servius, Keil IV, 444; Pompeius, Keil V, 285), *emĕrunt* pentru *emērunt* (Audax, Keil VII, 361), *fervĕre* pentru *fervēre* (Charisius, Keil I, 265), *unĭus* pentru *unīus* (Donatus, Keil IV, 392; Iulianus, Keil V, 324), *ŏrator* pentru *ōrator, quod et ipsum vitium Afrorum speciale est* (Consentius, Niedermann 11, 18), *merĕbatur* pentru *merēbatur* (Consentius, Niedermann 14, 7).

2. Detractio litterae: *vila* pentru *villa*, *mile* pentru *mille*, *socrum* pentru *socerum* (Consentius, Niedermann 11, 13 urm), *infantibu parvis* pentru *infantibus parvis* (Donatus, Keil IV, 392; Iulianus, Keil V, 324), *pretor* pentru *praetor* (Donatus, Keil I, 452 la poetul Lucilius), *Plionem* pentru *Polionem* (Charius, Keil I, 265), *puertiae* pentru *pueritiae* (Charisius, Keil I, 265 la Horaţiu), *nutribam* pentru *nutriebam* (Audax, Keil VII, 361), *nutriram* pentru *nutrieram* (Iulianus, Keil V, 324), *audacter* pentru *audaciter*, *nomeclator* pentru *nomenclator*, *Mnestheus* pentru *Menestheus*, *repostum* pentru *repositum*, *magi* pentru *magis* (Consentius, Niedermann 4, 14 urm.), *Achilli* pentru *Achillis*, *Porsena* pentru *Porsenna* (Pompeius, Keil V, 285), *ua* pentru *uva* (Consetius, Niedermann 13, 6), *Achiles* pentru *Achilles* (Servius, Keil IV, 444), *coruptus* pentru *corruptus* (Consentius, Niedermann 26, 1), *paumentum* pentru *pavimentum* (Iulianus, Keil V, 324), *repsitum* pentru *repositum* (Diomedes, Keil I, 452), *columa* pentru *columna*, *mamor* pentru *marmor* (Pompeius, Keil V, 283), *removatur* pentru *removeatur* (Consentius, Niedermann 26, 3).

3. Detractio syllabae: *mitte* pentru *omitte*, *temnere* pentru *contemnere*, *nantes* pentru *natantes*, *commorat* pentru *commoverat*, *morat* pentru *moverat*, *do* pentru *domum* (Consentius, Niedermann 4, 14 urm.), *vixet* pentru *vixisset* (Pompeius, Keil V, 285; Marius Plotius, Keil VI, 451), *currum* pentru *curruum* (Audax, Keil VII, 361), *salmentum* pentru *salsamentum* (Charisius, Keil I, 265; Donatus, Keil IV, 392; Iulianus, Keil V, 324), *nantes* pentru *natantes* (Charisius, Keil I, 265; Diomedes, Keil I, 452), *temnere* pentru *contemnere* (Diomedes,

Keil I, 452), *linque* pentru *relinque* (Diomedes, Keil I, 452; Marius Plotius, Keil V, 451), *volup* pentru *voluptatem* (Diomedes, Keil I, 452, sau ac. sing. fără *m*), *oraclum* pentru *oraculum* (Marius Plotius, Keil V, 451), *luxuriat* pentru *luxuriatur*, *luctat* pentru *luctatur* (Marius Plotius, Keil V, 451), *vixe* pentru *vixisse* (Servius, Keil IV, 444).

4. Detractio adspirationis: *omo* pentru *homo* (Diomedes, Keil I, 452; Pompeius, Keil V, 285), *arena* pentru *harena* (Servius, Keil IV, 444), *ora* pentru *hora* (Marius Plotius, Keil VI, 451), *umum* pentru *humum* (Audax, Keil VII, 361), *onorem* pentru *honorem* (Audax, Keil VII, 361; Consentius, Niedermann 11, 13).

5. Detractio accentus, soni: *déinde* pentru *deínde* (Servius, Keil IV, 444), *ôratorem* pentru *oratorem* (Consentius, Niedermann 11, 13), *detrahimus accentum, si velis dicere Róma, cum tractim debeas dicere: longiorem enim illum accentum ad brevem traxisti* (Pompeius, Keil V, 285).

c) Strămutarea unui element existent.

In cuvintele obişnuite unul din cele cinci elemente amintite mai sus îşi schimbă ordinea şi trece în locul altuia, fără să prilejuiască adaosuri sau suprimări, numărul literelor, silabelor, etc., rămînînd acelaşi (*si non alteram litteram pro altera ponas, sed ipsarum litterarum ordinem convertas, non altera littera pro altera adhibitur, sed ipse ordo litterarum convertitur*, Pompeius, Keil V, 285). Unul din capitolele preferate ale gramaticii istorice moderne, cu un material imens de fapte, din tot felul de limbi şi dialecte.

1. Transmutatio temporis: *dēŏs* pentru *dĕōs* (Donatus, Keil IV, 392; Iulianus, Keil V, 324).

2. Transmutatio litterae: *Euandre* pentru *Euander* (Donatus, Keil IV, 392; Pompeius, Keil V, 285; Iulianus, Keil V, 324), *Thymbre* pentru *Thymber* (Pompeius, Keil V, 285), *lerigionem* pentru *religionem* (Diomedes, Keil I, 452), *tanpisper* pentru *tantisper* (Diomedes, Keil I, 452), *leriquias* pentru *reliquias* (Diomedes, Keil I, 452), *reilcum* pentru *relicum* (Charisius, Keil I, 265), *colurus* pentru *corulus* (Charisius, Keil I, 265), *intrepella* pentru *interpella* (Iulianus, Keil V, 324), *plerum* pentru *prelum*, *leriquum* pentru *reliquum*, *in-*

terpetror pentru *interpretor*, *coacla* pentru *cloaca* (Consentius, Niedermann 12, 9 urm.), *couacla* pentru *cloaca* (Consentius, Niedermann 20, 23), *forficem* pentru *forcipem* (Consentius, Niedermann 21, 3), *steliritas* pentru *sterilitas* (Victorinus, Niedermann 39, 21), *apse* pentru *ipse* (Consentius, Niedermann 20, 7; *nam a, quod erat ultimum, transmutavimus et e in postremum coniecimus pro i, quod fuerat primum*).

3. Transmutatio syllabae: *displicina* pentru *disciplina* (Donatus, Keil IV, 392; Iulianus, Keil V, 324; Audax, Keil VII, 361), *dilubrium* pentru *ludibrium* (Victorinus, Niedermann 36, 21), *lapidicinae* pentru *lapicidinae* (Consentius, Niedermann 10, 14; *utrumque recte et latine dicitur*).

4. Transmutatio adspirationis: *Trachia* pentru *Thracia* (Consentius, Niedermann 12, 16), *Khartago* pentru *Karthago* (Consentius, Niedermann 12, 5; Victorinus 36, 24), *Phyrrus* pentru *Pyrrhus* (Victorinus, Niedermann 36, 25).

5. Transmutatio accentus: *isté* pentru *iste* (Marius Plotius, Keil VI, 451).

d) Schimbarea unui element existent.

Cantitatea, litera (*si alteram litteram pro altera ponas*, Pompeius, Keil V, 285), silaba, aspiraţia şi accentul îşi schimbă valoarea, devin altele şi dau astfel un aspect nou realităţii lingvistice transmise.

1. Inmutatio temporis: *conūbia* pentru *conŭbia* (Consentius, Niedermann 5, 21), *emĕrunt* pentru *emērunt* (Victorinus, Niedermann 36, 16), *fervĕre* pentru *fervēre* (Donatus, Keil IV, 392; Iulianus, Keil V, 324), *pīces* pentru *pĭces* (Consentius, Niedermann 11, 23), *Ŏrion* pentru *Ōrion*, *unĭus* pentru *unīus* (Consentius, Niedermann 5, 14), *Cērĕs* pentru *Cĕrēs* (Marius Plotius, Keil VI, 451), *cĭbus* pentru *cībus* (Consentius, Niedermann 14, 3), *Fĭdenam* pentru *Fīdenas* (Consentius, Niedermann 21, 8), *ōsua* pentru *ossa* (Consentius Niedermann 19, 20), *rēpŏno* pentru *rĕpōno* (Victorinus, Niedermann 36, 23). Romanii din timpul lui Consentius pronunţă scurt pe *i* din *īre* (*ire dicentes Romani i litteram exiliter efferunt*), iar Galii din aceeaşi vreme expiră pe *i* din *ite* cu gura mai plină, mai lung decît se obişnuia la Roma (*ite dicentes Galli i litteram pinguius efferunt*, Consentius, Niedermann 15, 15 urm.).

In gura Grecilor *ius* este pronunţat aşa fel, încît rezultă două silabe, deci cu *i* vocalic (*ius Graeci sic efferunt, ut videatur dyssilabum factum*, Consentius, Niedermann 15, 18), iar *ss* din *iussit* este perceput ca o consoană simplă (*iussit Graeci sic efferunt, ut per unum s eos dicere aestimes*, Consentius, Niedermann 17, 15).

2. Inmutatio litterae: *olli* pentru *illi* (Charisius, Keil I, 265; Iulianus, Keil V, 324; Marius Plotius, Keil VI, 451), *maxume* pentru *maxime* (Audax, Keil VII, 361), *bobis* pentru *vobis*, *peres* pentru *pedes* (Consentius, Niedermann 11, 23 urm.), *arvenire* pentru *advenire* (Diomedes, Keil I, 452), *stetim* pentru *statim* (Consentius, Niedermann 11, 25; *quod vitium plebem Romanam quasi quadam deliciosa novitatis affectione corrumpit*), *leriquias* pentru *reliquias* (Marius Plotius, Keil VI, 451), *permicies* pentru *pernicies* (Iulianus, Keil V, 324), *indurvit* pentru *induruit* (Consentius, Niedermann 13, 7), *Ruoma* pentru *Roma*, *equus* pentru *aequus* (Pompeius, Keil V, 284), *filosofus* pentru *philosophus*, *phelix* pentru *felix* (Marius Plotius, Keil VI, 451), *impete vasto* pentru *impetu vasto* (Victorinus, Niedermann 36, 28), *soluit* pentru *solvit* (Consentius, Niedermann, 13, 4), *veni dicentes aliqui v litteram exilius efferunt, ut putes trisyllabum incipere* (Consentius, Niedermann 17, 17).

3. Inmutatio syllabae: *permities* pentru *pernicies* (Donatus, Keil IV, 392), *tarterum* pentru *tartarum* (Consentius, Niedermann 11, 23), *tum* pentru *tunc* (Audax, Keil VII, 361), *relicum* pentru *reliquum* (Audax, Keil VII, 361), *conticuere* pentru *conticuerunt* (Charisius, Keil I, 266), *admittier* pentru *admitti* (Marius Plotius, Keil VI, 451), *barbar* pentru *barbarus* (Probus, Keil IV, 102), *mascel* pentru *masculus* (Probus, Keil IV, 197), *adsuesce* trisilabic (Consentius, Niedermann 26, 20). In poezie valoarea se schimbă din necesităţi metrice şi nu acopere în mod necesar o inovaţie populară şi răspîndită. Licenţa poetică reprezintă însă de multe ori un arhaism sau un neologism îndrăzneţ, însemnînd o etapă ultimă în agonie sau anunţînd un fapt lingvistic care nu va primi consacrarea decît mai tîrziu. Astfel *aquai* pentru *aquae*, *pictai* pentru *pictae*, *Triviai* pentru *Triviae*, *Phoëbus* pentru *Phoebus*, *Phaeton* pentru *Phaëton*, *por* pentru *puer*, *Orpheus* trisilabic

(Consentius, Niedermann 5, 14 urm.), *aeripidem* pentru *aëripedem*, *Oelides* pentru *Aeolides* (Marius Plotius, Keil VI, 451).

4. Inmutatio adspirationis: *Tracia* pentru *Thracia*, *Khartaginem* pentru *Karthaginem*, *Ebro* pentru *Hebro* (Consentius, Niedermann 11, 23), *chorona* pentru *corona*, *umus* pentru *humus* (Charisius, Keil I, 265). Eroarea se manifestă oridecîteori se adaugă fără îndreptăţire aspiraţia sau este eliminată de unde nu trebue (*aut adspiramus aut adspirationem subtrahimus non postulante ratione*, Charisius, Keil I, 266).

5. Inmutatio accentus, soni, toni: *Métellus* pentru *Metéllus* (Audax, Keil VII, 362). In această rubrică pot fi rînduite toate inovaţiile rezultate depe urma schimbărilor de accent, acutul luînd locul accentului grav sau invers (*acutus pro gravi aut gravis per acuto vel alio quolibet ponitur*, Charisius, Keil I, 265). Cuvîntul *orator* este pronunţat în trei chipuri deosebite de contemporanii lui Consentius: *ŏrator* în Africa, *ōrator* şi *órator* la Roma (ed. Niedermann 11, 18 urm.).

Urechea fină şi deprinsă cu pronunţarea aleasă a oratorilor şi declamatorilor din Roma cunoaşte şi alte decepţii, fiind lovită în chip neplăcut de multe alte greşeli de pronunţare ce mişună nu numai în provincie, ci îşi fac cîmp larg în capitală; astfel exprimarea greşită a literelor *i*, *l* şi *m* (*iotacismi, labdacismi, myotacismi*), hiatul, construcţiile anapoda şi altele (*sunt praeterea pronuntiationis quaedam vitia... iotacismi, labdacismi, hiatus, conlisiones et omnia quae plus aequo minusve sonantia ab eruditis auribus respuuntur*, Diomedes, Keil I, 453).

Iotacismi. Cînd grupurile *ti* şi *di* sînt urmate de vocală şi constitue silabă în corpul cuvintelor, nefiind nici silabă iniţială nici silabă finală, valoarea acestor grupuri se schimbă. Consoanele *t* şi *d* devin sibilante, iar *i* îşi modifică înfăţişarea mai veche (*quotiens post ti vel di syllabam sequitur vocalis, et plerumque supra dictae syllabae în sibilum transeunt, tunc scilicet, quando medium locum tenent*, Servius, Keil IV, 445). Schimbarea are loc în *meridies*, depildă, dar nu este sezisată în *dies* sau *tiaras*. La fel nu apare nici în cazul cînd grupul *ti* este precedat de *s*, de exemplu în *castium* (Pompeius, Keil V, 286). In *etiam* pronunţarea nu mai este aceeaşi din epoca clasică, ne declară Consentius (*Itali perperam*

efferunt nihil de media syllaba infringentes, ed. Niedermann 17, 3). In genere, primește numirea de iotacism orice abatere dela norma clasică prilejuită de prezența lui *i* (*cum i littera supra iustum decorem in distinctionibus extenditur*, Diomedes, Keil I, 453). Astfel Grecii pronunță litera *t* din cuvîntul *optimus* ca *tz* (*optimus dicentes Graeci mediam syllabam ita sonant, quasi post t admisceant z*, Consentius, Niedermann 17, 5).

Labdacismi. In pronunțare, între *l* și *ll* era o distincție netă și trebuia făcută totdeauna, așa precum se mai face încă și în italiana de astăzi. Toți Romanii exprimă pe *ll*, ne spune gramaticul Pompeius (*per geminum l sic locuntur Romani, omnes Latini sic locuntur*, ed. Keil V, 287). Provincialii nu respectă această stare de lucruri, și se observă o confuzie între *l* și *ll*, înlocuindu-se o valoare prin cealaltă valoare (*aut unum l tenuius dicis, ut Lucius, aut geminum pinguius, ut Metellus*, Servius, Keil IV, 445): *llargus* pentru *largus*, *llex* pentru *lex* sau *Metelus* pentru *Metellus*, *Catulus* pentru *Catullus*. De această greșală se fac vinovați mai ales Africanii, dar și alți provinciali (*in his etiam agnoscimus gentium vitia*; *labdacismis scatent Afri*, Pompeius, Keil V, 287). Labdacismul are loc, ne spune Diomedes, atunci cînd pronunțăm pe *l* prea plin (*nimium plene*), în *lucem* sau *alma* (ed. Keil I, 453).

Myotacismi. Cînd după un cuvînt ce termină în consoană urmează altul ce începe în vocală, în pronunțarea obișnuită *m* face un singur corp cu cuvîntul următor: *hominem amicum* este perceput *homine mamicum*, *oratorem optimum* este auzit *oratore moptimum*. Pentru a se putea evita această greșală neplăcută pentru o ureche fină, există două posibilități: se face o pauză în pronunțare după primul cuvînt (*suspensio pronuntiandi*) sau se elide consoana *m* (*exclusio ipsius m litterae*). Procedarea din urmă aduce vecinătatea imediată a două vocale și deci a hiatului, deaceea nu reușește decît să înlocuiască o greșală prin alta. Se va face o pauză, deci, după pronunțarea lui *m* (*suspensio*) și se va obține în chipul acesta o dicțiune desăvîrșită (Servius, Keil IV, 445; Pompeius, Keil V, 287).

Collisiones. Cu abaterile numite *collisiones*, *malae compositiones*, *malae structurae* facem trecerea dela morfolo-

gie la sintaxă şi stilistică, dela barbarism la solecism, anacolut şi celelalte defecte (*vitia*) ale vorbirii. Cele mai multe exemple sînt recoltate din lectura prozatorilor şi a poeţilor şi numai rareori din observaţia directă. După Servius, fenomenul *collisio* înseamnă o succesiune de silabe aproape identice, care lovesc în chip neplăcut urechea, cuvîntul începînd cu o silabă asemănătoare aceleia dela sfîrşitul cuvîntului precedent : *mater trahis, o Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti* (ed. Keil IV, 445). O greşală sintactică are loc şi în exemple ca *leges nostras* (corect *nostras leges*) şi *ergo revoco* (corect *revoco ergo*), cuprinse supt denumirea de *malae compositiones* (Servius, Keil IV, 445).

Dar gramaticii aduc şi alte exemple de greşeli pe care nu reuşesc să le încadreze în rubrici precise, discutate de unii în treacăt, de alţii mai amănunţit. Abaterile acestea reprezintă aproape totdeauna evoluţii bine precizate acuma de lingvistica latină, fapte de progres frecvente la scriitorii popularizanţi din epoca decadentă şi moştenite în bună parte de limbile romanice. Astfel sînt tendinţa de dispariţie a neutrului (*caelus* pentru *caelum*, la Marius Plotius, Keil VI, 450) şi reacţiunea împotriva acestei tendinţe (*strenua* pentru *strenuae*, la Consentius, Niedermann 19,24; *gladia* pentru *gladii*, la Quintilian I, 5, 16), singularul în loc de plural (*scala, scopa, quadriga*, la Servius, Keil IV, 446; *sordem* pentru *sordes*, la Consentius, Niedermann 18,24), sau pluralul în loc de singular (*paces*, la Consentius, Niedermann 18,24; *hordes, mulsa* la Quintilian I, 5, 16), pleonasmul (*adhuc nondum* pentru *nondum* sau *adhuc non*, la Consentius, Niedermann 33,15; *magis doctior* pentru *doctior* sau *magis doctus*, la Victorinus, Niedermann 35,14; *inferiora magis* pentru *inferiora*, la Marius Plotius, Keil VI, 450), confuziile între particule (*intus* pentru *intro*, *foras* pentru *foris*, Sergius, Keil IV, 564; *ad* pentru *apud* şi viceversa, *apud illum vado* pentru *ad illum vado*, *ad illum sum* pentru *apud illum sum*, Marius Plotius, Keil VI, 450; *enim* aşezat într'o ordine neobişnuită, *insolito more collocatum*, Victorinus, Niedermann 35,11; *iam dudum* pe lîngă un viitor, Victorinus, Niedermann 35,11; *propter tui* în loc de *propter te*, Victorinus, Niedermann 35,5; *quandoque* pelîngă un timp trecut, Consentius, Niedermann 35,11).

acuzativul neutrului în loc de adverb (*torvum* pentru *torve*, foarte frecvent în timpul lui Servius, *pulchrum* pentru *pulchre*, *delicatum* pentru *delicate*, Keil IV, 446; *honestum loquitur*, *doctum dicit*, *nobile effatur*, la Pompeius, Keil V, 290), la verbe, în compuse, vocala nealterată (*contango* pentru *contingo*, Victorinus, Niedermann 35,2) sau desfacerea compusului (*non mihi fuit pro* pentru *non mihi profuit*, Victorinus, Niedermann 34,7), activul pentru pasiv (*adsentio* pentru *adsentior*, prima oară la Sisenna, Quintilian I, 5, 13; *luxuriat* pentru *luxuriatur*, *luctat* pentru *luctatur*, Marius Plotius, Keil VI, 451).

La rubrica barbarism gramatica latină obişnueşte să discute şi vocabularul împrumutat dela popoarele cu care Romanii au venit în contact şi dela care au adus, odată cu obiecte, obiceiuri, sclavi, etc., şi cuvinte.[1] Quintilian consideră băstinaş lexicul luat dela Etrusci, Sabini, Prenestini şi celelalte neamuri ale Peninsulei, acordîndu-i cetăţenie deplină şi indiscutabilă.[2] Tezaurul de cultură şi de expresie venit din Grecia, deşi copleşitor uneori, nu ridică proteste şi indignare decît rareori şi la puţini. Influenţa elenismului este prea puternică, nu numai în împrumuturile lexicale, ceeace înseamnă puţin lucru, dar şi în domeniul sintaxei, al morfologiei, în special la declinări, şi chiar al foneticei, pentru a mai putea fi înfruntată. Inovaţiile acestea nu constitue o 'barbarie', o ruşine (*foeditas*) sau o greşeală de neiertat (*vitia*). Dar bunăvoinţa manifestată faţă de Greci face loc unei atitudini mult mai rezervate — la Quintilian, chiar ostile — la gramaticii propriu zişi, atunci cînd este vorba de împrumuturile din Galia, Spania, Africa sau Orientul negrecesc. Cu toate protestele, se înţelege, patrimoniul latin nu s'a putut lipsi de ele, iar scriitorii mari n'au ezitat să le facă loc în opera lor literară: *ploxenum* 'cort de trăsură', galic, la Catul; *raeda* 'trăsură', galic, la Cicero şi Cezar; *cantus* 'şina de pe roată', spaniol, la Persius; *petorritum* 'trăsură', galic, la Horaţiu; *mappa*, din Africa; *gurdus* 'prost', din Spania; *mastruga* 'manta de piele', din Sardinia; *cateia* 'buzdu-

1. Quintilian, I, 5, 55 *peregrina porro ex omnibus prope dixerim gentibus, ut homines, ut instituta etiam multa venerunt.*

2. *Inst. or.* I, 5, 56 *licet omnia italica pro romanis habeam.*

gan', din Galia; *magalia* 'corturi de trăsură', din Africa; *acinaces* 'sabie', din Orient, etc. Deşi consacrate de multă vreme şi însoţite de girul unui artist de valoare, străinismele rămîn suspectate şi ocolite, întocmai ca acei numeroşi supuşi care îşi caută o soartă mai bună în Cetatea eternă, venind din cele mai îndepărtate ţinuturi ale imperiului, dar nu se pot prevala niciodată de cetăţenia romană; sau, cînd o obţin, însfîrşit începînd cu secolul al treilea, se izbesc de rezistenţa unei elite tradiţionaliste şi refractare. Gramaticii le consideră o greşală şi le cuprind supt denumirea grecească *barbaros lexis* (lat. *barbara dictio, barbara locutio,* Charisius, Keil I, 265), sau *barbarolexis* (Servius, Keil IV, 444; Donatus, Keil IV, 392; Marius Plotius, Keil VI, 451; Diomedes, Keil I 451; Audax, Keil VII, 361).

Discuţiile despre barbarism, concluziile principale şi repartizarea materialului pe categorii nu sînt o noutate la Roma. In domeniul gramaticii, aceasta nu face altceva, în cele mai bune timpuri ale ei, decît să reproducă, să traducă şi să adapteze achiziţiile greceşti. Meritul ei rămîne totuşi de prim plan; prin mijlocirea hainei latine, mai accesibilă şi mai răspîndită, ştiinţa greacă este dusă în lume, constitue un punct de plecare şi o temelie de progres. Astfel cercetările atît de bogate în rezultate ale lui Apollonius Dyscolos şi Herodianus, cei mai de seamă gramatici greci, reuşesc să pătrundă în Occident pe o cale indirectă, prin opera gramaticului latin Priscianus. Toate caracteristicile acestor discuţii privitoare la barbarism pornesc, deci, dela Grec şi constitue şi acolo deseori un prilej de falşe temeri, de exagerări şi de oţioasă subtilitate [1]. La Roma, problema nu ia un aspect acut decît mai tîrziu, în epoca imperială, cînd progresul lingvistic realizat în masa vie a vorbitorilor dă asalturi repetate asupra tiparelor impuse de gramatici, care se străduesc cu orice preţ să ţină limba pe loc, aşa cum se înfăţişa ea pe timpul lui Cezar, Cicero sau Virgil. Insuşi terminul de barbarism pare a nu fi cunoscut şi utilizat pînă pe vremea împăratului August [2]. Quintilian dă pentru

1. Egger, *op. cit.*, pag. 223—229, 308—309.
2. Aulus Gellius XIII, 6, 4 *itaque id vocabulum, quod dicitur vulgo*

prima dată dimensiuni mai largi acestor discuţii, dovedind multă înţelegere şi bun simţ [1]. Pentru a-şi îndeplini cu succes obligaţiile sale didactice şi pentru a fi cît mai util, gramaticul, zice el, trebue să-şi cunoască limba, să-i distingă cu subtilitate nuanţele (*acriter se in illud tenue discrimen... intendat*) şi să se ridice împotriva greşelelor. Dar atitudinea sa de îndrumător nu va trece peste limitele impuse de bunul simţ şi de măsură. Multe erori, supt pana unui scriitor adevărat, primesc o valoare expresivă neaşteptată şi durabilă, încît barbarismul devine scuzabil uneori, fie că intră în obiceiul tuturor vorbitorilor, fie că se găseşte întrebuinţat de alţii înaintea noastră, fie că, însfîrşit, se face capabil de frumuseţa expresivă [2]. Deaceea atitudinea excesivă şi încăpăţînată pe care o dovedesc cîţiva gramatici îmbîcsiţi şi plini de pretenţii nu poate decît să jicnească pe un profesor de înaltă ţinută şi aleasă cultură cum este Quintilian [3].

Barbarismul reprezintă în cele maî multe cazuri o realitate lingvistică rămasă în afara limbii scrise: cuvinte împrumutate dela alte popoare, provincialisme, expresii din limba comună, inovaţii fonetice sau morfologice, vulgarisme, etc. In secolul al doilea, A. Gellius se exprimă precis că faptele de limbă cuprinse în timpul său supt acest nume nu sînt altceva decît graiu popular, iar cei ce se folosesc de ele nu vorbesc distins şi elegant, ci limbă de ţărani [4]. Mai tîrziu, reacţiunea gramaticii normative avea să se arate cu atît mai intransigentă, cu cît abaterile sporeau şi cu cît încercările de a le stăpîni deveneau mai neputincioase. Numărul însemnat de 'barbarisme' înşirat mai sus ne mărturiseşte, în

---

'barbarismus', qui ante divi Augusti aetatem pure atque integre locuti sunt, an dixerint, nondum equidem inveni.

1. *Inst. or.* I, 55-54.

2. Quintilian, *Inst. or.* I, 5,5 *interim excusantur haec vitia aut consuetudine aut auctoritate aut denique vicinitate virtutum.*

3. Idem I, 5, 13, *ille pexus pinguisque doctor...* ; I, 5, 17, *ne arti culpa quorundam pervicacium perplexae videar...*

4. A. Gellius XIII, 6, 2-3 *quod nunc autem 'barbare' quem loqui dicimus, id vitium sermonis non barbarum esse, sed 'rusticum' et cum eo vitio loquentes 'rustice' loqui dictitabant. P. Nigidius in commentariis grammaticis: rusticus fit sermo, inquit si adspires perperam.*

bună parte, un progres lingvistic real, pe care gramatica oficială nu poate şi nu voeşte să-l recunoască. Faptele acestea îşi vor spune cuvîntul lor în evoluţia istorică, latină sau romanică, şi constitue un element de sprijin pentru cunoaşterea adevăratei latinităţi.

Impotriva cantităţii îşi îngădue libertăţi, în primul rînd, poeţii, în lupta lor cu greutăţile versului, care se bizue, înainte de toate, pe efectele rezultate din succesiunea de silabe lungi sau scurte. Gramaticii găsesc în poezie o bogată recoltă pentru capitolul întitulat barbarisme şi le notează, împrumutînd mai adeseori exemplele dela alţi gramatici, decît întemeindu-le pe o anchetă personală şi sistematică. *Pīper* în loc de *pĭper* (it. *pepe*) este un provincialim, răspîndit în Africa, fără urmări mai grave, iar *fervĕre* pentru *fervēre* şi *stetĕrunt* în loc de *stetērunt*, deşi apărute mai întîiu în opera poeţilor, reprezintă inovaţii răspîndite şi vitale, continuînd să trăiască şi în graiurile romanice. Forma poetică se produce de multe ori în spiritul şi în tendinţele limbii populare, iar exemplele privitoare la cantitate înşirate de gramatici arată că expresia poetică se apropie, în multe privinţi, de aceea a poporului de rînd. Adăogirea, suprimarea sau schimbarea unei litere se face, în primul rînd, tot de poeţi, pentru aceleaşi nevoi metrice, cu intenţia de a obţine o silabă lungă sau una scurtă, de a justifica o măsură sau o licenţă. Exemplele ce nu intră în această categorie trebuesc considerate dublete sau inovaţii populare independente: *coperit* şi *operit* sînt două cuvinte deosebite, iar concluzia ce poate fi trasă este că primul s'a impus în uzul de toate zilele şi a îndepărtat pe al doilea; *tottus* pentru *totus* şi *cottidie* pentru *cotidie* arată o schimbare de valoare a lui *o*, care a devenit scurt şi deschis, dînd naştere în domeniul romanic diftongului *ŏo*; dispariţia consoanei finale, depildă *infantibu* sau acuzativul fără *m*, este un fapt frecvent în latina imperială, iar scrierea inversă *legites* pentru *legite* rămîne şi ea explicabilă. O silabă mai mult sau mai puţin (*tetuli* pentru *tuli*, *potestur* pentru *potest*), dupăcum se exprimă gramaticii, reprezintă dublete morfologice sau inovaţii propriu zise, în luptă cu forme mai vechi ce trag să moară; nominativul analogic bisilabic *dentis* pentru *dens* sau *fontis* pentru *fons* nu este cu totul izolat în evoluţia lingvis-

tică dela sfîrşitul latinităţii; *mitte* pentru *omitte* sau *temnere* pentru *contemnere* arată că verbul compus este înlocuit de cel simplu, şi în această categorie se găsesc o mulţime de alte exemple adunate de specialişti ca Löfstedt, Mörland, Svennung, etc.; *luxuriat* pentru *luxuriatur* sau *luctat* pentru *luctatur* indică slăbirea de influenţă a pasivului în favoarea formelor active; *tum* pentru *tunc* dovedeşte că cel dintîiu era întrebuinţat din ce în ce mai puţin. Aspiraţia reprezintă în anumite timpuri o modă de care se face apoi exces. Schimbarea de accent în *tríginta* pentru *trigínta*, atestată de gramaticul Consentius (sec. 5), se găseşte confirmată şi de evoluţia lingvistică romanică (it. *trenta*, frc. *trente*).

Considerate dintr'un punct sau altul de vedere, licenţe poetice, realităţi lingvistice nouă, greşeli individuale fără consecinţe pentru restul vorbitorilor, exemplele de mai sus constitue o contribuţie la cunoaşterea evoluţiei latineşti şi deaceea nu ni s'a părut fără folos strîngerea lor într'un mănunchiu, pentru a se vedea cum se înfăţişează cantitativ acest material. El formează un capitol bogat şi plin de interes pentru lingvistul modern, doritor să urmărească în timp şi să cuprindă în ansamblu o realitate lingvistică dată.

H. Mihăescu.

ORIGINEA ALTERNANȚEI SUBSTANTIVALE FEM. SING. (-) *á-*, FEM. PL. (-) *ă-*.

H. Tiktin, *Zeitschrift für romanische Philologie* X (1886), pag. 249 și *Rumänisches Elementarbuch*, pag. 27-28 a susținut că alternanța sing. *á* — pl. *ă* din radicalul substantivelor feminine care fac pluralul în *-ĭ* sau *-urĭ* s'a produs prin analogie cu două substantive, *prádă* — *prăzĭ* și *sáră*—*sărĭ*, în care alternanța vocalei din radical a fost urmarea necesară a schimbărilor fonetice deosebite, suferite de pluralul celor două cuvinte față de singular. (De fapt Tiktin vorbește și de exemple ca *ghĭáță* — *ghéțĭ* sau, cum e în *Elementarbuch*, *ghĭéțurĭ*, *vrĕáme* — *vrémĭ* și *vrémurĭ*, *pecĭáte* — *pecéțĭ*, pe care probabil le consideră ca având un *a*, deși de fapt la ele avem a face cu diftongii *ĕá*, *ĭá*, — în romînă *a* nu poate urma imediat după sunete muiate sau palatale; între el și acestea se intercalează un *ĭ*, precum a arătat Philippide, *Orig. Rom.* II, pag. 171 și 181 —, și pentru a explica fenomenul recurge și la exemple ca *ĭárbă*, *muĭáre*, *lĕáge*.) Această părere a fost admisă și de A. Philippide, *Principii de istoria limbii*, pag. 54.

Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine* II, pag. 158-159, scoțînd în evidență faptul că în dialectul macedoromîn se găsește numai *seară* — *seri*, nu și *sară* — *sări*, a respins această explicație, susținînd că alternanța *á* — *ă*, s'a născut prin analogie cu substantivul *țară*: „le pluriel ancien et régulier de celle-ci [forma *țară*] a été en effet *țări*, où *e* a passé à *ă* sous l'influence de *ț* après que l'*i* final fût devenu *î* en contact avec *rr...*; *țară* — *țări* ou *țări* (celui-ci avec *-i* réintroduit plus tard, par analogie avec les autres pluriels

féminins, car la terminaison *-î* [nu *-i*, cum e în textul lui Densusianu] était tout à fait isolée) entraîna après lui d'autres substantifs de la déclinaison en *-ă*, *scară*, *sară*, *pradă*, etc....." Mai întâiu Densusianu nu arată motivul pentru care nu recurge şi la *prădă*. Trebue să presupunem că el a scos din discuţie acest substantiv, din cauză că îl considera ca având pluralul în *-e*. Intr'adevăr în *Histoire* II, pag. 151, se citează, pentru secolul XVI, printre alte plurale în *-e*, care astăzi fac în *-i*, şi pluralul *práde*. E foarte probabil însă că în acel secol exista şi un plural *prăzi*. Apoi Densusianu a fost nevoit să admită că alternanţa a pornit dela un singur substantiv din cauza părerii sale că *e* (accentuat şi neaccentuat) precedat de *ţ*, *z* şi *š* se preface în *ă* numai dacă în silaba următoare nu este o vocală palatală (vezi *op. cit.*, pag. 18). Dar *e* precedat de aceste consonante, şi nu numai de ele, ci şi de *s*, *dz*, *ž* şi *r*, se preface în *ă* chiar dacă în silaba următoare avem o vocală palatală (vezi A. Philippide, *Orig. Rom.* II, pag. 44-53 şi A. Rosetti, *Bull. lingu.* III, pag. 103-104), aşa că alternanţa *á* — *ắ* a putut pleca dela toate cele trei substantive aduse în discuţie de Tiktin şi de Densusianu. (Forma *ţări* a putut ieşi fie din *ţărî*, cum admite Densusianu, fie din *ţeri*, dar atît într'un caz, cît şi în altul, *e* s'a transformat în *ă* numai supt influenţa lui *ţ*.) Astfel şi înţeleg dealtfel lucrurile G. Pascu (la cursurile universitare dintre 1930 şi 1933) şi A. Rosetti, *Bull. lingu.* III, pag. 101. Numai că, trebue adăugat, nu toate cele trei cuvinte au putut fi pe întreg teritoriul limbii romîne un model de imitat de către celelalte substantive feminine. Numai *pradă* se putea întîlni la toată romînimea norddunăreană, căci în Ardeal, pe unelocuri, şi aproape în toată Muntenia n'a avut loc guturalizarea lui *é* (sau *ĕ* din *ĕá*), cînd era precedat de *s* şi *ţ*, iar în macedoromînă se puteau întîlni numai *pradă* şi *ţară*.

Exemplele aduse pînă acum sînt, deci, extrem de puţine, şi deaceea A. Philippide, *Principii*, pag. 54 spunea: „Singură analogia însă a puţine cuvinte, ca *prádâ*, *sárâ* [*â* notează pe *ă* în ortografia adoptată de Philippide în *Principii*], nu este de ajuns pentru a explica influenţa avută asupra unui grup mult mai numeros, ca *báltâ*, *bucátâ*, *ládâ*, etc. Pentru

aceia trebue să se fi amestecat şi vreun alt principiu de schimbare, anume acel al *clarificării*" [sublinierea aparţine autorului]. La pag. 225, unde dă exemple de diferenţiere, spune: „analogia singură n'ar fi fost în stare să prefacă pe *a* sing. în *â* plur. la substantivele feminine... Acest *â* însă este foarte potrivit pentru a deosebi pluralul de singular. Şi încă, dacă numai acest serviciu l-ar face, am sta pe gînduri, căci pluralul este destul de clar exprimat prin forma *-ĭ*. S'a amestecat însă şi tendinţa de a deosebi pluralul femininelor de acel al masculinelor, care tot prin terminaţia *-ĭ* este simbolizat". (E vorba de diferenţiere în sensul pe care îl dă Philippide acestui cuvînt, pentru care vezi *Principii*, pag. 209-233 şi *Orig. Rom.* I şi II, Indice, adică de fenomenul de înlăturare a omonimiei.) Diferenţierea era, deci, în acest caz pentru Philippide cauza fenomenului de analogie. Philippide a mai dat asemenea explicaţii şi cu altă ocazie (*Principii*, pag. 225). Teoretic ele sînt juste, şi aici avem unul din marile merite ale lui Philippide, numai că, desigur, el poate să n'aibă dreptate în toate cazurile concrete la care a aplicat teoria. Fapt e că în cazul de faţă soluţia lui Philippide nu e întemeiată. Mai întîiu nu vedem dece era nevoie de o diferenţiere între singularul şi pluralul substantivelor feminine, cînd ele se deosebeau foarte bine şi înainte de naşterea alternanţei *á — ă*. Această întrebare şi-a pus-o dealtfel şi Philippide. Apoi nici nu e numai decît nevoie de a distinge pluralul de singular prin semne speciale, şi, deasemenea, femininul de masculin. Sînt atîtea limbi în care nu există forme gramaticale pentru aceste înţelesuri, şi chiar limba romînească şi unele dialecte romîneşti sînt de această categorie. Deaceea nici o diferenţiere între pluralul feminin în *-ă* şi acel masculin în *-ĭ* nu era necesară, şi, de fapt, în romîneşte sînt atîtea substantive feminine cu pluralul în *-ĭ*, care nu prezintă nicio alternanţă a vocalei accentuate din radical: *curte — curţĭ*, etc. Fenomenul de diferenţiere presupus de Philippide nu trebuia, deci, numaidecît să se producă. El putea şi să aibă şi să n'aibă loc. Dacă e aşa, atunci sîntem tot acolo de unde am plecat, adică la un simplu fenomen de analogie. Fenomenele analogice sînt tocmai nişte simple eventualităţi în viaţa limbii, fapte care, adică, pot să

se întîmple, dar pot şi să lipsească, dacă activitatea spiritului pe acest teren al limbii este ceva mai redusă. Fenomenele de diferenţiere îi apăreau lui Philippide, şi pe drept cuvînt, ca ceva care trebue să se producă numaidecît. Deaceea le-a şi considerat el în *Orig. Rom.* II, pag. 277 şi 302 ca o manifestare a voinţii limbii.

In *Orig. Rom.* II, pag. 21, Philippide, deşi nu atrage atenţia, aduce totuşi ceva nou faţă de ceeace spusese în *Principii*: „Multe feminine terminate la plural în *-ĭ* au căpătat în radical prin alunecarea sunetului la sing. *á* faţă cu pl. *ă̆*, la sing. *ĕá, ĭá* faţă cu pl. *é*, la sing. *ŏá* faţă cu pl. *ó*: *prádă — prăzĭ* > *praeda, ferĕástă — ferĕştĭ* > *fenestra, ĭárbă — ĭérbĭ* ori *ĭérburĭ* > *herba, pŏártă — pórţĭ* > *porta*. Raporturile *á— ă̆, ĕá* ori *ĭá — é, ŏá — ó* au fost considerate de Romîn ca egale, şi supt influinţa analogică a lor, ajutată de principiul clarificării, şi anume de diferenţiare..., care a exploatat ca formă gramaticală un fenomen de alunecarea sunetului, *á* accentuat din radical la cuvinte feminine ca *ládă* > slav *lada*, *parte* > *pars*, etc. a devenit *ă̆* la plural". Fenomenul s'a petrecut, în mod independent, şi în macedoromînă şi meglenoromînă (pag. 21-22). Philippide admite, deci, acum şi influenţa analogică a unor alte cuvinte decît cele trei, şi anume o influenţă a cuvintelor care prezentau alternanţele *ĕá* ori *ĭá — é* şi *ŏá — ó*. Deşi alternanţa *á — ă̆* era prezentată fonetic la început numai în trei cuvinte, generalizarea ei a fost totuşi posibilă, pentrucă substantivele feminine mai posedau şi alte alternanţe asemănătoare cu acestea. Modelele după care s'au luat substantivele ca *ládă* au fost, deci, numeroase. Numai că, vom obiecta noi, analogia cere identitate de situaţii, şi nu simplă asemănare. Alternanţele invocate trebuiau să nu fie altele decît alternanţa *á — ă̆*. Apoi, dacă un asemenea fenomen de analogie a avut într'adevăr loc, nu văd dece fenomenul îi apare lui Philippide ca necesar, ca ceva care trebuia numaidecît să se producă (căci astfel este diferenţierea la Philippide). E drept însă că alternanţa a devenit formă gramaticală. (Părerea aceasta a lui Philippide a fost însuşită şi de I. Iordan, comunicare orală.)

A. Rosetti, *Bull. lingu.* III, pag. 101 şi-a dat şi el sama că cele trei substantive care au obţinut alternanţa *á*

— *ă* în mod fonetic nu sînt suficiente pentru a explica generalizarea acestei alternanțe, și a afirmat că la generalizarea ei a contribuit și alternanța *á — ă* dela verbe (*crapă — crăpăm, sare — sărim*). Nici aceste alternanțe nu pot fi însă invocate, și anume pentru același motiv pentru care nu pot fi invocate alternanțele *ĕá* ori *ĭá — é* și *ŏá — ó*: lipsa identității de situații. Ba încă dincolo era cel puțin un paralelism al situațiilor. Aici însă, pelîngă că alternanța nu e aceeași, căci în alternanța *á — ă* dela verbe *ă* nu este accentuat (pentru ca identitatea să fie complectă, Rosetti ar fi trebuit să citeze exemple ca *șadă — șăzĭ*), ea se găsește la conjugare, adică la categorii gramaticale care nu puteau fi asociate cu categoriile substantivale de care e vorba.

*

După toate explicațiile date dela Tiktin și Densusianu pînă astăzi, problema a rămas în starea în care era la început: cum se face că trei cuvinte și-au impus înfățișarea lor fonetică ca normă pentru toate substantivele feminine din romînește care aveau *á* în radical? Căci este sigur lucru că numai astfel de substantive feminine, la care, în urma schimbărilor fonetice, s'a ajuns la alternanța *á — ă*, au putut influența și pe cele care aveau în radical *a* atît la sing., cît și la plural. Tot într'un chip asemănător doar, prin analogie cu *ĭárbă — ĭérburĭ*, un substantiv ca *ghĭáță* a făcut pluralul *ghéțurĭ*, nu *ghĭáțurĭ*, cum ar fi trebuit, dacă acest plural în *-urĭ* a apărut înaintea prefacerii lui *ĕá* și *ĭá* urmat în aceiași silabă sau în silaba imediat următoare de *e, i, ĭ* sau consonantă palatală. (Plurale feminine în *-i* existau înainte de acest fenomen.) Și tot într'un chip asemănător, prin analogie cu *lĕáge — légĭ*, substantive ca *ghĭáță pecĭáte* și *vrĕáme*, au făcut pluralul *ghéțĭ, pecéțĭ, vrémĭ* în loc de *ghĭáțĭ, pecĭáțĭ, vrĕámĭ*, dacă acest fenomen de analogie a avut loc înainte de schimbarea fonetică pomenită (*vrĕáme* trebue pus în această categorie numai dacă ne-a venit din vechea bulgară cu *ĕa*).

Dar este o greșală să se creadă că numai aceste trei cuvinte au servit de model pentru toate celelalte. Dacă s'ar fi căutat mai cu deamănuntul în trecutul limbii romîne, s'ar fi găsit și alte substantive feminine care să fi ajuns, în

urma transformărilor fonetice, la alternanţa *á — ă*. Dacă pînă astăzi s'au găsit atît de puţine substantive de acest fel, asta se datoreşte faptului că întotdeauna la istoria internă a limbii romîne (adică la lingvistica evolutivă, în cazul nostru, fonetica evolutivă) s'au luat în consideraţie excluziv numai elementele moştenite din latineşte. Fiind nevoie de urmărirea întregii evoluţii dela latină pînă astăzi, s'a luat în consideraţie numai materialul latinesc, care, fiindcă era latinesc, ne dădea informaţii pentru tot acest timp. De aici însă nu urmează că la studiul unor asemenea evoluţii trebue să neglijăm elementele intrate mai tîrziu în limba noastră sau cuvintele alcătuite în limba noastră însăşi prin derivare sau altfel. In anumite cazuri, cum e, de exemplu, cel de faţă, ele ne sînt de un netăgăduit folos. Vom da mai jos mai multe astfel de substantive feminine care au ajuns pe cale fonetică la alternanţa *á — ă* şi dintre care unele prezintă această alternanţă şi în macedoromînă. Lista de mai jos nu epuizează decît exemplele care încep cu *s, ţ, z, dz, š* şi *ž*. Exemplele care prezintă aceste sunete în interior sînt desigur cu mult mai numeroase decît cele pe care le vom da noi. Unele dintre exemplele date mai jos sînt prea puţin întrebuinţate la plural, dar tot există.

Dăm mai întîiu exemple la care *ă* a provenit prin guturalizarea de către *s, z, ţ* şi *dz*.

zĕámă — zémĭ şi *zémurĭ*. Et.: v. gr. ζέμα. In Moldova şi în dialecteie de tip moldovenesc[1]: *dzámă — dzămĭ*. E de mirare că a fost scăpat din vedere de cei care au luat în considerare pe *sară, ţară, pradă*, căci e tot aşa de vechiu în limba noastră ca şi ele.

ţĕápă — ţépĭ şi *ţépe*. Et.: derivat imediat dela *înţepa*, a cărui etimologie e v. bulg. *cĕpati, cĕpiti* „spalten". In Moldova şi în dialectele de tip moldovenesc: *ţápă — ţăpĭ* şi *ţăpe*.

ţĕavă — ţévĭ şi *ţéve*. Et.: v. bulg. *cĕvь*. In Moldova şi în dialectele de tip moldovenesc: *ţávă — ţăvĭ*.

amorţĕálă — amorţélĭ. Et.: *amorţí* + *-ĕálă*. In Moldova şi în dialectele de tip moldovenesc: *amorţálă — amorţălĭ*.

---

1. In cazul nostru, dialectele care au suferit guturalizarea lui *e* şi *i* predaţi de *s, z, ţ, dz*.

urzéálă — urzélĭ. Et.: *urzí* + *-éálă*. In Moldova și în dialectele de tip moldovenesc: *urdzálă — urdzălĭ*.

(*sară* și *țară* sînt și ele valabile numai pentru Moldova și dialectele de tip moldovenesc. Numai *pradă* e valabil pentru toate subdialectele.)

năséle (plurale tantum). Et.: v. bulg. *nosilo*. In Moldova și în dialectele de tip moldovenesc: *năsăle*. Singularul, care ar fi trebuit să fie *năséálă* (în Moldova și în dialectele de tip moldovenesc: *năsálă*), căci v. bulg. *-ilo* a dat *-éálă*, s'a pierdut, nefiind întrebuințat.

Cuvinte cu *s, z, ț, dz* + *a* în limba de origine, dacă au intrat în romînă, pecînd aceste sunete nu produsese încă guturalizarea lui *e* și *i* următori, trebuesc trecute aici, căci în acest caz ele au schimbat pe *sá*, etc. în *séá*, etc. In această categorie poate fi cuvîntul *țesálă — țesălĭ*. (Et.: sîrb., nslov. *česalo*.) Nu știm însă dacă pluralul acestui substantiv a ajuns la *ă* pe cale fonetică, prin prefacerea lui *éá* urmat de *ĭ* în *é*, sau pe cale analogică, după substantive ca *séáră — sérĭ* (în acest ultim caz schimbarea a putut avea loc înainte de fenomenul *éá* > *é*).

Este de adăugat că toate substantivele cu *éá* precedat de *s, z, ț* și *dz* au putut să capete un *ă* la plural chiar dacă ar fi făcut pluralul în *-e*. Eventualele *séáre, țéáre, țéápe, urzéále*, etc. s'au putut preface în *sére, țére, țépe, urzéle*, etc., căci prefacerea lui *éá* în *é* este anterioară velarizării lui *e* și *i* prin *s, z, ț, dz*, atît în Moldova, cît și în Muntenia (vezi A. Philippide, *Orig. Rom.* II, pag. 49), și însfîrșit, cînd a venit și fenomenul velarizării, ele au putut deveni *sâre țâre*, etc. Dar e probabil că cel puțin la unele din aceste substantive pluralul în *-i* e mai vechiu decît velarizarea (asta, bineînțeles, în moldovenește și în dialectele de tip moldovenesc) și decît fenomenul *éá* > *é*. Cele care eventual au avut *-e* și după fenomenul velarizării l-au prefăcut în *-ĭ*, căci astăzi alternanța *á — ă* nu se întîlnește decît la substantivele feminine terminate în *-ĭ*.

Vom înșira acum cîteva exemple la care *ă* a provenit prin guturalizarea de către *š* și *ž*. Ele au fost și mai greu de descoperit decît celelalte, pentrucă înfățișarea lor fonetică se găsește astăzi în unele graiuri (cele muntenești și

cele de tip muntenesc) schimbată prin ulterioare modificări de sunete. Ele nu întîrzie însă a se releva atunci cînd pornim dela o istorie a sunetelor limbii romîne care caută să stabilească ceva mai mult decît simple corespondenţe fonetice între cuvintele limbii latine şi cele ale limbii romîne de azi, şi anume toate fazele intermediare între latină şi actuala stare a romînei. Ceeace a mai făcut să fie scăpate din vedere este şi faptul că, de multe ori, etimonul lor, deobiceiu vechiu bulgar, are după *š* şi *ž* un *a* în loc de *e*. Astfel învăţaţii au fost împinşi probabil să creadă că *ă* dela pluralul lor era analogic.

şágă — munt. *şégĭ*, mold. *şăgĭ*. Et.: m. bulg. *šega* sau *šꙗga* (v. bulg. *šęga*).

šapcă — munt. *şépcĭ*, mold. *şăpcĭ*. Et.: v. bulg. *šapꙗka*.

jálbă — munt. *jélbĭ* şi *jélburĭ*, mold. *jălbĭ* şi *jălburĭ*: Et.: v. bulg. *žaloba*.

greşĕálă — *greşélĭ* (mold. *greşálă* — *greşălĭ*). Et.: *greşí* + *-ĕálă*.

tînjálă — munt. *tînjélĭ* şi *tînjéle*, mold. *tînjălĭ* şi *tînjăle*. Et.: v. bulg. *tęžalo*.

Este de observat, ca şi în cazul substantivelor *zĕámă*, *ţĕápă*, etc., că substantivele de mai sus au putut să capete un *ă* la plural, chiar dacă ar fi făcut pluralul în *-e*, şi pentru unele din ele, ca *greşĕálă*, e sigur că au avut odată un asemenea plural (v. Ov. Densusianu, *Histoire* II, pag. 151). Vom da şi substantivele al căror plural este şi azi în *-e*, dar care au ajuns la alternanţa despre care e vorba.

şárbă — *şárbe* şi *şérbe*, fără a se şti dacă amîndouă se întrebuinţează atît în Muntenia cît şi în Moldova. In Moldova ar trebui să fie *şărbe*. Et.: lat. *serva*.

şátră — *şétre* şi *şétri*. Din cauză că după *tr* nu poate urma un *ĭ*, acest substantiv nu poate face un plural în *-ĭ*, ci numai unul în *-e*. Pe vremea însă cînd *-i* ca semn al pluralului era sonant, *şátră* putea alcătui un plural în *-i*. Et.: m. bulg. (forma pe care o dau este însă neobulgară) *šatăr*, *-tra*, poate şi m. sîrb. *šator*, *-tra* (Tiktin).

Precum se vede, spre deosebire de exemplele cu *s*, *z*, *ţ* şi *dz*, aproape toate cuvintele citate acum au la origine sau în limba de origine un *a* precedat de š sau ž. Numai

șágă și *greșéálă* au avut la început *e* (ultimul, *ĕ*) (despre *šxga* vezi mai jos). Cu toate acestea, exemplele de mai sus au avut în Moldova, dintr'un anumit timp pînă azi, în mod fonetic alteranța *á — ă* (deci: *șăgĭ, jălbĭ, greșălĭ, tînjălĭ* și *șătri*, dacă la acest cuvînt pluralul a fost în *-i*). Iar în Muntenia unele din ele, anume *șágă* și *greșálă*, deci numai cele cu *e* la origine, au avut cîndva, în urma evoluției fonetice, aceiaș alternanță. (Și să nu se uite că exemple ca *greșálă* se pot găsi o mulțime.)

Intr'adevăr, H. Tiktin, *Studien zur rumänischen Philologie*, pag. 99 urm., a dovedit că grupurile *șe, și, je, ji*, pe care limba romînă le-a avut din cele dintîiu timpuri ale ei, s'au transformat în dialectul moldovenesc în *șă, și, jă, ji*, după ce s'a petrecut fenomenul *ĕá — e > é — e*, și că în dialectul muntenesc, înainte de actuala pronunție cu š și ž muiați și după vechea pronunție *șe, și* dela începutul limbii romîne, a fost o pronunție cu š și ž nemuiați, deci ca a actualilor š și ž din Moldova. Din exemple muntenești ca *șárpe, jále, șáde, slujáște*, etc. se poate trage concluzia că fenomenul *ĕá — e > é — e* a avut loc în Muntenia cînd š și ž erau nemuiați, căci altfel cuvintele de mai sus ar fi sunat ca în moldovenește: *sărpe*, etc. Aceste păreri ale lui Tiktin au fost acceptate și de A. Philippide, *Orig. Rom.* II, pag. 45 și 46. Philippide mai admite însă (pag. 46) că și în moldovenește ar fi existat o guturalizare a lui *e, i* precedați de š, ž înainte de faza muiată care a precedat fenomenul nașterii lui *șă, și, jă, ji* moldovenești actuali, dar, precum voiu dovedi altădată, acest fenomen n'a avut loc. Dialectul moldovenesc a avut din capul locului și pînă tîrziu, adică pînăla velarizarea prin care s'au născut actualii *șă, și, jă, ji*, o singură fază: *șe, și, je, ji.*

Insă un lucru trebue să mai știm înainte de a urmări evoluția fonetică a cuvintelor cu š și ž citate mai înainte, și anume timpul cînd au intrat aceste cuvinte în limba romînă, raportat la fazele prin care au trecut grupurile *șe, și.* Este de presupus că ele au intrat în dialectul moldovenesc atunci cînd acesta avea *șe, și, je, ji.* Nu s'ar putea însă afirma cu siguranță același lucru pentru dialectul muntenesc; n'ar fi imposibil de admis ca ele să fi intrat nu în

*

prima fază muntenească *şe, şi, je, ji,* ci în faza a doua, *şă, şî, jă, jî,* căci şi aceasta e timpurie.

Nu cunoaştem care era pronunţia lui š şi ž în primele timpuri ale limbii romîne (e vorba de š şi ž în fazele *şe, şi, je, ji*). E probabil că aceşti š şi ž erau muiaţi, iar nu nişte š şi ž urmaţi de simpli *e, i,* cum sînt, de exemplu, š şi ž din vorbirea literară a Moldovenilor de azi (despre aceste lucruri voiu vorbi mai amănunţit altădată), şi deaceea trebue să admitem că elementele slave cu š şi ž urmaţi de *a,* printr'o schimbare de adaptare la normele de articulaţie ale limbii romîne din acele timpuri, au fost pronunţate *žálbă, tînžálă, šátră,* etc., sau, pentru a da şi alte exemple decît cele care ne interesează pe noi, *žále,* etc. Dacă însă ele au intrat în dialectul muntenesc atunci cînd în acesta erau normale fazele *şă, şî, jă, jî,* atunci ele n'au suferit nicio schimbare de adaptare, căci se găseau din capul locului potrivite cu normele de articulare ale Muntenilor din acel timp. Cuvintele slave care trebuiau să sufere în acest caz schimbări de adaptare erau cele care aveau grupurile *şe, şi, je, ji.* Deasemenea, dacă un m. bulg. *šъga* a intrat în limba romînă pe vremea cînd se pronunţa numai *şe, şi, je, ji,* atunci trebue să admitem că în limba romînă acest substantiv a fost pronunţat din capul locului *şégă, şĕágă.* Dacă, dimpotrivă, un m. bulg. *šega* a intrat în dialectul muntean, şi anume atunci cînd acesta avea fazele *şă, şî, jă, jî,* este de admis că în loc de *şĕágă — şégi* (de fapt *şégi,* cu *i* sonant) s'a zis din capul locului *şágă — şăgi.* In ce priveşte derivatele romîneşti ca *greşĕálă,* este de admis că, dacă ele s'au format pe timpul cînd se spunea *şă, şî, jă, jî,* au avut dintr'odată forma *greşálă — greşăli* sau *greşále.*

Fiindcă în Moldova *á* precedat şi urmat de sunet palatal s'a prefăcut în *é* (fenomenul *ĕá — e > é — e*) pe vremea cînd se spunea *şe, şi, je, ji,* cuvintele *jĕálbă — jĕálbi, tînjĕálă — tînjĕáli, şĕátră — sĕátre, greşĕálă — greşĕáli* şi *greşĕále,* etc. au devenit *jĕálbă — jélbi, tînjĕálă — tînjéli, şĕátră — şétre.* Iar cînd a venit şi fenomenul guturalizării lui *e* (la care se cuprinde şi *ĕ* din diftongul *ĕá*) precedat de *š* şi *ž,* s'a ajuns la formele *jalbă — jălbĭ,* etc. Odată cu aceste forme, s'a ajuns însă şi la formele *şágă — şăgĭ,* care sunase *şĕágă — şégĭ,* nu numai

dupăce *jĕálbă — jĕálbĭ* devenise *jĕálbă — jélbĭ*, dar și mai înainte, căci el avea din capul locului pluralul cu *e* în radical. La Munteni, dimpotrivă, singur acest substantiv feminin a căpătat foneticește alternanța *á — ă*, celelalte (*jálbă, greșálă*, etc.) trebuind să facă pluralul *jálbĭ* sau *jálbe, greșálĭ* sau *greșále*, cu *a* în radical, așa cum făceau toate substantivele feminine care aveau *a* în radical. Inainte de faza munteneașcă *șă, și, jă, ji*, aceste substantive au sunat *jĕálbă — jĕálbi* sau *jĕálbe*, etc. Dacă astăzi pluralul lor este *jélbĭ, greșélĭ*, etc., cu *š* și *ž* muiați (sing. *jálbă, greșálă* au deasemenea *š* și *ž* muiați la actualii Munteni; vom explica altădată aceste duble valori ale semnelor *š* și *ž* urmate de semnul *a*), asta se explică prin aceea că vechii *jálbi* sau *jálbe, greșáli* sau *greșále* depe vremea fazelor *șă, și, jă, ji* au fost prefăcuți analogic în *jălbĭ, greșălĭ*, etc. tot pe aceeași vreme, iar cînd *š* și *ž* s'au muiat la Munteni, ei au devenit *jélbĭ, greșélĭ*, căci grupurile *šă, žă* nu sînt normele pentru baza de articulație munteneașcă. N'ar fi imposibil de admis că pluralele muntenești *jélbĭ, greșélĭ*, etc. vin nu din niște forme mai vechi *jălbĭ, greșălĭ*, etc., produse pe cale analogică în felul arătat mai sus, ci din formele *jĕálbĭ, greșĕălĭ*, etc., la care s'ar fi ajuns în Muntenia imediat după muerea lui *š* și *ž*, dacă n'ar fi avut loc pe vremea fazelor *șă, și, jă, ji* fenomenul analogic de care am vorbit. Și în acest caz, dela *jĕálbĭ* la *jélbĭ* s'a ajuns nu pe calea schimbărilor fonetice, căci asta, cum am văzut mai sus, e imposibil (cf. formele muntenești *șáde, șárpe*, etc.), ci prin analogie cu substantive ca *șĕagă — șégĭ, sĕără — séră, trĕábă — trébĭ*, etc.), care erau destul de numeroase. Aceeaș soartă ca și *jálbă — jélbĭ* a avut în Muntenia și *șáĭcă — șéĭcĭ*. Din faza *șáĭcă — șăĭcĭ*, care a trebuit să fie la început, el a ajuns la faza actuală pe cale analogică, fie prin faza *șáĭcă — șăĭcĭ*, fie prin faza *șĕáĭcă — șĕáĭcĭ*. In Moldova s'a ajuns, conform „legilor" fonetice, la *șăĭcă — șăĭcĭ*.

In discuția de pînă acum asupra felului cum aceste substantive cu *š* și *ž* au putut ajunge la alternanța *á — ă*, noi am lăsat însă la o parte o ipoteză care se mai poate face. Am văzut că pentru Muntenia se poate admite, în a doua fază cu *š* și *ž* muiați, o schimbare a formelor *jĕálbă — jĕálbĭ* în *ĕálbă — jélbĭ* prin analogie cu substantive ca *șĕágă — șégĭ*,

sĕáră — sérĭ. Dar un asemenea fenomen de analogie se poate admite şi pentru prima fază cu *š* şi *ž* muiaţi din Muntenia, şi se poate admite şi pentru Moldova înainte de producerea fenomenului *ĕá — e > é — e* (bineînţeles, asta numai dacă ele aveau pe atunci pluralul în *-i*, ceiace pentru unele din ele e sigur). In acest caz, la alternanţa *a — ă* s'a ajuns dintr'o alternanţă mai veche *ĕá — é*, pe cale fonetică, şi anume atunci cînd au început guturalizările prin *š* şi *ž*. Muntenia, bineînţeles, a pierdut această alternanţă atunci cînd s'a produs muierea lui *š* şi *ž*, revenind la *ĕá — é* (în *jálbă — jélbĭ*).

S'ar mai putea adăuga la substantivele feminine care au căpătat alternanţa *á—ă* în urma evoluţiei fonetice substantivul *şĕa* (mold. *şă*), dar supt formele pe care le avea înainte de a deveni *şĕa* şi de a-şi forma pluralul *şeĭ*. Acest cuvînt trebue să fi sunat atunci în Moldova **şáŭă — şăle* (ultimul păstrat ca plurale tantum), iar în Muntenia *şáŭă—şále*. Forma *şĕa* este analogică, şi la ea s'a ajuns fie prin *şĕaĭ*, fie prin *şăĭ*.

Alt substantiv feminin care a ajuns să aibă pe cale fonetică alternanţa *á — ă*, dar numai în graiul muntenesc, este *cămáşă — cămăş[i]*, azi *cămáşe — cămăşĭ*. Alternanţa aceasta s'a produs, precum se vede, tot pe vremea cînd în Muntenia se spunea *şă, şî, jă, jî*, căci a ieşit în urma guturalizării lui *e* precedat de labiale, care e din această vreme.

Precum se vede, presupunînd că substantive ca *jĕálbă—jĕálbĭ* nu s'au prefăcut în *jalbă — jélbĭ* pe calea analogiei, la puţină vreme după fenomenul diftongării lui *é* în *-ĕá*, exemplele care au putut servi de model alternanţei substantivale *á — ă* sînt destul de multe,—noi nu le-am adunat pe toate—, şi unele sînt general romîneşti, altele numai moldoveneşti sau munteneşti, dar aceasta nu importă. Chiar dacă ele ar fi putut fi prezentate numai de un singur dialect, alternanţa s'ar fi putut răspîndi analogic şi în celelalte dialecte. Dar nu acesta e cazul, căci şi dialectul moldovenesc şi cel muntenesc şi-au avut modelele proprii, create de evoluţia fonetică a fiecăruia. Se pare că Moldova a avut cele mai multe exemple de acest fel. In schimb Muntenia, care a avut mai puţine, le-a avut mai de vreme decît Moldova (căci faza *şă, şî, jă, jî* din Muntenia este mai veche decît faza identică din Moldova). Presupunînd însă că *jĕálbă — jélbĭ* a dat la Mun-

teni cît și la Moldoveni *jĕálbă — jelbĭ* pe cale analogică, presupunînd, deci, că alternanța *á — ă̂* vine în astfel de cuvinte dintr'o alternanță mai veche *ĕá — é*, atunci exemplele care au putut servi de model alternanței *á — ă̂* au apărut mai întîiu în Muntenia.

Pentru macedoromînă exemplele sînt, în amîndouă ipotezele, mai puține decît pentru dialectul moldovenesc sau cel muntenesc.

*

Cu acestea însă n'am explicat dece alternanța *á—ă̂* s'a extins la toate substantivele feminine care aveau *á* în radical. Fenomenul de analogie care a avut loc nu este lămurit, dacă am arătat că existau modele după care se putea produce. Trebue să arătăm și cauza pentru care analogia s'a produs. E drept că la fenomenele de analogie nu ne întrebăm despre cauza lor. Cauza care le produce este însă, cum a susținut Philippide în *Principii*, comoditatea, și anume o comoditate psihică. Căci faptul că formele mai puțin numeroase se iau după cele mai numeroase trebue interpretat ca o schimbare din ceva incomod în ceva mai comod. Probabil însă că nu e nevoie ca formele model să fie mai numeroase decît formele care suferă analogia, pentruca acest fenomen să se producă. Fenomenele de analogie ar fi în acest caz simple eventualități în viața limbii, fenomene care pot tot așa de bine să nu se producă. In acest caz fenomenele de analogie vor putea fi ajutate cîteodată de cauze străine. Astfel e desigur cazul nostru. Ceeace a făcut ca alternanța *á — ă̂* să devie o caracteristică a pluralului substantivelor feminine care aveau un *a* în radical este faptul că substantivele feminine prezentau și alte alternanțe fonetice dela singular la plural. Este vorba de alternanțele *ĕá* sau *ĭá — ĭe* și *ŏá — ó*. Invocăm deci un fapt pe care l-au invocat și Philippide în *Orig. Rom.* II, pag. 21 și I. Iordan (comunicare orală). Numai că ei n'au insistat îndestul asupra faptului. Avem a face cu o analogie mai îndepărtată, adică cu un fenomen care s'a produs pe baza unei asemănări de situații, nu identități (bineînțeles, fenomenul rămîne mai departe și o analogie produsă pe baza unei identități

de situaţii). Celelalte alternanţe fonetice au servit ca model, ca imbold pentru generalizarea unei alternanţe fonetice, pe care o prezentau numai cîteva cuvinte. Avem a face cu un fenomen de analogie cu mult mai complex decît cele care se produc deobiceiu. Nu nevoia de a distinge pluralul de singular şi pluralul feminin de pluralul masculin a făcut să se extindă această alternanţă la toate substantivele feminine care o puteau avea. Avem a face cu aducerea substantivelor feminine care aveau *á* în radical la un paralelism cu cele care aveau în acel moment unele alternanţe, deci cu punerea de mai multă ordine, cu producerea unei mai mari regularităţi, cu înlăturarea unor excepţii. Căci alternanţele de care e vorba sînt, într'adevăr, paralele (şi n'ar mai trebui să atragem atenţia că nu e vorba de un paralelism de articulaţii, deşi şi acesta există, ci numai de un paralelism al elementelor acustice, aşa cum sînt percepute de individul vorbitor). Paralelismul acesta însă nu era o condiţie suficientă pentruca alternanţa *á — ă* să se producă. Trebuia numaidecît ca alternanţa *á — ă* să fi fost prezentată de cîteva substantive feminine pe cale fonetică, pentruca ea să fi putut fi exploatată de cealaltă analogie, mai largă, cu *ĕá* ori *ĭá — ĭé* şi *ŏá — ó*. Ar fi fost imposibil să se ajungă la naşterea alternanţei *á — ă*, dacă ea n'ar fi fost prezentată de vreo cîteva substantive feminine în mod fonetic. Limba a impus, deci, alternanţa *á — ă* tuturor substantivelor feminine care o puteau avea.

Fenomenul acesta presupune apoi o solidaritate a tuturor substantivelor feminine, o legătură a tuturora unul cu altul în mintea individului vorbitor (se ştie că analogia se produce prin asocierea unor simboale). Alternanţa a devenit, deci, ceva caracteristic femininelor romîneşti, a fost simţită ca ceva care le aparţinea numai lor, nu şi masculinelor. Acest fapt ne şi dovedeşte existenţa vie în mintea indivizilor vorbitori (romîni) a unei categorii a substantivelor feminine. Femininul este în mintea celor care vorbesc romîneşte o realitate. Acest fapt a făcut să se exercite analogia mai îndepărtată a celorlalte alternanţe asupra substantivelor care aveau *a* în radical. Nu avem a face nicidecum cu un fenomen de diferenţiere (în sensul de înlăturare a omonimiei).

Este o analogie de un gen special, despre care nu s'a mai pomenit de nimeni pînă azi.

Faptul că alternanța nu s'a extins și la pluralul adjectivelor feminine în *-ĭ*, e ușor de înțeles: adjectivele ca *amár — amără* au un plural feminin în *-e*, nu în *-ĭ*, și la astfel de plurale alternanța nu se mai întîlnește azi, iar cele ca *máre* au la plural o formă unică în *-ĭ*, întocmai cum și la singular au o formă unică, și, deci, între masculin și feminin se simte o identitate care nu poate fi părăsită.

Alternanța *á — ă̆* există însă la unele substantive masculine și neutre și la adjectivul și adverbul *călăre — călări*. Au fost relevate de mult substantivele *buzunár — buzunáre* și *buzunări* (S. Puşcariu, *Beihefte zur Zeitschrift der rom. Philologie* XXVI, pag. 30) și *mădulár — mădulăre* și *mădulări* (A Philippide, *Principii*, pag. 54) și au fost bine explicate de Densusianu, *Histoire* II, pag. 158: plurale neutre și, deci, feminine ca formă. Mai trebuesc adăugate substantivele *clădár — clădări* și *stejár — stejări*, pentru care vezi cele spuse de mine în acest *Buletin*, vol. I, pag. 161-162, unde am făcut însă imprudența de a considera pe *stejări* provenit prin analogie, pecînd, de fapt, naşterea alternanței la acest substantiv este obscură, iar în ce privește Muntenia, substantivul *şárpe — şărpĭ*, dar numai pe timpul cînd š și ž erau muiați. Originea alternanței acestui din urmă substantiv e cît se poate de clară. Formele *şĕarpe — şérpĭ* dela începutul limbii romîne s'au schimbat în *şárpe — şărpĭ* în munteneşte, atunci cînd š și ž au guturalizat în acest dialect vocala palatală următoare. Iar cînd š și ž munteneşti s'au muiat, substantivul nostru și-a căpătat din nou înfățişarea *şĕárpe — şérpĭ*, pe care o are și astăzi. (Acest substantiv ne arată că substantivele de declinarea a treia aveau pluralul în *-i*, nu *-e*, cel puțin pe timpul fazei guturale din Muntenia, dacă nu și mai înainte, căci altfel forma de plural ar fi prezentat și ea diftongul *ĕa* și prin guturalizare nu s'ar mai fi născut la plural un *ă̆*, ci un *á*. In Moldova, unde *á* s'a transformat la singular în *e*, fiindcă era urmat și precedat de sunete palatale, avem *şărpi — şărpĭ*, adică *şărkĭ*). Este de adăugat că substantivele masculine prezintă și pe celelalte două alternanțe caracteristice substantivelor feminine (*sŏáre — sórĭ*,

etc.). Totuşi nici aceste alternanţe n'au devenit simboale pentru categoria numărului. Alternanţele au rămas reduse la cele cîteva cuvinte care le prezintă. Faptul se explică prin aceea că substantivele masculine care au ajuns să aibă aceste alternanţe au fost oricînd extrem de puţine, aşa că alternanţa apărea ca o caracteristică numai a substantivelor feminine.

Adjectivul şi adverbul *caláre — căălrĭ*, unul din acele cuvinte care e şi adjectiv şi adverb, a căpătat, desigur, alternanţa din necesitatea de a se distinge mai bine între singular şi plural. Forma *călárĭ*, care va fi alcătuit cîndva pluralul acestui adjectiv şi adverb, era prea puţin distinctă de singular, şi a fost schimbată în *călărĭ*, probabil nu numai prin analogie cu substantivele feminine care prezintă alternanţa, dar şi cu cele cîteva masculine care o prezintă. Avem, deci, a face aici, într'adevăr, cu un fenomen de diferenţiere. Explicaţia dată de Densusianu, *loc. cit.* (analogie cu *călăréţ*) este, deci, falşă.

Apendice.

In *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* XXXVI (1936) (fasc. 3, numéro 108), cu ocazia recensiei volumului I al prezentului *Buletin*, A. Graur afirmă (pag. 69): „on est surpris ensuite de voir M. Ivănescu affirmer—p. 166 — que le groupe *şa* est conservé en Valachie et a donné *şe* en Moldavie, alors que c'est le contraire qui est vrai: le pluriel de *şapcă* «casquette» est *şăpci* en Moldavie et *şepci* en Valachie".

Afirmaţia aceasta a lui Graur e greşită. Da. Grupul *şá* (nu *şa* cum scrie Graur) s'a păstrat în Muntenia şi a dat *şé* (nu *şe*) în Moldova. Şi încă nu e destul să se spună numai asta. Trebuia să precizeze, cum am precizat eu acolo, că este vorba de un grup *šá* urmat în aceeaşi silabă sau în silaba următoare de *e*, *i*, sunet muiat sau pronunţat cu limba în poziţia lui *i*. Iar pentru aceasta citam pe Tiktin şi Philippide, care au dovedit că în Muntenia *š* a fost nemuiat pe vremea cînd se petrecea fenomenul *ĕá — e* > *é — e*, pecînd în Moldova era muiat; în Muntenia grupul mai vechiu *šeá — e* nu s'a putut, deci, preface în *šé — e*, pentrucă el era, de fapt,

šá — e. Graur combate, deci, nu o afirmație a mea, ci una a lui Tiktin și Philippide. Dar se pare că Graur nu s'a gîndit la aceste fapte discutate de Tiktin și Philippide. Exemplul dat de el, și anume pluralul *șăpci*, ca unul care ar dovedi că ceeace spune Tiktin este falș, nu trebuia citat decît dupăce ar fi eliminat ceeace în aspectul lui fonetic a fost produs prin analogie. Graur pare să nu-și dea samă că aspectul fonetic al acestui cuvînt este și rezultatul unei analogii. Apoi, în acest plural, nu avem la Moldoveni un *a* conservat, ci un *ă*, deci altceva decît *a*. Sau presupune Graur că acest *ă* a provenit din *a*, așa că, dacă înlăturăm dela forma moldovenească analogia, avem forma cu *a*? Dar oare forma muntenească nu a suferit și ea vreun fenomen de analogie?

După Graur am avea, se pare, a face cu un fenomen fonetic, nu analogic. Graur nu și-a dat sama bine de istoria acestui cuvînt atît la Munteni cît și la Moldoveni, și deaceea îl citează acolo unde nu trebue și combate fapte a căror certitudine nu poate fi pusă la îndoială. Noi am văzut mai sus că istoria acestui cuvînt și a altora asemănătoare (*jálbă*, etc.) nu prezintă, de fapt, pentru Muntenia un caz de schimbare a lui *șá* în *șé*, iar pentru Moldova nu prezintă un caz de menținere a lui *á*, cum reiese din spusele lui, ci de schimbare în *ă* (cuvîntul fiind recent).

G. Ivănescu.

BEMERKUNGEN ZUR PHONOLOGIE DES „CERCLE LINGUISTIQUE DE PRAGUE".

I.

1. Es gilt nicht erst seit heute als unbestrittene Tatsache, dass der Prager Zirkel und die Ideen, die er vertritt, einen ausserordentlich grossen und befruchtenden Einfluss auf die moderne Linguistik ausgeübt haben und noch ausüben. Seine Grundlehren sind allgemein bekannt und werden fast überall anerkannt. Die Meinungen derjenigen Gelehrten, die die Phonologie im ganzen ablehnen, beruhen im allgemeinen auf Voraussetzungen, die denen der Phonologen so fern sind, dass auch ihre Arbeitsgebiete einander kaum berühren. Polemiken um die Phonologie betreffen daher im allgemeinen nur einzelne Resultate phonologischer Forschung und finden sich meist in den wichtigsten Publikationsorganen der Phonologen selber (vor allem *Travaux du Cercle Linguistique*, Prague; *Slovo a Slovesnost*, Praha und *Acta Linguistica*, Kobenhagen).

2. Die vorliegenden Ausführungen verfolgen ein davon abweichendes Ziel. Sie wenden sich gegen die irrige Auslegung der phonologischen Grundlehren, wie sie von G. Ivănescu an der gleichen Stelle (Bd. V [1938], p. 55 ff.) vorgetragen wurden. Es handelt sich ihm um die Begründung einer Phonetik, die weder physiologisch noch akustisch sein soll. Seine Gedankengänge sind durch die Phonologie angeregt worden (p. 57), und er findet überall eine gewisse Verwandtschaft zwischen seinen Meinungen und denen der Phonologen. Meine Absicht ist nicht, zu seinen eigenen Thesen Stellung zu nehmen, ich kann mich daher im wesentlichen auf den ersten Teil der Arbeit (§ 1-22) beschränken.

3. Als erstes ist zu sagen, dass Ivănescu irrt, wenn er meint, seine Anschauungen seien der Phonologie verwandt, nur wegen der Frage der „Relevanz" ergäben sich unvereinbare Gegensätze (p. 88). Diese folgen vielmehr schon aus seiner Dreiteilung der linguistischen Gegebenheiten (§ 3). Er lässt dabei (p. 58) ausdrücklich das Sinnproblem bei Seite. Die Phonologie gründet sich aber gerade auf die These, die Sprache als ein funktionales System auffassen zu wollen, und alle Lehren und alle Resultate der Phonologie betreffen das Sinnproblem. Jede phonologische Einheit dient der „signification intellectuelle", ist ein Sinnträger. Wenn für I. die Sprache (p. 60) in Artikulationen und Luftvibrationen besteht so besteht keine Möglichkeit für ihn, die funktionale Struktur der Sprache, ihren Ausdruckswert, zu erfassen, die den Gegenstand der Phonologie bildet. Die Dinge werden noch komplizierter dadurch, dass I. seinen Standpunkt nicht konsequent verfolgt. Er gesteht selber (p. 81), es verstehe sich von selbst, dass Sprachlaute distinktive Funktion und Zeichenwert besitzen.

4. Ein weiterer unüberbrückbarer Gegensatz besteht darin, dass er nur den Standpunkt des naiven Realismus (p. 64) gelten lässt. Er rechnet es den Phonologen als Fehler an—z. B. Doroszewski (p. 64)—, die linguistischen Gegebenheiten vom wissenschaftlichen oder philosophischen Standpunkt aus zu betrachten; wenn man über Sprache handele, so gelte nur der Standpunkt des redenden Individuums (cf. auch p. 74, 75). Auf die Bemerkung (p. 75), dass die Phonologen manchmal auch die Dinge vom Standpunkt des Redenden betrachten, braucht nicht eingegangen zu werden, da sie sofort (cf. auch § 17, p. 93) widerrufen wird.

5. Diese beiden Grundgegensätze sind bei Ivănescus Interpretierung der phonologischen Lehren immer im Auge zu behalten. Eine gewisse Rolle spielt auch seine Neigung, in nominalistischer Weise aus der Terminologie und vor allem aus der Ausdrucksweise der gewöhnlichen Umgangssprache Schlüsse auf das Wesen der Dinge und auf die wissenschaftliche Auffassung von ihnen zu ziehen (p. 62, 67, 68, 71, 74, 77, 82, 83).

II.

6. Betrachten wir zunächst seine Darlegungen über die Begriffe „Laut" und „Phonem" (§ 4 ff.). Die Phonologie hat dem überkommenen Terminus „Laut" den neuen des „Phonem" gegenübergestellt. Beide beziehen sich auf den gleichen Gegenstand wissenschaftlicher Forschung, auf die klanglichen Phänomene der Sprache und des Sprechens—wie auch aus dem von I. (p. 78) zitierten Ausspruch Doroszewskis hervorgeht, und wie I. doch auch selber konstatiert, wenn er (p. 88) sagt, dass überall, wo ein Phonem gegeben sei, man auch einen Laut anerkennen müsse. Insofern als man diese Phänomene ausschliesslich als Zeichenwert, in ihrer distinktiven Funktion, betrachtet, heissen sie Phoneme. Der neue Terminus hat keine andere Aufgabe, als die Verständigung zu erleichtern, da von Lauten traditionsgemäss immer von verschiedenen Standpunkten aus gesprochen wurde; „Laut" war ein Terminus für physikalische und physiologische Forschungen, für semantische und historische Untersuchungen in gleicher Weise.

7. Damit erledigen sich von vornherein eine ganze Reihe von Behauptungen Ivănescus, so z. B. die (p. 81), dass die Phonologen irrtümlich glauben, der Zeichenwert bewirke, dass ihr „Phonem" sich vom „Laut" unterscheide. Dieser Satz will entweder besagen, die Phonologen halten Laut und Phonem für verschiedene Dinge; dann ist er falsch. Oder aber, er will sich gegen die Berechtigung der Unterscheidung zwischen Phonem und Laut wenden, weil beide Zeichenwert besitzen, dann äussert er nur subjektive Zweifel an der Zweckmässigkeit eines Terminus, der sich ein Jahrzehnt bewährt hat — und bei Fragen der Zweck- oder Unzweckmässigkeit kann man nicht von Irrtümern reden.

8. I. behauptet nun, jeder Linguist gebrauche (p. 61) das Wort „Laut" auch in einem falschen Sinne, während der Nichteingeweihte es nur in seinem wahren Sinne verwende. Der Laut existiert nur als eine Art der Perception (p. 63) und der menschlichen Erkenntnis, er ist eine Fiktion, keine objective Realität. Hier liegt eine scheinbare Annäherung seines „Lautes" an das „Phonem" der Phonologie vor, aber

es bleibt unbegreiflich, wie eine Gegebenheit, die ausdrücklich nicht als Sinnträger betrachtet wird, als Träger menschlicher Erkenntnis anerkannt werden kann. Die These wird nicht klarer dadurch, dass I. den Laut aber doch (p. 64) als objektive Realität anerkannt wissen will, weil er dem naiven Sprechenden als solche erscheint, andererseits (ebenfalls p. 64) für ebendiesen naiven Sprechenden die Sprache nicht aus — für ihn — realen Elementen bestehen lässt, sondern aus Lauten. Es ist bedauerlich, dass I. sich nicht zu einer Trennung zwischen dem Gesichtspunkt des naiven Realismus und dem des wissenschaftlichen Erkennens entschieden hat.

9. Seine ausführlichen Deduktionen münden in der These, dass (p. 65) zwei Wissenschaften einander gegenüberstehen müssen: eine Akustik der Luftvibrationen (die durch das Sprechen hervorgebracht werden) und eine Physiologie der Sprachorgane haben die bisherige Phonetik zu ersetzen; eine neue Disciplin, mit dem Namen Phonetik, wird postuliert, die aber über das linguistische Gebiet hinausgreifen müsse, weil sie jede Art von Lauten betrachten soll. Sie ist eine Wissenschaft der von I. als Fiktionen anerkannten, aber als objektive, äussere Realität betrachteten Laute im allgemeinen auf der Grundlage der Perceptionen. Insofern diese weder akustische noch physiologische Realitäten sind, glaubt er die Frage der Ähnlichkeit mit den Phonemen der Phonologie stellen zu müssen und diskutiert (p. 67) sie ausführlich.

10. Er irrt, wenn er (p. 68) sagt, dass die „Phonem" genannte Realität nicht existiert, und dass sie das ist, was er Laut nennt. Dieser Satz berührt um so merkwürdiger, als (§ 12, p. 78) einerseits anerkannt wird, dass nicht zufällig das Phonem nur nach seiner Funktion definiert wurde und andererseits (p. 81) diese Definition als pleonastisch getadelt wird.

11. Des weiteren zitiert er Äusserungen der Phonologen über den Laut (p. 68 f.) und findet seinen Begriff in der Phonologie schwankend. Es ist dabei nicht richtig, zu behaupten, unter dem Laute werde (p. 69) Verschiedenes verstanden, und Trubetzkoy wechsle von einer Definition zur

anderen, zumal er schliesslich (p. 70) selber konstatiert, „Laut" werde die Perception genannt.

12. Wir müssen dazu die weiteren Äusserungen über das „Phonem" (p. 71) betrachten. Hier hebt er selber hervor, dass es zur Differenzierung des gedanklichen Sinnes diene und gelangt—nach einigen wohl rhetorisch gemeinten Fragen und Behauptungen — selber zu der Feststellung, dass (p. 72) es eine psychische Realität sei. Aus dieser Tatsache wird dann an anderer Stelle (p. 82) der Vorwurf des Psychologismus gegen die Phonologie abgeleitet und noch näher begründet mit einem Hinweis auf die Rolle der Lautvorstellungen und Perceptionen, über die wir gleich zu reden haben werden.

13. Diese Diskussion wird unterbrochen durch einen Excurs über den Begriff „phonisch" (p. 71), in dem nebenbei ganz richtig gesagt wird, dass er sich auf das den Lauten und Phonemen Gemeinsame beziehe. Jedoch bleibt für I. trotz dieser Feststellung die Frage offen, warum in gewissen Zusammenhängen weder der Terminus „phonologisch" noch „phonetisch" verwendet werde.

14. In der weiteren Diskussion (§ 10) wird dann der Terminus „Phonem" als überflüssig erklärt, nicht aber deshalb, weil I. die Sinnträgerqualität, den Zeichenwert des Lautes, von der Betrachtung ausschliesst, sondern weil auch das, was die Phonologie „Laut" nenne (p. 73), diesen Zeichenwert besitze. Es handelt sich wieder um die Nichtunterscheidung zwischen dem gesamten Wesen der Sache und der Seite von ihr, die durch den Terminus als gemeint hervorgehoben werden soll.

15. Seine Darlegungen über das Verhältnis von Perception und Vorstellung berühren die Gedankengänge der Phonologie nicht, wie schon aus dem hervorgeht, was er selber (p. 68, 69, 72) zitiert und implicite (§ 12, p. 78) auch anerkennt, indem er sagt, die „Vorstellung" spiele keine Rolle in der Definition des Phonems.

16. Laut und Phonem sind auch nach Ivănescus Zitat (p. 75) Termini für verschiedene Seiten nur einer Gegebenheit, sie bezeichnen nicht verschiedene Realitäten, die er sich (p. 75) schwer vorstellen kann. Es liegt der Phonologie fern, unter „Laut" etwas anderes verstehen zu wollen, als es die

bisherige Linguistik tat. Daher kann die Konstatierung der Unlogik (p. 74) nicht die Phonologie treffen. Die in diesem Zusammenhang gegebene Definition für das, was I. „Laut" nennt, wird (p. 75) irrtümlich—wegen der Eliminierung des mit dem Laute verbundenen Sinnes — mit dem „Phonem" verglichen.

17. Wegen der an der Phonologie weiterhin gerügten Fehler (p. 74, 75) verweise ich auf die Bemerkung über den naiven Realismus (4). I. glaubt, nur unter diesem Gesichtspunkt sei es möglich, z. B. rumänische oder romanische Sprachwissenschaft zu treiben.

18. Um den Gedankengängen der weiteren Reflexionen (§ 11) zu folgen, die sich um die Kritik der Lautvorstellung bemühen, sei bemerkt, dass I. fast immer die Phonologie an den Resultaten der Wissenschaften misst, die man unter „Phonetik" zusammenzufassen pflegt. Daher spricht er von dem „Hervorbringen des Phonems" (p. 76), vom inneren und leisen Sprechen (p. 76, 77), vor deren Überschätzung er die Phonologie warnen zu müssen glaubt (p. 77). Dazu ist nur zu bemerken, dass die Phonologie sich—wie I. selber auch gesehen hat—bewusst „grossièrement" (cf. § 10, p. 76) ausdrückt, wo es ihr auf die Erklärung ihres Unterschiedes zur „Phonetik" ankommt, um nicht missverstanden zu werden.

19. Die Ausführungen über den Begriff des Phonems berühren dann (§ 12, p. 78) die bereits erwähnte Tatsache, dass es nicht nach seinem Wesen, sondern nach seiner Funktion definiert worden sei und diskutieren den Symbolcharakter von Laut und Phonem. Die Phonologen haben (p. 82) nicht die für den Sprecher äussere Realität zum Ausgangspunkt genommen, sie sind andererseits nicht bis zum wahren Wesen linguistischer Realitäten vorgedrungen, und sie sind Psychologisten. Daher (p. 83) ist es geraten, den alten und wahren Namen „Laut" beizubehalten.

20. In Verbindung damit wird noch einmal von den Beziehungen zwischen physikalischer, physiologischer und linguistischer Sprachbetrachtung gesprochen, die bereits am Anfang des Aufsatzes ausführlich dargestellt worden sind.

21. Interessant ist die Erklärung, dass (p. 83), die Meinungsverschiedenheiten, die wie in jeder Wissenschaftsge-

meinschaft, so auch bei den Phonologen bestehen, auf dem von vornherein falschen Ausgangspunkt beruhen. Dass die phonologische Schule „etwas gesehen hat" (p. 83), wird anerkannt, aber (p. 84) sie hat keine Existenzberechtigung, und ihre Arbeit muss von neuem getan werden. Diese Behauptungen beruhen alle auf der bereits gezeigten Fehlinterpretation des Begriffes Phonem, die sich ihrerseits aus der — nicht nur abweichenden, sondern auch widerspruchsvollen — Grundeinstellung zu den sprachwissenschaftlichen Forschungsobjekten ergibt.

22. Wenig ergiebig ist auch die Behandlung der Frage (§ 14), ob die Phonologie eine neue Wissenschaft sei, wie sie behauptet. Immerhin verdient die Behauptung (p. 85) festgehalten zu werden, dass die Anfänge der Phonologie in den alten Abhandlungen über Phonetik und in allen sprachlichen Untersuchungen über Laute zu suchen seien. Auch sei die Phonemidee nicht aus der Lautidee, durch Abtrennung, hervorgegangen.

23. Ein merkwürdiger Einwand findet sich auch gegen die Behauptung der Phonologen, die Phonetik habe „höchstens wahrnehmungspsychologische Methoden" (p. 85) verwendet. Diese würden doch auch von Physiologen und Physikern verwendet, und in der Psychologie seien sie nicht die einzig angewendeten (p. 86). Die „assoziative Analyse" (p. 86) der Phonologie existiere nur (p. 87) in der Morphologie, bei der Betrachtung von Prä- und Suffixen und des Lautwandels. Wie es möglich war, das lange Trubetzkoy-Zitat (p. 86) richtig zu verstehen, solange dieser von Morphemen redet, nicht aber die gleiche Betrachtungsweise auch auf die Phoneme anwenden zu wollen, ist schwer verständlich; und die Behauptung, es sei völlig unnütz (p. 87), die assoziative Methode auf die Einheiten anzuwenden, aus denen die Wörter zusammengesetzt seien, ist keine Widerlegung.

24. Ein direktes Missverständnis liegt vor, wenn behauptet (p. 88, 102) wird, eine weitere phonologische Methode sei, dass man nicht auf linguistische Tatsachen zurückgreife, sondern auf die Ideen, die die sprechenden Individuen im allgemeinen über diese Tatsachen haben. Es bedarf keines Nachweises, dass unter der „conscience linguistique"

die Tatsache verstanden wird, dass der Sprecher sich der Funktionalität der Sprache bewusst ist. Der Phonologe (cf. p. 102) wird nur Linguisten danach fragen, ob ein Laut in einer bestimmten Sprache distinktive Funktion hat. Im übrigen wird er sich an die assoziative Analyse des Gesprochenen halten.

III.

25. Ein weiteres Kernstück der Phonologie ist das Prinzip der Relevanz. I. behauptet (p. 89), die Phonologie könne auch ohne dieses falsche (p. 90) Prinzip bestehen. Seine Einwände beruhen wieder darauf, dass (ir)relevant nur Vibrationen und Artikulationen sein können (p. 89), obwohl er ganz richtig daraus deduziert: folglich trete nicht jede physische Realität in das Bewusstsein des Redenden, und obwohl er genau weiss (p. 97), dass das Prinzip der phonologischen Relevanz eine Folge der funktionalen Auffassung des Phonems ist. Es ist eine Folge der Konstatierung, dass z. B. im Mitteldeutschen „Bein" und „Pein", „Gebäck" und „Gepäck", „du" und „tu" Homonyme sind. Als falsch gilt das ganze Prinzip, obwohl I. selber (p. 103) einige Fälle von Relevanz anerkennt, es aber für sinnlos (p. 100) hält, wenn man darüber redet, und obwohl er behauptet (p. 101), dass nach Aufgabe dieses Prinzips kein Unterschied mehr zwischen Phonologie und —alter—Phonetik bestehe. Wie sich diese Behauptung zu der anderen (p. 88) verhält, wonach ohne das Prinzip der Relevanz die Phonologie als ebensolche Wissenschaft wie seine eigene (neue, nichtphysiologische und nichtakustische) Phonetik gelten könne, bleibt unaufgeklärt. Der Widerspruch wird noch grösser, wenn man zwei weitere Behauptungen daneben hält, nämlich dass (p. 93) die Relevanz eine Seite der Unterscheidung von Gesprochenem und dem, was man zu sprechen glaube, sei, und dass sie, so ausgedrückt, nicht falsch sei. Vorher (p. 92) aber war behauptet worden, die Relevanz könne nicht im Rahmen der Definitionen zugestanden werden, die man Laut und Phonem gegeben habe.

26. Mit diesen Bemerkungen sind keineswegs die Fälle erschöpft, in denen Ivănescu die Phonologie falsch interpre-

tiert, aber es sind eine genügend grosse Zahl angeführt worden, um daraus die wesentlichen Irrtümer abstrahieren zu können.

Sie lassen sich kurz zusammenfassend dahin erklären: Es mangelt I. an einem konsequent vertretenen Standpunkt im Sinnproblem des „Lautes" und in der Unterscheidung des Wesens sprachlicher Gegebenheiten von ihrer Erscheinungsform. Die Deduktionen leiden dann ausserdem noch darunter, dass er in der Phonologie einzelne Thesen und einzelne Begründungen ablehnt und dennoch glaubt, er könne ihr in ihren übrigen Thesen gerecht werden. Wer aber die grundlegenden phonologischen Begriffe „Phonem" und „Relevanz" teilweise umdeutet, teilweise überhaupt bekämpft, verschliesst sich den Zugang zum Verständnis der Phonologie überhaupt.

Daher muss ich als Ergebnis meiner Ausführungen konstatieren, dass aus der Kritik Ivănescus an der Phonologie sich vorläufig keine Förderung der Wissenschaft ergibt. Dies ist um so bedauerlicher, als an einzelnen Stellen der widerspruchsvollen Arbeit immer wieder erkennbar ist, dass der Verfasser den Deduktionen der Phonologen durchaus zu folgen vermag.

Iaşi. **Eugen Seidel.**

BEMERKUNGEN ZUM GEBRAUCH DES DATIVS.

Im *Bulletin Linguistique* VII (Paris-Bucureşti, 1939) hat Iorgu Iordan mit reichhaltigem und interessanten Material die Ausbreitung des Dativs im Rumänischen geschildert. Es fragt sich jedoch, ob die in vier Gruppen geordneten Beispiele einheitlich erklärt werden können. Das gemeinsame Ergebnis — das Anwachsen des Dativgebrauchs — lässt das zunächst als naheliegend erscheinen. Die Frage des zunehmenden Dativgebrauchs ist auch vom vergleichend-linguistischen Standpunkt aus sehr interessant, daher sei es gestattet, einige Bemerkungen an den genannten Aufsatz anzuknüpfen.

In verschiedenen deutschen Dialekten herrscht ausgesprochene Kasusunsicherheit — vor allem zwischen Dativ und Accusativ. Und merkwürdigerweise wird auch hier meist zu Gunsten des Dativs entschieden. Es sei an den Ausspruch erinnert: der Berliner sagt *mir*, auch wenn es richtig ist. Diese Unsicherheit findet sich auch im Mitteldeutschen (z. B. *es kleidet dir*) und besonders verbreitet im Bayrisch-Oesterreichischen. Überall überwiegt der Dativ. Jedoch muss hervorgehoben werden, dass es sich immer nur um die Umgangssprache handelt. Geschrieben werden diese Fälle nicht. Die Sprachschicht ist im Deutschen und Rumänischen verschieden; die soziologischen Bedingungen sind hier und dort diametral entgegengesetzt. Man kann also beide Erscheinungen keineswegs in gleicher Weise erklären, zumal da Iordan das Anwachsen des Dativgebrauchs im Rum. auf Bildungseinflüsse zurückführt. Wichtig ist nur, festzuhalten, dass auch in den genannten deutschen Dialekten meist der Dativ überwiegt. Ausserdem kann man im Deutschen nicht

von einer wachsenden Bewegung sprechen. Es wird das indirekte Objekt dem direkten vorgezogen und zwar in der dem indirekten eigensten Zone: der Personen (spiegeln kann es sich natürlich nur an Pronomen und Artikel wegen der fehlenden Deklinationsendungen der Substantive und besonders der Eigennamen).

Eine andere Erscheinung im Deutschen ist die Zunahme des Dativs auf Kosten des Genitivs in Fällen wie: *das Buch des Professors > dem Professor sein Buch.* Diese Frage muss von der vorigen getrennt behandelt werden, nicht nur, weil das Verbreitungsgebiet sich nicht deckt. Sie ist vielmehr in einen anderen Zusammenhang einzuordnen. Es handelt sich zwar auch um Kasuswechsel, aber die Funktion, ein Possessiv-Verhältnis auszudrücken, bleibt erhalten.

Diese beiden deutschen Fälle sind eine Erläuterung dafür, warum man nicht nach äusserer Gleichheit einordnen kann, wenn sprachliche Erscheinungen erklärt werden sollen. So wie verschiedene Ursachen gleiche Wirkungen haben können auf anderen Gebieten, sind auch in der Sprache gleiche Ergebnisse nicht ohne weiteres auf gleiche Weise zustande gekommen. Verschiedene Tendenzen führen zur gleichen Wirkung, wenn man nur das äussere Ergebnis betrachtet. Soweit über die Ausbreitung des Dativs im Deutschen, wobei natürlich nur einige Fälle angedeutet wurden.

Im Mitteldeutschen wiederum, vor allem in der Provinz Sachsen, wird der Dativ durch den Accusativ ersetzt (*du isst mich nicht, du trinkst mich nicht, du bist mich doch nicht krank*). Auch der Dativ in seiner eigensten Funktion als indirektes Objekt—sogar nach den Verben des Gebens etc.—wird vom Acc. verdrängt. (*Gib mich mal das Messer her*, sagt man in der Magdeburger Gegend.)

Wozu wurden diese deutschen Beispiele angeführt? Nicht etwa, um für sie selbst eine Erklärung zu suchen, auch nicht, um aus ihnen direkt Schlüsse auf die rum. Erscheinungen zu ziehen. Sie haben zwar etwas Gemeinsames, ein tertium comparationis, den Kasuswechsel und darin sogar ziemlich weitgehende Parallelen. Aber sonst ist bereits bei der Aufnahme des Tatbestands einiges Wesentliche zu un-

terscheiden. Erstens handelt es sich in beiden Sprachen um verschiedene Sprachschichten, ferner überwiegt nicht stets der gleiche Kasus, und schliesslich handelt es sich nicht in beiden Fällen immer um die gleichen Wortarten.

Aber es geht auch sonst nicht an, sprachliche Erscheinungen in verschiedenen Sprachen ohne weiteres gleich zu setzen. Wenn man die Sprache als ein strukturelles Ganzes betrachtet, wo ein Teil den anderen mitbestimmt, so hat jede Sprache zunächst einmal für sich allein ein eigenes System. Jede sprachliche Erscheinung ist aber selbst wieder in verschiedener Weise bestimmt, denn jedes Sprachgebiet hat ein eigenes System, je nachdem von welcher Seite her man an die Sprache herantritt. Das Lautsystem hat seine eigene Struktur und die Wortbildung die ihre, von der sich wieder die der Syntax unterscheidet.

Kommen wir zum Ausgangspunkt zurück. Iordan sucht für die vier aufgeführten und gut belegten Fälle eine gemeinsame Erklärung zu geben. Was dazu veranlasste, war wohl die Übereinstimmung des Tatbestands im Endpunkt, für die als gemeinsamer Nenner der verstärkte Gebrauch des Dativs gilt—(allerdings ist dann in der Schlusszusammenfassung die 4. Gruppe nicht extra erwähnt). Nun hat der Dativ seinen Platz im Kasussystem der Sprache. (R. Jakobson hat versucht, für eine Sprache—das Russische—die Gesamtbedeutungen der Kasus aufzustellen, ein kühnes und gefährliches Unterfangen. [*Travaux du Cercle linguistique de Prague* VI, 1936].) Als Teil dieses Systems hat er Funktionen —ich gebrauche den Plural absichtlich, da er nicht nur eine einzige hat. In den verschiedenen Sprachen variieren diese Funktionen, sind stärker oder schwächer oder gar nicht ausgebildet. Die vier Gruppen bei Iordan sind nun aber nicht alles Beispiele für die gleiche Funktion des Dativs. Die drei ersten Gruppen gehören zur Funktion des Dativs, das indirekte Objekt zu bezeichnen, während die 4. Gruppe im Wesentlichen zur Wiedergabe eines Possessiv-Verhältnisses dient. Ich möchte lieber zwei verschiedene Erklärungen vorschlagen: eine für die drei ersten Gruppen gemeinsam, eine andere für die vierte. Für die Gruppen 1-3 scheint mir durchaus einleuchtend, was Iordan auf Grund des sprachlichen

Materials und der soziologischen Bedingung schliesst. Die Verben (mit ihren Ableitungen) wurden mitsamt ihrer Konstruktion übernommen, vorwiegend aus dem Französischen. Daraus entstand eine gewisse Unsicherheit. Dass sich von diesen Ausgangsfällen eine solche Erscheinung weiter ausbreitet, ist nicht verwunderlich, und es ist noch nicht abzusehen, wie weit diese im Fluss befindliche Entwicklung gehen wird. Die Vorbedingung für die Ausbreitung—die sprachliche Unsicherheit—dürfte auch weiterhin wirksam bleiben, wie auch das Streben nach Abstraktion in der genannten Sprachschicht lebendig ist.

Anders liegt der Fall *îşi* von vornherein. Er ist nicht aus anderen Sprachen übernommen worden. Ich möchte an diesen Beispielen gar nicht in erster Linie ihre Eigenschaft als Dativ hervorheben. Wenn an dieser Erscheinung das Dativ-Sein das Wichtigste wäre, so müsste man annehmen, dass eine Tendenz zum Dativ in der betreffenden Sprachschicht bestünde, was nicht sehr wahrscheinlich ist. Es besteht irgendein sprachliches Bedürfnis; um dies zu erfüllen, wird aus den vorhandenen sprachlichen Mitteln eines ausgewählt, aber nicht deshalb, weil es ein Dativ ist. Die Erklärung hat vielmehr an anderen Punkten einzusetzen, die bei Iordan zum Teil erwähnt, aber nicht für die behandelte Erscheinung ausgewertet wurden. Ich denke an Stellen, wo Iordan von den überlieferten und ursprünglichen Verwendungsweisen von *îşi* spricht: p. 52, wo die pleonastischen Fälle angeführt werden, in denen das Attributiv-Verhältnis durch Genitiv (oder Possessiv) + *îşi* ausgedrückt wird und p. 53, wo die Beispiele, in denen das direkte Objekt den bestimmten Artikel hat, als Ausgangspunkt für die Verwendung von *îşi* erkannt werden. Bei diesem Tatbestand kommt einem eine Erklärungsweise des Begründers der vergleichenden Sprachwissenschaft Franz Bopp in den Sinn. Er spricht häufig von „Gewichtsausgleich", „Streben nach Gewichtserleichterung" etc. Die sprachlichen Erscheinungen, die er mit diesen Tendenzen erklärt, interessieren hier nicht, sondern nur der Begriff des „Gewichts". Leider setzt sich Bopp nirgends theoretisch mit diesem Begriff auseinander, sodass man ihn schlecht ohne weiteres übernehmen kann, zumal er

vorwiegend in der Laut- und Formenlehre verwendet wird. Aber der Gedanke, dass Wörter ein Gewicht haben, ist nicht so schlecht, wie die etwas merkwürdig anmutende Ausdrucksweise scheint. Und dass innerhalb der Sätze die Frage des „Gleichgewichts" noch relevanter als in den Wörtern ist, leuchtet wohl ein. Die Wirksamkeit ästhetischer Tendenzen in der Sprache lässt sich nicht leugnen. Hier hätte man es mit einem speziellen Fall zu tun, mit rhythmischem Ausgleich. Wie wäre sonst zu verstehen, dass *îşi* zunächst nur bei der artikulierten Form stand? Mit seinem Dativcharakter hat das jedenfalls nichts zu tun. Auch die pleonastischen Fälle lassen sich leicht so erfassen. Es erübrigt sich nun auch, für einzelne Fälle Sondererklärungen zu suchen, wie es Iordan für einzelne Verben tut, die nicht in das Schema passen. Als rhythmische oder „Gleichgewichtswirkungen" lassen sich diese Fälle mit *îşi* dann in einen grösseren Zusammenhang einordnen, den eine Untersuchung der „Hypertrophie" der Pronomina bilden würde. Da die genannten Fälle mit *îşi* die ursprünglichen sind, muss die Erklärung bei ihnen einsetzen. Dass sich *îşi* dann auch allein (nicht pleonastisch) findet und auch bei unartikuliertem Objekt, sagt nichts gegen die Wirksamkeit rhythmischer Tendenzen—(man könnte ein erweitertes Material auf die Ausgewogenheit der Sätze hin untersuchen). Zudem darf man natürlich nicht den fortschreitenden Mechanisierungsprozess unterschätzen.

Iaşi. **Ingeborg Seidel-Slotty.**

ZUM BILINGUISMUS.

Das Problem des Bilinguismus ist weitverzweigt und trotz mancher Versuche, Theorien aufzustellen, noch weit von einer Lösung entfernt. Daher kann man gegenwärtig nur Einzelbeobachtungen zur Vorbereitung der Lösung beitragen. Diese sind um so nützlicher, als das Problem des Bilinguismus mit manch anderem linguistischen Problem in enger Verbindung steht. Daher seien einige Beobachtungen beigesteuert. Sie schliessen sich denen von A. Graur und C. Racoviţă (*Bulletin Linguistique* p. p. A. Rosetti, Paris-Bucureşti, VII [1939] p. 179; VI [1938] p. 238) an und wollen einige weitere Aspekte hinzufügen.

C. Racoviţă zeigt an Beispielen aus der Sprache einer nationalen Minderheit den Einfluss der offiziellen Sprache. A. Graur legt den Anteil der Sprachorgane an den Erscheinungen des Bilinguismus dar, der in der Tat niemals vernachlässigt werden sollte. Dadurch macht er auf die Tatsache aufmerksam, dass sich auch im Einzelnen, der eine bewusst erlernte fremde Sprache spricht, das wiederholt, was sonst — den Sprechenden unbewusst — in den äusseren Erscheinungsformen des Bilinguismus zu tage tritt.

Ein recht interessantes Gegenstück hierzu ist der Einfluss, den ausländische Sprecher auf die Wortwahl eines Redenden ausüben können, der seine eigene Sprache mit ihnen spricht. Beispielen, die ich an mir selber zu beobachten glaube, möchte ich dabei keinen Wert zumessen, da ich schlecht entscheiden kann, wieweit meine Selbstbeobachtung unbefangen ist. Für unwichtig halte ich auch die Tatsache, dass ich eine französische Köchin — die allerdings seit Jahr-

zehnten in Rumänien lebt—sagen hörte: «*J'ai laissé le topor* [=la hache] *dans la cuisine*»; sie hat niemals mehr Gelegenheit, mit Franzosen zu sprechen. Jedoch scheint mir bezeichnend zu sein, was Herr A. C. Cawley, Professor an der Universität Iaşi, mir mitteilt: Es ist ihm nachträglich aufgefallen, dass er zum mindesten zwei englische Wörter (das Verb *to control* und das Substantiv *the possibility*) gelegentlich fehlerhaft verwendet. Die Rumänen, die mit ihm englisch sprechen, gebrauchen diese Wörter nur mit dem Werte ihrer rumänischen Entsprechungen (*a controla, posibilitate*). In gewissen Fällen vermögen also sogar Ausländer durch häufige Wiederholung eines fehlerhaften Gebrauches das Gefühl des Sprechpartners für seine Muttersprache zu erschüttern. Und diese Erscheinung, so beziehungslos zum Bilinguismus sie zu sein scheint, enthüllt dennoch eine seiner Wurzeln.

Ich möchte noch weiter gehen: ich glaube, dass man sogar für die Erklärung einiger hervorstechender mundartlicher Besonderheiten auf die Gegebenheiten des Bilinguismus zurückgreifen muss.

Es ist bekannt, dass die deutschen Mundarten in Siebenbürgen und in der Tschechoslovakei z. B. sich von den reichsdeutschen — trotz aller grossen Unterschiede zwischen ihnen — unterscheiden. Wichtig dabei ist in unserem Zusammenhang, dass alle diese Mundarten nicht nur lexikalisch, sondern auch syntaktisch eine Reihe gemeinsamer Züge zeigen, obwohl sie genetisch einander noch ferner stehen als die reichsdeutschen hochdeutschen Mundarten. Man könnte sogar sagen, dass das offizielle Deutsch der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie, das trotz aller regionalen Besonderheiten in ihren einzelnen Teilen sich im Ganzen von dem Hochdeutsch Deutschlands abhebt, sich erhalten hat. Wie ist diese Besonderheit entstanden, und wie erklärt es sich, dass sie sich erhalten hat? Und wie lässt sich ihre Erhaltung mit der gegenteiligen Konstatierung Racoviţăs vereinbaren?

Es möge ein anschauliches Beispiel angeführt werden! Ausserhalb Deutschlands wird das Wort *bis* (Präposition und Konjunktion) häufig in seinem konjunktionalen Werte verwendet. Während es in Deutschland fast genau französ.

jusqu'à ce que (mit Indikativ und Konjunktiv) entspricht, hat es in den erwähnten Mundarten einen rein zeitlichen Wert (französ. *quand*, nhd. *wenn* entsprechend) angenommen. Im negativen Satze vor allem, dem interessantesten Fall, zeigt es sogar den Wert *bevor*, französ. *avant que*. Und es lässt sich als sicher annehmen, dass in dieser Entwicklung die Tatsache eine Rolle spielt, dass zum mindesten zwei Nachbarsprachen, nämlich das Rumänische (*pînă nu*) und das Tschechische (*až*) eine genaue syntaktische Parallele bieten.

Wenn ich die Entlehnung dieser Ausdrucksweise mit dem Problem des Bilinguismus in Beziehung setze, so soll damit keineswegs behauptet werden, dass die betreffenden Deutschen die Sprache, deren Gebrauch das Muster abgab, alle vollständig beherrscht hätten. Es soll auch keine Vermutung darüber geäussert werden, aus welcher Sprache die Verwendungsweise eindrang. Ich möchte jedoch glauben, dass sie durch Vermittlung Zweisprachiger (Deutscher oder Nichtdeutscher) eindrang, trotz des unbewussten Widerstandes gegenüber einer Neuerung, der ein wesentliches Kennzeichen jeder Sprachgemeinschaft ist. Um das Eindringen zu erklären, ist darauf hinzuweisen, dass die neue Verwendung von *bis* nicht bis ins eigentliche Deutschland eindringen konnte, weil es dort keine Zweisprachigen gab, deren Sprachgefühl für das traditionelle Deutsch geschwächt war und sich daher der Neuerung weniger stark widersetzte. Man kann noch hinzufügen, dass in den Sudeten beide Konstruktionen von *bis* nebeneinander bestehen — also in einer Gegend, die kulturell (und auch wirtschaftlich) immer stärkere Bindungen an Deutschland als an Wien hatte. Nachdem dann der Gebrauch sich durchgesetzt hatte, erhielt er sich auf Grund des sprachlichen Beharrungsvermögens.

Eine weitere Verzweigung der Frage des Bilinguismus kann man auch in der Ausbreitung des Dativs im Rumänischen sehen, die I. Iordan (*loc. cit.* VII [1939] p. 29) behandelt hat. Freilich handelt es sich dabei nicht um Zweisprachigkeit, jedoch wird auch die Ausbreitung des Dativs mit dem Einfluss einer (oder mehrerer) Fremdsprache auf das Sprachgefühl der Rumänen für die Muttersprache erklärt.

Wenn man die Dinge vom hier entwickelten Gesichtspunkt aus betrachtet, so umfasst der Begriff B i l i n g u i s m u s ein sehr weites Gebiet. Man könnte einwenden, dass die Mehrzahl der hier berührten Erscheinungen den herkömmlich unter diesem Namen zusammengefassten zu fern stehen, als dass man sie zum Bilinguismus stellen könnte. Man müsste dann einen geeigneteren Namen suchen. Für den Augenblick habe ich sie mit dem Bilinguismus verbunden, da sie entweder einen Beitrag zu dessen Erklärung darstellen, indem sie einige der Bedingungen aufzeigen, die zu ihm führen; oder selber nur als Ergebnis eines Einflusses erklärt werden können, den eine fremde Sprache auf das Gefühl für die Muttersprache ausübte.

Wenn man diesen Gesichtspunkt annimmt, so wird man auch daran gehen können, die Entwicklung der stetig fortschreitenden Kulturverwandtschaft aller europäischen Sprachen zu erforschen—eine ausserordentlich weitreichende, aber durchaus lösbare Aufgabe.

Iaşi. **Eugen Seidel.**

NOTE.

GRAIU POPULAR SCRIS.

Materialul pe care îl prezentăm în rîndurile de mai jos este scos, în întregime, din scrisorile soldaţilor şi răspunsurile primite de aceştia, în toamna anului 1939, pe o zonă de concentrare. Pus de comandantul companiei să „censurez" corespondenţa, pe care, dealtfel, o răsfoiam şi mai înainte pentru scopuri lingvistice, m'am apucat să notez unele lucruri care mi se păreau interesante, şi, la un moment dat, ele s'au înmulţit în aşa măsură, încît am crezut că pot trage unele concluzii de ordin general. Lucrurile se prezentau cu atît mai verosimile, cu cît aproape toate rezultatele la care ajunsesem se puteau dovedi pe teren.[1] Am putut vedea, printre altele, că ţăranul, neţinînd cont de niciun fel de reguli, se conduce după ureche şi scrie aşa cum pronunţă sau, cel puţin, aşa cum i se pare că pronunţă. Din acest punct de vedere scrisorile acestea seamănă cu textele romîneşti vechi, cu care, dealtfel, au şi alte puncte de asemănare.

Aş fi vrut ca, alături de fenomenele de limbă, să urmăresc, în aceste 'opere', şi unele teme folclorice, dar mi-a fost peste putinţă. Din miile de scrisori cîte mi-au trecut pe supt ochi n'am găsit decît foarte puţine fragmente de poezie lirică, smulse şi ele din diferite colecţii sau din folclorul cunoscut supt formă orală. O singură bucată am întîlnit care se poate cita ca fiind compusă în împrejurările actuale. Este o scrisoare trimisă „domnului sărgent" Pop Donisă de către

1. Marea majoritate a exemplelor pe care le vom vedea provin din jud. Năsăud. Pentru toate celelalte exemple vom indica proveniența la locul cuvenit.

Mărioţa Someşan, amîndoi din Nepos.[1] In afară de această bucată, şi ea destul de scurtă, n'am dat peste nimic vrednic de notat în întregime. Sînt, ce e drept, unele fragmente întîlnite în aproape toate scrisorile, puse la început sau la sfîrşit,[2] dar bucăţi unitare, care să aibă caracter de spontaneitate, n'am mai găsit niciuna.

Dar să ne întoarcem la fenomenele de limbă. Am spus, mai sus, că cea mai mare parte din materialul utilizat în acest articol provine din judeţul Năsăud. Rezultatele la care am ajuns cu ajutorul lui sînt aproape identice cu acelea la care ajunsesem altădată, într'un articol mai vechiu, pe baza unui material cules la faţa locului (v. acest *Buletin*, vol. IV, pag. 50—97). Constatarea dovedeşte că un graiu oarecare se poate studia nu numai pe teren, ci şi din corespondenţa oamenilor care vorbesc acel graiu şi care, bineînţeles, nu sînt influenţaţi, în prea mare măsură, de alte graiuri sau de limba

1. Iată textul: „Mult mi-e dor şi-mi vine dor
De frunzuca de bujor,
De badea depărtişor.
Bade, frumuşel ce eşti,
Nu ştiu unde te găseşti,
Pe zonă la datorie,
In birou la miliţie.
Du-te, carte, tot pe sus,
Inapoi adă-mi răspuns,
Du-te, carte, 'ntr'un moment
Pînăla domnul sărgent.
Du-te, carte, ca gîndu',
Unde-i găsi pe mîndru'.

2. Mai întîi şi mai de toate
Mă închin de sănătate. } jud. Mureş

Mai întîi şi la'nceput
Te cuprind şi te sărut.
Te cuprind cu mînuţa,
Te sărut cu guriţa.
Te sărut numai prin carte,
Cu gura sîntem departe.

Cărticică 'n cornurele,
Scrisă cu dor şi cu jele,
Pentru ochii dragei mele.
Cîn' a prinde să citească,

comună. Nu trebue să se înţeleagă de aici că am pleda pentru studierea graiurilor pe bază de corespondenţă. Vrem să arătăm numai că acesta este un izvor în plus pentru cercetările noastre şi că, ţinînd samă de el, nu avem decît de cîştigat. Impresia aceasta cred că a fost ajutată, în cazul de faţă, şi de faptul că Năsăudenii erau foarte numeroşi în regimentul din care făceam eu parte, aşa că graiul lor predomina şi era prea puţin expus unor influenţe din afară. Singura influenţă era oarecum impusă, venea de sus: subofiţerii făceau mereu lecţii cu soldaţii să nu mai vorbească „ţărăneşte", ci „romîneşte". Pentru aceasta, probabil, scrisorile sînt pline de: *căci, sunt, suntem*, etc., pecînd, în realitate, în relaţiile lor, soldaţii nu întrebuinţează decît formele *că*, resp. *sînt, sîntem, sînţeţi.*

Este dela sine înţeles că nu vom căuta punctuaţie în această corespondenţă. Lucrul este atît de cunoscut, încît aproape nu mai are nevoie să fie relevat. Unii scriu peste tot cu literă mică, alţii încep fiecare rînd cu literă mare, ca în poezie. Alţii, însfîrşit, scriu anumite substantive, adjective, verbe sau adverbe cu literă mare, iar numele proprii cu caractere mici. Un soldat din Rebra (jud. Năsăud), influenţat de limba maghiară, redă pe *ţ* prin *c* (*cărci, fici, luaci, socie, ştici, supăraci*, etc.), deşi în vorbire pronunţă corect. Pe *nici* îl scrie deasemenea „ungureşte", *nicsi.* Altul, tot din Rebra, redă pe *b* prin *D* (maiusculă): *Dani, Detejască, Dine, Dugăt* (= *destul*), *Dun, ReDra*, (*voaie*) *Dună.* Exemplele acestea pot fi considerate ca ceva aparte; ele nu spun nimic, n'au existenţă reală, şi tocmai deaceea le-am amintit aici, în introducere, şi nu le-am notat printre fenomenele lingvistice.

Să trecem acum la ceeace credem că prezintă interes

De dor să se prăpădească,
Lacrimile să-i pornească,
Cum mi s'au pornit şi mie,
Cînd am început a scrie.

Trandafir crescut în sus,
Te salut, aştept răspuns.

Trandafir şi viorele,
Te salut, la revedere.

pentru caracterizarea graiurilor noastre şi să dăm explicaţiile cuvenite acolo unde va fi cu putinţă.[1]

Fonetică.

V o c a l i s m. Datorită influenţei limbii maghiare, numele propriu feminin *Maria* s'a redus la două silabe şi şi-a mutat accentul de pe *i* pe *a*, cum se poate dovedi prin transcrieri ca: *Mare, Marea*, întîlnite foarte des, şi cum am putut verifica şi pe cale orală. Pe bază de analogie cu acest nume, s'au redus la două silabe şi altele asemănătoare: *Victoria* > *Victoră* (întîlnit supt formele *Victore, Victorea*) şi *Docea* (= *Dochia*).

Intrucît cele mai multe transformări vocalice se datoresc lipsei de accent şi numai foarte puţin întîlnim în poziţie accentuată, le vom trece pe toate într'o singură categorie, şi nu vom mai grupa exemplele după locul pe care-l ocupă vocalele faţă de accentul emfatic.

a. In cuvintele *aşa, jale, şapte, şaptesprezece, şase, a* se transformă în *ă*, şi anume într'un *ă* deschis, deci *aşă, jăle, şăpte*, etc. Tot ca *ă*, dar de data aceasta nu deschis, întîlnim pe *a* în cuvintele: *cămărad, cămărădărie, căpural, (vă) sălut, trămes* (Banat).

e. Supt accent nu-l găsim modificat decît o singură dată, şi anume în *i*, la numele propriu *Ravică* (< *Ravecă*). Nu avem a face cu o transformare fonetică propriu zisă, ci cu o substituire de sufix. Cuvîntul a fost simţit ca format dintr'un radical *Rav* + *-ic(ă)*. Sufixul acesta este foarte răspîndit pe Valea Someşului şi cea a Bîrgăului, şi tocmai la numele feminine,[2] deunde s'a întinde apoi şi la cele masculine.[3] Să se compare şi dublete ca *potecă — potică*.

Tot supt forma lui *i* îl găsim în următoarele exemple, unde nu este accentuat: *Alisandru, di, dila, dipe* (alături de *depe*, chiar în aceeaşi scrisoare), *dispre, Macidon, Murişul* (jud. Alba), *parică, pretine, (partea) sidentară.*

---

1. Pentru unele fenomene pe care le-am urmărit şi în articolul nostru citat aici mai sus, pag. 113), nu mai dăm nicio explicaţie, neintenţionînd să repetăm ce am spus atunci.

2. *Arsinica, Aurica, Docica, Fironica, Florica, Lăurica, Măricica, Năzărica, Pălăgica, Rodovica, Viorica.*

3. *Georgică, Ionică, Toderică, Vasilică.*

In judeţul Bihor *e* final (sonant) apare transformat în *i*, exact ca în Moldova: *ajungi, să ajuti, anumi, bini, carti, dumitali*[1], *foarti, frati, mini, (la) revideri, spuni, tini, undi, Vasili, vindi.*

Intr'un singur exemplu avem *î* pentru *e*: *pîla*, provenit dintr'un mai vechiu *păla* (Runc, jud. Năsăud). Tot într'un singur caz *e* iniţial s'a transformat în *a*: *anglezăşte*. Exemplul acesta aduce aminte de *anžîńeŕ*, în care *a* ţine locul lui *i* (v. *Buletinul* de faţă, vol. IV, pag. 63) şi pe care l-am înregistrat, acum în urmă, şi pentru Maramureş.

In *casón* (=cheson, caretă) cred că avem mai degrabă o etimologie populară decît o modificare fonetică.

După *ş, s, t, ţ, z, j, b, p, m, v, r,* vocala *e* devine *ă: Andronesă, besărici* (dintr'un mai vechiu *beserici*), *băznă, betejască, copilităle, comărciant, Donisă, estă* (Deleni, jud. Mureş; Gledin, jud. Năsăud), *grăbăsc, grăniţărăsc, grijăsc, infirmărie, iubăsc, întră* (Tr. Mică), *înţăleaptă, îngrijăsc, înştinţăz, întărăsez, libărare, Murăş, mneluţăle, ofiţări, Pavăl, primăsc, Răbra, răgimentu', (la) răvidere, răzelve, Săbgiş, Săin, sămn, sărgent, (Singeorzul) Săsăsc, şăle, trăbă, (Sf.) Trăime, trămură* (Mureş), *trimăt, Văşcan, vesăleşti, zăce.*

i accentuat îl întîlnim, o singură dată, transformat în *e* la numele propriu *Vasele* (< *Vasile*), din care a rezultat apoi *Vasăle*, formă curentă la Nepos şi prin alte sate depe Valea Someşului.

După *ş, s, t, ţ, z, j, b, p, m, v, r,* găsim pe *i* prefăcut în *î* (exact ca *e* > *ă* în aceleaşi împrejurări): *Ambrosîe, găsît, ruşîne, (cum te) simţ, Silivan, sosît, soţiie, ţie, Vasîle, zic.* In poziţie finală *i* consonant nu se pronunţă: *aflaţ, ajutaţ, aveţ, apucatuvaţ* (sic!), *astăz, aţ, az, auziţ, alegeţ, ăţ* (=*îţi*, jud. Alba), *aducieţ, cărţ* (alături de forma cu *-i*), *capeţ, copilaş* (plural!), *cereţ, cumnaţ, daţ, doriţ, duceţ, dacăţ* (=*dacă-ţi*), *faceţ, fiţ, fraţ, fericiţ, grijiţ, grijeşteţ* (sic!), *iaţ* (*dat*) (sic!), *Iubiţ, Părinţ, îţ, înştiinţăz, întîrziaţ, liniştiţ, lucraţ, să laş, mulţ, mănuş, meaţ* (=*mi-aţi*), *nuţ* (=*nu-ţi*), *noutăţ, năcăjiţ, primiţ, poţ, puteţ, puşcaş, răguţ, scrieţ, strînget, ştiţ, sămînaţaţ* (sic!), *săţ* (sic!),

1. Exemplu înregistrat şi pentru jud. Mureş.

scoţ, supăraţ, sînătoş, toţ, trimeteţ, trăiţ, tăţ, trimeţ, ungeţ, uitaţ, veţ (şti), veniţ, vez.

Mai dispare *i* neaccentuat în cuvintele *cumpănile, rechizitile, serile,* unde este absorbit de celălalt. Apare însă în cuvinte ca *adusi, Aneşi, culesi, drăguţi* (sing.), *fruntaşi,* (sing.), *soţi* (sing.), *sînătosi, trimesi, Someşi.*

Imposibilitatea Romînilor de a pronunţa cuvintele începătoare cu *e* fără sprijinul lui *i* iese şi aici în evidenţă: *iea, iei, iel, ieu, iele* (Drîmbar, jud. Alba), *iepistolă* (şi *ipistulă, ipistolă*), *ieram, ieste, ieşti.* Mai mult chiar, acest *i* apare şi la unele cuvinte care încep cu *i*: *Iilie, Iirimia, iizvoru,* fapt care pledează în favoarea celor afirmate de către Alf Lombard, *La prononciation du roumain,* pag. 115.

Cîteva cuvinte prezintă un *i* final, după *r*, la forma singularului, rămăşiţă a stărilor de lucruri din limba romînească veche: *ajutori, altari, şpuri.* Pe bază de analogie, fenomenul s'a întins şi la unele neologisme: *i(n)ventari* (şi *invăntari, ivintari, eventari*), *încărcători, observatori, şpitari.*

o. Prezintă puţine schimbări. In cîteva exemple îl întîlnim supt formă de *ă: cunăscut, împrăspătător* (Bogata de sus, jud. Someş), *năutăţi,* (*carte*) *păştală,* iar în altele transformat în *u: ajuturaţi, cumpania, capural, Mulduvan, plutuner, vulan.* [1]

u. Pentru modificarea lui în *o* nu avem decît două exemple: *Bocovina* şi *notreţu.*

Un fapt cu mult mai important este înregistrarea lui *ŭ* final. Fenomenul se întîlneşte în mai multe regiuni şi în exemple destul de numeroase: *Bioru, aşteptîndu, cîndu, cîtu, fostu, înu, înţelegîndu, suntu, totu, venitu* (exemple din jud. Bihor); (*am*) *primitu...,* (*de cînd am*) *venitu...,* *amu* (*petrecut bine*)..., *suntu* (*sînătos*)..., *daru* (*atîta*) *amu fostu supăratu,* (*căci nu*) *suntu...,* *cumu* (*aţi*) *petrecutu* (*pe acasă*)..., (*on*) *călugăru, josu,* (*pînă în*) *prezentu suntu sînătosu...,* (*vă*) *dorescu* (*şi*) *dumiloru* (*vostre*)..., *amu fostu* (*la socru măriuchii chiar a doua zi de*) *crăciunu...,* (*şi am*) *petrecutu* (*bine*)..., (*vă*) *poftescu* (*multă voaie bună*) (jud. Turda).

---

1. Cuvîntul *rum* (= *rom*) e luat din limba maghiară, aşa că nu-i vorba de transformarea *ó* > *ú* pe terenul limbii noastre.

Spre a ilustra şi mai bine situaţia, reproducem o scrisoare întreagă din comuna Cupşeni, jud. Someş:[1]

„Epistola dată la 15 *Novemberu* anu 1939 mai ânti de tote vei şti dragă soţie ană căci până acuma sunt *sânătosu* care sânătate *dorescu* şi ţie şi la fetile mele sevode ie bunu dumnezeu şi vouă la toţi *poftescu* multă voie bună şi sânătate la mămuca şi la matuşa cu un *cuvntu* la toţi depe acase şi eu *oducu* bine *totu* servici pe care *lamu avutu âlu amu* şi vă facieţi rîndu pe acase *cumu* puteţi căci eu nu ştiu *cându* voi veni acase şi semi *totu* ce este *dinu* nou pe acase *nemaiavându* ce scri *poftescu* multă voie bună şi sânătate la toţi.

Filipu Alexe".

î. După unele consoane (*r, j, d, l, ţ, m, c, n, t, g, ş*), vocala aceasta (sau, cîteodată, *ă*) apare ca sunet implicit[2] într'un număr de exemple cît se poate de mare: *aflaţî, amâ, arcî, aştepţî, aţî, bătîut, bunî, carîtea, cărîţ, Cercejăa* (< *Cercejîa* < *Cerceja*, n. pr.), *cîndî, Cîrăcun, Cîristur, cîtî, cumî, cumînată, cuminate, dorî* (subst.), *dîragă, dîrăguţă, ducî, elă, hotarî, isacî* (= *Isac*), *mărîs, mergî, nimicî, pămîntî, pinî* (= *prin*), *plecî, poftescî* (foarte des), *poţî, primiţî, rogî, salutî, să-mî, sărutî, săţî* (= *să-ţi*),[3] *săcrisoare* (şi *scrisăoare*), *scîrisă, sînătosî, suntemă, suntî, supăratî, scrieţîmî* (= *scrieţi-mi*), *ştimî, ştîtrimpi, ştiţî*,[3] *tîren* (= *tren*), *timîpu, trimesî, uită, (au) venită, veţî*.[4]

Dăm şi aici textul unei scrisori, din care am scos cîteva dintre exemplele de mai sus:

„*sâcrisoare* dată la 19 *novembrâe* dela mine altău dorit vasâlica căsunt bineşi sănătos care sântate vodresc latoţ, dincasă săvodea bunl dumnezu şi vei *şăti dâragă* carolină că nam păţit nimic pe *târen* şi vei şti (sic) *dâragă* că sunt lacumpanie amu că domnu âi ânspital bolnav şi vei *şâti dâragă* carolină căastai *atâria sâcărisoare* şieu nuam mai primit nimic răspuns

1. Păstrăm ortografia întocmai.

2. Despre sunetul implicit v. G. Ivănescu, *Stări şi schimbări fonetice în legătură cu vocala implicită*, în acest *Buletin*, vol. IV, pag. 204-211.

3. In aceste exemple s'ar putea crede că *î* provine din *i*. Lucrurile nu stau însă aşa, căci cuvintele se pronunţă obişnuit *să-ţ, ştiţ, veţ*.

4. Soldatul este ordonanţă la un ofiţer.

să mai *şâtiu* ce faceţi pea casă şi terog dragă soţie sămi trimiţi vodoi bani..." [1]

Dupăcum, în exemplele de mai sus, *î* apare acolo unde nu se justifică etimologic, tot aşa el dispare în alte cazuri, şi din aceeaşi cauză, anume vecinătatea consoanelor care alte ori provoacă apariţia lui. Lucrul este uşor de înţeles. Din moment ce *î* face parte din însăşi fiinţa sunetului respectiv, este natural ca 'scriitorul', atunci cînd pune pe hîrtie litera care reprezintă, de ex., pe *m*, să aibă impresia că a pus şi un *î*, pentru motivul că, pronunţînd litera singură, el aude *mî*, nu *m*, şi, deci, va scrie *amndoi* pentru *amîndoi*. Afară de acest exemplu am mai înregistrat următoarele: *amnţăles, Brgău, cnd, Cmpean, cernd, cuvntul, dnsul, fn, gndit, gru, hrtie, Iosv* (= *Iosif*), *(în)tlnit, întrzia, întplat, înţelegnd, mnă, mngăie, năcăjt, pămnt, puţn, pnă, rămne, rnduri, sămnat* (= *sămănat*), *săptămni, snătos, snătate, screată* (= *sîcreată* 'pustie'), *sost, Smihai, Sngeorzul* (*nou*), *Trgu*(*-Mureş*), *trziu, urt*.

In ce priveşte diftongii, n'am înregistrat decît reducerea lui *oá* la *o*, sunet în care trebue să vedem un *o* deschis, cum am arătat, dealtfel, în vol. IV al acestui *Buletin*, pag. 61. Iată exemplele: *boctăr* (= acar), *domne, doră, D-vostră, Flora* (n. pr. fem.), *forte, ione* (= *Ioane*), *iona* (= *Ioana*), *mortea, nepote, nopta, nostă, nostre, omeni, omoră, piciore, rogă, scrisore, socră, sorte, şcolă, Toder, tote* (*celea*).

Consonantism. Palatalizarea labialelor am înregistrat-o numai în cîteva exemple; ele sînt însă destule, pentru a dovedi existenţa fenomenului:

bgirău, Săbgiş; căpciţă, pcerdut, pcilon (şi *pciron*), *ştrimpci* (= ciorapi); *cinu* (> *finul*); *mneluţăle, mnic. Mniculai* (= *Nicolae*) şi *Mnimnigea* (= *Nimigea*, n. top.) nu sînt cazuri de palatalizare. Ele constitue un fenomen aparte, şi anume: *m* s'a ivit, la aceste cuvinte, pe bază de analogie cu cuvintele care palatalizează pe *m* supt forma *mń* (exact faza de palatalizare întîlnită în jud. Năsăud).

Alte fapte privitoare la labiale avem:

b > *p*: *patistă*;

f > *v*: *vînu, Onovrim, vără*;

1. Comuna Chiheru de jos, jud. Mureş.

p > *b*: *Bopan* (n. pr.), *supsemnatu*;
v > *b*: *boia*, *bună*, *biboliță*;
v > *f*: *firfu* (de repetate ori).

Un fenomen care ni se pare deosebit de interesant și este în plină desfășurare astăzi, deși își are începuturile în limba romînească veche, este căderea sunetelor *n* și *m*, după ce nazalizează vocalele precedente, cel puțin în unele cazuri, dacă nu în toate. Exemplele sînt foarte numeroase. Citățm o parte dintre ele: (*am*) *ajus*, *cisprăcie*, *cîd*, *cîp*, *Cîpean*, *Cîpul Lung*, *cocitrare*, *cocetraș*, *coced*, *comadă*, *copana* (și *cupania*, *cupane*), *coplimente*, *Costantin*, *cu* (*mai trăiți*) (= *cum mai trăiți*), *cucă* (= *cum că*), *cunoștiță*, *cupărat*, *cuprid*, *cuva*, *decebre*, *desconcetrat*, *frutaș*, *ifanterie*, *icinereiu* (= *inginerul*, jud. Mureș), *ijecție*, *istrucție*, *încocientrat*, *ică*, *icisă* (= *închisă*), *îții*, (*în*) *lotru*, *mîcare*, *mîcă*, *mîdra*, *naite*, *opici* (și *opicele*), (*ț-am trimes*) *o plic* (= ...*on*, adică *un plic*), *m'o ajus o dor*, *pălică*, *părițI*, *petru*, *Popei*, *prezet*, *Prudu* (-Bîrgăului), *răspus* (și *răpus*, *respus*), *răcimetu*, *regemetul*, *retors*, (*să*) *rîduiască* (*D-zău*), *scupă*, *scupul*, (*o*) *sigură* (*scrisoare*), *Sibătă*, *Sîmihai*, *strîs*, *sut*, *sutem*, *strîgeț*, *tipul* (foarte des), *tradafir*, *trasmisiuni*, *ublă*, *ucheșu* (și *unceșu*), *ude*, *ugeț*, *upurcel* (= *un purcel*), *urget*, etc.[1]

Un fenomen deasemenea important și care constitue unul dintre caracterele esențiale ale graiurilor ardelenești este înmuierea consoanelor *l*, *r*, *n*, *d*, *t*. Paralel cu el, întîlnim fenomenul oarecum opus, adică lipsa lui *e* sau *i* după aceleași sunete, acolo unde ele ar trebui să existe. Avem, așadar, cuvinte cu *i*, pe care nu-l găsim în limba comună (*Dumisalie*, *fratelie*, *înțălies*, etc.), și altă grupă la care lipsește semivocala (*e* sau *i*): *airla*, *alticela*, *lagă*, *langîn*. Iată acum exemple pentru fiecare consoană în parte: *l*: *airla*, *alticela* (foarte des), *Dumisalie*, *fratelie*, *înțălies*, *lagă*, *langîn*, (*scrisorile*) *lai* (= *le-ai*) (*trimis?*), (*cu oile ce-ați făcut*) *lați* (= *le-ați*) (*ales ori nu?*), *lela* (= *lelea*), *lo* (*le-o îmblat rîndul bun*), (*săcuețăle*) *loi* (= *le-oi*) (*trimite*), (*cei cu foile albe*) *placă* (= *pleacă*).

r: *arie* (verb), *carie*, *Cucurasa*, *desprie*, *doriesc*, *marie*, *pra*

1. Astfel de exemple am întîlnit destul de des și în lucrările elevilor: *ajus*, *cocret*, *îcet*, *rîd*, *vîtul*. Nu trebue să trecem printre aceste exemple pe munt. *genuchi*, a cărui formă, fără *r*, este cea etimologică.

(*mult dragă soție*), *pra* (*doriților mei părinți și soție*), *Pra* (*mult dorită soție și socră*), (*să-mi mai*) *tracă* (*de urît*), *Măruca.*

n: *binie*, (*la*) *mulțan* (= *mulți ani*), *nievasta*, *niemica*, (*voaie bună la toate*) *namurile*, (*lacrămile să-i*) *pornască*, *tinie*, (*nu-i cale de*) *sane.*[1]

d: *bada* (*Miron*), *concedi*, *carie*, *diela*, *die*, *dalu* (și *dialu*), plur. *daluri*, *gîndiește*, *jdabu*, *sărutarie*, *Toadier.*

t: *aștiept*, *cartie*, *carta*, *citască*, *eșt* (= *ești*, foarte des), *foartie*, *fratielie*, *o* (*să*) *grijășt*, (*cît die*) *iutie*, (*ne-a apucat*) *nopta*, *nuștu*,[2] *poatie*, *poftiesc*, *sînătatie*, *suntieț*, *sînătata* (*mea*), *tie* (*salut*).

Afară de căderea consoanelor finale, fenomen care se întîlnește pe întregul teritoriu de limbă romînească, mai avem multe alte exemple, unde lipsesc unele consoane, precum *d*: *ginit*, *gînești*, *une*, *uneva*; *l*: *bonavă*, *ceialați*, *celalat*, *potonu*, *rezutatu*, *tînit*, (*la*) *muți* (*ani*), *mutumit*, (*a*) *pecat*;[3] *r*: *despe*, *a noști*,[4] *pin*,[5] *propietar*, *pintre*,[5] *pezent*, *Cîcu* (= *Circu*, n. pers.), *Pete* (= *Petre*), etc.; *t*: *alceva*, *alcum*, *alfel*, (*oi veni*) *cîde* (*iute*), *cîci* (= *cît ce*) (*primești cartea*, jud. Someș), (*am*) *gîndică* (Sălaj), *opsprezece* (răspîndit peste tot). Exemplele acestea au pierdut pe *t* prin fonetică sintactică; niciunul nu are la bază un singur cuvînt, toate trebuesc considerate ca fiind compuse, așa că *t* a fost tratat ca final. Exemple de felul lui *foare* (= *foarte*), *frunaș* (= *fruntaș*), *Infanerie* (= *Infanterie*), *Miralere* (= *Mitraliere*), *mulă* (*voie bună*), *sunem*, (*al*) *vosru*, etc. nu trebuesc socotite realități lingvistice, ci simple greșeli, de care, scrisorile soldaților sînt, dealtfel, pline.

d > *t*: *Ardet*, *Ardut* (n. top.), (*ne mai*) *avînt* (*ce să mai scriu*), *brigată*, *calapoate*, *comantat*, *concet* (foarte des), (*te*) *cuprint*, *pot* (= *pod*), (*și*) *untelai* (*pus*), *tialu* (= *dealu*).

Lichidele *l* și *r* apar destul de des una în locul celeilalte: (*legea*) *agrală*, *altilerie*, *Bulberg*, *covertire*, *Cristulean*, *Dra-*

1. In acest exemplu *i* a căzut tocmai din cauza înmuierii lui *n*.

2. Cuvîntul acesta sună, prin partea locului, cu *i* consonant.

3. *l* apare însă nejustificat în unele cuvinte: *Satul* (*Mare*), *Cîmpul* (*Lung*), *alfet*, *șorlic* (= *șoric*, *soric*, Bazna, jud. Tr. Mică).

4. Formă des întîlnită în poezia lui Goga.

5. Forme curente în graiurile moldovenești (apar chiar la Eminescu și la alți scriitori).

gomil, luclă (= *lucră*), *pcilon, plocuț* 'covor', *Sînpaur, șpitari, Toprița, (tren) regimental.*

cs > *cț: Alecțandru, ficț, ficțat, Macțîn.*[1]

cs > *s, z: Alesandru* (și *Alisandru*), *ezécută* (și *izécută, ezecútă, izecútă*), *Rusanda.*

ct > *t, c: contrat* (și *contrac*), *eletrică.*

In cîteva exemple întîlnim epenteza lui *c*: în *lucstru*, unde ea s'a produs datorită influenței lui *lux*, cu care se aseamănă din punctul de vedere al înțelesului, apoi în *sclab* < *slab, sclănină* < *slănină, sclugă* < *slugă* (toate din Bihor).

In trei cuvinte, mai mult sau mai puțin recente, și anume: *cravașcă* (< frc. *cravache*), *felflașcă*[2] (< germ. *Feldflasche*) și *pătrintașcă* (< germ. *Patrontasche*) avem un *c*, pe care nu-l putem explica fonetic. Cuvintele acestea au fost simțite ca derivate cu sufixul *-așcă*, grație faptului că finala lor (*-așă*) seamănă bine, în ce privește sunetele, cu *-așcă.*

c > *g: brangaderi, egzistă, gască, găstane.*

Adeseori *c* ține locul lui *ci* (č). Explicarea acestui fapt de natură grafică nu prezintă dificultate. Majoritatea soldaților scriu greu, silabisesc, și în asemenea împrejurări *ci*, simțit, în pronunțare, ca un singur sunet, e redat prin *c: aica, atunca, Bistricoara, cruca, Cîrăcun, Crăcun, Curea* (n. pers.), (*tu să te*) *duc*, (*mă*) *ducam, nico* (*veste*), *nic* (*un*) (= *niciun*), *nic* (*o carte*), *oficu* (*postal*), (*mă usc pe*) *picoare, picorul, servicul.*

In cîteva exemple avem *ci* pentru *chi: pacet, Lecința*, (*Ion a*) *ravecî* (= *a Ravechii*), (*caporal de*) *scinb.* In afară de *Lecința*, formă care apare alături de *Lechința* (și *Letința*), celelalte exemple sînt iarăși simple greșeli de transcriere.

Nu tot așa stau lucrurile cu *ciar* și *cear* (= *chiar*), *celtuit, cema, Docia*, (*mă*) *încin* (*de sînătate*), (*carte*) *în cisă* (= *închisă*), (*m'am*) *celuit* (de fapt *șeluit*), care reprezintă o realitate fonetică, o trăsătură caracteristică a graiurilor de peste munți, bine cunoscută.

ķ > *t': știop, tear* (= *chiar*, Maramureș), (*trage*) *tiulu* și *t* > *ķ: Chiha* (*Bîrgăului*);

t > *c: Hiclăr, Săcmari* (și *Săgmari*) < *Sătmar* (= *Satu Mare*);

---

1. Dar și *Maxim, Maxin.*
2. Cuvîntul acesta sună în Bucovina, pelingă Suceava, *ferfleașcă.*

ps > *pţ*: *pedepţuri.*

In cîteva exemple *h* (aspirat) a dispărut: *amurile* (Bihor), *îrtie, Mniăilă* (Deleni, jud. Mureş), *otar.*

Metateze: *amilintare* (= *alimentare*), *cilivitate, Culj, decifit, despoctovit, Dumenzău, Dumirtu, escradon, ezicstă* (foarte des), *frehanguri,* (*mă*) *icsălesc, letigimaţie, Minigea, perelină, poctoavă, preceptor, precepţie, sfleder.*

Hiperurbanisme: *certe* (= *fierte*), *ceri* (= *ferii*), *cinu* (= *finul*), *Cilimon* (= *Filimon*), *Cilip* (= *Filip*), (*s'o*) *răfit,* (*fărină*) *fernută, Ciucilea* [1] (= *Sucilea*), (*lapte*) *cert* (= *fiert*). Toate aceste exemple se datoresc confuziei pe care o face vorbitorul între ś provenit din *f* + *i* (*fierte, ferii, finul, Filimon, Filip*) şi între ś provenit din *c*+*e, i* (*răcit, cernută*), care, dealtfel, din punct de vedere fonetic, sînt perfect identice.[2]

Morfologie.

Substantivul. Drept urmare a unor modificări fonetice, o serie de nume feminine şi ambigene fac pluralul în *ă*: *braţă, bubuţă, cară, cartuşă* (şi *cărtuşă*), *căpciţă, căruţă, copiliţă, gază, gătejă, izvoară,*[2] *merţă, mneluţă, popoară*[3], *pripoară,* etc.

Cuvintele *cleşte, costume, pedepse,* le-am întîlnit şi supt forma *cleşti, costumuri, pedepţuri.*[4]

Subst *zi* şi *stea* păstrează la forma nearticulată vechia finală *-uă*: *într'o ziuă vini -u-a el; ziuă şi noapte fierbe cazanul; ordin roş c'o steauă.*

Pentru *briceag* apare în Drîmbar (jud. Alba) forma feminină, *briceagă.* Pluralul lui *cot* (dela mînă) sună *cote.*

Articolul. *-l* dispare (şi în scris şi în vorbire) atît de des, încît nu mai este nevoie de exemple. Se poate spune că soldaţii nu-l scriu niciodată.

O notă aparte prezintă întrebuinţarea articolului po-

1. Cf. *ciurcele* < *surcele* şi *ciuci* < *suci.*

2. Am neglijat să înregistrez la locul cuvenit pronunţarea *grău* pentru *grîu* (Băseşti, jud. Sălaj).

3. Astfel de forme apar şi în limba scrisă (la Eminescu, St. O. Iosif, etc).

4. Pentru formele de plural ale substantivelor cf. studiul lui Iorgu Iordan din vol. V al acestui *Buletin,* pag. 1 urm.

sesiv: *al, a, ai, ale.* Se ştie că în limba populară toate aceste forme se reduc, deobiceiu, la una singură, aceea de feminin singular, *a*, tocmai din cauza dificultăţilor pe care le prezintă mînuirea lor. In scrisorile noastre avem tot o singură formă, dar nu a femininului, ci a masculinului singular, *al* adică. Oamenii dela ţară au observat că *al* apare mai ales în gura „domnilor" şi atunci, pentru a imita pe aceştia, cred că este de ajuns să împrumute această formă. Iată acum lista exemplelor: (*voauă şi la*) *al* (*voştri copi*), *al* (*ta mamă*), *al* (*ta soră*), (*vei şti despre noi*) *al* (*ta nevastă*), (*află despre mine*) *al* (*ta soţie*), (*că cu*) *al* (*treilea carte pe care o scriu*), (*te salută*) *al* (*ta mamă*), (*vei şti şi despre mine*) *al* (*ta soţie*), (*vei afla şi despre noi*) *al* (*D-tale soră şi cumnat*), (*te sărută*) *al* (*ta soţie*), (*cu drag*) *al* (*ta mamă şi soră*), (*noi*) *al* (*tăi doriţi părinţi*), (*am primit scrisoarea*) *al* (*treia zi*), (*dela*) *al* (*dumitale părinţi*), (*îs aici pe*) *al* (*doilea lună*).

Adjectivul. Forme feminine de plural în *ă* ca la substantive (v. mai sus): (*cărţi*) *religioasă*, (*amîndoauă îs*) *sînătoasă*. Un superlativ interesant: (*îi*) *mńică rău* (*apa*).

Numeralul: *trei* apare numai supt forma *tri*. Datorită influenţei limbii germane, numeralele dela *o mie* în sus nu se citesc *o mie şase sute, o mie opt sute*, etc., ci *şasesprezece sute, optsprăzăce sute*, etc.

Verbul. Pelîngă verbele în *-rî*, pe care le cunoaşte toată lumea şi care se ştie că reprezintă o categorie aparte în sînul conjugării a IV-a, avem altă serie de verbe, în *-î*, tot de conjugarea a IV-a, bineînţeles, şi care în limba comună au *-i*. De fapt acest *î* rezultă dintr'un *i* precedat de *s, ţ, j, z*: *adevăsî, cosî, curăţî, descotorosî, folosî, găsî, îndosî, minţî, năcăjî, pedepţî, poposî, probozî, sosî.*

Datorită analogiei, unele verbe îşi schimbă conjugarea, cel puţin la unele timpuri: *mătoară* (= *mătură*), *scutoară* (= *scutură*), supt influenţa lui *coboară, doboară, omoară, pogoară*, etc. Amîndouă exemplele sînt din Maramureş.

Verbul *răci* este reflexiv: (*îngrijăşte-te*) *să nu te răceşti*, (*eu sunt cam bolnavă căci*) *m'am răcit* (*tare*).

Din Drîmbar (jud. Alba) am înregistrat perfectul simplu *rugăi* (pers. I-a sing.): (*mă*) *rugăi* (*de domnul căpitan*).

Participiul trecut se termină cîteodată în *ă*: (*au fost*)

plecată (*domnu căpitan*) (jud. Someş), (*vei şti că de ce ai fost*) *zisă*...

Dela *a aprinde* part. tr. sună *aprins*, iar dela *a trăsni*, *tresnît* (ambele forme provin din Cean, jud. Someş).

Persoana I-a dela verbul *a putea* sună *pociu*: (*dela mama nu*) *pociu* (*lua fin*), (*eu nu*) *poci* (*să-ţi ajut*), (*nu mai*) *poci*.

Auxiliarul *a avea* este întrebuinţat la pers. III-a sing. supt forma pluralului, ca în limba romînească veche: (*Zaharie*) *au plecat*, (*asară*) *au ploat* (*puţin*).

Supt influenţa lui *tăceţi*, pers. II-a plur. dela verbul *face* sună *făceţi*.

La conjunctiv *să* apare ca *şî* (prin jud. Sălaj şi Satu-Mare): *o fo muşai şî plăteşti*; *ce şî faci*. Prin unele părţi *să* este prefăcut regulat în *şi*, ceeace am putut verifica pe teren pentru sud-vestul jud. Satu-Mare şi nord-vestul jud. Sălaj.

Verbele *debarca*, *debloca*, *decalibra*, *demonta*, neologisme de origine franceză, sînt asimilate cu cele derivate prin prefixul *des-*, devenind *dezbarca*, *dezbloca*, *descalibra*, *desmonta*.

Sintaxă.

O particularitate pe care am menţionat-o şi altădată (v. acest *Buletin*, vol. IV, pag. 81) este construirea dativului cu *la*: (*voaie bună şi*) *la scumpi Părinţi* (*şi într'un cuvînt*) *la toţi*; (*şî*) *la soacra* (*şi*) *la ilenuţa*; (*voaie bună*) *la Trăian*... *la copii*, *la mama*, *la sora şi la unchieşu Mihai*, *la mătuşa Florica*, *la Costică şi la lucreţia şi la Victor şi Ion*; (*voaie bună din partea mea*) *la soţie*, *la frat*, *la nănaşu şi la nănaşa*, *la văru Ambrozie şi la soţia lui*...; (*ţie şi*) *la scumpa mea oniţă şi la marea şi la avoşti*; (*săi spui*) *la Florica*; (*voaie bună*) *la mama*, *la Veronica şi la copii*; (*voaie bună*) *la nănaşu şi la nănaşa*; (*să spui voaie bună*) *la soacra*, *la mama*, *la copii*; (*săi spui*) *la fratele Crăciun*; (*şi s'o dai*) *la Iacob* (*să mi-o trimită el*); (*fin n'am cumpărat*) *la vacă* (*căi tare scump*); (*voaie bună*) *la unceşu*, *la George*; (*iam spus şi*) *la fratele lui Bindiu*; (*iam spus*) *la Domnu Maior*; (*Multă voaie bună*) *la mama şi la Simion şi Rodovica şi la Băeţi Ieii*.

Pentru deasa întrebuinţare a conjuncţiei *şi*, care se poate verifica şi pe cale orală, cu foarte mare uşurinţă, dăm, în

copie, o scrisoare a fruntaşului Ion Capătă din Rebra (jud. Năsăud):[1]

„şi puind mîna pe condei şi condeiu pe ârtie şi cu drag încep a scrie şi dragilor meii părinţi şi draga mia soţie şi draga miea victoriţă mică şi să ştiţi că sînătos şi sînătata care am eu vo poftesc şi dumnervostă şi vă să rut prin carte cugura sun departe şi să ştiţi că sunt sînătos dar nu ştiu dumnervotră cum sînteţi că nam primit ni o carte ieu vam tri mes 5 cărţ şi eu nam primit nici una nuştu nu trimeteţi ori nu capăt eu sunt supărat că nuştu nucapăt nici una şi nuştu ce aveţi a ca să".

Fără voie ne gîndim la remarca făcută de Dobrogeanu-Gherea cu privire la poezia lui Coşbuc. Spunea, adică, autorul articolului „Poetul ţărănimii" că niciun alt scriitor nu întrebuinţează atît de des conjuncţia *şi* ca poetul ardelean. Menţionăm lucrul acesta numai cu titlu de curiozitate.

Intocmai ca în limba romînească veche, ne întîmpină, uneori, lipsa prepoziţiei *pe* la acuzativ ca obiect direct: *soartea militară care o duc nu ţi-o mai scriu...; rugăm bunul Dumnăzău; am primit cartea care mi-ai trimis-o şi foarte m'am bucurat.*

O particularitate dintre cele mai importante ale graiurilor din Sălaj şi Satu-Mare sînt inversiunile de felul următoarelor: *stăi că da-ţ-oi şi ţie; hi-u-a spus el ce făcea; magaziile ştiu-le; văzutu-l-am eu; că ştiu-l eu; într'o ziuă vini-u-a el; după ce o am luat eu.*

Lexic.

Capitolul acesta nu cuprinde decît o parte foarte mică din cuvintele care ni s'au părut vrednice de notat. Altele, mult mai numeroase, aşteaptă să fie prelucrate şi cercetate într'un studiu special, unde vom da şi etimologiile necesare, pe care acuma le lăsăm intenţionat la o parte.

alfabet s. m. 'analfabet': *ieram cu alfabeţî.*

1. In transcrierea exemplelor am păstrat ortografia originalului.

apologie s. f. 'morală': *cînd s'o furat poamă, d-l maior ne-o ţinut două ceasuri în picioare şi ne-o făcut o apologie.*

azîntare s. f. 'recrutare' (Năsăud). In jud. Sălaj cuvîntul sună *zîntare.*

beşteli vb. 'a probozi' (cf. şi *a feşteli*). Omonimul acestui cuvînt are sensul de 'a comanda, a procura'.

bĕgirău s. m. 'primar' (dar *suprimari* 'ajutor de primar').

bild s. a. 'fotografie': *ţi-am trimăs şi bilduri.*

bitan s. m. 'copil din flori, bastard' (jud. Someş şi Mureş).

bọctăr s. m. 'şef de haltă, acar'.

boli vb. 'a fi bolnav': *le-o bolit boii.*

bomnă s. f. 'umflătură': *viţelul cel mai mic o făcut o bomnă la picior.*

borî vb. 'a vomita'.

botă s.f. 1. 'ciomag'; 2. 'maiu de crăpat lemne'.

brancota vb. 'a da faliment'.

carte s. f. 'scrisoare'.

castăn s. a. 'şifonier, dulap'.

cătunuşag s. a. 'mulţime de soldaţi'.

chefe s. f. 'perie' şi *chefeli* vb. 'a peria' (jud. Someş, Cluj).

cocoşăşte adv.: *femeie încălţată cocoşăşte* 'femeie încălţată numai cu opincile, fără ciorapi'.

cohne s. f. 'bucătărie'.

comînji vb. 'a murdări, a mînji': *ţi-am comînjit cartea că am scris-o la minut.*

concuraţie s. f. 'concurenţă'.

crîmp s. a. 'gloată, mulţime, grămadă': *mer(g)eu oameni crîmpuri, crîmpuri.*

cumpătui vb. 'a chibzui': *şi să te cumpătueşti tu cum vei crede şi cum ţi-a veni mai bine.*

cuştul(u)i vb. 'a gusta'.

dat(ul) s. a. 'data, ziua'.

desmierdat adv. 'supărat, nenorocit': *sunt foarte înstrăinat şi trăesc tot desmierdat; căci sunt tare înstrăinat şi trăesc tot desmierdat.*

dignită s. f. 'lovitură de pumn, ghiont, «bucşîtă»'.

dúhan s. a. 'tutun'.

duhăni vb. 'a fuma'.

facere, în izolarea *de-a facerea* adv. 'gata să nască': *groasă de-a facerea.*

fain adj. 'frumos'.

faţoş adj. 'situat de faţă, în faţa soarelui': *loc faţoş.*

fedăr s. a. 'perdea'.

ferhang s. a. 'arc'.

fertig (şi *fertic*) adv. 'gata'.

fircălui vb. 'a mînji, a scrie'.

furcoiu s. m. 'bastard'.

galiţe s. f. plur. 'vite': *şi cu galiţele avem rînd bun.*

geuş adj. 'plîns, cu urmele lacrimilor pe faţă'.

gîndit adj. 'îngrijorat': *eu sînt foarte gîndit că nu ştiu ce-i cu voi.*

gînditor, adj. 'îngrijorat': *sunt foarte gînditor că nu ştiu nimic de D-voastră.*

granafor s. a. 'patefon'.

hatrăş adj. 'uliţarnic'.

hătrăşi vb. 'a i se pierde urma, a se adevăsi'.

hie s. f. 'lipsă, trebuinţă, nevoie': *şi mi tare hia de bani* (jud. Someş, Mureş, Năsăud, etc.).

holcă s. f. 'gălăgie'.

hold s. a. 'jugăr' (jud. Sălaj, Satu-Mare).

inamic s. m. 'ofiţer' (comandantul companiei, mai ales).

intirigator s. a. 'interogatoriu' (Ploieşti).

îndatorie s. f. 'îndatorire': *are îndatoriile lui.*

înlontru adj. 'în cazarmă, supt arme': *încă nu-i dus înlontru; a fost înlontru; vă rog să-mi scrieţ care au mai plecat înlontru.*

înteresant adj. 'interesat': *noi suntem foarte înteresanţ de acasă.*

întruncipa vb. 'a ajuta': *ne-om întruncipa* 'ne-om ajuta'.

lua vb. refl. 1. 'a se fotografia': *avem să ne luăm amîndoi; n'am avut timp să mă ieu;* 2. 'a se căsători'.

luhăr s. m. 'trifoiu'.

marinăr s. m. 'marinar'.

mărhaie, plur. *mărhăi* s. f. 'vită': *mărhălile îs sînătoasă.*

mintinată adv. 'imediat' (jud. Someş), rezultat prin contaminaţie din *mintenaş* + *îndată.*

miriştină s. f. 'mirişte': *miriştina de luhăr* (Sîngeorzul Nou şi Gledin, jud. Năsăud).

mitralist s. m. 'mitralierist'.

morosliv adj. 'mare, namornic'.

pec s. m. 'brutar'.

pîrî vb. 'a da în judecată pe cineva, a «împrocesua'»: *se duce şi mă pîrăşte.*

pîrîş s. m. 'reclamant'.

porţîie s. f. 'dare, impozit'.

preţui (şi *preţălui*) vb. 'a evalua'.

probozî vb. 'a „soponi" pe cineva, a beşteli'.

pruníşte s. f. 'loc cultivat cu pruni' (Sălaj).

purceauă s. f. 'purcică' (Bihor).

ráis (şi *ráiz*) s. a. 'orez'.

rujă s. f. 'trandafir'.

sălăriţă s. f. 'solniţă'.

scop s. a. 'chip, speranţă, nădejde': *că nu-i scop să vin acasă.*

scrisoare s. f. 'document, cerere, act de valoare, „rugare".

soartă s. f. 'viaţă': *soartea militară care o duc nu ţi-o mai scriu.*

surupuş s. a. 'loc prăvălatic': *aţi surupat boii la brad pe supuruş.*

şar s. a. 1. 'şal, fular' (Mocod-Năsăud); 2. 'cretă roşie' (Rodna-Năsăud). [1]

şlaidăre s. a. plur. 'lemne pe marginea unei ape pentru susţinerea ţărmului'.

şnaidăr s. m. 'croitor'.

şpacţîri s. a. 'plimbare'.

şpiţ s. a. 'ţigaretă'.

şpuri s. m. 'bastard'.

ştăina 'a fugi', «a o lua la sînătoasa».

ştrec s. a. 'cale ferată': *bărbatu ei lucră la ştrec.*

ştrimp, plur. *ştrimci* s. m. 'ciorap'.

şumeni vb. refl. a se '«încălzi», a se îmbăta'.

şuştăr s. m. 'pantofar'.

tăbac s. a. 'tutun'.

1. E vorba, evident, de două cuvinte diferite ca origine.

trénări s. m. plur. 'oameni din trenul de luptă'.
tulúc s. m. 'junc' (Bihor); 'puiu de urs' (Năsăud).
ţipa vb. 'a arunca, a da afară, a alunga'.
ţîtron (şi *măr de ţîtron*) s. a. 'lămîe'.
ţîtroană s. f. = *ţîtron*.
ţucăr s. a. 'zahăr'.
ţug s. a. 'curent'.
valău, plur. *valăuă* s. a. 'halău, uluc pentru adăpat vitele' (jud. Sălaj, Satu-Mare).
valdapţări s. m. 'pădurar'.
vărsa vb. 'a vomita'.
voj s. a. 'locul unde apa unui rîu curge foarte repede şi se aruncă în formă de valuri'.
zăgrăi (şi *zăgrăgi*) vb. refl. 'a se încurca'.

G. Istrate.

NOTE DE LEXICOLOGIE ROMÎNĂ.

acadea: a lua pe cineva cu acadeaua 'a-l lua cu binele, cu vorbe bune, d u l c i'. Cf. N. D. C o c e a, *Fecior de slugă*, pag. 367: *Ia să-i iau mai bine cu acadeaua.* Trebue să se fi spus întîia oară despre copii, care sînt mai sensibili la ademenirile cu lucruri dulci. Să se compare sinonimul *a duce* (sau *a purta*) *pe cineva cu zăhărelul*, care este foarte frecvent în limba familiară actuală şi în argot, unde apare, mai des, numai supt forma *a duce*. Înţelesul formulei a doua este întrucîtva deosebit, căci ea însemnează mai degrabă 'a înşela, a purta cu vorba' (cu vorbe dulci, care rămîn simple vorbe). Iată cîteva citate din limba scrisă: *Nu e nevoie să mă duci pe mine cu zăhărelu'* (M. C e l a r i a n u, *Polca pe furate*, pag. 37); *Eu i-am dus cu z ă h ă r e l u'*[1] *pîn' aici* (I. P e l t z, *Foc în hanul cu tei*, pag. 85); *Încă nu s'a lăsat adusă*[2] *cu zăhărelul?* (Cezar P e t r e s c u, *Comoara regelui Dromichet*, pag. 228); *Păi ce tot vorbim noi, coane Puiule. Surpriza, adică revista! Conu Puiu bea, tace şi reflectează: mă cam duce!...* (I. P e l t z, *Cuvîntul liber*, 16 Iunie 1934, pag. 2, col. 2). Cf. deasemenea I.

1. Subliniat de autor.
2. Ori e vorba de o greşală, adică de o înţelegere greşită a expresiei aici in discuţie (eventual greşală de tipar) ori autorul a modificat-o el însuşi.

Peltz, *Foc în hanul cu tei*, pag. 144 şi «*Actele vorbeşte*», pag. 289, apoi exemplele date de mine în vol. IV al acestui *Buletin*, pag. 172.

acestălalt: pentru formaţia acestui cuvînt, să se compare span. *estotro*, răspîndit mai ales în limba epocii literare clasice (v. depildă, *Lazarillo de Tormes*, ediţia «Las cien mejores obras de la literatura espaola», pag. 40: *yo he tenido dos amos, el primero traíame muerto de hambre, y dejandole, topé con estotro, que me tiene ya con ella en la sepultura; Don Quijote*, edit. «Bibliotheca Romanica», vol. I, pag. 102: *Este que se sigue ...es La Diana..., y estotro, que tiene el mesmo nombre...*). Cu *otro* se compune în limba spaniolă, întocmai ca la noi, şi urmaşul lat. *eccu-illum*, dînd *quillotro*, care corespunde rom. *celălalt* (v. R. Menéndez Pidal, *Manual de gramática histórica española*, ed. V, pag. 223).

achita: pentru sensul familiar şi argotic al acestui verb, anume 'a omorî', cf. span. *despachar*, care însemnează, depildă, şi 'a rezolvi, a încheia[1] o afacere' şi 'a ucide'[2] (accepţia ultimă o are, exact ca şi rom. *a achita*, în vorbirea familiară: *despachar á su adversario*). Interesant este că verbul romînesc, deşi neologism relativ recent, apare şi în limba populară cu exact aceeaşi accepţie metaforică. I. I. Diaconu, *Ţinutul Vrancei* I, Bucureşti 1930, pag. 165 are, într'o baladă spusă de un om bătrîn (68 ani!), versurile 46-8: *Mîndruţî, mîndruţa mea, puni mîna, nu lăsa, ci m'achitî Şoimu.* Să se compare şi următorul pasaj din Jean Bart, *Europolis*, pag. 261: *...păziţi-vă clanţa, c'o să vă achităm odată*, în care verbul nostru pare a oscila între sensul obiectiv şi cel afectiv.

afişar 'vitrină pentru pus anunţurile (la instituţii publice, etc.)': *în jurul afişarului temut şi încă misterios* (Gib. I. Mihăescu, *Zilele şi nopţile unui student întîrziat*, pag. 100; la pag. 279, pentru aceeaşi noţiune găsim *afişier*). De com-

1. Subliniez acest înţeles, fiindcă el se apropie foarte mult de cel propriu al verbului romînesc.

2. Vezi Miguel de Toro y Gisbert, *Pequeño Larousse ilustrado*, s. v. *despachar*.

plectat, cu aceste informaţii, cele spuse de mine mai sus, pag. 41, unde mă ocup de sufixul *-(i)er*.

afumat 'ameţit de vin': cf. germ. *benebelt* idem.

agăţa: sinonim expresiv al lui *a prinde, a pune mîna*, etc., mai ales cînd e vorba de legăturile dintre bărbaţi şi femei. In argot este foarte des întrebuinţat, pentru a arăta prinderea unui răufăcător de către poliţişti (cf. *agăţabil*, notat de mine în acest volum, pag. 28). Iată exemple din limba scrisă: *Noroc! Te-a agăţat «Orfanii majori», ai? făcu Miltiade, arătînd spre butoniera amicului Tache* (C. Pelmuş, *Adevărul literar*, 8 Iulie 1934, pag. 4, col. 3); *Toţi negustorii trebuiau a g ă ţ a ţ i,*[1] *toţi* (I. Peltz, *«Actele vorbeşte»*, pag. 137); *Lasă madam Weiss dragă, pînă Simbătă am agăţat altu! Nu pierzi nimic* (Idem, *Foc în hanul cu tei*, pag. 75: vorbeşte o prostituată); *M'am agăţat eu de cineva... în viaţa mea? Urîtule!* (Idem, *ibidem*, pag. 86); *Domnul «cu geantă» pricepu că nu-i rost s'o «agaţe» şi se răzbună* (Vladimir Corbasca, *Adevărul literar*, 24 Martie 1935, pag. 4, col. 7).

Cu sensul din ultimele citate apare şi *a acroşa* (frc. < *accrocher* 'mit List oder Überredung an sich ziehen'): *Un călugăr...a «acroşat»... o fecioară* (E. Jebeleanu, *Cuvîntul liber*, 16 Noembrie 1935, pag. 8, col. 5). Cf. germ. *jemandem ein Mädchen anhängen* idem (v. *Volkstum und Kultur der Romanen* VII [1934], pag. 117).

albar 'cioban sau gospodar cu oi ţurcane', *negrar* 'cioban cu oi ţigăi': *Vaideenii au oi ţurcane; se chiamă albari. Băbenarii* (*Bobenarii*) *au oi ţigăi; se chiamă negrari*, scrie Mara N. Popp, *Buletinul Societăţii Regale Romîne de Geografie* LII (1933), pag. 252.[2]

alivanta: acest cuvînt, a cărui origine a fost mult discutată (vezi vol. V al prezentului *Buletin*, pag. 229 urm.),[3]

1. Subliniat de autor.
2. Intr'un studiu intitulat *Contribuţiuni la viaţa pastorală din Argeş şi Muscel.*
3. Cf. şi P. Skok, *Slavia* XV (1937-8) pag. 180.

are o variantă *alivandra*, existentă, se pare, în sudul Moldovei (jud. Covurluiu), dacă judecăm după originea autorului care o utilizează (Spiridon Popescu, *Adevărul literar*, 14 Decembrie 1930, pag. 3 col. 4: *Stai la un loc, nu te tot suci, că-i veni alivandra din căruță*).

alta: sensul de 'altă poznă, altă comedie, altă încurcătură, etc.', pe care-l are acest pronume în limbajul familiar și popular (cf., depildă, exclamația *ei, alta acuma*, atît de răspîndită, mai ales cînd subiectul vorbitor este surprins neplăcut de o veste, întîmplare ș. a.), îl găsim și la unele dintre formele romanice corespunzătoare. Asfel ital. *eccone un' altra* este perfect sinonim cu formula romînească aici notată, apoi span. *esa es otra* «sirve para indicar que se oye un nuevo disparate ó se presenta una nueva dificultad» (M. de Toro y Gisbert, *op. cit.*, s. v. *otro*). In franceza dialectală *autre* însemnează 'diable [1]; cochon'. Cf. Leo Spitzer, *Le français moderne* III (1935), pag. 182 urm., care citează, între altele, și frc. *c'est un autre idiot*, explicîndu-l ca produs al unei comparații ('alt idiot decît acela pe care-l știm', adică 'un idiot de alt soiu, mai mare decît acela'). Această explicație s'ar putea potrivi, dar numai parțial, și pentru rom. *alta*, ital. *altra*, span. *otra*, la care trebue să admitem totuși, în primul rînd, dacă nu excluziv, o scurtare a construcției prin lăsarea la o parte, ca fiind dela sine înțeles, a substantivului. Expresivitatea mare a pronumelui în asemenea cazuri este tocmai urmarea faptului că el stă singur, îndeplinește, adică, o funcțiune substantivală, și, din cauză că e pronume nehotărît, poate fi înlocuit prin numeroase substantive și totodată prin niciunul efectiv. In mintea ascultătorului nu se lămurește ce anume provoacă nemulțumirea, surpriza neplăcută, etc., și această nelămurire îi mărește oarecum emoția, neliniștea, făcîndu-l să se gîndească la lucruri mai teribile decît cele petrecute în realitate.

amar, în *atîta amar de vreme*, etc.: cf. span. *la mar de* 'beaucoup', *a mares* idem (v. M. de Toro, *L'évolution de la*

1. Acest înțeles reprezintă un caz de tabú.

langue espagnole en Argentine, Paris, f. a., pag. 72). In ambele formule e vorba de subst. *mar* 'mare'. Prima a fost invocată deja de Leo Spitzer, în vol. II al acestui *Buletin*, pag. 162, unde discută izolarea romînească, luînd poziţie contra lui I. Morărescu, a cărui explicaţie s'a tipărit în vol. I al *Buletinului*, pag. 178 urm.

apă : *a-i face* (*cuiva*) *apa* 'a-l omorî', pentru care Dicţionarul Academiei I, 1, pag. 184 nu dă niciun citat, probabil fiindcă nu l-a găsit atestat în texte, apare la I. Agîrbiceanu, *Adevărul literar*, 25 Octombrie 1925: *Creştinii se hotărîră să-i facă apa* [1]. Se pare că-i cunoscut numai prin Ardeal (Dicţ. Acad. îl reproduce după Sab. Pop. Barcianu, *Dicţionar romîn-germîn şi germîn-romîn*). Pentru unele idiotisme romîneşti, în care figurează subst. *apă*, se găsesc expresii corespunzătoare în diverse idiome, romanice sau neromanice. Astfel: *a bate apa în piuă* are echivalente în frc. *battre de l'eau en un mortier* (şi *broyer de l'eau en un mortier*, *piler de l'eau en un mortier* sau numai *battre l'eau* 'faire une chose inutile, qui ne peut avoir aucun effet', pe care le înregistrează, pentru sec. XVI, Edmond Huguet, *Le langage figuré au seizième siècle*, pag. 234. Tot aşa *a lăsa gura apă* are un corespondent aproape perfect în portg. *crescer água na bôca* (cf. M. de Paiva Boléo, *A metáfora na lingua portuguesa corrente*, extras din *Biblos* XI [1935], pag. 23). Iar *trebue să curgă multă apă pe Bîrlad, pe Siret*, etc. 'trebue să treacă multă vreme' apare întocmai (exceptînd, firește, numele rîului) în span. (arag.) *ha pe bajar mucha agua por el Ebro* şi în germ. *da muss viel Wasser durch die Donau* (*den Rhein*) *fliessen bis....* (v. *Literaturblatt für germ. und rom. Philologie* LVII [1936], col. 252).

apré: cînd, la jocul de cărţi, nu cîştigă nimeni, fiindcă partenerii au aceeaşi carte, se spune *sîntem apré*. Cuvîntul pare a fi frc. *après*, pentru care totuşi nu găsesc în dicţionarele franţuzeşti niciun sens asemănător sau măcar apropiat de acesta. Notez, cu titlu de curiozitate, franco-prov.

1. E vorba de un brigadir silvic, care se purta rău cu oamenii.

(Vaux-Ain) *être après* + infinitivul unui verb, care serveşte să exprime aspectul verbal durativ (A. Duraffour, *Description morphologique avec notes syntaxiques du parler franco-provençal de Vaux (Ain) en 1919-1931*, Grenoble 1932, pag. 70.

apriat: pentru sensul acestui adjectiv, pe care l-am considerat, în *Arhiva* XXX (1923), pag. 221, drept o formaţie a latiniştilor ardeleni dela ital. *aprire*,[1] să se compare portg. *aberto* 'claro, desmaiado, pouco pronunciado ou intenso' (v. M. L. Wagner, *Sôbre alguns arabismos do português*, pag. 28 a extrasului, unde citează şi rom. *deschis* şi *închis*, privitor la culori, pe care le crede, mi se pare, fără dreptate, decalcate după cuvintele turceşti corespunzătoare.

arde: pentru *a se arde* 'a se înşela, a fi înşelat' (şi sinonimele *a se frige, a se pîrli*, etc.) din vorbirea familiară şi populară, cf. frc. *il est cuit, il est rôti*, amîndouă traduse prin 'er ist hereingefallen' de către R. Olivier, *Zeitschrift für rom. Philologie* LIV (1934), pag. 621.

artimetică, pronunţare populară pentru *aritmetică* (trecut, probabil, mai întîiu prin faza *aritimetică*): fenomenul apare şi în roman. *artimetica* (cf. F. Chiappini, *Vocabolario romanesco*, Roma 1933, pag. 26.

avea: lui *ce ai cu mine?* îi corespunde span. *que (h)as conmigo?* (cf. *Volkstum und Kultur der Romanen* VII [1934], pag. 299).

avrămiu: acest adjectiv, pe care nu-l găsesc în niciunul din dicţionarele romîneşti curente (al Academiei, al lui Tiktin, al lui Candrea, etc.), apare ca determinativ pelîngă subst. *prună*, mai ales sau poate chiar excluziv la plural (*prune avrămii*). Nu mai ţin minte ce specie de prune sînt numite astfel, fiindcă a trecut vreme îndelungată de cînd am auzit

1. G. Pascu, *Elementele romanice din dialectele macedo- şi megleno-romîne*, Bucureşti 1913, pag. 12 vede în *apriat* un cuvînt de origine dalmată (< *apiart*). Nu înţeleg cum a putut ajunge din limba dalmată pînăla noi un astfel de cuvînt.

denumirea (la Tecuciu). Limba Evreilor spanioli din Peninsula Balcanică posedă un cuvînt (substantiv) identic cu adjectivul nostru: *abramilas* [1] (plur.), pe care K. Levy, *Volkstum u. Kult. d. Rom.* II (1929), pag. 365 îl traduce prin 'Pflaumen' şi-l derivă din grec. ἀβράμηλα.[2] Foarte probabil că aceeaşi origine are şi rom. *avrămiu*.

ba: cf. span. (Cuba) *ba!* «se usa para negar algo en son de burla» (v. *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLIX [1929], pag. 103).

babă 'ştiulete de păpuşoiu cu boabe rare': cf. sicil. *vecchie*, care, afară de sensul propriu ('femei bătrîne'), are şi pe acela de 'Getreideähren die beim Dreschen nicht erfasst worden sind und auf der Tenne liegenbleiben', apoi span. (astur.) *biechas* ('femei bătrîne') 'die Ährenteile, die nach dem Dreschen ihre Körner behalten haben'. G. Rohlfs, care notează aceste exemple (v. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen* CLXXV [1939], pag. 71), invoacă, pentru explicarea sensurilor metaforice, o credinţă existentă la popoare germanice şi slave, potrivit căreia în ultimele fire de cereale se refugiază spiritul fertilităţii („Korndämon"), închipuit ca bătrîn şi, mai rar, ca bătrînă. La Germani ultimul snop sau ultimul smoc de fire care rămîne pe ogor poartă numele *die Alte* (în Suabia), *die Weizenalte* (în Silezia), *die Olle* (în Vestfalia), *Wawa*, adică 'altes Weib' (în Boemia).[3] Pentru alt înţeles metaforic, acela de 'cozonac sau pască', al subst. *babă*, cf. germ. (schwäbisch) *Babe* 'pîne', frc., portg., polon. *baba* 'Rosinenkuchen' (v. W. Oehl, *Das Lallwort in der Sprachschöpfung*, Freiburg [Schweiz] 1933, pag. 27, care-l pune alături de *papa* 'mîncare' şi 'tată', mai ales că *baba* are

1. Cu *b* spirant.

2. Această etimologie nu este a lui Levy, ci a lui M. L. Wagner, care, în *Beiträge zur Kenntnis des Judenspanischen von Konstantinopel*, Wien 1914, înregistrează şi el (§ 142, pag. 155) pe *abrámila* (cu *b* spirant), precizînd că avem a face cu pluralul cuvîntului grecesc (al cărui singular sună ἀβράμηλο).

3. In *Archivum romanicum* XXI (1937), pag. 230 am căutat să explic rom. *babă* ca produs al unei comparaţii între boabele rare ale ştiuletelui de păpuşoiu şi dinţii, tot rari, ai femeilor bătrîne.

el însuşi, între altele, sensul de 'bunică', 'tată', etc., în diverse idiome).[1]

bagatele: acest neologism, nu prea răspândit chiar în vorbirea oamenilor culţi, puternic influenţaţi de limba franceză, a ajuns (nu se ştie datorită cărei întîmplări) popular prin jud. Vasluiu. Din comuna Scînteia mi se comunică subst. *bagadele* cu însemnarea de 'podoabe: mărgele, cercei inele, etc.'

baider: la faptele citate de mine în vol. II al acestui *Buletin*, pag. 164 urm., pentru a întări etimolgia propusă de A. Philippide, pot adăuga acum alte cîteva, care, deşi mai puţin importante, ajută la elucidarea problemei. In primul rînd acest cuvînt este mai răspîndit decît credeam în primul moment. Astfel Gh. AGavriloaei mă informează că-l cunoaşte din jud. Dorohoiu, unde sună *badír* (aşadar cu dispariţia lui *i* consonant). Deasemenea este întrebuinţat în Bucovina, supt forma *bagél*, cu *de* > *ge*, ca în Banat, şi cu schimbarea sufixului (după o comunicare a lui H. Mihăescu). In ce priveşte explicaţia fonetică propusă de mine pentru *-ĭa-*, devenit *-ĭ-*, presupunerea că *băitan* „sună, cel puţin în vorbirea repede, cu *ĭ* în loc de *i*" (v. *loc. cit.*, pag. 167, nota 1) este confirmată de H. Mihăescu, dela care aflu că în Bucovina se spune obişnuit *băĭtan*.

bălăci: deşi acest verb pare a fi explicat satisfăcător din punct de vedere etimologic (< bulg. *balakam*), nu-i lipsit de interes să arăt că în graiul popular de prin Dîmboviţa există interjecţia *balac!*, dela care se poate foarte bine deriva *a bălăci*. Iată ce scrie I. C. Vissarion în *Adevărul literar* dela 10 Iunie 1928, pag. 3, col. 3: *La poarta mea, auzii de partea cealaltă, unde e puţul, balac şi trosc ghiaţa.*

1. De adăugat, în aceeaşi ordine de idei, arom. *mamă* 'orice mîncare făinoasă care se dă ca hrană pruncilor', explicat just de Th. Capidan, *Dacoromania* VII, pag. 153. Să se compare şi faptele similare invocate de Leo Spitzer, *ibid.* VIII, pag. 131-2, care face interesante observaţii de ordin general în legătură cu identitatea dintre terminii utilizaţi de copii pentru a denumi pe părinţi, etc. şi cei folosiţi tot de ei pentru 'mîncare'.

*

Cred că *balac* este interjecţie, fiindcă autorul o pune alături de *trosc* ('am auzit ghiaţa făcînd balac şi trosc'). Dealtmintrelea zgomotul produs de picioarele omului care merge, adică 'bălăceşte' prin apă (printr'o apă foarte puţin adîncă, aşa cum este apa bălţilor ivite în urma ploilor, a topirii zăpezii, etc.) poate fi redat foarte bine prin *balac*! Este drept că ghiaţa, cînd pîrîe, nu face un astfel de zgomot, dar putem admite o extindere a interjecţiei noastre dincolo de cadrul în care va fi luat naştere.

balic(ă): în limbajul studenţesc din Ardeal (şi numai de acolo, după cît se pare), acest cuvînt însemnează 'student(ă) începăto(a)r(e), din anul I', este, aşadar, sinonim cu *boboc*, întrebuinţat prin Vechiul Regat. Marta D. Rădulescu, *Sunt studentă*, pag. 11 scrie: *In anul preparator nu ne numim studenţi, ci balici. Balic e un fel de sinonim al «fuchs»-ului nemţesc.* Cf. şi pag. 19 a aceleiaşi cărţi, apoi Miron R. Paraschivescu, *Cuvîntul liber*, 24 August 1935, pag. 7, col. 6: *«balicii» — termin echivalent cu «bobocii» în armată.*[1] Terminul trebue să fie de origine bănăţeană. Căci Lucian Costin, *Graiul bănăţean*, Timişoara 1926, pag. 58 notează (pentru regiunea Caransebeşului) adj. *bălic*,[2] pe care-l explică prin 'începător, fără experienţă'. Judecînd după sinonimia din vorbirea familiară: *mucos* = *tînăr* (*naiv*, etc.), s'ar putea ca acest cuvînt să fie un derivat romînesc dela sîrb. *bale*,[3] *bâlâ* f. pl. 'der Rotz, mucus' (V. St. Karadžić, *Lexicon serbico-germanico-latinum*, ed. III, Belgrad 1900, pag. 141; cf. şi *baliti*[3] rotzen, muco maculo').

ban: pentru *mult face banul* (*cînd îl ai*, etc.) găsim o formulă stilistică perfect identică în spanioleşte, unde se zice (ori poate numai se zicea altădată) *mucho faz' el dinero* (citat de F. Weisser, *Volkst. u. Kult. der Romanen* VII [1934], pag. 205 din Arcipreste de Hita, sec. XIV).

---

1. Autorul nu-i Ardelean, dar îşi scrie impresiile dintr'o călătorie făcută la Cluj, unde s'a interesat, în deosebi, de viaţa studenţească.

2. Accentul stă, deci, pe *i*, altfel nu s'ar explica *ă* din prima silabă.

3. Cu dublu accent grav pe *a*.

barbetă 'tulpan sau bariz lung, deobiceiu (poate excluziv) negru şi brodat, cu care se îmbrobodeau femeile, înnodîndu-l supt bărbie şi lăsîndu-l să atîrne în faţă pînă mai jos de cingătoare'. La Tecuciu, unde am cunoscut obiectul şi numele lui, barbeta constituia un semn de eleganţă şi cochetărie printre femeile măritate din mica burghezie. Ţinea locul pălăriei, pe care o purtau numai „cucoanele". Lipseşte în Dicţionarul Academiei, unde găsim omonimul *barbetă* 'favori' (< ital. *barbetta*). In schimb, limbii literare nu i-a rămas complect necunoscut, cum probează următorul pasaj din Cezar Petrescu, *Oraş patriarhal* I, pag. 44: *cu basmaua-barbeţică în jurul gîtului.* Se pare, deci, că acest cuvînt este (sau a fost) răspîndit numai prin Moldova. Provine din franţuzeşte, unde *barbette* însemnează, între altele, şi 'Brustschleier (einiger Nonnen, ehemals der Witwen)' (Sachs-Villatte), 'guimpe des religieuses', dial. (Bagnes) *barbetta* 'pièce d'étoffe que les femmes en deuil portent sur la poitrine' [1] (W. v. Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch* I, pag. 247).

barbut: termin argotic, pe care l-am înregistrat şi cu altă ocazie, împreună cu derivatul *barbutar* 'jucător de barbut' (v. acest *Buletin*, vol. II, pag. 205 şi 209). Sinonim cu *barbutar* este *barbutist* (găsit în ziarul *Dimineaţa* dela 12 Aprilie 1936, pag. 8, col. 7).

basamac (subst. ambigen) 'porcoiu de păring sau de fîn' (la Tecuciu). Din mai multe basamace se face o căpiţă, iar din mai multe căpiţe, o claie. Lipseşte în Dicţionarul Academiei, care notează numai omonimul *basamac* 'rachiu'.

bazon, plur. - *oane* 'fund dublu (adică al doilea fund) la pantaloni şi izmene'. [2] Curent în vorbirea populară (orăşe-

1. Fiind vorba de călugăriţe şi de femei văduve, se înţelege că broboada în discuţie este de culoare neagră, şi, probabil, nu numai în ţara-i de origine.

2. Cred că tot aşa se chiamă fundul pus pe deasupra pantalonilor ofiţerilor de cavalerie (poate şi adaosul dela genunchi, a cărui destinaţie este tot aceea de a împiedeca uzarea prea repede a pantalonilor).

nească !) dela Tecuciu. Absent în Dicţ. Acad. Pare a fi rus. *basónъ* 'das Posament, gewirkte Borde, die Borte, die Tresse'.

bărbărie : apare, la Tecuciu, într'un „Abzählreim", unde însemnează mai degrabă 'bărbie' decît 'barbă mare'. Părinţii şi membrii mai în vrîstă ai familiei se joacă cu copiii spunîndu-le următoarea strofă (în vreme ce le gîdilă fiecare parte a feţei pe măsură ce-i pronunţă numele): *barbă bărbărie, gură gurărie, nas bazanas, ochiu bazaochiu* (continuarea n'o mai ţin minte ; dealtfel nici de „versul" al treilea nu sînt sigur dacă sună întocmai cum l-am redat eu).

bărghiţă : aşa se chiamă, prin jud. Neamţu, jocul cu ţurca (sau pichiul). Diminutiv, cu pronunţare dialectală, dela *barbă*. Această denumire se datoreşte faptului că, atunci cînd ţurca trebue bătută, i se dă drumul să cadă pe pămînt dela înălţimea bărbiei, de care o lipeşte „bătăuşul" cu unul din capetele ei. Lipseşte în Dicţ. Acad., unde *bărbiţă* este tradus numai prin 'barbette (d'enfant)'.

bătrîn(ă): spre deosebire de *bun(ă)*, acest adjectiv, pus pelîngă *tată* şi *mamă*, pentruca împreună să însemneze 'bunic(ă)', se articulează, cu toate că substantivul este articulat el însuşi. Aşadar *tata bătrînu'* şi *mama bătrîna.* [1] Substantivul se poate lăsa la o parte. Astfel la Tecuciu am auzit ambele forme : eu şi fraţii mei, de ex., întrebuinţam formula întreagă, pecînd un prieten al meu (aparţinînd unei familii de preoţi) spunea *bătrînu'*, resp. *bătrîna.* [2] Găsim şi în alte limbi expresii similare. Astfel în nordul Novarei (Italia septentrională), pentru *suocero* se zice *pa vecchio* şi *tata vecchio* (v. *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* I, harta *suocero*). In aceeaşi regiune 'bunicul' este numit *pa bel* sau numai *bel*,

1. Poate pentruca să se arate în chipul acesta că adjectivul, al cărui înţeles obiectiv este susceptibil de interpretări felurite, are aici mai mult funcţiune afectivă? Altmintrelea cum s'ar explica faptul că toate celelalte determinative (*bun, mare*) apar fără articol?

2. Interesant este că numai părinţilor tatălui le zicea aşa. Pentru bunicii dinspre mamă se folosea de terminii din limba comună *(bunic* şi *bunică)*.

iar 'bunica' *bela* (*ibidem*, harta *nonno*). Aceste denumiri amintesc bine, în ce privește elementul afectiv, pe ale noastre (*tata*) *bun* și (*mama*) *bună*.[1] Dicț. Acad. I, 1, pag. 528 notează pe (*tata*) *bătrîn* și pe (*mama*) *bătrînă* cu forma nearticulată a adjectivului, bazîndu-se pe răspunsurile date la chestionarul lui Hasdeu. Foarte probabil, este vorba de o realitate lingvistică, nu de o greșală. Dar că varianta cu articol este mult mai răspîndită, dovedește și următorul pasaj din G. Galaction, *Doctorul Taifun*, pag. 134: *Au venit atunci rudele mamei, în frunte cu mama bătrîna* (*toți Țigani de șatră de prin Vlașca*)...

bejenie: însemnează și lucrurile pe care le iau cu sine refugiații, cum rezultă din fraza *Cînd am pornit de-acolo, cu harabalele încărcate cu bejenie, s'a luat după noi tot satul și tot tîrgul* (Spiridon Popescu, *Adevărul literar*, 21 Decembrie 1930, pag. 4, col. 3). Acest sens nu este înregistrat de Dicț. Acad., s. v. *băjenie*, care dă, dealtfel, numeroase citate și nuanțe semantice.

belfer: iată un cuvînt care, dela războiul mondial încoace, a devenit unul dintre cele mai răspîndite, creîndu-și totodată și o destul de bogată familie. Dicț. Acad. I, 1, pag. 540 se mărginește să reproducă, aproape textual, articolul corespunzător din Dicționarul lui Tiktin, tocmai pentrucă n'a avut la dispoziție niciun material lexicologic propriu zis. Și sensul i s'a lărgit, căci *belfer* se spune astăzi, evident că tot cu intenții ironice și batjocuritoare, mai ales, dacă un excluziv, despre profesorii de liceu, cîteodată și despre universitari. La aceasta au contribuit, în primul rînd, cei interesați ei înșiși, care, mai în glumă, mai în serios, au utilizat din ce în ce mai des terminul în discuție. Să se compare, de ex., cele două volume (1934, 1939) ale lui Ioachim Botez, întitulate *Insemnările unui belfer*. Dar trebue să invocăm și un fapt de natură socială. Este sigur că succesul acestui cuvînt ar fi fost mai puțin mare, dacă situația materială și morală a profesorilor secundari (putem adăuga

1. Cf. și frc. *bonne maman*, citat de A. Dauzat, *Histoire de la langue française*, Paris 1930, pag. 268.

şi celelalte grade de învăţămînt) n'ar fi ajuns la nivelul atît de scoborît pe care i-l cunoaştem cu toţii. Voiu da cîteva informaţii cu privire la întrebuinţarea lui şi a derivatelor. La „Junimea" *belfer* însemna 'profesor liberal (roş)'. Il are şi Eminescu într'o scrisoare inedită (v. Barbu Lăzăreanu, *Cu privire la Eminescu* I, pag. 32). Petre Pandrea, *Adevărul literar*, 5 Maiu 1934, pag. 7, col. 5 scrie: *în fond, nişte bieţi belferi clasicişti.* Femininul *belferiţă* are sensul de 'învăţătoare' la Cezar Buda, *Adev. liter.*, 23 Dec. 1934, pag. 9, col. 7. Apare şi la Matei Ion Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, pag. 144: *Tocmai, cu numele ei, avea să-i stea şi mai bine «belferiţă» — asta voia să se facă* —..., cu înţelesul de 'profesoară'. Abstracte: *belferie* 'meserie, mentalitate, etc. de belfer'[1] (n'am găsit citate pentru această accepţie, în schimb Aristarc [=G. Călinescu], *Jurnalul literar*, 8 Oct. 1939, pag. 4, col. 5 îl întrebuinţează ca sinonim al lui *belferime*, neatestat şi, probabil, neexistent: *valoarea fundamentală..., ridiculizată de mica belferie, o luăm în deriziune*); *belferism*: *o meticulozitate..., care singură poate duce la pedanterie sau belferism* (Mihai D. Ralea, *Viaţa romînească*, 30 Aprilie 1934, pag. 46), *moravurile provinciale şi de berărie, belferismul universitar* (V. Lovinescu, *Adev. liter.*, 16 Febr. 1936, pag. 5, col. 2). Adjective: *belfericesc* 'privitor la meseria de belfer' (Ioachim Botez, *op. cit.* I, pag. 229: *nefericirilor mele belfericeşti*), *belferesc* (mai răspîndit, cel puţin pela Iaşi, decît precedentul, cu care-i perfect sinonim). Verb: *a belferi* 'a exercita meseria de belfer' (*ţara unde belferise Pestalozzi*, scrie Ioachim Botez, *Anuarul liceului „Petru Rareş" din Piatra-Neamţu*, an. 1933—34, pag. 73).

benzinar 'hoţ de benzină' (într'un reportaj gazetăresc din Constanţa).

beşniţă (cu variantele *beşoandră, beşondrină*, etc.): la faptele pe care le-am invocat în vol. II al acestui *Buletin*, pag. 274—5, ca să sprijin derivarea din *beşi*, pot adăuga acum ital.-nord. *vacca* 'puttana' (v. *Revue de linguistique romane* X [1934], pag. 267, nota 1). Cred că punctul de plecare pentru această

1. Auzit adesea de mine, tot în mediul didactic.

metaforă a fost tot ideia de murdărie, comună celor două noţiuni denumite cu aceeaşi expresie. Cf. şi frc. (argot) *vache*, relativ la care «Ménage» a publicat o notă în *Le français moderne* II (1934), pag. 71 urm.

bihuncă 'trăsurică foarte uşoară, cu două roate, întrebuinţată mai ales (sau excluziv ?) la cursele de cai pentru alergările la trap'.[1] Lipseşte în dicţionarele curente, deşi a intrat şi în limba scrisă, unde-l găsim la autori moldoveni, de ex. Cezar Petrescu, *Carmen saeculare*, pag. 232: *troici ruseşti, bihunci şi înhămături bizare* (cf. Idem, *1907* I, pag. 352); Victor Ion Popa, *Velerim şi Veler Doamne*, pag. 43: *a înhămat numai decît caii la bihuncă*. Ţinînd samă de răspîndirea geografică, precum şi de pasajul reprodus după Cezar Petrescu, este clar că avem a face cu un cuvînt de origine rusească. Un argument mai mult în favoarea acestei ipoteze este faptul că-l întîlnim şi la C. Stere, *In preajma revoluţiei*, vol. VIII, pag. 82, care-l întrebuinţează în descrierea unui mediu rusesc şi-l ortografiază oarecum «à la russe»: *Călare pe o «biegunică»—o trăsurică pentru curse de trăpaşi...* I. Pawlowsky, *Russisch-deutsches Wörterbuch*, ed. III, Riga 1900, pag. 94—5 înregistrează subst. masc. *bъgunókъ* (genet. *-nká*), pe care-l traduce prin 'Flüchtling; (Schnell-) Läufer; Renner, Traber (von Pferden)', etc. Deşi apropiat ca sens de rom. *bihuncă*, nu acest cuvînt rusesc este etimonul, ci rut. *bigunki* 'trăsură de curse' (B. Grinčenko, *Ukrainsko-russkij Slovarь*, Berlin 1924, pag. 103).[2]

bine: pentru formula exclamativă *ce bine!*, care însemnează, între altele, 'foarte bine' (cf. *ce bine că ai venit*, etc.), să se compare span. *qué bien* 'très bien' (M. de Toro, *L'évolution de la langue espagnole en Argentine*, pag. 54); *a ieşi bine* 'a izbuti într'o afacere oarecare' deasemenea are o paralelă în span. *salir bien* 's'en tirer' (Idem, *ibid.*, pag. 54).

---

1. Cu treizeci şi ceva de ani în urmă aveau loc regulat curse de cai la Iaşi în luna Septembrie. Pentru alergările de trap caii care participau la ele erau totdeauna înhămaţi (numai cîte unu) la bihunci.

2. Traducerea rusească a cuvîntului rutenesc este *bъgovъšlja drožki*, explicat de Pawlowsky, *op. cit.*, s. v. *drožki*, prin 'Renndroschke, kleiner als die *stolbovъšlja drožki* die' Stützendroschke'.

bobîrnac: etimologia acestui cuvînt, pe care dicţionarele limbii noastre nu numai că n'o dau, dar nici măcar n'o propun într'un chip oarecare, ar putea fi germ. *Schabernack* 'niche, farce, mauvais tour' (cf. *etwas jemandem zum Schabernack tun* şi *jemandem einen Schabernack spielen* 'faire une niche à quelqu'un, faire quelque chose en dépit de quelqu'un'; *er hat es mir zum Schabernack getan* 'il l'a fait pour me fâcher'). Asociaţia de idei cu 'nasul', care a dus la *a trage* (sau *a da*) *un bobîrnac în nas*, se va fi născut în momentul cînd sensul de 'a face o farsă, a juca o festă, etc.' a început să se şteargă şi să se reducă la acela mai general şi mai vag de 'a supăra pe cineva, a-i face un necaz'. La această asociaţie de idei a contribuit, în primul rînd, izolarea *a da* (*cuiva*) *peste nas*. Mai greu de explicat este prefacerea lui *š-* în *b*, pentru care trebue să admitem o contaminaţie între etimon şi un cuvînt începător cu *b*. Care poate fi acest cuvînt? O interesantă descriere a 'bobîrnacului' ne dă Panait Istrati, *Trecut şi viitor*, Bucureşti 1926, pag. 70.

bocoiu, plur. *bocoaie* 'piatră rotundă de mărimea unei nuci neajunse la maturitate şi care serveşte la jocul numit în bocoaie'. Iată în ce constă jocul. Se iau cinci pietre de acestea. Patru se aşează în dreptul celor patru deschizături dintre degetele mînii stîngi, pe care le fixăm cu buricele lor pe un loc plan (deobiceiu pe pămînt) aşa fel, încît palma se bombează, iar spaţiile dintre degete se lărgesc pînăla maximum. A cincea stă în mîna dreaptă a jucătorului. Rolul acestuia este să împingă rînd pe rînd cele patru pietre printre degetele în dreptul cărora sînt ele puse, şi anume cu mîna dreaptă, care ţine al cincilea bocoiu. Pentruca această operaţie să fie posibilă, jucătorul trebue să-l arunce în sus şi să-l prindă, dupăce a împins piatra respectivă în ordinea fixată de mai înainte (dela stînga la dreapta sau invers, niciodată nu se poate începe cu o piatră aşezată între extremităţi). Cîştigător este numai acela care a izbutit să împingă, în modul arătat aici, toate cele patru pietre, una după alta, fără întrerupere, adică fără greşală, dela una la alta. Greşală poate fi ori scăparea pietrei din mîna dreaptă, atunci cînd este aruncată pentru a fi apoi prinsă, ori rămînerea pe loc

a pietrei care trebue împinsă printre degete. Cuvîntul *bocoiu* este necunoscut dicţionarelor noastre, deasemenea n'am găsit pomenit acest joc, pe care l-am practicat în copilărie, la T. Pamfile, *Jocuri de copii.* Acest autor descrie, în partea a doua a lucrării sale astfel întitulate (v. *Analele Academiei Romîne*, Seria II, Tom. XXIX, Memoriile Secţiunii Literare, Bucureşti 1907, pag. 4), un joc numit *poarta* (şi *portiţa*), întrucîtva asemănător cu cel arătat de mine aici. Asemănarea se reduce la „uneltele" jocului (trei sau şase pietre, după regiuni) şi la faptul că pietrele trebuesc împinse prin 'poartă' (una singură, nu patru, tot aşa nu toate pietrele, şi nici în aceeaşi ordine ca la Tecuciu, trebuesc trecute prin deschizătura dintre degetul mare şi cel arătător, aşezat peste cel mijlociu). In jud. Prahova jocul descris de Pamfile se chiamă *în bobici*, după numele pietrelor. Interesant este că Saşii din Ardeal cunosc acest joc întocmai cum există el la Tecuciu. Ei îi spun *pitsiknoχn špiln* 'a juca (în) oase de pisică' (cf. germ. *Knochenspiel*). După R. Huss, care-l descrie în *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift* LVI (1933), pag. 317—8, Saşii l-ar fi adus în Transilvania din patria lor germană (valea Rinului şi a Moselei), unde jocul ar avea origine romană, cum rezultă dintr'o statue care reprezintă un copil cu 'bocoaie'. Cuvîntul tecucean pare a fi un derivat dela *boc!*, interjecţie, care, în cazul de faţă, imită zgomotul făcut de pietre, cînd se izbesc una de alta. Cf. totuşi subst. *bocioacă*, *bociulă*, *bociulie*, toate cu însemnarea 'măciucă'. Curios este că tema *boč-* există, cu exact acelaşi sens, în ital. *boccia* 'boule' şi prov. *bocho* idem,[1] care sînt, totodată, numele unor bile de lemn, avînd dimensiunile bilelor de popici de mărime mijlocie şi care servesc la un joc asemănător mai degrabă cu biliardul decît cu popicele, căci constă în aruncarea bilelor aşa fel, încît ele să se ciocnească una de alta potrivit unor anumite reguli necunoscute mie. Să se compare şi rom. *boacă* 'un fel de nap, semănînd cu guliile; (fig.) cap', pe care, în *Zeitschr. f. rom. Phil.* XLII (1922), pag. 559, l-am considerat drept temă a lui *bocoiu*. W. Meyer-Lübke, *Rom. Etym. Wörter-*

1. Cuvîntul provensal este împrumutat din italieneşte (A. Dauzat, *Les Argots*, Paris 1929, pag. 109, nota 1).

buch, ed. III, nr. 1191a, vede în *boace* (pluralul lui *boacă*, citat de mine alături de *bocoaie*) un împrumut din ital. *boccia*. Nu înțeleg cum a putut ajunge un joc italienesc (căci a trebuit să împrumutăm și 'lucrul' odată cu 'cuvîntul') pînăla noi, unde e puțin răspîndit și numai în păturile de jos ale societății, care n'au avut niciodată contact (direct sau indirect) cu civilizația italiană. Dealtmintrelea etimonul ital. *boccia* (și al terminilor romanici corespunzători), anume **bokya* 'Kropf, Kugel, Klumpen', este el însuși de origine obscură, după propria mărturisire a lui Meyer-Lübke.

bombă: pentru înțelesul de 'veste neașteptată, sensațională', pe care l-am discutat în vol. IV al acestui *Buletin*, pag. 159, să se compare calabr. *bumba* 'bomba, grossa fandonia' (G. Rohlfs, *Dizionario dialettale delle tre Calabrie* I, 2, pag. 399) și ital. *bomba* 'Aufschneiderei, Übertreibung, übertriebene oder entstellte, unwahre Erzählung'. Deosebirea semantică, nu prea mare dealtfel, dintre cuvîntul romînesc și cel italienesc se explică prin faptul că tertium comparationis diferă dela o limbă la cealaltă. Pentru 'veste sensațională' punctul de plecare a fost efectul pe care-l face o știre neașteptată (și importantă): „explodează", ca o bombă încărcată cu vreun conținut oarecare (nu-i vorba numai de bombe întrebuințate la scopuri războinice și altele asemănătoare). Ital. *bomba* însemnează și 'eine Art süsses Gebäck (kleine, aus mürbem Teige gebackene Kugel)' (Rigutini-Bulle, s. v. *bomba*).[1] Aici trebue căutată explicația sensului 'minciună', care s'a născut în același chip ca al rom. *gogoașă*.

bortă, în izolarea *bortă 'n cer:* cf. frc. (sec. XVI) *troue en la nue* (Huguet, *op. cit.*, pag. 180).

bostan 'cap': să se compare span. (Costa Rica) *jupa* 'kleine runde Kürbis; (familiär und vulgär) Kopf', de ex. *me duele la jupa* 'ich habe Kopfschmerzen' (v. *Zeitschr f. rom. Phil.* L [1930], pag. 383, s. v. *calabaza*).

boteza: pentru *a boteza vinul* 'a-i turna apă (cu intenții frauduloase)', cf. germ.[1] *den Wein taufen* (și *getaufter Wein*,

1. Numai despre negustorii de vin se spune așa.

ca rom. *vin botezat*), frc. *baptiser le vin* (v. *Le français moderne* I [1933], pag. 118), ital. *battezzare il vino*, apoi, în vorbirea populară, *cattolico* 'vin botezat' (v. *Volkst. u. Kult. d. Romanen* III [1930], pag. 115, nota).[1]

bradíp: l-am auzit, în vorbirea familiară a clasei burgheze dela Buzău, cu înţelesul (ironic!) de 'copil', în general, şi 'copil şmecher, şiret', în special, atît despre copiii proprii, cît şi despre ai altuia (şi iarăşi fără deosebire de vrîstă, vreau să spun că nu numai copiii mari, ci şi cei mici pot fi numiţi astfel). Am crezut întîiu că avem a face cu un cuvînt ţigănesc, probabil din cauza aspectului fonetic (cf., de ex., *halarip* 'joc ţigănesc, la care jucătorii se izbesc de pămînt şi scuipă în toate părţile; nume de batjocură dat Ţiganilor', Dicţ. Acad., s. v.), precum şi datorită impresiei, pe care o am şi acum, fără s'o pot însă verifica într'un chip oarecare, că terminul acesta se aplică mai cu samă copiilor de Ţigan. In realitate, *bradip*, cu înţelesul dat aici, este o metaforă. Sensul lui propriu aparţine zoologiei. Prin Brazilia trăieşte un mamifer, din familia edentatelor, căruia naturaliştii îi spun *Bradyp(us)*, în traducere romînească *leneşul* (v. *Minerva, enciclopedie romînă*, Cluj 1929, pag. 614). Cuvîntul este de origine grecească şi însemnează 'încet la mers, cu pasul încet'. Sachs-Villatte înregistrează frc. *bradype* 'Faultier' şi *bradypepsie* 'langsame und schwere Verdauung'. Aşadar buzoianul *bradíp* însemnează, de fapt, 'copil leneş, gata să nu facă nimic şi să mînînce mult (pînă cînd nu mai poate... digera').

brahă: „un amestec lichid, grosuţ, cu miros tare şi pătrunzător, care rămînea dela distilarea spirtului", aşa defineşte acest termin, în *Adevărul literar*, 5 Septembrie 1926, pag. 2, col. 4, Gh. Gh. Nădejde (originar din satul Talpa, jud. Dorohoiu). Cf. şi Dicţ. Acad. I, 1, pag. 637, s. v. *bragă*. Există şi un derivat cu suf. *-orniţă*, care se întîlneşte, la acelaşi autor, supt mai multe aspecte, întrucîtva diferite: *brahorniţă* 'cadă mare unde se turna braha' (*loc. cit.*), alături de *brăhorniţă* 'vas în care se pune braha (=borhutul)' (Idem,

1. Un caz interesant de derivare sinonimică: 'botezat' este sinonim cu 'creştin', fiindcă numai creştinii se botează, iar 'creştin', pentru un Italian (ca şi pentru alţi catolici), este sinonim cu 'catolic'.

Insemnări ieşene, Septembrie 1938, pag. 427),[1] şi care lipseşte în Dicţ. Acad. Alt derivat, acesta cunoscut în sudul Moldovei, unde *bragă* şi familia lui de cuvinte sună cu *g*, nu cu *h*, este verbul *a brăgăi* 'a tulbura apa' (cf. I. I. Diaconu, *Ţinutul Vrancei* I, pag. 90, vers 5, într'o variantă a „Mioriţei"). Şi acest derivat este absent în Dicţ. Acad.

brambura: la exemplele date, după Leo Spitzer, în vol. II al *Buletinului* de faţă, pag. 192, se pot adăuga, tot după Spitzer, frc. *bronze*, apoi *vorran* 'sert à imiter le feu de barrage', *broum*, *sphroum* (ultimul, citat de D. Behrens-M. Karstien, *Geschütz- und Geschosslaute im Weltkrieg*, Giessen 1925, pag. 18). Cf. şi calabr. *śbrambalu* 'uomo sciocco, ineducato; sciocchería' (Rohlfs, *op. cit.*, pag. 223). Intre cuvintele cu *b*+*r* şi cele cu *v*+*r* (de ex. rom. *vraişte*) deosebirea ar fi că ultimele imită un zgomot care durează mai mult, graţie faptului că *v* este un sunet continuu, pecînd *b* unul momentan. Dela *brambura* există derivatul *bramburist* (cu valoare adjectivală) 'cel care procedează brambura, halandala': *In locul statului bramburist, al statului unde tronează hatîrul...* (P. Pandrea, *Adevărul literar*, 12 Maiu 1935, pag. 1, col. 2).

braţetă: pentru *a lua la braţetă*, pe care trebuia să-l citez alături de *a merge la braţetă*, pomenit aici mai sus, pag. 19, să se compare şi span. *llevar de bracete* idem (la M. de Unamuno, *Vida de Don Quijote y Sancho*, pag. 204).

broască 'serrure': în diverse limbi cuvîntul corespunzător acestuia are acelaşi sens metaforic sau unul foarte apropiat, depildă calabr. (Melito) *ránula* 'eisernes Mühlsteinlager', campan. (Ausonia) *ránola* 'Holzmutter, in der sich die Schraube der Ölpresse windet', basil. (Picerno) *rúospu* (= ital. *rospo* 'Kröte') 'Zapfen, der sich im Mühlsteinlager dreht' (v. G. Rohlfs, *Zeitschr. f. rom. Phil.* LI [1931], pag. 275, s. v. *rǫšpə*). Dealtfel *broască* n'are numai înţelesul reprodus aici. După Dicţ. Acad. I, 1, pag. 653, acest cuvînt mai însem-

1. Forma *brăharniţa* dela pag. 428 a revistei citate este, cu siguranţă, produsul unei greşeli de tipar, căci sufixul nu poate avea decît *-o-*, niciodată *-a-*.

neazã: 1. 'bucatã de lemn sau de fier gros şi lat pe care se reazimă capătul grindeiului roţii morii'; 2. 'partea dela mijlocul furcilor pe care se reazimă grindeiul sau sulul scrînciobului, numită şi t i g a i e'; 3. 'osie la teleaga plugului'; 4. 'partea de din jos a coarbei sau a sfredelului de tîrg în care se fixează sfredelul însuşi'; şi 5. 'g î s c a sau şurupelniţa cu care se strînge teascul'. Am citat numai accepţiile a căror valoare metaforică, aşa cum va fi explicată mai jos, este neîndoielnică.[1] In ce priveşte explicaţia, tot Rohlfs a dat-o, mai întîiu în *Archivum romanicum* IV (1920), pag. 382 urm., apoi, cu detalii şi precizări mai numeroase, în *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* CXLVI (1924), pag. 126 urm. Şi anume. Lingvistul german susţine, cu drept cuvînt, că avem a face cu imagini luate din viaţa sexuală. In diverse limbi romanice, partea instrumentului în care se introduce şurubul este numită cu reflexe de-ale cuvintelor latineşti *scrofa, porca, troia*,[2] aşadar cu numele f e m e l e i porcului, pecînd şurubul propriu zis, partea instrumentului care se vîră în cealaltă, poartă numiri provenind din lat. *porcus, verres, masculus*, prinurmare cu numele m a s c u l u l u i aceluiaşi animal.[3] Este evident că punctul de plecare îl constitue actul sexual al porcilor (să se compare forma ascuţită şi spiralică a membrului viril, atît de asemănătoare cu a unui şurub, a unui sfredel, etc.). O dovadă mai mult despre rolul pe care l-a jucat şi-l joacă încă, la popoarele primitive mai ales, viaţa sexuală.[4] Cf., cu privire la aceasta, Hans S p e r b e r,

1. Aş putea adăuga şi altele, după mine identice în ce priveşte evoluţia semantică: 'petec de pînză ori de postav, cusut s u b s u o a r ă, unde se întîlnesc spatele, pieptul, clinul, pava şi mîneca hainei'; 'petec r o m b i c ce se pune supt mîna [= mîneca] cămeşii'; [cămaşa nemţească] pe umeri, lîngă guler, are două petece în formă de t r i u n g h i u, numite *broască*... S u b s u o r i se află iarăşi cîte un petec, numit tot broască'; '*broască mare* şi *broască mică*: părţi de supt mîneca iii'. Am subliniat cuvintele, adică noţiunile, care mi se pare că sînt punctul de plecare al metaforei, ceeace se chiamă adesea tertium comparationis (v. mai departe, în text, explicaţia dată de Rohlfs).

2. Cf. şi germ. *Schraubenm u t t e r*, apoi rom. *mutelcă, mutercă* idem < polon. *muterka*, în tema căruia avem acelaşi cuvînt german *Mutter* 'm a m ă'.

3. Care prin Italia însemnează 'vier', 'mistreţ' (cf. rom. *mascur* < *masculus*). Să se vadă articolele corespunzătoare din *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* al lui M e y e r - L ü k b e.

4. Să se compare şi numirile romîneşti pentru cele două părţi (care se

Über den Einfluss sexueller Momente auf Entstehung und Entwicklung der Sprache, în revista vieneză *Imago*, an. 1912, nr. 5, şi recensia pe care i-a făcut-o Leo Spitzer, *Wörter und Sachen* V (1913), pag. 206 urm. Cuvinte de felul celor pomenite mai sus discută şi Lazare Sainéan, *La création métaphorique en français et en roman. Le chien et le porc*, Halle a. S. 1907 (X. Beiheft zur Zeitschr. f. rom. Phil.). In nota de pe pagina precedentă am arătat cîteva sensuri ale rom. *broască*, despre care cred că au luat naştere în modul arătat aici mai sus. Este vorba de petece sau părţi din cămaşă în formă de romb şi de triunghiu sau care sînt cusute la subsuoară. Figurile geometrice amintesc de organul sexual feminin prin forma lor, iar subsuoara prin faptul că constă dintr'o cavitate.

bucurie: formula *chef şi bucurie!*, care se întrebuinţează cînd se varsă vin pe masă, din cauză că paharul e prea plin, se întîlneşte, în ce priveşte partea ei finală, şi prin Italia. Cf. F. Chiappini, *Vocabolario romanesco*, pag. 13: *allegria!* 'esclamazione, usata quando casualmente si versa il vino sulla tovaglia. Il basso popolo crede che il riversarsi del vino sia segno d'allegria, il riversarsi dell'olio segno di disgrazia'.

burcă: pentru acest cuvînt, care însemnează 'turtă de făină de popuşoiu, opărită şi coaptă în vatră', dicţionarele noastre nu propun nicio etimologie.[2] C. Tagliavini, *Albanesiche Etymologien* în *Mélanges linguistiques H. Pedersen*, Copenhague 1937, pag. 170—1 citează numeroşi termini balcanici, care seamănă bine cu rom. *burcă* din punctul de vedere atît al sunetelor, cît şi al înţelesului. Astfel avem bulg. *bjurek* 'pâté, gâteau', sîrb. *burek* 'vrsta kalača', neogr. μυουρέκι 'berlingozzo, sfogliata, torta', alb. *burak* 'Torte', apoi arom. *burecă* 'baclava; sorte de gâteau; plăcintă din foi cu unt'. Lingvistul italian crede că toate aceste numiri provin din

---

vină una în alta) ale copcei: *babă* şi *moşneag*, de care m'am ocupat în *Archivum romanicum* XXI (1937), pag. 230.

2. Unora din ele, depildă Tiktin şi Şăineanu, le este necunoscut cuvîntul însuşi.

turc. *bürek* 'pâté; gâteau, pâtisserie'. Este sigur că şi cuvîntul dacoromînesc are aceeaşi origine, şi anume, nu din turceşte, ci din bulgăreşte (mai puţin probabil din sîrbeşte). Dacă ţinem samă de citatele pe care le face Dicţ. Acad., sîntem în drept să presupunem că *burcă* este răspîndit prin Muntenia şi sudul Moldovei (pentru ultima regiune îl pot atesta şi eu din jud. Tecuciu, unde-i un termin curent în păturile populare, la fel cu noţiunea pe care o numeşte). Cf. şi slav. (din Italia meridională) *bruka* 'Brot', pe care Eqrem Çabej, *Revue internationale des études balkaniques* III (1938), pag. 556 îl explică prin contaminaţie din sîrbocroat. *bruh*[1] 'pîne' şi alb. *buka* idem.

cáca (subst., adj., adv., în limba copiilor) 'murdărie, (lucru) murdar, scîrbos (pe care n'au voie să pună mîna)': cf. span. *caca* 'mot que l'on dit aux enfants pour les empêcher de toucher à quelque chose' (M. de Toro, *La langue espagnole en Argentine*, pag. 74). Cuvîntul acesta există şi în limba spaniolă din Peninsula Iberică: *caca* (fam.) 'excréments' („es voz infantil"; „voz con que se prohibe à los niños tocar una cosă", spune M. de Toro y Gisbert, *Pequeño Larousse ilustrado*, s. v.). Să se compare apoi ital. *cacca* 'menschliche Exkremente; Kot, Schmutz' („nur von und gegenüber Kindern gebrauchter Ausdruck", lămuresc Rigutini-Bulle în Dicţionarul lor, s. v.), frc. *caca* 'excréments; ordures en général; malpropre; toute chose sale ou mauvaise' (W. v. Wartburg, *Franz. Etym. Wörterbuch* III, pag. 17). W. Meyer-Lübke, *op. cit.*, nr. 1443 pune împreună cu aceste cuvinte şi portg. *caca*, pe care nu-l găsesc în dicţionarele accesibile mie. Pretutindeni avem a face cu expresii aparţinînd limbajului copiilor, cum rezultă pedeoparte din modul cum sînt alcătuite (o silabă repetată), iar pedealtăparte din sensul şi întrebuinţarea lor. Deaceea Meyer-Lübke are numai parţial dreptate, cînd afirmă (*loc. cit.*): „Lallformen, die an *cacare* anknüpfen, aber als solche unverändert bleiben". Din moment ce le considerăm drept creaţii de-ale copiilor, nu văd pentruce am mai invoca etimonul latinesc

1. Cu dublu accent grav pe *u*.

al verbelor romanice corespunzătoare. Este sigur că copiii au ajuns la aceste formaţii fără să cunoască verbele din limbile lor materne. Dovadă, deosebirea fonetică dintre frc., span., portg. *caca* şi frc. *chier*, span., portg. *cagar* (< lat. *cacare*), apoi apariţia tîrzie în limba scrisă a unora din cuvintele acestea (v. Wartburg, *loc. cit.*, găseşte pe frc. *caca* atestat pentru prima oară deabia în sec. XVI).

carne fără oase 'limba' (în proverbele populare): cf. sicil. (argot) *carni senz' ossu* 'lingua' şi span. *la sin hueso* idem, citate de M. L. Wagner, *Volkst. u. Kult. der Romanen* IV (1931), pag. 186.

carte: pentru *ai carte, ai parte*, unde *carte* însemnează 'document, act', să se compare frc. (sec. XVI) *avoir lettre* 'avoir un privilège, un avantage particulier et certain, une assurance' (Huguet, *op. cit.*, pag. 19). Să se remarce forma nearticulată a substantivului atît în expresia noastră, cît şi în cea franţuzească.

casă: însemnarea de 'odaie',[1] pe care am relevat-o şi cu altă ocazie (v. *Arhiva* XXXI [1924], pag. 218, unde am citat napol. şi sicil. *casa*), o are cuvîntul corespunzător şi în alte idiome romanice, precum frc. pop. (Anjou) *maison* „la chambre principale, où se trouve la grande table" (*Le français moderne* III [1935], pag. 228), (Basse-Auvergne) *maiso* 'pièce unique d'habitation' (A. Dauzat, în *Mélanges A. Thomas*, Paris 1927, pag. 131 urm.; sensul originar al acestui cuvînt a fost 'demeure'), (nord-est) *maison* „la pièce principale d'une habitation, celle où se fait la cuisine et où la famille se tient habituellement";[2] catal. (Mallorca) (*sa*) *casa* 'la partie de la maison où l'on reçoit des visites, où s'écoule la vie de famille' (A. Griera, *Études de géographie linguistique. I-ère Sé-*

1. Atestată la Del Chiaro, aşadar în sec. XVII, pentru Muntenia: „*Odaia de mîncare se numeşte casa mare*" (*Adevărul literar*, 14 Iunie 1936, pag. 3, col. 6).

2. Am redat numele populare ale acestei noţiuni, pentru Anjou şi nord-estul Franţei, supt forma lor din limba comună, fiindcă aşa le-am găsit în articolul lui Kurt Glaser, *Phénomènes sémantiques dans les parlers angevins* (*Le français moderne* citat, pag. 223 urm.).

rie, Barcelone 1933, pag. 19); span. (Andal.) *casa* 'Wohnraum', portg. *casa de jantar* 'Speisezimmer' (v. *Deutsche Literaturzeitung* LIX [1938], col. 284). Acelaşi înţeles îl găsim şi la Săcui: *kicsi ház* 'casă mică' şi *nagy ház* 'casă mare' denumesc cele două încăperi ale unei case ţărăneşti, tot aşa la Ungurii propriu zişi: *kisház*, resp. *nagyház* (v. *Ungarische Jahrbücher* XVI [1936], pag. 47—9).[1] In legătură cu acest cuvînt mai am de făcut două remarce de ordin morfologic. Se ştie că în vorbirea familiară, şi, mai ales, în cea populară plur. *case* are sens de singular: *Cutare şi-a zidit nişte case de s'a dus vestea.* Acelaşi fenomen îl găsim şi în limbile ibero-romanice: span. (Argentina) *casas* 'maison' (M. de Toro, *op. cit.*, pag. 71), catal. (Mallorca) *ses cases* 'la maison' (A. Griera, *op. cit.*, pag. 19). La plural, alături de *case* (din limba comună şi din majoritatea graiurilor populare), *căşi* (în Oltenia şi aiurea, de ex. în ţinuturile de peste munţi, v. Dicţ. Acad. I, 2, pag. 173) şi *căs* (Năsăud, cf. acest *Buletin*, vol. IV, pag. 78), există şi forma *căsuri*, pe care am auzit-o la Mînăstirea Putna (Bucovina).

caş: pentru expresia (ironică) *a avea caş la gură* (despre oamenii tineri, lipsiţi de experienţă) găsim paralele în frc. *blanc-bec* (fam.) 'Gelbschnabel, grüner Junge, (studentisch) Fuchs' şi *béjaune* 'jeune oiseau qui a encore le bec jaune; jeune niais, jeune apprenti',[2] rezultat din v. frc. *bec jaune* (W. v. Wartburg, *op. cit.*, I, pag. 308). Cf. şi Huguet, *op. cit.*, pag. 169—170, care notează, între altele, derivatul abstract *becjaunage*, apoi germ. *Gelbschnabel* idem. Prin derivare sinonimică (*caş = brînză*) a luat naştere, după cît se pare, nu de multă vreme, *brînzoiu*, foarte răspîndit în vorbirea familiară şi în argot. Iată cîteva atestări din limba scrisă: *Mă înjuraşi, hai? brînzoiule. Fecior de negustor eşti tu?* (I. Al. Brătescu-Voineşti, *Cu undiţa*, pag. 69: vorbeşte un ţăran cu un

1. Interesantă este informaţia că în ultimul timp se răspîndeşte expresia *szoba* 'odaie', venită din graiul orăşenesc, ceeace dovedeşte că *ház* 'casă' aparţine vieţii mai mult sau mai puţin primitive a ţăranilor, ca şi în domeniul romanic, dealtmintrelea.

2. De aici *payer son béjaune* 'payer sa bienvenue dans une corporation, dans une société' şi *béjaune* 'festin que faisaient les clercs ou les apprentis, lorsqu'ils étaient reçus en charge ou passés maîtres'.

adolescent care vîna, fără să se priceapă la vînătoare); *Şi matale, în loc să mă trimiţi atunci la lecţie sau să mă faci caraghioz, leneş şi brînzoiu...* (M. Celarianu, *Romînia literară*, 22 Aprilie 1933, pag. 3, col. 5). La imaginea iniţială, care, cum probează paralelele citate mai sus, a avut drept punct de plecare puii de pasăre cu ciocul galben (sau alb), s'a adăugat una nouă, luată din viaţa sexuală a tinerilor de diverse vrîste. G.-M. Dragoş a înregistrat pe *brînzoiu* şi *brînzelea*, cu această ultimă semnificaţie, în vol. IV al *Buletinului* nostru, pag. 250. Cf. şi Celarianu, *loc. cit.*, pag. 6: *eşti un mucos ori un caraghioz sau chiar brînzoiu, cuvînt destul de murdar.* Precizarea pe care o face autorul („cuvînt destul de murdar") arată lămurit că-i vorba de sensul notat de Dragoş.

caşcaval: Dicţ. Acad. I, 2, pag. 178 derivă acest cuvînt (direct sau indirect) din ital. *cacio-cavallo* [1] «un fel de caş care se anină de-a-călarele (= *a cavallo*) de prăjini, ca să se zvinte». Pentru o mai bună lămurire a lucrurilor, nu strică să pomenesc de catal. (Mallorca) *cavall de formetja* 'durchlöchertes Holzbrett zum Kneten des (Käse) Teiges' (v. *Volkst. u. Kult. d. Romanen* VIII [1935], pag. 93, nota 2), care arată că avem a face, cel puţin în unele părţi, cu un fel de instrument special numit 'cal'. Iată şi descrierea acestui instrument, aşa cum o face A. Griera, *Butlletí de dialectologia catalana* XVI (1928), pag. 14: «*cavall de formatjar*» 'fusta d'ullastre o olivera, d'una sola peça, que forma tres braços (cames), que conflueixen en el centre, on té foradins, formant colador; al seu indret es maura forma i estreny la fogassa, posat el cavall damunt la boca de l'alfàbia o caldera de formatjar'. (Migjorn Gran, Llucmajor, Morratxí)».

căţuie 'cassolette': este explicat de Dicţ. Acad. I, 2, pag. 218 (după Cihac) din neogrec *κατζί* 'pelle à feu'. Totuşi cuvîntul romînesc ar putea fi moştenit din latineşte, unde a existat (în limba populară) subst. *cattia*, care are numeroşi

1. W. Meyer-Lübke, *Rom. Etym. Wb.*, nr. 1738 nu acceptă explicaţia dată cuvîntului italienesc de către G. Rohlfs, *Archivum romanicum* VII (1923), pag. 461 (*cacio a cavallo*), pentru motivul că al doilea substantiv, aşadar partea a doua a compusului, ar fi trebuit să aibă *cc-*.

urmaşi romanici (cf. M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 2434;[1] o descriere a uneltelor respective din Pirinei găsim la F. Krüger, *Volkst. u. Kult. d. Romanen* II [1929-30], pag. 175—6). Lat. *cattia* a trebuit să dea în romîneşte *caţă*, dela care apoi, probabil pentru înlăturarea omonimiei cu *caţă* 'bâton de berger', s'au format derivatele *căţie* şi *căţuie*.

căina: deşi împotriva etimologiei v. bulg. *kajati sa* nu se pot face obiecţii prea serioase (Dicţ. Acad. I, 2, pag. 27 spune: «probabil, din paleosl. *kajanъ* (part.-adj. al verbului...»), cred că ne putem gîndi la o origine onomatopeică, aşa cum face Carlo Salvioni, *L'Italia dialettale* XIII (1937), pag. 26 cu ital. dial. (Cavergno-Valle Maggia) *kainá* '(dei cani) guaire, lamentarsi dolorosamente' (cf. şi v. lomb. *fa ka* [*i*] *in ka*[*i*]*ín*, berg. *cainá* 'guaire').

călca: sensul 'coire' (despre păsări) apare şi la alte reflexe ale lat. *calcare*, de ex. catal. *calcar* (v. Leo Spitzer, *Lexikalisches aus dem Katalanischen und den übrigen iberoromanischen Sprachen*, Genève 1921, pag. 116, nota), apoi frc. *chaucher* 'couvrir la femelle (des oiseaux de basse-cour)', v. frc., m. frc. *chauchier* 'coïter' (v. Wartburg, *op. cit.* II, pag. 64).

călugăr: acest cuvînt (la fel şi diminutivul *călugăraş*) are un înţeles care lipseşte în dicţionarele limbii noastre, şi anume 'vas cu apă caldă servind la încălzirea aşternutului înainte de culcare'. Nu l-am găsit atestat în limba scrisă, dar l-am auzit deseori în vorbirea familiară a păturilor orăşeneşti mai înstărite, unde, din cauza echivocului pe care-l provoacă însemnarea dublă a acestui cuvînt, s'a născut (sau, cel puţin, circulă) o anecdotă despre un călugăr adevărat, purtat din cameră în cameră de cătră o servitoare recent angajată, necunoscătoare a obiceiurilor casei şi a sensului

1. Este curios că dacor. *căţuie* lipseşte (deasemenea varianta *căţie*). In schimb, găsim arom. şi megl. *căţie*, pe care autorul le consideră drept împrumuturi din greceşte. Altă curiozitate este că M.-Lübke explică la fel pe engad. *kats* şi gasc. *kaso*. Elemente greceşti nouă în retoromană şi în gasconă?

metaforic pe care-l avea terminul în discuţie. Cred că atît obiceiul, cît şi denumirea sînt importate din ţări romanice occidentale (în primul rînd, poate excluziv, din Franţa), unde sobele sînt mult mai puţin răspîndite decît la noi, şi deaceea oamenii recurg la alte mijloace pentru combaterea frigului, atunci cînd acesta se iveşte, împotriva... regulilor meteorologice ale locului. In orice caz, limbile franceză, italiană, provensală şi catalană cunosc această accepţie figurată a cuvintelor corespunzătoare rom. *călugăr:* frc. *moine* 'Bettwärmer', ital. *prete* idem,[1] *monaca* (femin.!) 'Wärmtopf, der in den Wärmkorb gehängt wird', prov. *mouine* 'espèce de boîte ou de cage dans laquelle on suspend un réchaud pour chauffer les lits', *mounge* = *escaufolié*, catal. *mónju*. Cf. R. Riegler, *Archivum romanicum* VIII (1924), pag. 483 şi F. Krüger, *Volkst. u. Kult. d. Romanen* I (1928), pag. 242.[2] Este clar că avem a face cu un ecou lingvistic al părerilor pe care le au catolicii despre călugări şi preoţi (toţi necăsătoriţi!). Dovadă că sensul metaforic în discuţie reprezintă o aluzie la anumite moravuri nepermise de biserică, dar impuse de necesităţile fiziologice ale oamenilor, este faptul că, alături de 'călugăr', există numiri, în multe privinţi asemănătoare cu aceasta, pentru acelaşi obiect: catal. *maridet* (propriu 'bărbăţel'), ital. *marito*, portg. *comadre* (propriu 'cumătră') (v. *Volkst. u. Kult. d. Rom.* I, pag. 242). — Am afirmat mai sus că în limba scrisă n'am găsit pe *călugăr* cu înţelesul de care mă ocup aici. In schimb am dat peste unul foarte apropiat: *am şi pus «călugărul» pe foc* (N. al Lupului, *Adevărul literar*, 20 Maiu

1. Rigutini-Bulle explică astfel acest sens: „*prete* wird auch das Lattengestell genannt, in das der Wärmtopf im Bette eingehängt wird, damit die Betttücher nicht versengen". Aşadar nu vasul însuşi, ci aparatura de lemn în care este aşezat poartă numele de 'preot'. Tot aşa stau, se pare, lucrurile în Franţa (ori măcar în unele regiuni ale Franţei). Iată ce scrie F. Krüger, *Volkst. u. Kult. d. Romanen* I (1928), pag. 242: „In lothringischen Mundarten bezeichnet *moine* eine Art Laterne und einen Bettwärmer, der aus einem Holzgestell mit eingehängter Metallpfanne besteht, die zur Aufnahme der Asche dient". Cf. şi Chiappini, *Vocab. romanesco*, pag. 236: *prete*. „Trabicolo di legno che serve a tener alzate le lenzuola e le coltri quando si vuol scaldare il letto. Voce usata a Roma e altrove".

2. V. şi *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* LX (1939), col. 402. Şi germ. *Mönch* însemnează 'Bettwärmer'.

1934, pag. 3, col. 7, care dă, în notă, următoarea explicaţie: *Alambicul ţărănesc de destilat seamănă cu un călugăr aşezat pe un jeţ*). Din articolul citat al lui Krüger (v. mai sus) rezultă că echivalentele semantice, din unele limbi romanice, ale rom. *călugăr* denumesc diferite obiecte, altele decît cel discutat de mine, ceeace probează că activitatea lingvistică în legătură cu această noţiune este mult mai bogată decît ar părea la prima vedere.

cărare: sensul figurat de 'cărare în părul capului' îl întîlnim şi la unii termini romanici corespunzători acestuia, de ex. sard. (sass.) *la vía* (propriu 'drumul') (M. L. Wagner, *Studien über den sardischen Wortschatz*, Genève 1930, pag. 86), span. (America) *carrera* 'crencha, raya' şi *vereda* idem (propriu 'cărare, potecă') (Idem, *ibid.*, nota), iudeo-span. (Maroco) *carrera* 'raya en el peinado' (Idem, *Volkst. u. Kult. d. Rom.* IV [1931], pag. 239).

căruţă: pentru izolarea *a lua în căruţă* (*pe cineva*) 'a-şi bate joc (de cineva)', pe care am încercat s'o explic, împreună cu echivalenţele ei italieneşti, în *Arhiva* XXIX (1922), pag. 530 urm., se pot cita şi alte sinonime, afară de cele notate acolo, de ex. rom. *a lua în birjă* (auzit de mine la Borca-Neamţu), *a lua în balon* şi *a lua în avion*[1] (foarte răspîndite în vorbirea familiară orăşenească), apoi ital. (roman.) *portare in barchetta* 'portare a spasso' (Chiappini, *op. cit.*, pag. 37, s. v. *barchetta*). Dar ceeace m'a făcut să revin asupra acestor întorsături stilistice este *a lua în periplizon* 'a rîde de cineva', de care s'au ocupat A. Graur, *Bulletin linguistique* IV, pag. 108, G. Pascu, *Revista critică* XII (1938), pag. 186 şi Ladislas Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest 1939, pag. 226. Etimologia propusă de Graur şi acceptată de ceilalţi este neogrec. περιπαίζω 'se moquer de'. In ce priveşte pe *-l-*, care nu figurează în etimon, Graur nu spune nimic, Pascu se mulţumeşte să constate (cu satisfacţie!) că acest *l* a rămas neexplicat de au-

1. Toate sînt derivate sinonimice dela *a lua în căruţă*. Se spune, probabil, şi *a lua în aeroplan*.

torul etimologiei, iar Gáldi se gîndeşte la o contaminaţie a lui *περιπαίζω* cu *περιπλέον* 'par dessus, outre' sau cu *πλησίον* 'proche, voisin'. Cum s'ar putea justifica însă o astfel de contaminaţie? Ar trebui să existe o înrudire semantică sau măcar o apropiere fonetică între cuvintele contaminate. Mi se pare curios că lingviştii amintiţi aici n'au observat identitatea de sens a lui *a lua în periplizon* cu *a lua împrejur* şi că, foarte probabil, prima izolare este traducerea, făcută de Greci şi de Romînii cunoscători ai limbii greceşti, din vremea Fanarioţilor, a celei de-a doua, care, e, desigur, mult mai veche în limba noastră. *Periplizon* este echivalentul grecesc al rom. *(îm)prejur* şi ca atare provine din *περιπλέω* 'herumschiffen, umschiffen, umsegeln'. Pentru *-z-*, care a rezultat, probabil, dintr'un mai vechiu *-s-* (cf. *filfison* < *filfizon*, *farmazon* < *francmaçon*, apoi *viteză* < *vitesse*, etc.), trebue să invocăm forma viitorului sau a aoristului, dela care s'a pornit totdeauna la verbele greceşti intrate în romîneşte. Cît despre finala *-on* ne putem gîndi la *πλοῖον* 'Schiff', a cărui temă este identică cu a lui *περιπλέω*.[1] *A lua în periplizon* se bucură de o răspîndire mare. Graur îl înregistrează pentru Bucureşti (în vorbirea unor anumite cercuri), eu îl cunosc dela Tecuciu, unde, dacă nu mă înşeală memoria, îl întrebuinţa toată lumea, iar Cezar Petrescu, Moldovean din Nord (Roman—Iaşi), îl va fi auzit, desigur, în graiul său de acasă (cf. *Oraş patriarhal* II pag. 235; *Atunci n'aţi mai lua, atît de uşuratic, în periplizon sentimentul la care s'a înălţat Todiriţă al nostru*).

căţea: pentrul sensul 'femeie rea (ca o căţea), ticăloasă, necinstită şi rea de gură',[2] să se compare m. frc. *caigne* şi (*cagne*, pînăla sfîrşitul sec. XVI) 'femme de mauvaise vie' (cu for-

1. Cf. ital. (roman) *portare in barchetta*, citat mai sus şi care aparţine la acelaşi domeniu de activitate ca şi noţiunea exprimată de cuvintele greceşti aici pomenite.

2. Dicţionarul Academiei I, 2, pag. 205. In momentul de faţă, cel puţin în vorbirea familiară şi populară din Moldova, nuanţa semantică predominantă, aş putea zice chiar excluzivă, este aceea de 'femeie stricată' (punctul de plecare îl constitue lascivitatea bine cunoscută a căţelelor). Personal n'am simţit niciodată la acest cuvînt înţelesul de 'gălăgioasă, rea de gură', de care aminteşte Dicţ. Acad.

mele dialectale şi derivatele corespunzătoare), n. frc. *chienne* 'femme paillarde' [1] (v. W. v. Wartburg, *op. cit.* II, pag. 184, s. v. **cania*, şi pag. 193, s. v. *canis*), *lice* 'Jagdhündin; (învechit) freches Weib', ital. *cagna* 'herzloses, liebloses Weib',[2] alb. *šak(ε)* 'căţea; femeie publică (citat de Al. Rosetti, *Viaţa românească*, an. XXI, vol. LXXX, pag. 125).

ceapă: însemnarea figurată (mai mult sau mai puţin argotică) de 'ceas' a acestui cuvînt[3] se întîlneşte şi la sinonimele lui din diverse limbi, precum frc. *oignon* (H. Bauche, *Le langage populaire*, ed. II, Paris 1929, pag. 236), ital. *cipolla* (*Archivio glottologico italiano* XXI—XXIII [1929], pag. 573, s. v. *orologio*, unde autorul studiului, Ugo Pellis, dă următoarea explicaţie: „É molto diffusa nei dialetti e nella lingua la denominazione *cipolla* per: grosso orologio da tasca" [4]), germ. *Zwiebel* 'Uhr' (H. Güntert, *Grundfragen der Sprachwissenschaft*, Leipzig 1925, pag. 63), germ. vienez (*Zwiebel*) *brater* idem (Leo Spitzer, *Indogermanische Forschungen* L [1932], pag. 153, n. 1). Aceste denumiri se datoresc formei ceasornicelor de buzunar, care, pe vremuri mai ales, semănau bine cu aceea a unei cepe (lunguieţe). Imaginea se impune relativ uşor, cum dovedesc următoarele citate: *un ceas de nichel, mare cît o ceapă* (Cezar Petrescu, *Comoara regelui Dromichet*, pag. 327); *un ceas cît o ceapă sîrbească* (Marta D. Rădulescu, *Sunt studentă*, pag. 47).

cenuşă: pentru *a-şi trage cenuşa pe turtă*, cf. span. *cada uno arrima la brasa a su sardina* 'chacun cherche son profit personnel (M. de Toro, *La langue espagnole en Argentine*, pag. 60). Derivatul *cenuşar* 'cutie, ladă pentru cenuşă' are un co-

1. Cf. şi *chiennerie* 'acte d'une extrême impudeur', *chienner* 'agacer impudiquement les hommes' (ambele sînt formaţii recente din a doua jumătate a secolului trecut).

2. Sensul acesta seamănă cu 'femeie rea (ca o căţea)', pe care-l dă Dicţ. Acad. pentru rom. *căţea*.

3. Cf. C. Armeanu, în vol. V al *Buletinului* nostru, pag. 188. Exemplul fusese înregistrat mai de mult, în *Revista critică* VI (1932), pag. 172, de către mine.

4. Apoi adaugă: „Anche il rotwelsch [argot-ul german] ha la voce ebraica *bozel* = cipolla e orologio".

respondent în span. *cenizal* 'Aschenkasten' (*Volkst. u. Kult. d. Rom.* X [1937], pag. 217).[1] Se pare că cuvîntul romînesc mai însemnează, în limbajul tăbăcarilor, 'vasul (cada) în care se pun pieile crude spre a se curăţi de păr': *La cenuşar pieile sînt introduse în băi de lapte de var* (Geo Bogza, *Cuvîntul liber*, 23 Iunie 1934, pag. 5, col. 4). Dicţ. Acad. I, 2, pag. 281 înregistrează acelaşi sens, adică unul foarte asemănător ('o cadă mare îngropată în pămînt şi în care se pune var nestins, de se topeşte şi se face lapte de var'), fără să precizeze cărui domeniu de activitate aparţine această noţiune. Pentru femin. *cenuşăreasă*, dicţionarul citat dă, afară de însemnarea bine cunoscută din basme, şi pe aceea de 'femeie murdară (mereu, de cenuşă) şi proastă'. Acest înţeles nu-i departe de al sard. (logud.) *kigenéri*[2] 'leneş', derivat, cu acelaşi sufix ca şi cuvîntul romînesc (supt forma lui masculină), dela *kigína*[2] 'cenuşă' (M. L. Wagner, *Volkst. u. Kult. d. Rom.* V [1932], pag. 26).[3]

ciupi 'a fura (puţin, pe nesimţite)' (*a pişca*, sinonimul moldovenesc al acestui verb, însemnează şi el acelaşi lucru): cf. frc. (sec. XVI) *pincer* (Huguet, *op. cit.*, pag. 203: „Le verbe *pincer* a souvent le sens de voler"),[4] ital. *pizzicare, grattare* (v. *Archivio glott. ital.* XXII—XXIII, pag. 579, s. v. *rubare*) şi (*s*)*grancire* (cu numeroase variante şi derivate, pentru care v. M. L. Wagner, *Volkst. u. Kult. d. Rom.* I [1928], pag. 73), sicil. *ciunnari* (= *graffiare*), sard. *aggrancí'ri*, catal. (Barcelona) *escarbar*, span. (Argent.) *garrear*, portg. (Brazilia) *unhar*, germ. *klauen* (toate acestea date de Wagner, *loc. cit.*). Aproape unanimitatea expresiilor înregistrate aici, care nu sînt perfect sinonime, dar se explică, în bună parte, prin derivaţie sinonimică, aparţin argot-ului.

1. Chiar din punctul de vedere al sufixului, căci rom. *-ar* ar putea fi < lat. *-alis*.

2. Cu *g* spirant şi (primul cuvînt) cu *e* închis.

3. Wagner notează un fel de sinonim al lui *kigineri*, anume vb. *affogilare* 'faulenzen', pe care-l explică prin „immer um das Herdfeuer (*fogile*) liegen, ohne etwas zu tun" (ambele cuvinte au *g* spirant şi există, ca şi precedentele, tot în dialectul logudorez).

4. Să se adauge sinonimele *crocher, griller, grincher*, notate de L. Sainéan, *L'argot ancien*, pag. 124.

ciuroiu (cu varianta *cioroiu*) 'izvor care curge pe un scoc îngust de scoarță pus anume; jghebuleț, scîndurică scobită sau coajă de copac [pe care curge apă]; firul apei ce țîșnește din pămînt', pe care Dicț. Acad. I, 2, pag. 518 îl explică din vb. *ciurui* 'murmurer (en parlant d'eau courante), dégorger, couler', iar pe acesta din interj. *ciur!* „prin care se imită sunetul (murmurul, susurul) produs ge o vînă subțire de apă curgătoare sau căzătoare", are (el însuși sau prin familia lui) termini corespunzători, tot onomatopeici, în diverse idiome romanice, precum gasc. *chourrupà* 'boire avec avidité', catal. *xurria* 'Woge, Brandung', (Baleare) *xurriar* = span. *chorrear* 'caer ó salir un líquido á chorros', apoi în basc. *tšurrut* 'trago', *tšurru* 'onomatopeya del acto de beber; chorro, fuente; Leitkanal der Mühle', *tšorrota* 'robinet d'une fontaine' (v. F. Krüger, *Volkst. u. Kult. d. Rom.* VIII [1935], pag. 349).

cîț! 'interjecție cu care se alungă pisica': cf. slov. *kèc* 'voce per fugare i gatti' și retorom. *huz* 'fort (zur Katze gesagt)', acesta din urmă de origine germană (< alem. *chutz*) (v. *Zeitschrift für rom. Philologie* LII [1932], pag. 94—95).

cloșca cu pui: să se compare calabr. *puddara*[1] 'le pleiadi < lat. *pullus* 'pollo' (G. Rohlfs, *Dizionario dialettale delle tre Calabrie*, s. v.) și ital. *gallinelle* idem.

coarbă 'unealtă a dulgherului, teslarului sau butnarului, tîmplarului sau fierarului, cu care se sfredelesc găuri, învîrtind cu mîna dreaptă o manivelă, în vreme ce stînga apasă deasupra': acest cuvînt, pentru care A. Scriban, *Arhiva* XXV (1914), pag. 133 a propus etimologia rut. *korba* 'manivelă', acceptată de Dicț. Acad. I, 2, pag. 592, ar putea fi urmașul lat. *curvus* (femin. *curva*), cum probează diverse numiri romanice avînd aceeași origine, depildă span. *cuervo* 'Enterhaken', portg. *corvo* 'Kragstein', catal. *corba* 'ein Ziegeleigerät' (v. *Volkst. u. Kult. d. Rom.* VIII [1935], pag. 55 și 355). Cf. și W. Meyer-Lübke, *Rom. Etym. Wb.*, nr. 2423, unde găsim numeroase derivate diminutivale[2] de-ale urma-

1. Cu *dd* cacuminal.

2. Sînt diminutive numai din punct de vedere formal, adică al derivării,

şilor lat. *curvus*, care denumesc instrumente cu formă curbă. Cred că a intervenit şi omonimia, care s'a produs între reflexele romanice ale acestui adjectiv şi cele ale subst. *corvus*, altfel nu s'ar explica, depildă, catal. (Ripoll) *corb* (şi *corp*) 'Rabe' („wegen der gekrümmten Form", spune F. Krüger, *Volkst. u. Kult. d. Rom.* VIII, pag. 55). Deaceea explicaţia pe care am dat-o, în *Diftongarea lui e şi o accentuaţi*, pag. 188, lui *coarbă* (= feminin dela *corb*), deşi n'o mai menţin, nu trebue să pară atît de curioasă. Să nu uităm că deseori nume de animale şi de păsări au devenit termini tehnici pentru tot felul de instrumente. [1]

cocă 'aluat', *cocă* 'bébé', *cocon*, etc.: ipoteza, pe care o emite, destul de timid, Dicţ. Acad. I, 2, pag. 609, s. v. *cocă* [3], şi pag. 622, s. v. *cocon*, că toate aceste cuvinte au aceeaşi origine, şi anume în vorbirea copiilor, corespunde, cred, în întregime realităţii. Pentru identitatea lui *cocă* 'aluat' (adică 'lucru de mîncare', cf. sensul 'bulz, urs, cocoloş, gîscă de mămăligă cu brînză la mijloc; rămăşiţa aluatului frămîntat pentru «tăieţei», friptă pe jar', dat de Dicţ. Acad.) cu *cocă* 'copil mic', să se compare paralelele amintite mai sus, s. v. *babă*, provenite tot din limbajul copiilor: *papă* 'mîncare' — *papa* 'tată', *mamă* 'mîncare' şi 'mamă', *babă* 'mîncare' şi 'bunică, mamă, tată, etc.'. Că avem a face cu o creaţie copilărească, dovedeşte aspectul cuvîntului *cocă*, atît de asemănător, prin repetarea silabei, cu cele citate chiar acum. Deaceea îl găsim şi în limbi neromanice, de ex. v. germ. sus *kuocho* 'Kuchen', suedez *kaka* 'Kuchen', engl. *cake* idem (cf. W. Oehl, *Das Lallwort in der Sprachschöpfung*, pag. 27, care notează, alături de acestea, şi frc. sud. *coco* 'Kuchen, Weissbrötchen', catal. *coca* idem, ital. *cucca* 'Naschwerk'). Să se compare şi span. amer. (Mexico, Cuba) *coconete* 'despectivo de muchacho, chiquillo', care-i pus în legătură cu aztec. *coconetl*, reduplicativ dela *conetl* 'niño, hijo', plur. *cocone* (v. *Zeitschr. f. rom. Phil.* XLIX [1929], pag. 102—3). Iar *cocon*, cu derivatele lui, este

---

nu şi în ce priveşte funcţiunea sufixelor (care arată 'asemănarea cu primitivul', ca în atîtea alte cazuri analoage).

1. Cf., depildă, catal. (Ripoll) *gat* 'Katze; Klammer' şi *pioc* 'Truthahn; Klammer' (Krüger, *loc. cit.*).

identic cu *cocă*, şi formal şi ca sens. La materialul invocat de Dicţ. Acad. în articolele respective, să se adauge ital. (roman.) *cocca* '(voce puerile) prediletta; gallina; castagna lessa', *cocco*, *cocchetto* '(voce puerile) prediletto', de ex. *Lei è la cocca de mamma sua* (Chiappini, *Vocab. romanesco*, pag. 85, 86).[1] Dar aceeaşi origine are şi *coc* 'chignon, coque', despre care Dicţ. Acad. I, 2, pag. 608 crede că-i un împrumut franţuzesc. Punctul de plecare este forma rotundă, care se regăseşte în lat. *coccum* 'boabă, sîmbure', grec. κόκκος 'sîmbure', în cuvintele romanice corespunzătoare, toate avînd însemnări ca 'boabă, sîmbure, nucă, ou, castană, etc.', în diverşi termini slavi, precum bulg. *kóko* 'ceva sferic, glob, minge, ou', rus. *kóka*, *koko* 'ou de găină, jucărie', etc., în alb. *kok* 'fruct', *koçe* 'boabă', în ung. *kokó* 'ou' (v. Dicţ. Acad. I, 2, pag. 609, s. v. *cocă*).[2] Dovadă avem sard. *kukkále* 'ciocca di capelli', *kukkayǫne* 'tignone delle donne' (v. M. L. Wagner, *Studien über den sard. Wortschatz*, pag. 68, nr. 3 şi pag. 85, nr. 36,2). Probabil tot aici trebue pus *cucă* 'sommet isolé, point culminant; cime déboisée', deşi Dicţ. Acad. I, 2, pag. 945 scrie: „Cu greu e de admis că am avea a face cu un lat. pop. **cucca*, reconstruit din *cuculla* = *cucullus* «un fel de căciulă ţuguiată, glugă, cum o purtau călugării». Dacă numirea de *cucă* s'a dat unui deal din cauza poziţiei lui izolate, am putea avea a face cu o întrebuinţare figurată a numelui păsării, care trăieşte tot singură". Autorul acestui articol nu arată motivele pentru care nu s'ar fi putut reconstrui un **cucca* din *cuculla*. Cît despre explicaţia pe care o propune, e adevărat, cu îndoială (căci discuţia privitoare la originea cuvîntului nostru o începe cu declaraţia „etimologie necunoscută"), nu cred că poate fi primită, din cauză că o metaforă ca aceasta, mai mult sau mai puţin poetică, deci individuală, n'a avut cum să se răspîndească şi să devie aproape generală (după informaţiile Dicţ. Acad., *cucă* se

1. O foarte interesantă şi frumoasă discuţie cu privire la înţelesul 'copil' şi derivatele acestei teme face Leo Spitzer, *Über einige Wörter der Liebessprache*, Leipzig 1918, pag. 31 urm., unde se ocupă de frc. *cocotte*.

2. O bună parte din cuvintele aici în discuţie aparţin încă vorbirii copiilor, îşi păstrează, aşadar, caracterul lor originar. Aceeaşi temă *coc-*, cu sensul de 'rotund', există în *coacăză*, *cocoloş*, *gogoaşă* ş. a.

întîlneşte prin Oltenia, Banat şi Transilvania; ca nume topic, el apare şi în Covurluiu, adică în sudul Moldovei). Diverse idiome romanice cunosc reflexe de-ale lat. **cuculla, cucullio* şi *cucullus* cu însemnarea 'vîrf (de deal, de munte, de copac, etc.)' (cf. M. Lübke, *Rom. Etym. Wb.*, nr. 2356, 2358, 2359 şi Wagner, *op. cit.*, pag. 68, nr. 3, şi pag. 92). V. mai departe, s. v. *cucă*.

cojoc: pentru *a scutura cojocul* 'a bate', să se compare span. *zurrar la badana* şi *sobar el pellejo* 'schlagen, prügeln' (M. L. Wagner, *Volkst. u. Kult. d. Rom.* III [1930], pag. 118; cf. şi *tundir el paño* idem).

comîndar: acest cuvînt, care lipseşte în Dicţ. Acad. (şi în celelalte dicţionare ale limbii noastre), însemnează 'conducătorul lucrătorilor unei grădinării'.[1] L-am auzit la Tecuciu, unde grădinăriile, cele mai multe foarte întinse, erau ţinute de Bulgari (şi muncitorii erau în majoritate de acelaşi neam). Deaceea cred că trebue să fie de origine bulgărească. La Gerov, vol. I, pag. 391 găsesc numai verbul *komandarĭx* şi subst. *komandarénie.* In schimb, Marcoff înregistrează şi pe *komandirx* 'chef, commandant', care este, foarte probabil, etimonul lui *comîndar* (cu înlocuirea sufixului neobişnuit *-ir* prin *-ar* şi cu prefacerea lui *a* în *î*, potrivit sistemului fonologic al limbii romîne). Dicţ. Acad. I, 2, pag. 673 notează, din documente ardeleneşti aparţinînd jumătăţii a doua a sec. XVIII, subst. *comîndaş* 'comandant'. Dacă ţinem samă că *-aş* şi *-ar* sînt adesea sinonime (cf. *puşcaş — puşcar, viaş — vier*, etc.), am putea considera pe *comîndar* drept variantă a lui *comîndaş*. Dar la această ipoteză se opune faptul că derivatul în *-aş* a existat (se pare că astăzi nu mai circulă) exclusiv în ţinuturile de peste munţi şi numai pînă pela 1800. Afară de asta, ar trebui să găsim atestat undeva pe *comîndar*, ceeace nu este cazul (Dicţ. Acad. consacră un articol foarte bogat lui *comanda* şi familiei lui, fără să pomenească de *comîndar*). Interesant este că un cuvînt aproape identic cu acesta posedă dialectele aromîn şi meglenit: arom. *cumandar*

1. Lucrează el însuşi deavalma cu ceilalţi, dar le serveşte de îndrumător, întrucît are pricepere şi experienţă deosebită.

'general' (Dalametra), megl. *comandar* 'şef suprem, după rege şi împărat' (P. Papahagi, *Meglenoromînii*, glosar).[1] G. Pascu, *Elementele romanice din dialectele macedo- şi meglenoromîne*, pag. 51 consideră cuvîntul meglenit, pe care-l dă supt forma *cumandar*, fără să arate de unde a luat-o, ca un împrumut din aromînă, iar în *Dictionnaire étymologique macédoroumain* I, pag. 206 scoate arom. *cumandar* din ital. *comandante* prin „Suffixvertauschung" (!). Cum s'a putut înlocui un sufix ca *-ant(e)* prin *-ar*, este greu de înţeles, cel puţin pentru mine. Ipoteza aceasta mi se pare cu atît mai curioasă, cu cît Pascu însuşi cunoaşte, căci îl citează, turc. *komandar* idem (variantă a lui *komandan*[2]). Este clar că avem a face cu un împrumut din turceşte, cum probează, în primul rînd, aspectul morfologic al cuvîntului şi apoi faptul că este vorba de un termin administrativ, adică oficial oarecum, care s'a impus, pe vremea stăpînirii turceşti asupra Peninsulei Balcanice. Deaceea cred că şi dacorom. *comîndar*, care, de fapt, este, foarte probabil, un simplu bulgărism, trebue considerat tot ca element turcesc, trecut prin filiera limbii bulgare (chiar dacă dicţionarele acesteia nu-l înregistrează[3]).

compas: se aude, în glumă, cu sensul de 'picior' (mai exact spus de 'picioare', căci e vorba, în realitate, de ambele picioare, cînd se 'comandă' *deschide compasul* 'fă pasul mare'), Mai ales despre picioarele lungi se întrebuinţează această expresie, pe care o găsim şi în alte limbi, depildă franceza (Sachs-Villatte, s. v. *compas*, dă, pentru vorbirea populară, sensul figurat 'Beine', cu următoarele precizări: *allonger le compas* 'schneller zuschreiten', *ouvrir le compas* 'gehen, marschieren'[4]). Foarte probabil, Romînii au împrumutat formula din fraţuzeşte, şi nu de curînd, dacă judecăm după faptul că eu, depildă, am cunoscut-o acum trei zeci şi ceva de ani, în limbajul elevilor dela Liceul Internat din Iaşi, care se foloseau obişnuit de ea.

1. La Th. Capidan, *Meglenoromînii* III lipseşte.

2. Iată unde s'a produs schimbarea sufixului!

3. V. rom *comîndare* 'jertfă' (v. Dicţ. Acad. I, 2, pag. 674) este alt cuvînt (deşi, din punctul de vedere al etimologiei, aparţine la aceeaşi familie).

4. Cf. şi *Le français moderne* II (1934), pag. 261: „Le compas a des *jambes* et un marcheur *fend* et *allonge son compas*".

creştin: înţelesul de 'om' se întîlneşte, dupăcum remarcă M.-Lübke, *Rom. Etym. Wb.*, nr. 1888 şi Dicţ. Acad. I, 2, pag. 903, şi la alte reflexe romanice ale lat. *christianus*, apoi la cuvintele corespunzătoare din limbile albaneză, greacă şi bulgară. Iată cîteva exemple (dintre cele care nu figurează în operele citate ori sînt prezentate supt o formă diferită): retorom. *karştiaun*, ital. sud. *kristianu* (deunde şi grec. din Italia meridională *χristianó*) 'Mensch' (G. Rohlfs, *Arch. St. n. Sprachen* CLXIV [1933], pag. 148). Cf. şi H. Rheinfelder, *Kultsprachen und Profansprachen in den romanischen Ländern*, Genève 1933, pag. 189, n. 5, apoi *Volkst. u. Kult. d. Romanen* III (1930), pag. 326, unde este invocat ital. dial. (Lipari) (*u*) *kristyą̃nu*.

cruce, în *a-şi face cruce cu stînga* (sau *cu amîndouă mînile*) 'a se mira straşnic, a fi surprins de un lucru absolut neobişnuit': cf. ital. (roman.) *fà la croce* o *il crocione* 'giurare' (Chiappini, *op. cit.*, pag. 96, s. v. *croce*). Sensul şi chiar aspectul formulei italieneşti se deosebesc de ale celei romîneşti, măcarcă şi la noi *a-şi face cruce* însemnează 'a se jura'. Dacă am citat-o totuşi aici, este pentru simbolul pe care-l exprimă şi care-i aproape identic în ambele limbi.

cucă 'sommet isolé, point culminant; cime déboisée': etimologia acestui cuvînt, care apare cît se poate de des în toponimie ca nume de deal,[1] este obscură. Dicţ. Acad. I, 2, pag. 945 nu pomeneşte nimic despre discuţiile care s'au făcut în jurul originii acestui termin, mulţumindu-se să spuie: „cu greu e de admis că am avea a face cu un lat. pop. **cucca*, reconstruit din *cuculla* = *cucullus* «un fel de căciulă ţuguiată, glugă, cum o purtau călugării»". Adaugă apoi că ne-am putea gîndi la o întrebuinţare metaforică a lui *cucă*, numele păsării care trăieşte singură (aceasta în cazul cînd unui deal i s'a zis aşa din cauza poziţiei lui izolate).[2] In

1. Cînd aparţine la altfel de accidente de teren sau la localităţi propriu zise, este vorba, cu siguranţă, de numiri secundare.

2. Ipoteza aceasta am emis-o eu însumi în *Rumänische Toponomastik*, pag. 143 şi, mai înainte, în *Zeitschr. f. rom. Phil.* XLIII (1923], pag. 201). Cf. şi V. Bogrea, *Dacoromania* III, pag. 452, 460.

chipul acesta, autorul articolului respectiv din Dicţ. Acad. respinge etimologia pe care o propusese, nedecis însă, S. Puşcariu, *Etym. Wörterbuch der rum. Sprache*, nr. 424 şi pe care a acceptat-o hotărît M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 2359. Cuvinte romanice mai mult sau mai puţit asemănătoare, din punct de vedere fonetic, şi identice, în ce priveşte sensul, cu acesta există mai pretutindeni (cf. M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 2356, 2358 şi 2359, unde ele sînt explicate la fel cu rom. *cucă*). Pentru a înlesni găsirea unei etimologii, voiu rezuma constatările şi părerile lui A. Dauzat, *Revue des langues romanes* LXVI (1929—32), pag. 66 urm., care discută temele *cucc-*, *tucc-*, *zucc-*, *suc-*, toate avînd însemnarea 'hauteur, montagne'. Pornind dela harta nr. 874 din *Atlas linguistique de la France*, autorul arată că aria acestor teme este mai întinsă decît s'ar părea după indicaţiile hărţii citate, mai cu samă spre sudul teritoriului galo-romanic, unde ele ne întîmpină şi ca nume apelative şi ca toponimice (afară de terminii înregistraţi acolo, trebue luat în consideraţie şi *Truc*, împreună cu derivatele lui). Alături de *tuk*, avem aria *suc-* (< *zucc-*), care merge cu ital. *zucc-* (cf. M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 2369). Al treilea tip, cu întinderea cea mai mare, este *cucc:* să se compare n. top. *Cuc*, *Cuq*, *Cuche*, *Cucq*, etc., care se întîlnesc, supt diverse aspecte, şi dincolo de Pirinei (în Peninsula Iberică) şi peste Alpi (în Italia), de ex. span. *La Cuca*, ital. *Monte Cucco*, etc., apoi în Balcani, depildă sîrbocroat. *Kukoviča*, alb. *tšukɛ*, grec. τσούκα, romîn. *cucă*. Pentru acest din urmă tip, Dauzat porneşte dela un **crouca* > galic. *crūca* şi dela *cūccu* (cf. M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 2009 şi 2340). Ultimul este explicat de diverşi lingvişti, precum M.-Lübke, Guarnerio ş. a., din **cŏccus* 'coquille d'oeuf'. Autorul nostru combate această etimologie, propunînd un **cūccu* 'montagne', despre care afirmă că ar fi „prélatin et prégaulois". Din această temă au ieşit *tuk* şi *zuc* (> *suc*). Exemplele grec şi albanez, citate de Dauzat, arată că, după acest lingvist, aceeaşi origine ar trebui s'o aibă şi rom. *ciucă*, sinonim al lui *cucă* şi care are numeroase corespondenţe în limbile balcanice (v. Dicţ. Acad. I, 2, pag. 489). Cf. şi cele spuse aici mai sus, pag. 183, s. v. *cocă*.

cuciu! 1. ici! (pour appeler les chiens); 2. 'chien': Dicț. Acad. I, 2, pag. 947 crede că avem a face cu un împrumut (din bulg. *kuče* sau ung. *kutya* 'cîne'). Această părere este, pentru mine cel puțin, cu atît mai curioasă, cu cît în aceeași operă, pag. 1054, *cuțu* nu este explicat la fel, cum ar fi logic, deși reprezintă o simplă variantă a lui *cuciu*.[1] Fără să propuie o etimologie propriu zisă, autorul articolului *cuțu* înșiră o bogată serie de termini asemănători din tot felul de limbi (romanice și slave, apoi din albaneză, turcă și ungară), care au fie ambele sensuri ale celui romînesc, fie numai pe unul.[2] Ce dovedesc ei? Că ne găsim în fața unui cuvînt imitativ, care s'a născut (ori s'a putut naște) în fiecare limbă aparte, independent de celelalte. La exemplele, numeroase, date de Dicț. Acad., voiu adăuga și eu cîteva, nerelevate acolo (unele din ele au č în ambele silabe, ceeace nu schimbă deloc situația): span. (Arag.) *ts'uts'o*, cu derivatul *ats'uts'ar* 'einen Hund anlocken' (v. *Zeitschr. f. rom. Phil.* LV [1935], pag. 617), span. comun *chucho*,[3] portg. (Bierzo) *tuso* și *cuzo*, (Minho) *pucho*, (Galicia) *cucho* (v. *Volkst. u. Kult. d. Romanen* I [1928], pag. 270). Cf. și L. Sainéan, *La création métaphorique en français et en roman. Le chien et le porc*, pag. 10; Idem, *Les sources indigènes de l'étymologie française* II, Paris 1925, pag. 29; M.-Lübke, *op. cit.*, nr. 4789; Tache Papahagi, *Etimologii*, București 1940, pag. 10, s. v. *cucă-cucă!*; S. Pușcariu, *Dacoromania* I, pag. 78; V. Bogrea, *ibid.*, pag. 79[4]; G. Giuglea, *ibid.* III, pag. 388; Iorgu Iordan, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XLII (1922), pag. 560.

cuiu: izolárea *cuiu pe* (sau *cu*) *cuiu* (*se*) *scoate* are corespondențe în diverse limbi. Afară de frc. *un clou chasse l'autre*

1. Este drept că Dicț. Acad. nu stabilește niciun fel de relație între aceste două cuvinte, ceeace iarăși surprinde. Căci este clar că avem a face cu un singur cuvînt, care prezintă variații fonetice absolut neînsemnate.

2. Dealtmintrelea cred că nu trebue să vorbim, într'un asemenea caz, de două sensuri.

3. M. de Toro y Gisbert, *op. cit*, pag. 285 spune că acest cuvînt aparține vorbirii familiare, o dovadă în plus că avem a face cu o creație onomatopeică, mai ales că se întrebuințează și ca interjecție „pentru a speria cinii".

4. Bogrea crede că interjecția cu care se chiamă cinele provine dela numele acestui animal, pecînd raportul este, de fapt, invers.

şi germ. *ein Nagel schlägt den anderen heraus*, pe care le citează Dicţ. Acad. I, 2, pag. 969, avem span. *un clavo saca otro clavo* (v. M. de Toro y Gisbert, *op. cit.*, s. v. *clavo*).

curăţi: în vorbirea familiară (cred că numai dela oraşe, şi, după cît se pare, nu de pretutindeni) se spune unuia care se scobeşte în nas *curăţă bine că am să mă mut.*[1] Limba spaniolă cunoaşte, pentru exact aceeaşi situaţie, construcţii identice din punct de vedere semantic: *sacar los muebles*, pe care R. Ruppert y Ujaravi, *Literaturblatt f. germ. u. roman. Philologie* LV (1934), col. 341 o traduce prin 'in der Nase bohren', apoi sinonimele *mudarse de casa, hacer petotillas* şi *hacer albóndigas.*

curtezanţ: această variantă periferică a lui *curtezan*, pe care am înregistrat-o aici mai sus, pag. 6, apare la H. Papadat-Bengescu, *Logodnicul*, pag. 271 (*Să vedeţi voi ce curtezanţ am eu! Unul d'ăia cu crucea 'n sîn!*).[2]

Iorgu Iordan.

NOTE LINGVISTICE.

Corespondenţe siciliene la prezentul conjunct al lui «a avea».

Deşi chiar la Meyer-Lübke se află cîteva coincidenţe romanice prescurtate pentru prezentul indicativ al auxiliarului romîn *a avea*, pe care însă marele lingvist nu le referă şi la cazurile din limba noastră, cercetătorii de mai tîrziu, oferindu-li-se, ce-i drept, în mod explicit, posibilitatea de-a defini independent aceste aspecte valahe, nu le-au pus la contribuţie. Totuşi, cel puţin ca chestie de existenţă şi aiurea, sau ca extensiune geografică, atari cristalizări lingvistice ale spiritului latin, la mari distanţe, nu ne pot lăsa

1. Această formulă trebue să se fi născut în mediul strict familiar, căci numai acolo ea poate fi spusă fără a fi considerată ca jignitoare, mai ales că o utilizează, desigur, părinţii la adresa copiilor, fraţii mai mari la adresa celor mai mici, etc., ca mijloc educativ împotriva unui obiceiu urît, destul de răspîndit pînăla o anumită vrstă.

2. Vorbeşte o servitoare.

indiferenţi. Astfel de forme se juxtapun prin arătoasa lor apropiere.

Pentru rom. *am*<*avem*<lat. *habemus*, notăm: valonul *ć*,[1] bordonezul *am*,[1] walezul *an*,[1] lombardul *ham*,[2] spaniolul *hemos*.[3]

Pentru rom. *aţi* < *aveţi* < lat. *habetis*, avem: bord. *ats*,[4] Bourberain-ul *et*.[4]

Cu toate acestea, ele nu s'au bucurat nici chiar de atenţia lui Friedrich Streller în studiul *Das Hilfsverbum im Rumänischen*,[5] publicat după apariţia volumului al doilea din „Gramatica limbilor romanice" a lui Meyer-Lübke.

Dar nici Meyer-Lübke şi nici specialistul Fr. Wentrup, în cercetarea-i *Beiträge zur Kenntniss des sicilianischen Dialectes*, Halle 1880, nu cunosc atît de răspînditele şi notoriile forme conjuncte siciliene ale auxiliarului *habēre*, măcarcă textele oferă o interesantă varietate cu astfel de specimene, care constitue una din temeinicile punţi de legătură ce-a aruncat Romania Orientală (Italia şi Dacia) peste Adriatica. Şi mai de mirare e faptul că nici chiar Sicilianul Pitrè, ale cărui texte îl înregistrează într'un variat şi impunător număr, n'a dat, auxiliarului conjunct al lui *aviri*, cuvenită atenţie, în eseul său gramatical. Lectura noastră schiţează următoarea paradigmă, din care singularul e notat (cu unele variaţii) şi de Pitrè şi Wentrup.[6]

Singular		Plural	
Forma absolută	Forma conjunctă	Forma absolută	Forma conjunctă
Pers. 1-a: *haju àgghiu, hêju*	*hê, hau*	*avemu*	*hâ'mu, hàmu àmmu, â'mmu*
Pers. 2-a:	*hai*	*aviti*	*hâ'ti, hà'ti, â'ti ati*
Pers. 3-a: *havi, hadi*	*ha*	*hànnu*	*hànu*

1. Vezi W. Meyer-Lübke, *Grammatik der Romanischen Sprachen* II *Formenlehre*, Leipzig (O. R. Reisland) 1894, pag. 274.

2. *Ibid.*, pag. 273 (citat din scriitorul Bonvesin de la Riva, mort cam pela 1313).

3. Prescurtare din *habemos* (Meyer-Lübke, *op. cit.*, pag. 275).

4. Meyer-Lübke, *op. cit.*, pag. 274.

5. *Neunter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig 1902, de supt direcţia lui Gustav Weigand.

6. Ba aceştia cunosc şi forma *hàdi* pentru pers. 3-a sing., importantă doar ca dublet fonetic la *hàvi*.

Astfel pers. 1-a plural (ca să începem cu aceasta, care în limba romînă se răsfrînge asupra pers. 1-a a singularului, cf. A. Philippide, *Originea Romînilor* II, pag. 601 şi Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne* I, pag. 134), sună în dacoromînă şi istroromînă *am* (cu corespondenta-i absolută dr. şi ir. de nord—la Jeián—*avem*, ir. de nord *aren*; arom. *avem*, *avemu*, *aem*; megl. *vem*) şi coincide cu sicilianul *àmu*, reprezentat supt diferite grafii, dupăcum arată contextele: *n'ha mu amari pri finu a la morti* 'ne avem a iubi pînăla moarte', Vigo XX, 30 [1] (Aci); *Hâmu a fari lu nidu 'ntra li guai* 'avem să facem cuibul între suferinţi', Vigo XXI, 47 (Montemaggiore); *É notti e nn'â mu a jiri a 'rripusari* 'e noapte şi avem să mergem la odihnă', Pitrè, *Canti* I, 255 [2] (Bompietro); *É tardu e nn'â mu a jiri a ripusari* 'e tîrziu şi avem să mergem la odihnă', Pitrè, *Canti* I, 255 (Casteltermini); *â mu a jiri ddà* 'avem să mergem acolo', Pitrè, *Canti* II, 42 (Ficarazzi); *Nn'â mu amari nui dui fidili amanti* 'avem să ne iubim noi doi credincioşi iubiţi', Pitrè, *Canti* I, 259 (Noto); *Ora nni nn'â mu a jiri* 'acum avem să ne ducem', Pitrè, *Fn* I, 138 [3] (Vallelunga); *ch'â mmu a 'vivi, 'Ccillenza!* Pitrè, *Fiabe*, 150 [4] (Caltagirone); *Chistu è granni castigu ch'â mu avutu* 'aceasta ce-am avut e mare pedeapsă', Pitrè, *Canti* II, 165; *Dimmi tu, bedda, zocc'hai pinsátu | Tuttu stu tempu ch'un n'â mu vidutu* 'spune-mi, frumoaso, ce te-ai gîndit toată vremea cît nu ne-am văzut', Pitrè, *Canti* I, 269 (Sferracavallo); *Nun â mu avutu nudda differenza* 'n'am avut nicio deosebire', Pitrè, *Canti* I, 309 (Noto); *cu lu cavaleri â mu parratu* 'cu cavalerul am vorbit', Pitrè, *Canti* II, 261 (Palermo); *Boni amici â mu statu* 'buni prieteni am fost', Raccuglia XXX [5];

1. Lionardo Vigo, *Canti popolari siciliani*, Catania (Tip. Accademia Givenia) 1857. Cifra romană indică grupul, cea arabă cîntecul. Paranteza cuprinde localitatea de unde vine textul.

2. G. Pitrè, *Canti popolari siciliani*, ed. 2 a, Palermo (Carlo Clausen) 1891, volume 2. Indicăm volumul, pagina, localitatea.

3. G. Pitrè, *Fiabe, novelle e racconti popolari siciliani*, vol. I, Palermo (L. Pedone Lauriel) 1875.

4. G. Pitrè, *Fiabe e leggende povolari siciliane*, Palermo (L. P. L.) 1888.

5. Salvatore Raccuglia, *Canti popolari siciliani* (raccolti a Fantina ed a S. Basiglio, frazione di Novara Sicula), Torino (Carlo Clausen) 1906; numărul cîntecului indicat prin cifră romană.

Ma niàutri cu lu Re nun âmu avutu mai amicizia 'dar noi cu regele n'am avut nici cînd prietenie', Pitrè, *Fiabe*, 52 (Ragusa Inferiore); *t'âmu vistu* 'te-am văzut', Pitrè, *Canti* I, 287 (Tortorici).

In siciliană, această formă conjunctă a pers. 1-a plur. s'a rărit simţitor. Ea apare, deobiceiu, în structura viitorului perifrastic *hamu a siri* 'avem a fi', Avolio, 138,[1] pe care diferiţi folclorişti îl tălmăcesc prin *dobbiamo*[2] 'trebue să...' corespunzînd oarecum viitorului nostru regional *avem a face*, sau intră în constituţia perfectului compus *âmu vistu* 'am văzut'. Alături apare forma absolută *avèmu: nui nni avemu amatu* 'noi ne-am iubit', Pitrè, *Canti* I, 189 (Noto; cf. *ibid.*, 208 şi 250 pentru Militello şi Alimena), ori, alte dăţi, forma conjunctă ia locul celei accentuate, în fraze unde *a avea* singur e verb predicativ (şi nu serveşte de auxiliar pelîngă alt verb): *nn'âmu un saccu chinu* 'am un sac plin', Pitrè, *Canti* II, 106 (Messina), ceeace înseamnă că limba curentă (italiana sau graiul comun sicilian) tulbură sensul special al acestor două aspecte ale lui *habēre*.

Persoana 2-a plural în siciliană e, deobiceiu, *ati*, corespunzînd dacoromînului *aţi* şi istroromînului *aţ*. Forma *atu* a înlocuit pe *i* final cu *u* prin analogie cu pers. 1-a şi a 3-a plural; *âta* e mai greu de explicat. Iată contextele: *A mia sulu hâti amari* 'pe mine singur aveţi să iubiţi', Vigo VIII, 95 (Catania); *Ancora nu hâti fattu vintun'annu* 'încă n'aţi împlinit 21 ani', Vigo XVII, 4 (Aci); *Vi nn'âti a a jiri 'ntra lu campusantu* 'aveţi să vă duceţi în cimitir', Pitrè, *Canti* II, 208 (Palermo); *vu' m'âti a ajutari* 'voi mă aveţi a ajuta', *ibid.*; *Ati vistu* 'aţi văzut', Pitrè, *Canti* II, 326 (Palermo); *Cumpari jardinaru, âti vistu passari un omu e 'na fimmina?* 'cumătre grădinare, aţi văzut trecînd un om şi-o femeie?', Pitrè, *Fn* 139 (Vallelunga); *L'ati vistu passari* 'l-aţi văzut trecînd', Vigo, XLVII, 10 (Aci); *hati avutu* 'aţi avut', Avolio, 138; *Chi bella criscimugna ch'âti avutu* 'ce frumoasă verdeaţă c'aţi avut', Pitrè, *Canti* I, 201 (Noto); *Ssi*

1. Corrado Avolio, *Canti popolari di Noto*, Noto (Zammit) 1875, pag.

2. Cf. Vigo XXI, 30: *n'hamu amari = dobbiamo...*; Pitrè, *Fn*, 138: *Ora nni nn'âmu a jiri = Adesso dobbiamo andar via.*

palureddi ch'âti dittu vui 'aceste vorbuliţe ce-aţi zis voi', Pitrè, *Canti* I, 294 (Alimena); *M'âti misu li carni a li tinagghi* 'mi-aţi pus—prins—carnea în cleşte', Pitrè, *Canti* I, 230 (Noto); *Ati fattu parrari a tant 'aggenti* 'aţi făcut atîta lume să vorbească', Pitrè, *Canti* I, 303 (Palermo); *Tanti grazzi m'âti datu* 'atîtea graţii mi-aţi dat', Pitrè, *Canti* II, 52 (Palermo); *Parola m'âti datu* 'cuvîntul mi-aţi dat', Pitrè, *Canti* II, 281 (Palermo); *m'âtu trâtu cu la calamita?* 'm'aţi atras cu magnetul?', Pitrè, *Canti* I, 236 (S. Angelo); *ch'ata fattu malu?* (= avete voi fatto del male?) 'aţi făcut voi rău?', Pitrè, *Fiabe* 232 (Ragusa-Inferiore); *tutti cosi âta fattu giusti* 'aţi făcut toate celea cum trebue', Pitrè, *Fiabe* 179 (Francofonte).

Ca şi pers. 1-a, *ati* intră în constituţia viitorului perifrastic şi a perfectului compus, apărînd, uneori, independent (fără funcţie auxiliară): *N'âti paura cca cci sunu li dinari* 'n'aveţi frică, deoarece sînt parale', Pitrè, *Fiabe* 57 (Ragusa-Inferiore). Forma conjunctă intervine uneori alături de cea absolută (Vigo XIV, 16, Trezza):

O giuvineddu cocciu di granatu,
Quantu peni pri mia *âti patutu!*
Ccu vostra matri siti sciarriatu,
E vui pri amari a mia *aviti suffrutu.*

Şi în Calabria există *ati* pentru 'aviti', 'avete', semn că auxiliarul conjunct e cunoscut şi acolo: *m'ati a dari la benidizioni!* 'aveţi să-mi daţi binecuvîntare', Letterio di Francia, *Fiabe e novelle calabresi*, 1-a parte, 2-a ed., Torino (Giovanni Chiantore) 1935, pag. 223. Dalmata, la fel, cunoaşte formele conjuncte *jaime, jaite*, alături de cele absolute: *avaime, avaite* (cf. M. Bartoli, *Das Dalmatische* II, Wien 1906, pag. 397, col. 1).

Pers. 3-a plur. în siciliană este, rareori, cu *n* în loc de *nn* (din *hannu*): *hanu a stari genti puliti* 'au să stea soiuri curăţele', Pitré, *Fiabe*, 51 (Ragusa-Inferiore) (cf. *ibid.*, 151).

Pentru singular, textele prezintă un particular caz de sintaxă, elocventă coincidenţă a latinei carpato-balcanice cu cea siciliană, căci în ambele latinul *habet* a produs doi descendenţi specializaţi: 1. forma accentuată ce exprimă posesia (sic. *hàví: Bifara havi*, Pitrè, *Fn* 136, cu corespunzătoarele dr., ar. şi ir. *àre*, megl. şi dr. regional *àri: lucru nu are*

C. V. 119/11); 2. cealaltă e formă conjunctă şi intră în constituţia perfectului compus (sic. *ha dittu*; dr., ir. *a zis;* dr. arhaic, ir., megl. *aŭ zis;* ir. *av zis;* ar. *av zis*). Este de semnalat că asemenea distincţie în structura frazei mai viază la Palermo. Informaţia noastră la faţa locului confirmă notaţia lui Pitrè, *Saggio d'una grammatica del dialetto e delle parlate siciliane* (în vol. *Fn* CCXII), care, în continuare, precizează: „In Catania însă, *havi* se întrebuinţează pentru amîndouă cazurile". Acelaşi lucru ne asigură şi Wentrup, *op. cit.*, pag. 34, nota 6. Desigur că forma *havi*, ce-şi află identitate în tarentinul *ave* (cf. Meyer-Lübke, *Gramm.* II, pag. 273), e continuarea normală a latinescului *habet*, pecînd *ha* e corespondenta sa apocopată. Formele romîneşti *are* (respective *ari*), cu reprezentantele sale istroromîne pers. 2-a sing. *ari*, la plural pers. 1-a *aren*, a 2-a *areţ* şi a 3-a *aru*, fac loc discuţiilor controversate. Respingînd explicaţia lui P. Skok, cu intercalarea unui *r* la **ae* (<*habet*) pentru evitarea hiatului, Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne* I, 136 dă o rezoluţie plauzibilă, deducînd pe *are* din *haberet* (sau *habuerit*). O notă a lui Vigo (XLVII, 10) arată că *ati* (pers. 2-a plural; sic. c. *aviti*) ar veni dela infinitivul *ari* („dall' infinitivo *ari*". Sic!). In siciliană n'am mai întîlnit forma *ari* (ca infinitiv), ci numai *aviri*, şi în acel graiu nu există niciun derivat cu acest *r* (etimologic), ca *are* din limba romînă. Fiinţa unui asemenea infinitiv ar contribui din plin la rezolvarea problemei formelor romîneşti.

Pers. 1-a sing. prezintă, în siciliană, pelîngă *haju* ori *hê*, şi forma *hau* (*Morti, si n'hau bisognu tu lu sai* 'Moarte, de am eu nevoie, tu o ştii', Vigo XL, 9), terminată în *u*, fapt care nu e de pus numai decît în legătură cu pluralele *amu, atu, hannu (hanu)*, ştiind rezoluţia lui *o* > *u* în dial. sicilian. Pentru romînă e sigur decalcul după pers. 1-a plural, cum arată G. Pascu, *Dictionnaire étymologique macédoroumain* I, Iaşi 1925, pag. 48, probează Philippide, *Orig. Rom.* II, pag. 601 şi Rosetti, *op. cit.* I, pag. 134-135, înlăturînd orice bănuială de influenţă albaneză *(kam, kai, ka)*, cunoscut fiind pluralul majestatec sau al modestiei, întrebuinţat curent în limba noastră.[1] Cf. Al. Vasiliu-Tătăruşi,

1. Psihologia intimităţii, a iubirii, etc. înlocueşte alte dăţi pluralul cu sin-

Poveşti şi legende, Acad. Rom. 1928, pag. 116: *Mulţămim dumnitale, fecior de 'mpărat pentru-aiesta bine! Să ştii că şi eu te-oiu ajuta cu ceva la vremea vremii.* La Duiliu Zamfirescu, *In războiu*, ed. Mariana Rarincescu, S. R. 1927, pag. 53, Paraipan, îngrijitorul moşiei dela Stăneşti, surprins de fineţa cu care întreabă de el Mihai Comăneşteanu, răspunde la plural: „*S'avem onoare, domnu căpitan; noi suntem domnul Paraipan... Cu ce vă putem servi?*". Politicosul *poftim*, care s'a stereotipizat supt această formă (mai rar şi pretenţios fiind singularul *poftesc*), cu care invităm, întrebăm sau protestăm, e un plural al reverenţei.

Dubla semantică a cuvîntului 'lună'.

I. Şiadbei, *Problemele vocabularului romîn comun*, Iaşi, Ţerek, 1934, pag. 12 demonstrează just că nu poţi admite influenţa slavului *miseţ* pentru dubla semantică a dr. *lună* ('luna' şi 'mensis'), arătînd că şi o inscripţie latinească prezintă *luna* cu accepţiunea de 'mensis', ca şi unii scriitori romani. Această constatare e confirmată şi de faptul că italiana şi franceza au expresii ca *luna di miele* şi *lune de miel* pentru *luna de miere* 'prima lună de căsătorie'. Dealtfel diviziunea calendaristică ţine oarecum samă de mişcarea lunii, care ne ocoleşte planeta în timp de 27 zile, 7 ore şi 43 minute. Populaţia simplă, o ştim bine, măsoară vremea după schimbările lunii, din care cauză numele astrului lesne poate dezigna şi timpul dintre fazele sale importante: *lună nouă (craiu nou)* şi *lună plină* (corespunzînd aproape unei luni de zile). V. Mortillaro, *Nuovo dizionario siciliano-italiano*, ed. 3, Palermo 1881, pag. 643 ne atestă această accepţiune pentru dialectul sicilian: „*Luna* per tutto il tempo suo visibile... Onde dicesi *Na luna, dui luni*". Intuiţia lui Dante, *Inferno* 33, v. 22-27 ne prezintă circumstanţele în care contele Ugolino della Gherardesca e nevoit să măsoare timpul după fazele lunare:

---

gularul. Cf. Vasiliu, *op. cit.*, pag. 129: *Da ce-i măi, puii mamei?* şi pag. 187: *Tu, păsărilor, nu ştiţi voi unde-s curţile lui Verea Viteazul?* Uneori chiar persoanele aceluiaşi număr se schimbă întreolaltă. Cf. T. Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, Acad. Rom. 1925, 107/11: *Iofule, Măria Sa* pentru *Iofule, Măria Ta.*

Breve pertugio dentro dalla muda
La qual per me ha il titol della fame,
E in che convien ancor ch 'altrui si chiuda,
M'avea mostrato per lo suo forame
Più lune già, quand'io feci il mal sonno
Che del futuro mi squarciò il velame.[1]

Se înţelege că mai ales însurăţeii, uitînd de vreme, se orientează după perioada siderală a lunii, numind (ei şi alţii) acest interval *luna di miele, lune de miel, luna de miere.*[2]

Nicolò Tommaseo, în al său *Dizionario della lingua italiana*, ed. G. Meini, vol. III, Torino 1929, pag. 1301, notează, pentru cuvîntul *luna*, semantica „Tutto il tempo del suo corso, cioè un mese", indicînd, în afară de versurile citate de noi din Dante, şi anumite locuri din *Rime antiche* şi *L'armata navale*, Roma 1614, 285 ale lui Pantero Pantera cu fraza: „Se il terzo giorno dapoi spirarà un'altro vento diverso, per *la maggior parte di quella luna*, ...soffierà ora questo, ora quello; vincendo però il più della volte quello che si farà sentire il terzo giorno dopo fatta la luna".

'a lua' în funcţie auxiliară.

Complectăm constatările lui Gh. Bogaci, *Arhiva* XLV pag. 292 şi *Buletinul Philippide* V, pag. 236—237, deci şi pe ale lui Al. Graur, E. Lewy, E. Nieminen, I. Ohienko, Al. Rosetti, puşi la contribuţie de d-sa, că verbul *a lua* în funcţie auxiliară de tipul expresiei *ia şi pleacă*, —[3] în afară de romînă, limbile balcanice, fino-ugrice, nord-ger-

1. Versuri care în traducerea lui Alexandru Marcu, *Infernul*, Craiova 1932, pag. 261 sună astfel: „Din turla'n care-s puşi să năpîrlească şoimii, aceea căreia prin mine-i zice-acuma turla foamei şi'n care alţii, mulţi, şi-or face veacul rînd pe rînd, văzusem de mai multe ori pe cer cum se perindă luna, prin crăpătura ferecată a unei strîmte ferestuici; cînd, am visat cumplitul vis ce rupse vălul depe cumplitu-mi viitor".

2. Romînescul *luna de miere* e neologism. Expresia nu e cunoscută în satele conservative; ţăranul ştiind doar ...într'a cîta lună (de sarcină) se află nevastă-sa.

3. „cum vine Duminica, Ipate şi cu Chirică *se iau şi se duc* la horă în sat", I. Creangă, *Povestea lui Stan Păţitul*, în *Opere*, ed. G. T. Kirileanu, Buc. 1939, $^{68}/_{1-2}$; „Sfînta Duminică *se iè şi se întoarnă* singură acasă", *ibid.* $^{99}/_{31}$; „*Şi iè* băietul *şi dă* cuşma lui sfîntu Petrea", Al. Vasiliu-Tătăruşi, *Poveşti şi legende*, Acad. Rom. 1928, pag. 20.

manice, slave şi baltice —, se află şi în dialectele Italiei Meridionale. Iată două exemple calabreze: *Pigghiau la lepri e nci dissi*: — *Tu mi facisti a mia tantu beni...* (Letterio di Francia, *Fiabe e novelle calabresi*, partea 1-a şi a 2-a, Torino 1935, pag. 190) 'Luă iepurele şi zise: Tu-mi făcuşi mie atîta bine'; *lu vecchiu pia e nci cunta tuttu lu fattu* (*ibid.*, partea 3-a, 1935, pag. 24) 'bătrînul ia şi povesteşte toată pătărania'.

Petru Iroaie.

NOTE LINGVISTICE.

asesor.

In 1832 se introduc în Moldova, odată cu Regulamentul Organic aplicat de Ruşi, normele sistematice cu privire la organizarea justiţiei, cf. Gh. Ungureanu, *Intregiri* I, pag. 113 urm. De atunci, prin zapise, însemnări etc. putem citi despre cutare sau cutare *asăsor* al „ğudecătorii de Eş" sau de aiurea. Acest termin alternează cu *čilen* (<rus. *člen* 'membru, supleant'), cf. Gh. Ghibănescu, *Teodor Codrescu* II, pag. 169 şi ambele exemple, din 1835, în revista *Miron Costin* VII, pag. 14, etc., etc.

Terminul *asăsor* este, deci, anterior anului 1848 din cursul căruia dă Dicţ. Acad. citate, şi nu un neologism din latineşte (sau nemţeşte, I.-A. Candrea, *Dicţionarul Enciclopedic*, s. v.), ci introdus la noi prin Ruşi, în limba cărora era de mult încetăţenit, cf. N. A. Smirnov, *Zapadnoje vlijavije na russkij jazyk v Petrovskuju epohu*, SPB. 1900, pag. 48—49.

blamanjea.

Acest moldovenism, nemenţionat de Dicţ. Acad., este numele unei mîncări: 'gelatină făcută cu zahăr şi lapte de migdale'. Originea îi este, de bună samă, în rus. *blamanže*, mai ales şi din cauza răspîndirii sale geografice. La Alecsandri, din care dă I.-A. Candrea, *Dicţ. Enciclopedic*, s. v., citate, *blanmanje* este mai curînd o influenţă cărturărească (frc. *blanc manger*).

Reţeta, de mult cunoscută la noi, — cfr. *200 reţete čercate de bucate, prăjituri şi alte trebi gospodăreşti*, tipărite cu cheltuiala şi îngrijirea unei societăţi de iubitori de îna-

intirea şi strălucirea neamului Romanesc (!),[1] Iaşi, 1841, pag. 90—91, — a rămas mai aceeaşi şi astăzi, cu excepţia terminologiei. In izvorul citat, 'laptele', — numai acolo unde s'a folosit originalul rusesc, cum e, probabil, şi la reţeta lui *blamanjé* —, este numit *slifca* (rus. *slivka* idem).

a boí 'a înşela'.

Pentru Moldova, Dicţ. Acad., s. v. *boí*, dă, supt II, înţelesurile figurate 'a înşela, a păcăli' şi trimite, în paranteză, la germ. *anschmieren*.

Citatul de mai jos, dintr'o traducere romînească din ruseşte, poate însă explica acest semantism şi printr'o limbă slavă : (*el*) *împărţi citeva laude boitelor faceri de bine a stăpînitoarei*, Toma Vartic, *Bianco Capelo*, Iaşii 1844, pag. 117. Aici, într'adevăr, *boit* corespunde lui *razukrašennyj* din textul rusesc, care însemnează 'văpsit exagerat de mult, văpsit pînăla alterarea originalului natural, înşelător'. Acest semantism, datorită aspectelor acestei limbi, în ruseşte este foarte uşor de stabilit.

Acelaşi semantism îl va fi urmat şi *boí* după germ. *anschmieren*, rus. *razukrasiti* sau ucr. *rozmaljuvaty* 'a boi, a înşela', sau chiar independent.

bulcă.

Al. Vasiliu, *Grai şi Suflet* VII, pag. 105, atestînd *bulcă* 'pîne', citează, pentru etimologie, pol. *bułka* idem, pecînd, în realitate, etimonul îi trebue căutat fie în rus., fie în ucr. *bulka* (aici, dealtfel, împrumutat chiar din limba polonă, cf. Berneker, *Slav. Etym. Wb.*, s. v. *bula*), termin foarte răspîndit şi acum în Basarabia, mai ales cu înţelesul 'pîne albă împletită'.

bun, Ibana, Puiebal.

Dicţ. Acad., s. v. *bun*, atestează, pentru Moldova, un interesant, dar unic citat, în care *bun* are înţelesul de 'ibovnic, drăguţ, amant' : *are să găsească la noapte pe femeia lui dormind între doi buni de ai ei.* Admiţînd, ad-hoc pentru moment, că avem aici o ortografiere greşită, *doi buni* pentru

1. Lucrare atribuită lui C. Negruzzi (v. E. Lovinescu, *Costache Negruzzi, Viaţa şi Opera*, ed. II, pag. 73).

doi ibuni, nu va fi de mirare ca un asemenea înţeles „rar" să fie confirmat tocmai prin originea (alta decît lat. *bonus*) a unui asemenea cuvînt. Intr'adevăr, sl. *ibati* 'futtuere' are un derivat imediat *ibun* 'cel care posedă des femeile'. Înţelesul din urmă convine mult mai bine lui *bun* din citatul nostru, identificat cu *bun* 'bon' prin etimologie populară.

Dela acelaşi verb am putea porni şi pentru alte cuvinte, între ele şi toponimicele *Ibana* (Moldova), *Ibăneşti* (Moldova, Muntenia, Ardeal), etc., pentru originea cărora cred adevărată numai relaţiunea făcută de M. Costăchescu, *Doc. mold. dela Ştefan cel Mare*, pag. 85, n. 4, cu numele de *Liuban*, care citează mai multe documente anterioare, unde se întîlnesc ca toponimice interesante următoarele: *Ibana*, *Iubana*, *Liubana*, *Iubăneasa*, *Liubăneasa*. Spun că această soluţie este mai acceptabilă, căci înlătură greutatea unei forme vechi de genetiv dela substantivul feminin *băneasă: i băneasa*, propusă de Al. Procopovici, *Revista Filologică* I, pag. 265 şi combătută, cu dreptate, de Iorgu Iordan, *Buletinul Philippide* III, pag. 167. Iordan, la rîndul său, dă ca etimon un nume de persoană *Iban*,[1] din care ar fi ieşit *Ibana*, un rar feminin în *-a*.

Şi legătura, la care m'am gîndit înainte, a participiului verbului slav (bulg., rus., ucr.) de mai sus, *ibana* 'femme possédée', cu numele topice *Ibana*, etc., cade, în urma celor date de Costăchescu.

In schimb, e sigur că pentru un nume de persoană: *Puiebal*, dintr'un ispisoc din 1644, Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi Zapise* III, pag. 52, trebue să pornim incontestabil dela un trecut (aspect perfectiv) al aceluiaşi verb slav: *poibál*, pers. I, II, III sg. Acest nume reprezintă, deci, o poreclă.

butuc.

D-l V. Croitoru mă informează că în Basarabia, pentru 'pachetul de cărţi de joc', numit în cîteva cercuri studenţeşti şi *bibliotecă*, se întrebuinţează pe alocuri exclusiv terminul *butuc*. Evident, avem aici un calc depe ucr. *koloda* 'trunchiu de arbore rupt sau tăiat; pachet de cărţi

1. Atestat numai intr'o operă literară recentă şi cu o ortografie suspectă: *Jban*.

de joc'. Cuvîntul ucrainean, cu primul înţeles, a fost împrumutat în Maramureş, cf. Şt. Paşca, *Glosar dialectal*, pag. 21 şi Dicţ. Acad., s. v. *colodă*, iar înainte a fost, probabil, curent şi aiurea. La 1453, într'un act scris la Suceava, колодд însemna 'o măsură de capacitate, dintr'un trunchiu de copac scobit' (v. M. Costăchescu, *Doc. mold. înainte de Ştefan cel Mare* II, pag. 453).

ceremonie, comedie.

S'a observat că accentul şi la împrumuturi recente poate juca un rol semantic: *ceremonie* însemnează 'festivitate', în timp ce *ceremónie* 'formă de politeţă în raporturile sociale'; *comédie* 'istorie sau faptă curioasă şi glumeaţă, bazaconie', *comedíe* 'piesă de teatru', etc.

Explicaţia trebue căutată şi în căile diferite de pătrundere a unor asemenea termini în romîneşte. Nu e întîmplător, deci, ca rus. unic *komédija* să însemneze tocmai ceeace e şi rom. *comédie*, adică 'faptă sau istorie glumeaţă şi curieasă', alături, bineînţeles, de 'piesă de teatru'; *ceremónija* 'formă de politeţă; festivitate'.

conglăsui.

Este un cuvînt întrebuinţat adesea de M. Kogălniceanu şi C. Negruzzi, cf. P. V. Haneş, *Desvoltarea limbii literare romîne*, pag. 177, 195, pentru care şi acum se mai pasionează unii. Etimologiceşte nu-l putem considera însă ca un termin intermediar „nici cuvînt neaoş şi nici neologism", deşi, ca formaţie, este, Leca Morariu, *Făt-Frumos* I, pag. 126, dar nici ca refăcut după germ. *überneinstimmen* (v. Dicţ. Acad. şi I.-A. Candrea, *Dicţionarul Enciclopedic*, s. v.), cîtă vreme avem slav. *sŭglasije* (slav. *sŭ* 'cu'), cu corespondenţe în toate limbile slave actuale. Prima parte a cuvîntului, *sŭ-*, a fost tradusă foarte curînd, probabil, după moda latinizării la noi.

contribuţie.

Dicţ. Acad., s. v., care scoate cuvîntul acesta direct din frc. *contribution*, dă o atestare cu mult mai recentă (1862) decît anul 1810, dintr'o scrisoare adresată din Basarabia cnejiei Moldovei (v. T. G. Bulat, *Arhivele Basarabiei* II, pag.

290). Filiera rusească este, deci, sigură aici, cf. N. Smirnov, *Zapadnoje vlijanije na russkij jazyk v Petrovskuju epohu*, pag. 158, mai ales şi pentru motivul geografic, dar nu e mai puţin adevărat că acelaşi cuvînt a putut fi adaptat şi mai tîrziu direct din franţuzeşte.

dişpanca.

In notă, autorul care înregistrează cuvîntul de mai sus cu înţelesul 'nume de dans' (v. P. V. Ştefănucă, *Anuarul Arhivei de Folklor* IV, pag. 79), precizează că cuvîntul şi dansul ar fi sau poloneze sau ruseşti. Direct dela Poloneji însă nu-l avem în niciun caz, dupăcum nu sînt poloneze nici *cracoveauca* (<rus. *krakovjak*), *mazurca* (<rus. *mazurka*), etc., pe care le înşiră autorul în aceeaşi notă.

Numele dansului citat e un hiperurbanism pentru rus. *gispanka* 'dans spaniolesc ; femeie spaniolă'. Cf. şi rom. *polcă* <rus. *pol'ka* 'dans polonez; femeie polonă'.

frc.-e în romîneşte.

Avem în limba romînă un număr apreciabil de împrumuturi, în care frc. *-e* persistă, transformat în *-ă* sau *-e*, alături de formele lipsite de acest reflex. Atunci cînd aceste dublete sînt şi omonime, ne putem adresa, pentru verificare, limbii ruseşti, care, se ştie, a fost de mai multe ori intermediarul pentru împrumuturile franţuzeşti din romîneşte. Procedeul, mi se pare, s'a dovedit corect, fiind sprijinit pînă acum de două exemple: *garderob* 'armoire', de provenienţă rusă, alături de *garderobă* 'ensemble des vêtements', venit direct din franţuzeşte, *camot* 'scrin, dulap', intrat din ruseşte, faţă de *comodă* 'scrin cu sertare', împrumut pur franţuzesc (v. *Arhiva* XLVI, pag. 89, 276).

Iată şi alte exemple, pe care le iau intenţionat din două traduceri depe opere ruseşti, din epoca ultimelor încetăţeniri şi al căror gen masculin sau neutru corespunde aproape totdeauna aceloraşi genuri, fără vreun reflex, al frc. *-e*, încă şi în ruseşte:

anecdot 'anecdotă': *am narat odată nepotului meu un anecdot*, D. Vasilievici, *Ioan Vijigin*, Iaşii 1852, III, pag. 83.

banc 'bancă': *mergeţi la alt negoţiant sau la bancul statului*, *ibid.* IV, pag. 191.

caravan 'caravană' : *am primit ştiinţă că un caravan înavuţit trece prin cîmpii, ibid.* II, pag. 52 şi passim.

clas,-uri 'clasă', *ibid.* I, pag. 143, 168; Toma Vartic, *Bianco Capelo, istorie italienească*, tradusă din ruseşte, Iaşii 1848, II, 118.

bagatel.-uri 'bagatelă', *ibid.*, pag. 36.

grup 'grupă', *ibid.*, passim.

moral 'morală' : *tu ai putea să dai moral la Universitatea din Bolognia, ibid.* II, pag. 114.

ofans 'ofensă' : *ofansul ce mi-ai cauzat*, D. Vasilievici, *op. cit.*, II, pag. 102.

universitet 'universitatea', *ibid.* II, pag. 210.

Odată încetăţeniţi prin limba rusă, terminii cu *-e*, împrumutaţi direct din franţuzeşte, urmau acelaşi procedeu: *fras* 'frază' : *nu voiu pronunţa niciodată frasul acesta*, B. P., *Cei treĭ musquetarĭ* de A. Dumas, traducere, Bucureşti 1857; *mil, -uri* 'milă, unitate de lungime', *ibid.*, pag. 6, etc., etc. Uneori chiar împrumuturile evidente din ruseşte urmează pe cele luate direct, şi dela un timp nu se mai poate stabili vreun criteriu. Pentru prima jumătate a sec. XIX-lea însă cred că sînt valabile cele stabilite mai sus.

franzolă.

Dicţ. Acad., s. v. *franzelă* 'pîne albă de prima calitate', care e n.-gr. φραντξέλα idem, citează, pentru Moldova forma *franzólă*, evident, cu acelaşi înţeles.

Trebuia precizat numai că exemplul din urmă este sau o suprapunere sau, mai curînd, chiar ucr. *franzólja* (<pol.) idem.[1]

igrişte.

Acest nume topic apare de mai multe ori în documentele noastre slave, fără să poată fi identificat totdeauna: v., de exemplu, un *Igrişte*, la M. Costăchescu, *Doc. mold-*

1. La Tecuciu se numea (poate se mai numeşte şi astăzi) *franzoală* (aşadar cu diftong!) o pîne rotundă, cu foarte puţin miez şi preparată dintr'o făină ceva mai bună decît cea neagră. Prinurmare, nu-i vorba de o pîne propriu zis de lux, măcarcă lumea o prefera celei obişnuite. Iată şi un citat din limba scrisă: *hotărîndu-se a gusta din franzoala surghiunului* (Şerban Cioculescu, ap. N. Davidescu, *Cuvîntul liber*, 3 August 1935, pag. 4, col. 4). Prin Muntenia i se spune *lipie*. [Iordan]

înainte de Ştefan cel Mare I, pag. 26 („nu ştiu ce va fi fost"), care trimite, cu dreptate, la ucr. *Ігрище* 'loc pentru joc'.

In realitate, toponimicul ucrainean *Игрышче* sau *Игралышче* însemnează 'locus certaminis', neavînd, deci, nevoie de a fi identificat întocmai, căci încăierările se puteau produce oriunde. Cuvîntul ucrainean se compane din *игра* 'joc' + suf. *-ышче*, care a dat în această limbă o serie întreagă de asemenea toponimice cu acelaşi înţeles, (cf. J. Rudnicki, *Narostky -ышче, -ышко, -шко v ukrainskij movi*, Varşovia 1935: *боролышче*, pag. 22, *борбышче*, pag. 22, *тризнышче*, pag. 59, *ловышче*, pag. 24, *поболшче*, pag. 26 şi 40, *трудовышче*, pag. 40).

Aceleiaşi categorii semantice, prinurmare, aparţin şi rom. *boişte* 'teren de luptă (între vite sau oameni)', cf. T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici*, în *Arhivele Basarabiei* II, pag. 315, *Cîmpul Luptei*, şi Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, pag. 11, *Războienii*, despre care ne vorbeşte întîiu Gr. Ureche *„...s'au ales loc de războiu la strîmtoare la Valea-Albă, unde se cheamă acum Războenii, de pre acel războiu ce au avut Moldovenii cu împăratul Turcilor"*, probabil şi disputatul *Bran* (<sl. *branĭ* 'ceartă'), etc.

-íu.

Numele de familie în *-íu* ca *Ivaníu, Petríu, Procopíu, Ştefăníu*, etc., pot fi sau de formaţie grecească sau, în regiunile cu influenţă ucraineană, de aceasta din urmă. Intr'adevăr, ucr. *-iv* la antroponimicele de felul lui *Ivanív*, etc., ca şi *-ov* la cele bulgăreşti, ruseşti etc., este dezinenţa genetivului plural.

mîrnă.

Un ţăran din Dubrovăţ, jud. Vasluiu, îmi spunea într'o zi că mînăstirea de acolo e zidită de Ştefan cel Mare *în mîrnă foarte veche*. Cerîndu-i precizări, mi-a răspuns că e vorba de 'timpuri foarte vechi'.

Terminul nostru este, desigur, o izolare din rus. *мирноje vremja* 'timp de pace', des în graiul Basarabenilor, simbolizînd traiul asigurat şi liniştit din această provincie în timp de pace. Expresia din ruseşte a trecut întocmai în romîneşte, fiind atestată, cf. D. Strungaru, *Din graiul basarabean*, Iaşi 1936, pag. 6. Izolarea s'a produs la trecerea ex-

presiei în Moldova, unde cunoştinţele de limba rusă nu mai sînt de mult alimentate.

rom. pervi, rus. pervač.

N'am găsit în niciun dicţionar cuvîntul rus. *pervač* ('de prima calitate'?), pe care autorul romancier, P. D. Boborykin, *Vasilij Tjorkin*, SPB. 1897, II, pag. 188, îl pune în gura unui personaj numit astfel. Iată în traducere pasajul în chestie: *„Intr'un rînd ea l-a intrebat ce'nseamnă pervač. Şi el i-a răspuns că aşa se numeşte un fel de făină. Mi se pare că cea de grîu"*.

Cuvîntul trebue să fi existat însă şi în ruseşte, tocmai cu înţelesul sugerat de autorul de mai sus. Dovadă stă împrumutul romînesc *pervă* sau *pervi*, explicat de V. Săghinescu, *Vocabular romînesc*, Iaşi 1901, pag. 63, prin 'calitatea întîi a făinei de grîu (cu deosebire)'. Faptul că această făină s'a numit *pervă*, ceeace în traducere modernă înseamnă *prima* (cf. şi expresia bucureşteană *a mai prima!*), trădează, probabil, anumite necesităţi negustoreşti. Intr'adevăr, tot la 'prima calitate', trîmbiţată de vînzători, s'a gîndit autorul unui catastih din 1814, cînd a precizat despre o „cămaşe a sfîntului pristol, *pervăe*, cu şirăt bun" (v. C. N. Tomescu, *Arhivele Basarabiei* I [1929], pag. 111).

Rus. *pervyj* însemnează, în primul rînd, 'întîiul' şi a fost împrumutat chiar cu acest înţeles în Basarabia: *pervîi* 'întîiul, fruntaş gospodar în sat', cf. P. V. Ştefănucă, *Anuarul Arhivei de Folklor* II, pag. 179.

rom. a tăia piroane, bulg. sěkam gvozdei.

Cuiele, ca şi sîrma, se taie şi se scurtează cu ajutorul cleştelui, iar tăietura făcută le lărgeşte, dîndu-le un aspect de dinte incisiv. La ultima presiune, la tăiere, izbindu-se una de alta, capetele uneltei produc o clănţănitură. Elementul din urmă, împreună cu imaginea de dinte a cuiului fabricat astfel, poate uşor provoca imaginea dinţilor care clănţănesc de frig. Cele ce urmează dovedesc că pentru explicarea expresiei trebue să pornim tocmai dela fabricarea cuielor, care se va fi făcînd în felul de mai sus. Astfel, nişte ţărani din Muntenia au oferit lui A. Graur, *Bulletin Linguistique* VI, pag. 143, pentru *a face piroane* 'a tremura de frig', interpre-

tarea prin sunetul ciocanului utilizat la fabricarea cuielor, iar un corespondent dialectal, însemnat de mine pentru graiul bulgăresc al comunei Bolgrad (jud. Ismail), *zabivam pironi*, literal 'bat cuie (în ceva)', se explică, datorită simplei prezenţe a verbului *zabivam* 'bat', prin acelaşi sunet al ciocanului, la baterea sau la fabricarea cuielor.

Interpretarea de mai sus convine mai bine expresiei bulgăreşti: *sĕkam gvozdei* 'tremur de frig', literal 'retez piroane', neatestată de dicţionare, dar pe care o găsesc la autorul A. Karalijčev, *Prikazi za deca*, Sofia, II, pag. 64: *„tri dni i tri nošti sĕkli gvozdei otŭ studŭ"* (=trei zile şi trei nopţi am retezat piroane de frig). Pentrucă 'a reteza', exprimat de terminul bulgăresc *sĕkam*, precizează acţiunea mai bine decît rom. *a tăia*, cred că limba de origine a expresiei este cea bulgărească.

Pentru o altă explicaţie a expresiei romîneşti, socotită izolată, v. Iorgu Iordan, *Buletinul Philippide* IV, pag. 164: clănţănitul dinţilor (cînd tremurăm de frig) „a trezit imaginea cuelor sau pieptenilor pentru scărmănat lîna izbiţi unul de altul".

Gh. Bogaci.

GLOSAR DIN JUDEŢUL GORJ.

A.

Acov, plur. *acoave* (subst. ambig.) vas lucrat din doage de stejar, fag, etc., ceva mai mare ca fucia; întrebuinţat pentru a păstra băuturi. Fucia, acovul, butoiul şi butia diferă între ele ca mărime; au însă aceeaşi formă şi întrebuinţare.

Acù în loc de *acum*. Pentru a indica momente din ce în ce mai imediate, avem cuvintele *acu*, *acuşi*, *acuşica*.

Adîlmaş, plur. *adîlmaşuri* (subst. ambig.): la tîrgurile de vite, este obiceiul de a se da adîlmaş, adică băutură la cîrciumă, după ce cumpărătorul a plătit vînzătorului preţul vitei.

Afînat (adj.) rar, nepresat, neîndesat. Exemple: 1. fire de bumbac afînate = nepresate, nestrînse; 2. pînză afînată = rară; 3. făină afînată = neîndesată în baniţă.

Ahăsta (pron. masc.), *ahasta* (pron. femin.) în loc de *acesta* şi *aceasta*. Vezi *ăsta—ăştia* şi *asta—estea* (în text).

Alălant, alălanți, ailanți, alălantă, alelante, ailantă (pron. în loc de *celălalt, ceilalți, cealaltă, celelalte, céalaltă.*

Albie, plur. *albii* (subst. femin.) postavă mare în care femeile spală rufele. Servește și pentru scaldele copiilor mici.

Alibzît (adj.) alipit complect. Expresie folosită mai mult de dogari și de tîmplari, pentru a arăta alipirea complectă dintre doage sau dintre scînduri. (Se pronunță cu *î* în loc de *i* în silaba ultimă.)

Almintrelea altminteri, altfel, invers.

Altiță, plur. *altițe* (subst. femin.): nume ce se dă răurilor dela umerii cămășilor femeiești. (Pluralul se pronunță cu *ă* la fine, ca și singularul.)

Amiaz', plur. *amiazuri* (subst. ambig.) amiazi. (Nu se aude *i* final la singular.)

Aminte, în expresia *a-i fi amintea* cu însemnarea 'a avea în gînd, a intenționa, a plănui'. Exemplu: *Mi-e amintea să cumpăr boi.*

Amurțală (subst.), *amurțît* (adj.), *a amurți* (verb): în loc de *amorțeală, amorțit, a amorți.*

Aoleo auleo!, vai! (strigăt de durere). Pentru o durere mai mare se strigă: *au!, ău!, îu!,* iar la o mirare mare se exclamă: *aooo!...* (cu *o* prelungit).

Arm, plur. *armi* (subst. masc.) partea piciorului dela șold și pînăla genunchiu.

Arnigi, plur. *arnige* (subst. ambig.) bumbac nerăsucit, colorat în roșu sau negru, întrebuințat pentru cusut răuri.

Arsît (adj.) blestemat, afurisit, ars. Expresie bătrînească de blestem, aproape dispărută din uz. Exemple: 1. *Mă doare un arsît de cap!*; 2. *Mă chinuește o arsîtă de măsea!*

Aşchie, plur. *eșchii* (subst. femin.): la plural, vocala *a* dela început se schimbă în *e* (vezi *eșchie, țăpligă*).

Așteamătu (adv.) agale, încet, fără grabă. Exemple: 1. *Mergi mai așteamătu!*; 2. *Vine pe drum așteamătu.*

Aţîpi (verb.) a ațipi, a te fura somnul. (Silaba *ți* se pronunță *țî.*)

Ăsta, ăștia, asta, estea (pron.): în loc de *acesta, aceștia, aceasta, acestea* (vezi *ăhăsta.*)

B.

Baieră, plur. *băieri* (subst. femin.): 1. catrințele, opregele,

zăvelcile şi vîlnicele femeilor se leagă împrejurul corpului cu băieri (sfori) de lînă; 2. băieri (sfori) la pungă, traistă, etc.; 3. (figurat) băierile inimii (exemplu: *mi-a rupt băierile inimii!* m'a întristat adînc; m'a făcut să sufăr).

Bahnă, plur. *bahne* (subst. femin.): 1. pămîntul depe drumurile nepetruite, muiat de ploi şi frămîntat de animale şi de vehicule, se încleieşte făcînd circulaţia anevoioasă. Atunci poartă numele de *bahnă*; 2. cînd într'o cameră a ieşit fum din sobă, se zice că este *bahnă de fum*. Vezi *buşneag*.

Bariş, plur. *barişuri* (subst. ambig.): pînză subţire şi rară, întrebuinţată de femei pentru a-şi acoperi capul şi faţa. Voalurile de mirese se fac din bariş.

Baschiură bătaie de joc, rîs. Exemplu: *m'a luat în baschiură*.

Basnu, plur. *basne* (subst. ambig.) basm, poveste, minciună. Exemple: 1. *ai ajuns de basnu* eşti vorbit de rău; 2. *spune basne* minte.

Bălărie, plur. *bălării* (subst. femin.) ierburi înalte.

Bărbat (adj.): este *bărbat* omul vrednic, sîrguitor, care lucrează repede şi bine. Exemple: *om bărbat, femeie bărbată, copil bărbat, fată bărbată. Vino bărbăteşte* însemnează vino repede.

Bătătură, plur. *bătături* (subst. femin.) curtea din jurul casei, în care se ţin vitele, porcii, paserile, etc. Bătătură însemnează loc bătut de picioarele oamenilor şi animalelor (fără iarbă pe el).

Besmeá, plur. *besmele*: în loc de *basma*, plur. *basmale*.

Besmetic (adj.) desmetic, fără minte.

Beşoandră, plur. *beşoandre* (subst. femin.): femeile bătrîne (babele) sînt poreclite *beşoandre*. Deasemenea şi femeile leneşe.

Beşteleală, plur. *beşteleli* (subst. femin.): cînd certi pe cineva în faţa oamenilor, se zice că-i *tragi beşteleală*.

Betea, plur. *betele* (subst. femin.) beteală de fir pentru mirese.

Béucă, plur. *béuci* (subst. femin) ogaş cu arbori deşi. Vezi *ogaş*.

Bîibărac, plur. *bîibărace* (subst. ambig.) haină de lînă sau de bumbac, avînd guler, reveruri şi buzunări, lungă

pînăla brîu. Se poartă în timpul iernii, atît de bărbaţi, cît şi de femei. Vezi *mintan.*

Bije, plur. *bîji* (subst. femin.): copiii, cînd merg cu vitele la păşunat, pe timp umed sau friguros, aprind focuri de surcele, cu flacăra mare, care se ridică în sus, spre bucuria lor. Acestui foc îi zic *bije.*

Bilbără, plur. *-i* şi *bilbăraie,* plur. *-i* (subst. femin.) flacără mare de foc. Figurat: 1. *ardeiu iute bîlbără* ardeiu care frige gura; 2. *s'a făcut foc şi bîlbără* s'a supărat tare.

Bilvan, plur. *bîlvani* (subst. masc.) grindă de lemn la podurile de peste ape.

Bîlvăni (verb. refl.) a se încălzi, a se împuţi. Cînd un lichid oarecare (apă, zeamă de varză, etc.) a stat prea mult într'un vas şi s'a alterat, se zice că s'a bîlvănit. Se poate bîlvăni şi apa stătătore din bălţi şi din lacuri.

Bît, plur. *bîte* (subst. ambig.) surcea scurtă, ruptă dintr'o cracă. Denumirea de *bîtă* pentru ciomag mare ciobănesc nu este cunoscută la noi.

Bleau, plur. *bleauri* (subst. ambig.): la umărul şi la capul osiilor de lemn dela carele ţărăneşti se pun bucăţi late de fier, numite *bleauri.*

Bleoncos (adj.): se zice despre cineva care are corpul grosolan, noduros, fără agilitate.

Boalcă: cînd apa s'a încălzit, aşa că nu mai poate fi băută, se zice că este *boalcă.*

Boarfă, plur. *boarfe* (subst. femin.) haine sau rufe uzate. Vezi *bulendre.*

Boască (subst. fără plural) prune, struguri, mere, dude, etc. zdrobite şi fermentate. Boasca se distilează în cazane, şi avem atunci ţuică.

Boată, plur. *boate* (subst. femin.) baston ţărănesc. Diminutiv *botiţă.*

Bobică, plur. *bobici* (subst. femin.) oală mică de pămînt pentru fiert legume. Vezi *ulcea.*

Bobolan, plur. *bobolani* (subst. masc.) boboc de gîscă, mai mărişor.

Boboti (verb. refl.) a se porni cu orice risc. Exemple: 1. *s'a bobotit să plece* (cînd nu e timpul); 2. *s'a bobotit fata* (vrea să se mărite); 3. *s'a bobotit purceaua* (vrea să ia purcei).

Bocciu (adj.) diform. Exemple: *nas bocciu; om bocciu; femeie boccie.*

Boj, plur. *boji* (subst. masc.) boz (plantă sălbatică cu flori albe ce creşte pe locuri virane.) *Bojoţelul* (diminutiv), sau spînzul, tot o specie de boj, este prima floare, cu petalele verzi, care iese primăvara de supt zăpadă.

Bolborosală, plur. *bolborosăli* (subst. femin.) murmur: 1. zgomotul ce-l face apa cînd iese dela izvor; 2. vorbirea repede şi neînţeleasă; 3. bolboroseşte şi curcanul.

Bolboroş, plur. *bolboroşi* (subst. masc.) băşică de apă: apa, cînd fierbe, face bolboroşi.

Bolozan, plur. *bolozani* (subst. masc.): în loc de *bolovan*, plur. *bolovani.*

Bombăni (verb) a spune vorbe nedesluşite, mai mult pentru sine; a vorbi singur.

Borhan, plur. *borhane* (subst. ambig.) stomacul şi maţele (la un loc). Exemplu: *Ciinii au scos borhanul unei vite moarte.* Derivat: *borhănit* (adj.) surupat; cu hernie.

Borţos (adj.) obez; (despre femei) cu pîntecele mare, însărcinată.

Boscorodi (verb) a vorbi necontenit, într'una.

Boşteà, plur. *boştele* (subst. femin.) broboadă de mătase, cu desenuri. Vezi *propoadă.*

Boştină (subst. fără plural): dupăce s'a stors ceara din faguri, resturile se numesc *boştină.*

Botă, plur. *bote* (subst. femin.) vas făcut din doage de lemn, cu două funduri (cel de deasupra cu răsuflători), în care se păstrează apa de băut sau în care curge ţuica dela cazan. O botă mai mică se numeşte *fucie.*

Brăbete, plur. *brăbeţ* (subst. masc.) vrabie. La plural, se pronunţă fără *i* final.

Brăcinarĭ, plur. *brăcinare* (subst. ambig.) sfoară care se introduce prin tivul dela încingătoarea izmenelor bărbăteşti şi se înfăşoară strîns împrejurul mijlocului. Brăcinari se mai numeşte şi bucata de lemn care susţine fundul unei putini, să nu se bolteascâ de greutate.

Brăcirĭ (subst. fără singular) bete; cordon de lînă lung de 2—3 metri şi îngust, cu care se încing fetele la sărbă-

tori. Cînd fetele se strîng (se îmbrăţişează) cu băieţii, aceştia le iau brăcirile, ca semn de propunere de căsătorie.

Brădoaică, plur. *brădoici* (subst. femin.) vas mic, rotund, făcut din doage de lemn, în care se pun murături sau brînză.

Brezaie, plur. *brezăi* (subst. femin.): în timpurile mai vechi, cimpoierul sau lăutarul venea la horă cu un toboşar sau cu un vuvar care avea faţa acoperită cu o mască de cojoc. Acesta făcea tot felul de pozne în mijlocul horii şi se numea *brezaie*.

Brichisală, plur. *brichisăli* (subst. femin.) muncă migăloasă.

Brîglă, plur. *brîgle* (subst. femin.): brîglele sînt două bucăţi de lemn, care fixează spata la războiul de ţesut. Ele sînt suspendate de *dorîngă*.

Brînci: (verb) a da brînci, a îmbrînci.

Brobinţă, plur. *brobinţe* (subst. femin.) bubiţe mici pe corpul omenesc. Cînd, după o muncă obositoare, fruntea se acoperă de picături mari de sudoare, acestea poartă numele de *broboane*.

Bubuit, plur. *bubuituri* (subst. ambig.): zgomotul (tunetul) ce-l face electricitatea în nori se numeşte *bubuit* sau *bubuitură*. Bubuie şi tunul.

Buftănit (adj.) umflat de boală sau obezitate. (Vezi *gîmfat*.) Se mai zice şi *buftănit de somn* sau *de beţie* (cu faţa umflată); *l-a găsit buftănit* (mort şi umflat).

Buhăi (verb) se zice că *buhăieşte* despre cineva care tuşeşte necontenit.

Bujdĭulă, plur. *bujdĭule* (subst. femin.) casă mică, locuită de oameni săraci.

Bulduşi (verb): cînd cineva caută prin dulapuri, prin buzunările hainelor, etc., pentru a lua ceva pe furiş, se zice că *bulduşeşte*.

Buleandră, plur. *bulendre* (subst. femin.) haine sau rufe care nu mai pot fi întrebuinţate. Vezi *boarfă*.

Buligai, plur. *buligaiuri* (subst. ambig.) putrigaiu de lemn care luminează noaptea.

Bunarĭ, plur. *bunare* (subst. ambig.) fîntînă adîncă, săpată în pămînt, din care se scoate apa cu găleata.

Burduşit (adj.): un perete de lemn sau de paiantă, cu

loc gol între lemn şi tencuială, se zice că este *burduşit.* Cînd pe supt pardoseala camerei şoarecii şi şobolanii şi-au săpat drumuri şi culcuşuri, se zice că pardoseala este *burduşită.*

Buşneag, plur. *buşneaguri* (subst. ambig.) 1. fum des în odaie; 2. praf care înnecă respiraţia.

Buştean, plur. *buşteni* (subst. masc.) 1. partea din trunchiu care rămîne în pămînt, dupăce s'a tăiat un copac; 2. trunchiul viţei de vie din care ies coardele; 3. (figurat) *a dormi buştean* a dormi dus, nemişcat, adînc.

Butură, plur. *butúri* (subst. femin.) buturugă; buştean (rădăcină de copac), scos din pămînt.

Búture, plur. *búturi* (subst. masc.) piciorul de dinapoi dela o vită tăiată, şi anume partea de sus, cu muşchiul cel mare; crupă.

Buzărie, plur. *buzării* (subst. femin.) jupuială şi răni pe buze, la oameni (boală molipsitoare).

C.

Calcavură, plur. *calcavuri* (subst. femin.) lovitură cu palma, dată cuiva. Vezi *fleaşcă, lipotă.*

Canură, plur. *cănuri* (subst. femin.) lînă dărăcită.

Caţă, plur. *caţe* (subst. femin.) gură. Cînd cuiva nu-i mai tace gura, se zice că nu-i mai tace caţa. Vezi *cleanţă.*

Cauc, plur. *cauce* (subst. ambig.) lingură mare de lemn, cu care scoatem apa din vadră sau boasca din cazan, după alambicare. Cauce se mai numesc şi găvanele de lemn dela roatele morilor de apă.

Căluşul (subst. masc., fără plural) jocul căluşarilor (se întrebuinţează numai articulat).

Căminete, plur. *căminеţi* (subst. masc.) căptuşeala de cărămidă a peretelui de lemn, lîngă care se face focul şi se pregăteşte mîncarea (iar focul, printr'o deschizătură, încălzeşte în acelaşi timp şi odaia vecină de locuit). Căminetele se împreună sus cu coşul casei. Vezi *ogeac.*

Cănap, plur. *cănapuri* (subst. ambig.) sfoară de cînepă.

Căneală, plur. *căneli* (subst. femin.) funingine (praf negru), care se depune pe pereţii vaselor de bucătărie. Părul, cînd este vopsit în negru, se zice că este *cănit.*

Căpete, plur. *căpeţi* (subst. masc.) vas cilindric de lemn, pentru măsurat cereale. Avea capacitatea unei ocale vechi.

Căpiciu, plur. *căpice* (subst. ambig.) căpăstru făcut din curele de piele.

Căpriori (subst. masc. plural) trunchiuri de lemn, îmbinate cîte două. în formă de unghiu, pe care se sprijineşte acoperişul caselor.

Cărabă, plur. *cărabe* (subst. femin.) jucărie pentru copii, făcută din foaie de ceapă pălită la foc, în care, suflînd pela un capăt, se produce un ţipăt prelungit. Se mai face cărabă şi din cotor de pană de gîscă, care se rătează de lîngă pufuşor şi i se despică o clapă, care vibrează ca la flaut.

Cărbujer (subst. sing.) grămadă de cărbuni aprinşi.

Cărete, plur. *căreţi* (subst. masc.): cînd se rupe o bucată dintr'un ornament al lemnului, se zice că lemnului i-a sărit un *cărete* (termin din vorbirea tîmplarilor).

Cărpător, plur. *cărpătoare* (subst. ambig.) lopată de lemn, cu blăniţa dela capăt rotunda, cu care băgăm turta, mălaiul sau pîinea în cuptor.

Căşiţă, plur. *căşiţe* (subst. femin.) locuinţa viespiilor şi a gărgăunilor, compuse din celule.

Cătran (subst. singular) păcură groasă de uns osiile (în loc de *catran*).

Cătrăfuse (subst. plural) bagaj; zestre portativă (în loc de *catrafuse*).

Cătrinţă, plur. *cătrinţe* (subst. femin.) două bucăţi (pestelci) ce acoperă corpul femeilor peste cămaşă, dela brîu în jos, una dinainte şi alta dinapoi, lucrate cu motive naţionale sau cu vergi (în loc de *catrinţă*).

Ceacîr, plur. *ceacîre* (subst. ambig.) instrument de lemn, folosit în industria casnică, cu care se deapănă jurebiile şi motchele şi se umplu ţevile. Vezi *sucală*.

Ceancă: în loc de *ziceam că*, cu sensul de 'credeam că'.

Cearcăn, plur. *cearcăne* (subst. ambig.) cerc împrejmuitor. Exemple: 1. *cearcăn la ochi* dungă neagră împrejurul ochiului; 2. *luna are cearcăn* (o fâşie luminoasă în jurul ei).

Ceclăuz (adj.) ameţit de băutură; umblînd în neştire.

Ceir, plur. *ceiruri* (subst. ambig.) loc larg de păşunat, în vecinătatea casei, împrejmuit cu gard. In el se păstrează şi nutreţul vitelor, iarna, în clăi şi pătuiege. Se mai pronunţă şi *ceair*, plur. *ceairuri*.

Celit (adj.) nefiert complect. Exemple: *apă celită; lapte celit; carne celită; mămăligă celită.*

Ceonaie, plur. *ceonăi* (subst. femin.) vită slabă.

Cepaşi (subst. fără singular) primele urme de paşi ce se fac prin zăpadă sau printr'un noroiu mare. Vezi *pîrte.*

Chelbează (subst. fără plural) gălbează la oi.

Cheotoare, plur. *cheotori* (subst. femin.) 1. cele două aţe cu care se încheie gulerul la cămăşi, înnodîndu-se cu laţ; 2. părţile laterale, în formă de parapet, dela capătul unui pod de lemn; 3. colţurile gurii; 4. colţurile ochilor.

Chiorîş (adv.): despre cel ce te priveşte supărat, cu coada ochiului, se zice că *te priveşte chiorîş.*

Chircosală, plur. *chircosăli* (subst. femin.) apă turbure; ciorbă groasă; nămol (noroiu) subţiat de ploi.

Chisăliţă, plur. *chisăliţe* (subst. femin.) compot de vişine, de prune sau de sîmburi de dovleac; (figurat) *te fac chisăliţă!* te bat, de te zdrobesc.

Chişită, plur. *chişiţi* (subst. femin.) încheietura piciorului de deasupra unghiei, între cele două falşe degete de dinapoi, la animalele rumegătoare, la porci şi la cai.

Chişură, plur. *chişuri* (subst. femin.) împletitură ovală, făcută din coardă de hameiu sau dintr'o cracă, flexibilă, cu care se închid porţile la ţară.

Chită, plur. *chite* (subst. femin.) buchet (de flori, de fragi, de cireşe, etc).

Chitie, plur. *chitii* (subst. femin.) tichie, scufă, scufiţă.

Chizap (subst. fără plural) vitriol, otravă.

Cicări (verb): cînd cineva are o bucurie mare, pe care nu şi-o mai poate ascunde, se zice că *cicăre de bucurie.*

Cilic, plur. *cilicuri* (subst. ambig.) podoabă care se pune pe margini, la vîlnice şi la tulpane.

Cioacă, plur. *cioci* (subst. femin.) culmea unui deal.

Cioareci (subst. fără sing.) pantaloni ţărăneşti de dimie' cu ghizde şi fără găitane.

Ciochină, plur. *ciochine* (subst. femin.) cele două mînere, unul dinainte şi altul dinapoi, dela şeaua calului. Vezi *oblînc.*

Ciohilă, plur. *ciohile* (subst. femin.) carne de vită bătrînă, anevoie de fiert.

Ciolac (adj.) om ciung de o mînă; cînd îi lipseşte numai palma sau numai degetele, este *ciolomp.*

Ciomni (verb) a ciocni. Exemple: 1. *ciomnesc ouă* (la Paşti); 2. *ouă ciomnite supt cloşcă* (gata să iasă puii); 3. *ciomnit cu bota* lovit, bătut; 4. *l-a ciomnit moartea* este bolnav fără scăpare.

Ciopor, plur. *ciopore* (subst. ambig.) cireadă; grup: *ciopor de vite, de oameni, de pomi.*

Ciorbălău, plur. *ciorbălăie* (subst. ambig.) amestecătură din toate resturile dela bucătărie, care se dă ca hrană la porci. Se mai pronunţă şi *ciobîrlău.*

Cipici (subst. masc. fără sing.) papuci de postav.

Cir, plur. *ciruri* (subst. ambig.) făină de porumb muiată în apă, care se dă ca hrană paserilor din curte.

Cireap, plur. *cirepi* (subst. masc.): în loc de *ciorap — ciorapi.*

Ciricăi (verb) a ciripi. Despre puii tuturor paserilor cîntătoare se zice, în general, că *ciricăe*; în special însă ciricăe vrăbiile şi puii lor.

Ciublă, plur. *ciuble* (subst. femin.): un vas din care s'a rupt o bucată se numeşte *ciublă.* De aici derivă verbul *a ciubli* şi adj. *ciublit.*

Ciuci (verb refl.) a sta pe vine (cu picioarele îndoite şi cu armii sprijiniţi pe pulpe); a sta pitit.

Ciuciulete, plur. *ciuciuleţi* (subst. masc.) ciupercă de pădure în formă de căciulă ţuguiată.

Ciufulit (adj.): despre părul capului, cînd este în neorînduială. Şi penele la paseri pot fi ciufulite (ciugulite), răvăşite cu ciocul.

Ciugu—ciu!: strigăt cu care chemăm porcii şi purceii.

Ciuguli (verb) a culege. Exemple: 1. *gîştele ciugulesc* (sau *ciugol*) *iarbă*; 2. *copiii ciugulesc* (sau *ciugol*) *boabe de struguri.*

Ciuica (subst. femin. artic. fără plural) ciuma găinilor. Găinile mor repede şi carnea se înnegreşte.

Ciul (adj.): cînd cineva are lipsă pavilionul dela o ureche sau dela ambele, se zice că este *ciul*; cînd un animal este foarte atent, se zice că *ciuleşte* urechile.

Ciulpan, plur. *ciulpani* (subst. masc.) copac tînăr, curăţit de crăci pînă aproape de vîrf.

Ciulumeà, plur. *ciulumele* (subst. femin.): în loc de *ciulamà* — *ciulamale*.

Ciumag, plur. *ciumege* (subst. ambig.): în loc de *ciomag* — *ciomege*.

Ciumpav (adj.) arbore cu vîrful rupt.

Ciupag, plur. *ciupege* (subst. ambig.) partea dela brîu în sus, la cămaşa femeiască, cînd este separată de poale.

Ciupi (verb): flăcăii obişnuesc să-şi arate dragostea faţă de fete prin ciupit, adică pişcîndu-le.

Ciutăveiu, plur. *ciutăveie* (subst. ambig.) rătăveiu; rătezătură dintr'o cracă.

Ciutură, plur. *ciuturi* (subst. femin.): în multe localităţi se numeşte *ciutură* găleata de scos apa din puţ; la noi însă se zice ciutură la întregul puţ. Vezi *bunari*.

Cinta (verb refl.): cînd femeile bocesc un mort, rostind cuvinte duioase, se zice că *se cîntă pe mort*. Vorbele sunt cîntate pe melodii triste.

Cîr: se obişnueşte a se zice *nu-ţi băga în cîr cu oricine* nu trebue să te asociezi cu orice fel de oameni.

Circă (subst. femin. fără plural): cînd cineva ia un copil în spate, călare pe după gît, pe grumazi şi cu picioarele atîrnate dinainte pe piept, se zice că-l ia în cîrcă. Se mai pronunţă şi *gîrgă*.

Clapie (subst. fără plur.) mulţime. Exemplu: *am clapie de copii*.

Cleanţă, plur. *clenţe* (subst. femin.) gură. Exemplu: *tacă-ţi cleanţa!* Vezi *caţă*.

Clefeti (verb): cînd cineva mestecă mîncarea în gură cu zgomot, se zice că *clefeteşte*. Porcii nescopiţi (vierii), cînd sînt daţi la purcele, *clefetesc*, făcînd spume la gură.

Clenciu, plur. *clenciuri* (subst. ambig.) bucată ruptă dintr'o cracă.

Cleştar (subst. fără plur.) cristal.

Clisă (subst. fără plur.) untură de porc sleită. (vezi *osînză*); pămînt moale'.

Clonţ, plur. *clonţuri* (subst. ambig.) ciocul curcanului sau al paserilor răpitoare.

Cloţă, plur. *cloţe* (subst. femin.) cloşcă.

Coacă, plur. *coace* (subst. femin.) închizătoare la porţile

țărănești și la unele uși ale locuințelor. Coaca este o bucată de lemn mobilă, prinsă la capăt cu un cuiu de lemn care străbate poarta. Cuiul servește pentru a mișca coaca în sus și în jos.

Cobîrjat (adj.) gîrbovit, încovoiat. Se zice despre bătrîni, despre cei ce duc poveri, despre arbori, etc.

Cochinte, plur. *cochinți* (subst. masc.): primii dinți care apar la copii se numesc *cochinți*. Cochinte este și un om mic de statură. Poporul numește cochinți și pe străini, în special pe Nemți.

Cocîrlă, plur. *cocîrle* (subst. femin.) mult încovoiat; încovrigat. Exemple: *un bătrîn ajuns cocîrlă*; *o vită făcută cocîrlă*; *baston cu cocîrlă*.

Coclauri (subst. fără sing.): prin desișurile pădurilor sînt locuri rar umblate de oameni și locuite de sălbătăciuni. Acestea se numesc *coclauri*.

Cocleț, plur. *coclețe* (subst. ambig.): rămurelele care rămîn dupăce am curățit trunchiurile copacilor se numesc coclețe. Figurat, coclețe însemnează încurcături. Ex.: *umblă cu coclețe*, adică încurcă treburile.

Colăcerii (subst. fără singular) urări în versuri la nunți, care se spun atunci cînd ginerele ia mireasa dela părinții ei.

Colnic, plur. *colnice* (subst. ambig.) culmea unui deal pe care se găsesc poteci.

Comînda (verb refl.) a-și da de pomană și a-și plăti la preot rugăciunile de înmormîntare, fiind încă în viață.

Conciu, plur. *conciuri* (subst. ambig.) coc de păr la femei; păr împletit în coade și apoi strîns în creștet.

Copiță, plur. *copițele* (subst. femin.): fînul, dupăce s'a cosit, se strînge în *copițele* (= căpițe). Vezi *polog*, *plast*.

Coricov, plur. *coricovi* (subst. masc.) măr sălbatic.

Corlată, plur. *corlate* (subst. femin.) scîndură lată (etajeră), în casele țărănești, sprijinită în perete pe două cuie de lemn, pe care se pun oale, străchini, etc.

Costreie (subst. fără plur.) un soiu de iarbă care crește prin porumbiști și prin miriști.

Coșcovit (adj.) cojit; cu coaja întărită și deslipită. Coșcovite pot fi: peretele, pielea, pîinea, dovleacul.

Coşere, plur. *coşeri* (subst. femin.) adăpost pentru vite cu pereţii făcuţi din gard de nuiele şi lipiţi cu pămînt.

Cotoiu, plur. *cotoaie* (subst. ambig.) picior de pasere (găină, raţă, curcă, gîscă), fript sau fiert.

Cotrun, plur. *cotrunuri* (subst. ambig.) postament de zid la cazanele de fabricat ţuică. Deschizătura din faţă a cotrunului, pe unde se face focul, se numeşte *gura cotrunului*, iar cea dela spate, mult mai mică, pe unde iese fumul, se numeşte *furună*. Vezi *furună*.

Crăvi (verb refl.): cînd cineva şade jos mult timp într'un loc, se zice că s'a crăvit acolo sau *a făcut crov* acolo.

Creacă, plur. *creci* (subst. femin.): în loc de *creangă—crengi*.

Cribdă, plur. *cribde* (subst. femin.): cînd cineva caută să cîştige ceva prin înşelăciune, se zice că umblă cu cribda sau cu crivda.

Crov, plur. *crovuri* (subst. ambig.) 1. scobitură în pămînt, în care se strînge apa de ploaie; 2. adîncitură în albia unui pîrău; 3. adîncitură în fîn, în paie, în făină, în obraz, în piele.

Crump, plur. *crumpi* (subst. masc.) cartof.

Cucuiu, plur. *cucuie* (subst. ambig.) umflătură în frunte sau în cap, produsă de o lovitură.

Cufureală, plur. *cufureli* (subst. femin.) diaree (urdinare) la oameni şi la animale.

Cujmete, plur. *cujmeţi* (subst. masc.) bucată mare de mălaiu sau de turtă. Vezi *dărap*.

Cumpănă, plur. *cumpene* (subst. femin.) trunchiu de lemn pus orizontal (în balanţă) pe un stîlp gros, înfurcat la partea de sus, la fîntînă; (figurat) *cumpăna nopţii* miezul nopţii.

Curastă, plur. *curaste* (subst. femin.) colastră (lapte din primele zile, la femei şi la toate mamiferele).

Cura[1] (verb) a curăţi. Ştiuleţii de porumb se cură de foi (pănuşi) şi rămîn ghijurile sau drugile cu boabe. Ghijurile se cură şi ele de boabe şi rămîn glodurile.

Cura[2] (verb) a curge: *ploaia cură*.

Custură, plur. *custuri* (subst. femin.) cuţit rudimentar, făcut din şină de fier. Tot *custură* se numeşte şi un cuţit bifurcat (cu două tăişuri), cu care se taie fînul din clăi.

Cutrupi (verb) a cuprinde în întregime; a ocupa. Exem-

ple: 1. *haina mă cutroape* mă încape; 2. *ţara a fost cutropită de inamic.* Se conjugă: *cutrop, cutropi, cutroape, cutrupim, cutrupiţi, cutrop.*

D.

Da': în loc de *dar.* Exemplu: *Da' de ce nu mergi la muncă? — Aş merge, da' sînt bolnav!*

Dafin, plur. *dafini* (subst. masc.) salcîm.

Dănţălău, plur. *dănţălăie* (subst. ambig.) aglomeraţie de copii la joc.

Dăoagă, plur. *dăoage* (subst. femin.): în loc de *doagă— doage.*

Dăpăna (verb): cînd femeia pune fire de bumbac sau de cînepă pe ţevi, cu sucala sau cu ceacîrul, se zice că *dapănă.*

Dărap, plur. *dărapuri* (subst. ambig.) o bucată mare. Exemple: *dărap de turtă, de mălaiu, de pîine, de carne, de săpun,* etc.

Dăscăleciu, plur. *dăscăleci* (subst. masc.) învăţător tînăr (diminutiv dela *dascăl).*

Deavalma (adv.) amestecat; în neorînduială. Exemple: 1. *lumea umblă deavalma*; 2. *lucruri aruncate deavalma.* Derivat: *devălmăşie,* plur. *devălmăşii* (subst. femin.) pămînt stăpînit în comun de toţi sătenii unei localităţi, mai ales păduri, tufişuri şi terenuri nisipoase şi neproductive.

Dehobit (adj.): se zice despre un om extenuat de muncă, despre o femeie care a avut multe sarcini, despre un om cu hernie.

Dejghinat (adj.): 1. *crac dejghinat la un pom* creangă ruptă din cauza greutăţii, însă nedeslipită complect de trunchiu; 2. *picior dejghinat* sau *mînă dejghinată* scrîntite din şold sau din umăr.

Dejghiorat (adj.) dezghiocat, cu coaja luată. Se spune despre nuci, alune, seminţe de dovleac, cărora li s'a luat coaja.

Desmăţat (adj.) îmbrăcat sumar sau neglijent; (figurat) om fără căpătîiu, derbedeu.

Desmetic (adj.) fără minte. Se mai spune şi *desmînţat.*

Desnodat (adj.) (figurat): cînd cineva bate pe un copil la spate, se zice că-l desnoadă în bătaie.

Deşchis (adj.) decolorat; culoare care nu este întunecată.

Deştiu, plur. *deşte* (subst. ambig.): în loc de *deget* — *degete*. Vezi *geştiu*.

Deşuchiat (adj.) cel ce face fapte dezordonate şi necugetate. Vezi *şoimănit*.

Dichisî (verb refl.): se zice că *se dichisăşte* despre cineva care pierde mult timp cu îmbrăcatul şi cu îngrijitul părului, feţei, dinţilor, etc.

Dimie, plur. *dimii* (subst. femin.) postav ţesut din fire de lînă, din care se fac bîibărace, cioareci, nădragi, pantaloni, epîngele, obiele, etc.

Diplă, plur. *diple* (subst. femin.) vioară violină.

Disagi (subst. fără sing.): în loc de *desagă* sau *desagi*.

Dilmă, plur. *dilme* (subst. femin.) hotar între două ogoare, însemnat numai prin brazda plugului, mai rar prin arbori sau prin pomi. Vezi *mejdină*, *slog*.

Dîrjală, plur. *dîrjeli* (subst. femin.) 1. creangă cu ramuri; 2. bîtă noduroasă.

Doscă, plur. *doşti* (subst. femin) albie de mărime potrivită, în care sînt culcaţi copiii mici după scaldă şi noaptea. Se pronunţă la singular şi *doască*.

Doldora (adj.) plin, mult, peste măsură, sătul, gras. Exemple: *pungă doldora*, *burtă doldora*, *obraz doldora*.

Doo (numeral): în loc de *două*.

Dorîngă, plur. *dorîngi* (subst. femin.) băţ orizontal, deasupra războiului de ţesut, de care sînt suspendate brîclele, iţele şi spata.

Dosădit (adj.) părăsit, uitat, lăsat în dos.

Dovlete, plur. *dovleţi* (subst. masc.): în loc de *dovleac* — *dovleci*.

Droagă, plur. *droage* (subst. femin.) cabrioletă cu două roate, trasă de un cal.

Drog, plur. *droguri* (subst. ambig.) drug; bucată lunguiaţă de fier. Numele acesta se dă însă mai mult zăvorului dela broasca uşii.

Drugă, plur. *drugi* (subst. femin.) ştiulete de porumb, cu boabe. Vezi *ghijură* şi *orciogi*.

Dudău, plur. *dudăie* (subst. ambig.) iarbă cu tulpină fragedă ce se dă ca hrană animalelor domestice. Dudăul pentru porci este susaiul, volvora, troscotul, pălămida;

pentru vitele cornute, costreea, păiuga; pentru orătenii, urzicile, loboda, ştirul.

Duhnet, plur. *duhnete* (subst. ambig.) miros neplăcut; putoare. Duhnesc gura la om, un vas nespălat, mîncarea stricată, un cadavru, etc.

Dujnic, plur. *dujnice* (subst. ambig.) dop cu care se astupă vrana de deasupra a butoiului.

Dulamă, plur. *dulame* (subst. femin.) palton femeiesc (veche îmbrăcăminte care se mai poartă şi azi de femeile bătrîne). (Marfă de Braşov.)

Dumica (verb) a sfărma pîine, turtă, mălaiu sau mămăligă în lapte sau în ciorbă.

E.

Ebîncă, plur. *ebînci* (subst. femin.) pătură groasă de lînă, care se pune supt şeaua calului.

Efta (verb refl.) a se zvoni.

Epîngeà, plur. *epîngele* (subst. femin.) haină lungă bărbătească, de dimie, în formă de manta, fără mîneci.

Eşchie, plur. *eşchii* (subst. femin.): în loc de *aşchie* — *aşchii* bucată mică de lemn ce sare dintr'un trunchiu, atunci cînd îl tăiem cu securea. Vezi *ţăpligă*.

F.

Fandosîie, plur. *fandosîi* (subst. femin.) fudulie.

Fălie, plur. *fălii* (subst. femin.): în loc de *felie* — *felii*.

Făsui (subst. fără plur.): în loc de *fasole*.

Făşcălie, plur. *făşcălii* (subst. femin.) văcălie, partea laterală (peretele sau obodul) la ciurel şi la sită.

Fereastă, plur. *fereste* (subst. femin.): în loc de *fereastră* — *ferestre*.

Fifă, plur. *fife* (subst. femin.) jucărie pentru copii la ţară. Fifele sînt instrumente de cîntat lucrate din coade dela frunzele de dovleac sau din tulpini de cucută.

Filótim (adj.): despre cineva care este darnic şi ajută pe nevoiaşi se zice că este *filótim*.

Firidă, plur. *firide* (subst. femin.) scobitură de formă dreptunghiulară, în zidul bucătăriei, care nu străbate decît pînăla jumătate din grosimea zidului şi în care se pun obiecte de bucătărie.

Fîrşit (subst.): în loc de *sfîrşit.*

Firtat, plur. *firtaţi* (subst. masc.) bun prietin (ca frate).

Fisăi (verb): onomatopee, care imită zgomotul produs cînd se scoate repede aerul pe un orificiu (gură, nas, cioc, anus).

Fistîc, plur. *fistîce* (subst. ambig.) bucată, în formă dreptunghiulară, de bumbac sau de lînă, care se poartă de femei, unul în faţă şi altul la spate, dela brîu în jos, legate de mijlocul corpului. Vezi *opreg.*

Fleoaşcă, plur. *fleoaşte* (subst. femin.) noroiu subţiat de ploi; (figurat) palmă răsunătoare, dată cuiva pe obraz.

Fleţ (adj.) nătărău, prostănac.

Fliuţăială, plur. *fliuţăieli* (subst. femin.) acţiunea de a lovi pe cineva cu palma sau cu nuiaua.

Floer, plur. *floere* (subst. ambig.): în loc de *fluier — fluiere.*

Foale, plur. *foi* (subst. masc.) aparat de suflat în foc, întrebuinţat de fierari.

Fofează, plur. *fofeze* (subst. femin.): jurebiile se pun în vîrtelniţă pe nişte beţe fixate la capetele a două stinghii aşezate în cruce, formînd astfel patru braţe, numite *fofeze.* Fofează este şi speteaza dela ciocănitorile de vînt, pentru alungarea paserilor.

Fomeie, plur. *fomei* (subst. femin.): în loc de *femeie — femei.*

Forofleanţă, plur. *foroflenţe* (subst. femin.) zdreanţă; haină sau cămaşă ruptă; (figurat) femeie depravată.

Frumuşaţă, plur. *frumuşeţuri* (subst. femin.): în loc de *frumuseţe — frumuseţi.*

Fucie, plur. *fucii* (subst. femin.) vas mic, lucrat din doage de lemn, înfundat la ambele capete. Serveşte pentru păstrat ţuică, vin, etc.

Furcer, plur. *furcere* (subst. ambig.) furcă cu coada mai lungă, pentru ridicat păioasele.

Furnigă, plur. *furnigi* (subst. femin.): în loc de *furnică— furnici.*

Furună, plur. *furune* (subst. femin.): la postamentele cazanelor de fabricat ţuică sînt două deschizături, una în faţă (uşa) şi alta la spate, *furuna,* pe unde iese fumul. Vezi *cotrun.*

Fuştei, plur. *fuşteie* (subst. ambig.) cele două vergele de lemn, la războaiele de ţesut, pe care sînt urzite iţele.

G.

Galeş (adj.). Exemplu: *privire galeşe*, adică drăgostoasă, caldă.

Gardin, plur. *gardine* (subst. ambig.) locul unde fundul unui vas se îmbină cu doagele.

Gavăt (subst. fără plural): femeile cari nu-şi pieptenă des părul capului, se umplu de *gavăt* (păduchi mulţi).

Găitan, plur. *găitane* (subst. ambig.) şireturi groase, negre, cu care croitorii fac ornamente pe hainele ţărăneşti.

Găligan, plur. *găligani* (subst. masc.) flăcău sau bărbat de statură înaltă.

Găoază, plur. *găoaze* (subst. femin.) anusul la oameni.

Gărgălod, plur. *gărgăloduri* (subst. ambig.) capătul traheii (mărul lui Adam), care la unii oameni este ieşit ca un nod.

Gărgăzală, plur. *gărgăzăli* (subst. femin.) gălăgie făcută de mai mulţi oameni sau copii, care umblă forfota.

Găvan, plur. *găvane* (subst. ambig.) 1. scobitura linguriei; 2. cauc de lemn (pentru făină).

Găzăt, plur. *găzăte* (subst. ambig.): în loc de *gazetă* — *gazete*.

Gegera (verb): în loc de *a degera*.

Geştiu, plur. *geşte* (subst. ambig.): în loc de *deget* — *degete*. Vezi *deştiu*.

Ghibaciu (adj.): în loc de *dibaciu*.

Ghijură, pl. *ghijuri* (subst. femin.): vezi *drugă*, *orciogi*.

Ghioarţă, plur. *ghioarţe* (subst. femin.) copil mic, nedezvoltat.

Ghiorlan, plur. *ghiorlani* (subst. masc.) om care fură, lung de ghiare.

Ghizdă, plur. *ghizde* (subst. femin.): la nădragii ţărăneşti se află în faţă două deschizături laterale, *ghizdele*, prin care se vede cămaşa dedesupt.

Gioavlă, plur. *gioavle* (subst. femin.): din cauza ploilor, pămîntul depe drumuri se transformă în noroiu subţire, numit *gioavlă*.

Gidăla (verb) a gîdili, adică a scărpina pe cineva pe piele, producîndu-i o sensaţie iritantă.

Gîgă (subst. fără plur.) om gîngav.

Gîldău, plur. *gîldăie* (subst. ambig.) baltă provenită din ploi sau din scurgerea unei fîntîni.

Gîmfat (adj.) umflat de boală. Vezi *buftănit*.

Gîrbaciu, plur. *gîrbace* (subst. ambig.) băţ lung pentru bătrînii gîrboviţi.

Gîţ!: exclamaţie cu care alungăm porcii.

Gleojdeori (verb): cînd ne-a intrat un gunoiu în ochiu sau o pietricică în încălţăminte şi ne jenează, zicem că ne *gleojdereşte*.

Glod, plur. *gloduri* (subst. ambig.) drugă de porumb curăţită de boabe.

Glonţane (subst. fără sing.) noroiu întărit, pe drumuri.

Goangă, plur. *goange* (subst. femin.) insectă, gîză.

Gogoloş, plur. *gogoloaşe* (subst. ambig.): în loc de *cocoloş — cocoloaşe*.

Gogonat (adj.) ca gogoaşa; (obiect) rotunjit la un capăt.

Goloman (adj.) îmbrăcat sărăcăcios; în pielea goală.

Golumbel, plur. *golumbei* (subst. masc.) porumbel.

Gomor (subst. fără plural) ploaie deasă şi repede.

Goniţă, plur. *goniţe* (subst. femin.): cînd taurii aleargă după o vacă, spre a o împerechia.

Goropleşniţă, plur. *goropleşniţe* (subst. femin.): în loc de *coropişniţă — coropişniţe*.

Goroveală, plur. *goroveli* (subst. femin.) murdărie care se aşează pe fundul unui vas în care ţinem un lichid oarecare.

Grămădi (verb) a aduce fînul dela cîmp şi a-l sui pe pătuiag.

Grămujdi (verb) a grăi, a vorbi.

Grindă, în expresia *a da la grindă*: cînd un copil s'a făcut mai mărişor, este dus la naşul său, care îl ia de subţiori şi îl ridică de trei ori la grindă (în sus la tavan), ca să crească mare şi voinic.

Gripsor, plur. *gripsori* (subst. masc.) veche monedă austriacă de aur.

Grohăi (verb): despre zgomotul pe care-l face porcul, cînd cere hrană.

Gruhăi (verb) a călca în picioare.

Gubăvit (adj.): despre cineva care tuşeşte şi lapădă flegmă.

Guguştiuc, plur. *guguştiuci* (subst. masc.) porumbel sălbatic; (figurat) om prostănac.

Gurban, plur. *gurbane* (subst. ambig.): sărbătoare principală a rudarilor (ţigani lemnari), la care se mănîncă carne de miel, iar oasele se îngroapă în pămînt (un fel de Paşte).

Gurguiu, plur. *gurguie* (subst. ambig,) cucuiu, umflătură.

Guri (verb): firele, la războiul de ţesut, se trec prin spată, şi apoi capetele lor se înnoadă şi se petrec pe o vergea de lemn. Se spune că *pînza se gureşte, face gură* sau *început*.

Gurlup, plur. *gurlupi* (subst. masc.): fructele prunului atinse de o anumită boală, crescute în formă de păstaie de fasole, fără seminţe.

Gusu — gusu! strigăt cu care chemăm gîştele.

Guşter, plur. *guşteri* (subst. masc.) 1. şopîrlă mare cu spinarea verde; 2. umflătură la gît (boală).

H.

Haci! strigăt cu care alungăm purceii.

Hală, plur. *hale* (subst. femin.) uragan, vînt puternic.

Harababura în dezordine.

Harcuş: în loc de *arcuş* (la violină).

Hălap (adj.) lacom.

Hăloasă (adj.) (femeie) grasă.

Hămuşit (adj.) 1. despre un cojoc ros de molii; 2. despre un cadavru plin de viermi.

Hărană (subst.): în loc de *hrană*.

Hăring, plur. *hăringe* (subst. ambig.) clopot bisericesc cu sunet gros.

Hărtic, plur. *hărtice* (subst. ambig.) sfert dintr'un miel, ied, viţel, etc.

Hăţiş, plur. *hăţişuri* (subst. ambig.) pădure tînără şi deasă. Vezi *higiu*.

Hea! strigăt cu care gonim paserile răpitoare.

Heria, în expresia *a umbla heria* a umbla năuc, fără astîmpăr.

Higiu, plur. *higiuri* (subst. ambig.) pădure deasă de porumbari şi rugi. Vezi *hăţiş*.

Hirete, plur. *hireţi* (subst. masc.): în loc de *erete — ereţi*.

Hîrbeliște (subst. femin.) obiect hîrbuit, scos din uz.

Hîrneag (adj.) hornorog, care vorbeşte pe nas.

Hîrşcăi (verb): onomatopeic, dela zgomotul (*hîrşc!*) ce-l producem cînd zgîriem ceva.

Hîrşie, plur. *hîrşii* (subst. femin.) bucată de piele, curăţită de păr şi întinsă, pregătită pentru încălţăminte.

Hodaie, plur. *hodăi*: în loc de *odaie — odăi*.

Hodină, plur. *hodine*: în loc de *odihnă — odihne*.

Holercă (subst. femin. plur.) ţuică slabă, fără mult alcool.

Holomotoceală, plur. *holomotoceli* (subst. femin.) zăpăceală.

Homidă (subst. femin.): în loc de *omidă*.

Hondrăni (verb) a vorbi vrute şi nevrute, a trăncăni.

Horopsit (adj.) om dat uitării, neglijat.

Hudă, plur. *hude* spărtură în gard, pentru intrare.

Hulubă, plur. *hulube* cele două oişti la cabrioletă.

Hululoiu (subst.) tub mai larg decît trebue.

Hupit (adj.) lacom la mîncare.

Hurc, plur. *hurcuri* vînătoare cu puşcaşi şi bătăiaşi.

Huruioc, plur. *huruioace* (subst. ambig.) restul din urzitura pînzei, înapoia iţelor, care nu se poate ţese.

Hurui (verb): în loc de *a urui*.

I.

Iagot, plur. *iagoţi* (subst. masc.) dud.

Iasă: pers. III sing. dela indicativul prezent al verbului *a ieşi*.

Iasmă, plur. *iesme* (subt. femin.) nălucă, închipuire.

Icea (şi *aicea*): în loc de *ici* (şi *aici*).

Iepe (subst. fără sing.) două frînghii legate de iţe, în cruciş, pe care se apasă alternativ, cu picioarele, la războiul de ţesut.

Iepur, artic. *iepurul*: în loc de *iepure, iepurele*.

Ieste (verb): aşa se pronunţă pers. III sing. a indicativului prezent dela *a fi*.

Im, plur. *imuri* (subst. ambig.) murdăria depe rufe şi depe pielea corpului. Vezi *jeg, lip, rîp*.

Iminei (subst. fără sing.) pantofi femeieşti.

Iote!: în loc de *uite, uită-te, iată.*

Irosi (verb.) a împrăştia, a risipi, a răspîndi; a sprinji. a devesi.

Ispră (adj.) (om) nedezvoltat, neisprăvit.

Isprămnicel, plur. *isprămnicei* (subst. masc.) isprăvnicel; îngrijitor de moşie.

Ivăşteà, plur. *ivăştele* (subst. femin.) cleşte de lemn cu care ţăranii apucă caii de nările nasului, la potcovit.

Izdat (subst. fără plur.) crampe puternice la stomac.

Izîtură, plur. *izîturi* (subst. femin.) iezătură, locul unde apa unui rîu este oprită, zătonită, stăvilită.

Î.

Imbonţa (verb. refl.) a se supăra şi a-şi lungi buzele în formă de bot.

Imbrăţoşa (verb): în loc de *a îmbrăţişa.*

Imbrufnat (adj.) cu obrajii graşi.

Impăra (verb. refl.) a se înţepa într'un par (despre animale).

Impelmat (subst.) mălaiu (turtă groasă) făcut din făină de porumb amestecată cu făină de grîu.

Impopistrat (adj.) cu multe culori, pestriţ.

Impuia (verb): *a împuia urechile* a te asurzi o larmă mare.

Incărtăşa (verb refl,) a se cuprinde în braţe, a se întovărăşi.

Incăţăla (verb refl.) a se irita o rană, făcînd bubiţe mici în jur.

Inchepe (verb): în loc de *a începea.*

Inciocăla (verb refl.) a reveni în putere, după o boală.

Incoa, încoacî: în loc de *încoace.*

Incrop, în expresia *a se da încrop*: cînd rufele se înmoaie în apă fierbinte.

Incumete (verb. refl.) a se bizui, a avea încredere în reuşită.

Indruga (verb) a povesti verzi şi uscate.

Infrunta (verb) a certa pe cineva, a-l dojeni.

Ingăima (verb) a vorbi încet şi neclar.

Ingălat (adj.) (om) cu gîtul şi cu bărbiile grase.

Ingîna (verb) a vorbi mai mulţi deodată, neînţelegîndu-se.
Inţălege (verb): în loc de *a înţelege.*
Inţolit (adj.) cu haine noui.
Invîrstat (adj.) despre îmbrăcămintea cu vergi colorate diferit.

J.

Japiţă, plur. *jepiţi* (subst. femin.) al doilea proţap la car, pentru a se înjuga patru boi.
Jdreli (verb) a rupe coaja la arbori. Vezi *a mejdri* şi *a meci.*
Jeg (subst. fără plur.) 1. murdărie depe corp; 2. arsură pe esofag, din cauza relei digestii. Vezi *im, lip, rîp.*
Jendar, plur. *jendari*: în loc de *jandarm — jandarmi.*
Jerăgai (subst. fără plur.) jar.
Jigniţă, plur. *jigniţe* (subst. femin.) jitniţă, magazie de cereale.
Jigodie, plur. *jigodii* (subst. femin.) turbare la cîini.
Jijeu, plur. *jijeie* (subst. ambig.) jug de lemn care se pune la porci şi la cîini, pentru a nu pătrunde în grădini.
Jipan, plur. *jipani* (subst. masc.) stejar.
Jir (subst. fără plur.) fructul fagului.
Joardă, plur. *joarde* (subst. femin.) smicea, ramură flexibilă.
Juli (verb refl.) a se arde, a se frige.
Jumà: în loc de *jumătate.*
Jurebie, plur. *jurebii* (subst. femin.) firele de lînă, scoase depe rîşchitor. Vezi *motcă.*
Juvră, plur. *juvre* (subst. femin.) hrană superficială.

L.

Lambă, plur. *lămbi*: în loc de *lampă* (de luminat).
Lăcăşteu, plur. *lăcăşteie* (subst. ambig.) băltoacă de apă.
Lăiete, plur. *lăieţi* (subst. masc.) Ţigan nomad.
Lăia (verb refl.) a se spăla pe cap cu leşie.
Lălău (adj.) prostănac; netrebnic.
Lăpăda (verb): în loc de *a lepăda.*
Lături (subst. fără sing.) resturi dela mîncare.

Lăturoiu, plur. *lăturoaie* (subst. ambig.) fire de urzitură, la războiu, care rămîn în afară de spată.

Legumi (verb) a mînca fără lăcomie şi cu economie.

Leoarcă (adj.) udat de apă, plouat.

Letin (adj.) de altă credinţă; spurcat.

Leucă, plur. *leuci* (subst. femin.): loitrele dela căruţe sînt susţinute de *leuci*.

Linguraş, plur. *linguraşi* (subst. masc.) mormoloc de broască, în formă de lingură.

Linguruş (subst.) vălul palatin.

Lintiţă (subst. femin.) plantă parazitară, verde, în formă de bob de linte, depe suprafaţa apelor stătătoare.

Liotă, plur. *liote* (subst. femin.) mulţime de oameni.

Lip (subst. fără plur.) murdărie pe corp. Vezi *im*, *jeg*, *rîp*.

Lipotă, plur. *lipote* (subst. femin.) lovitură cu palma.

Lişteavă (subst. femin.) apă revărsată; loc inundat.

Litrosi (verb) a mînca tot; a linge vasele.

Loa (verb): în loc de *a lua*.

Lobeniţă (subst. femin.): în loc de *lubeniţă*.

Loitră, plur. *loitre* (subst. femin.) părţile laterale la căruţe.

Lom, plur. *lomuri* (subst. ambig.) gard de mărăcini.

Lujer, plur. *lujeri* (subst. masc.) tulpină anuală la unele plante.

Luneca (verb): în loc de *a aluneca*.

Lupit (adj.) ursit a fi mîncat de lupi.

M.

Maistor, plur. *maistori* (subst. masc.) maestru, meşter.

Maiu, plur. *maie* (subst. ambig.) pisălog de lemn.

Mani — mani!: strigăt cu care chemăm raţele.

Măgădan, plur. *măgădani* (subst. masc.) flăcău mare care face fapte copilăreşti.

Măgăoană, plur. *măgăoane* (subst. femin.) femeie corpolentă, urîtă şi prostănacă.

Măgion (subst.): în loc de *magiun*.

Mălaiu, plur. *mălaie* (subst. ambig.) turtă mare.

Mălăieţ (adj.) (despre fructe) cu miezul moale şi zemos.

Mălură (subst. fără plur.) tăciune la grîu.

Mămăligos (adj.) nepriceput; netrebnic.

Măngul, plur. *mănguli* (subst. masc.) porc mare de rasă bună.

Mănţog (subst. fără plur.) prietenie; afinitate.

Măscări (verb) a certa pe cineva.

Mătăuz (subst. fără plur.) persoană fără agilitate.

Mătcă, plur. *mătci* (subst. femin.) instrument cu care se bate laptele în putineiu.

Mătrăcucă (subst. femin.) femeie neghioabă, care cucăe.

Mătrăşi (verb) a fura, a lua tot.

Mearsă, mearsără (verb): în loc de *merse, merseră*.

Meci (verb): vezi *a jdreli, a mejdri*.

Mejdină, plur. *mejdine* (subst. femin.) hotar. Vezi *dîlmă*.

Mejdri (verb): vezi *a jdreli, a meci*.

Meremet, în formula *cu meremet* cu chibzuială; cu dibăcie.

Miglişi (verb) a măguli.

Migoroşi (verb) a lucra migălos, cu răbdare.

Mijdi (verb): vezi *a musti*.

Miji (verb) a se ivi (despre iarbă, mustaţă).

Minigociu (subst. fără plur.) bubiţă cu puroiu (la pleoape).

Miroase (subst. fără sing.) mirodenii.

Mişulie, plur. *mişulii* (subst. femin.) boală venerică.

Miţe (subst. fără sing.) lîna oilor înainte de a fi lucrată.

Mizdigaiu (subst. fără plur.) obiect rupt în bucăţele.

Mîlcaviţă, plur. *mîlcaviţe* (subst. femin.) copil care smîrceşte (plînge).

Mîlcom (adj.): în loc de *molcum*.

Mînji (verb) a murdări, a păta.

Mîrlan (adj.) fără vlagă, pipernicit.

Mîrli (verb) a fecunda (despre oi, capre şi pisici).

Mîrtan, plur. *mîrţani* (subst. masc.) motan.

Miţă, plur. *miţe* (subst. femin.): în loc de *pisică* — *pisici*.

Mizgăli (verb) a murdări. Vezi *mîzgoare*.

Mîzgoare, plur. *mîzgori* murdărie pe obraz. Vezi *a mîzgăli*.

Mocofan (adj.) (om) necioplit.

Modîrjac (adj.) (om) înalt şi prostănac.

Molcan (adj.) aproape moale; puţin întărit.

Moldă, plur. *molde* (subst. femin.) postavă mare de lemn.

Moloşit (adj.): în loc de *moleşit*.

Momeală (subst. fără plur.) rîma sau greierele ce se pune în undiță.

Mondăni (verb) a lucra fără spor.

Mont (adj.) ciung.

Morînci (verb) frămînta.

Morîndău (subst. fără plur.) dumicat.

Morcocit (adj.) ameţit de somn sau de băutură.

Morman, plur. *mormane* (subst. ambig.) grămadă de pămînt.

Moromlete, plur. *moromleți* (subst. masc.) om greoiu în mișcări.

Moşmoni (verb) a lucra încet.

Moşolog (adj.) fără putere.

Motcă, plur. *motche* (subst. femin.) firele scoase depe rîșchitor.

Motoiu (subst. fără plur.) copil prostănac.

Mototol (adj.) cocoloşit.

Mozîcă, plur. *mozîci*: în loc de *muzică* — *muzici*.

Mozoli (verb) morfoli.

Murar, plur. *murari*: în loc de *morar* — *morari*.

Murători (subst. plur.): în loc de *murături*.

Murdalîc (subst. ambig.): în loc de *murdărie*.

Musti (verb) a ieşi lichid de undeva. Vezi *mijdi*.

Muşiță (subst. fără plur.) ouă de muscă depuse pe carne.

N.

Nacotă, plur. *nacote* (subst. femin.) poveste; minciună.

Năujnic (adj.) năuc.

Năbădăi (subst. plur.) nebunii; jocuri.

Năcăfală, plur. *năcăfale* (subst. femin.) om prost, tîmpit.

Năcărcoață, plur. *năcărcoațe* (subst. femin.) copil pipernicit.

Nădragi (subst. masc. fără sing.) cioareci cu găitane.

Nămaş (subst. fără plur.) bălegarul vitelor.

Nămete, plur. *nămeți* (subst. masc.) troian de zăpadă.

Nămol, plur. *nămoale* (subst. ambig.) noroiu.

Năproor (subst. fără plur.) roua de dimineață.

Nărămzi (verb) a dichisi; a înfrumuseța.

Năsărîmbă (subst.) faptă necugetată.

Năsfiros (adj.) fudul, care face nazuri.
Năsîp, plur. *năsîpuri*: în loc de *nisip — nisipuri.*
Năstimi (verb) a se ivi (o boală).
Năstrapi (subst. fără sing.) stropi mărunți.
Nătăfleț (adj.): vezi *fleț.*
Nătăhîrțu (subst.) diavolul.
Nătîng (adj.) om neîndemînatic.
Neleiu, plur. *neleie* (subst. ambig.) trunchiu de lemn, scobit.
Nestajnic (adj.) neastîmpărat.
Nima: în loc de *nimeni.*
Noadă, plur. *noade* (subst. femin.) coccisul (coada) la om.
Nodoros (adj.): în loc de *noduros.*
Nojiță, plur. *nojițe* (subst. femin.) sfoară
Noor, plur. *noori*: în loc de *nour — nouri.*
Nost(u): în loc de *nostru.* Vezi și *vost.*

O.

Oaicheș (adj.) cacheș; brunet. Vezi *oarzăn.*
Oarzăn (adj.) brunet. Vezi *oaicheș.*
Obeală, plur. *obiele* postav pentru învelit piciorul în opincă.
Obiceri: în loc de *obiceiu.*
Obijnuit: în loc de *obișnuit.*
Oblanic (subst. fără plur.) suport de pînză pentru transportat greutăți pe cap.
Oblînc (subst. fără plur.) ciochină la șea. Vezi *ciochină.*
Obloji (verb) a lega o rană.
Obor, plur. *oboare* (subst. ambig.) loc de casă (curtea).
Ocări (verb) a certa ; a insulta.
Ocîrci (verb) a întoarce în loc un vehicul.
Ogaș, plur. *ogașe* (subst. ambig.) surupătură între două dealuri.
Ogeac (subst. fără plur.) bucătărie țărănească.
Oicheți (verb refl.): cînd zăpada începe să se ia.
Ojiji (verb) a usca lemne verzi pe cuptor.
Olicăi (verb. refl.) a se văicări.
Olini (verb) a scrînti.
Om: în loc de *soț.* Exemplu: *femeia are om.*

Opăcit (adj.): în loc de *zăpăcit.*

Opărit (adj.) (figurat) trist.

Opreg, plur. *oprege*: vezi *fistîc.*

Orătenie, plur. *orătenii* (subst. femin.) pasere de curte.

Orciogi (subst. fără sing.) drugi mici de porumb.

Oricel (subst. fără plur.) surpriză (derivat dela pron. *oarece*).

Osfică: în loc de *oftică.*

Osîiac (subst. fără plur.) tulpină tînără de arbore.

Osînză (subst. fără plur.) slănină netopită. Vezi *clisă.*

Otavă (subst. fără plur.) iarbă de toamnă.

Oticni (verb) a deborda.

Otinci (verb) a ridica cu pîrghia.

O țîră: în loc de *nițel.*

P.

Palanță (subst. femin.) balanță, cîntar.

Păcele (subst. fără sing.) cap și picioare de miel, fierte.

Păcerîs, plur. *păcerîși* (subst. masc.) om pipernicit, de rîs.

Păienjen: în loc de *paianjen.*

Păiugă (subst. femin.) plantă cu paiul înalt și subțire ; fîn.

Pălălăi (verb) a merge dînd din mîini.

Păleață, plur. *pălețe* (subst. femin.) creangă lungă și subțire.

Păli (verb) a ofili.

Pănăramă: în loc de *panoramă.*

Păntăură (subst. femin.) femeie haimana.

Părău: în loc de *pîrău.*

Părțon, plur. *părțoane* (subst. ambig.) porție.

Păsat (subst. fără plur.) cocă subțire din făină de porumb.

Păsări (verb) a vorbi fleacuri.

Pătăramă (subst. fără plur.) soartă rea.

Pătuiag, plur. *pătuiege* (subst. ambig.) pat pe furci pentru fîn.

Pățăchie, plur. *pățăchii* (subst. femin.) pălărie bărbătească uzată.

Pecie, plur. *pecii* (subst. femin.) mușchiu de porc sau de vacă.

Pele: în loc de *piele.*

Pepen: în loc de *pepene.*

Persăc: în loc de *piersic.*

Peşchiri, plur. *peşchire* (subst. ambig.) maramă de bumbac.

Petrece (verb) a trece unul peste altul (firele).

Picoti (verb) a cucăi.

Piez (subst. fără plur.) piază.

Pimniţă: în loc de *pivniţă.*

Pin: în loc de *prin.*

Pingă: în loc de *pe lîngă.*

Pintru: în loc de *pentru.*

Pirăi (verb) a susura (apa).

Piroiu, plur. *piroaie* (subst. ambig.) piron.

Pitcociu (subst. masc.) copil mic.

Piuă (subst. fără plur.) pivă.

Pine: în loc de *pîine.*

Pîrdalnic (adj.) afurisit.

Pîrleaz: în loc de *prileaz.*

Pîrlit (adj.) (figurat) om sărac cu desăvîrşire.

Pîrpor (subst. fără plur.) leşie de cenuşă.

Pîrte (subst. fără plur.) potecă prin zăpadă. Vezi *cepaşi.*

Plast, plur. *plaste* (subst. ambig.) grămadă de fîn.

Plaţ, plur. *plaţuri* (subst. ambig.) loc de casă.

Plăivas, plur. *plăivase* creion de plumb.

Plătăgeà, plur. *plătăgele* (subst. femin.): în loc de *patlagea — patlagele.*

Pleaznă, plur. *plezne* (subst. femin.) sfîrc (vîrf) făcut din fire de mătase, la biciu, care plesneşte, cînd îl izbim în aer.

Pleod, plur. *pleoduri* (subst. ambig.) 1. copil nou născut; 2. maţul „rect" cînd iese afară din cauza opintelilor.

Pleoştit (adj.) turtit, lăţit (ca plosca).

Plétor, plur. *plétere* (subst. ambig.) împletitură de nuiele la gard.

Plită, plur. *plite* (subst. femin.) tuciu, tabla dela maşina de gătit.

Ploia (verb): în loc de *a ploua.*

Pócie, plur. *pócii* (subst. femin.) om sau animal pocit, cu defecte corporale.

Pófil, plur. *pófile* (subst. ambig.) curea în formă de laţ, prin care se introduce coada calului la şeaua de călărit.

*

Polejnic (adj.) uşor (lesne) de parcurs, de urcat (drum, coastă).

Policră, plur. *policre*: în loc de *poreclă — porecle.*

Polimi (verb) a fecunda: se polimesc (iau viaţă) copiii în pîntec şi puiii paserilor în ouă.

Poliţă, plur. *poliţe* (subst. femin.) scîndură de lemn bătută în perete (etajeră), pe care se pun vasele de bucătărie.

Polog, plur. *poloage* (subst. ambig.) brazde (şiruri) de fîn sau de grîu cosit.

Pomnete, plur. *pomneţi* (subst. masc.) batistă care se dă de pomană la morţi, cu un ban legat în colţ.

Ponciş (adv.) în contra (a vorbi); drept înainte (a izbi).

Ponos, plur. *ponoase* (subst. ambig.) năpastă, învinuire nedreaptă.

Pop, plur. *popi* (subst. masc.) stîlp sprijinitor, la poartă.

Popîndi (verb) a pune un obiect unde nu-i este locul şi a nu-l găsi apoi repede, cînd îl cauţi.

Popoiu, plur. *popoaie* (subst. ambig.) colac mic de pîine; turtiţă din făină de porumb. (Exprimă ideia de „mic", de „puţin".)

Porcoiu, plur. *porcoaie* (subst. ambig.) căpiţă mică de fîn sau de paie.

Porcoiu, plur. *porcoi* (subst. masc.) peşte mic şi gras de rîu.

Pospaiu (subst. fără plur.) pulbere fină de făină de grîu sau de porumb.

Postată, plur. *postăţi* (subst. femin.) bucată mică dintr'un ogor, care se lucrează între două pauze (hodine).

Poşircă (subst. fără plur.) ţuică slabă (fără mare tărie alcoolică).

Potaie (adj.) leneş (despre un cîine).

Potinteu (adj.) care se mişcă anevoios (om, animal).

Povăială, plur. *povăieli* (subst. femin.) înveliş subţire. Exemple: povăiala maţelor (praporul), povăială pe ochi (albeaţă).

Poză, plur. *poze* (subst. femin.) portret, fotografie, ilustraţie.

Pozînar, plur. *pozînări* (subst. ambig.): în loc de *buzunar — buzunări.*

Prau (subst. fără plur.) praf de puşcă.

Prăsîlă (subst. fără plur.), în exemple ca: *animal de prăsîlă* animal de reproducţie. Cf. şi verbul *a se prăsî*: *s'a prăsît* a născut, a fătat, s'a înmulţit.

Preget (subst. fără plur.) hodină (odihnă), pauză. Ex.: *lucrează fără preget.*

Pricăjit (adj.) om fără şansă, fără noroc.

Priceptor: în loc de *perceptor.*

Prichindel, plur. *prichindei* (subst. masc.) copil mic şi zglobiu.

Prigorit (adj.) (corp omenesc) înroşit din cauza razelor soarelui sau a focului.

Primez, plur. *primeze* (subst. ambig.) perete la casă, care desparte două camere.

Pripit (adv.) grăbit, repede: *a umbla, a lucra pripit.*

Pripor (subst. fără plur.) înclinarea aproape verticală a unui deal.

Privită, plur. *privite* (subst. femin.) tulpină flexibilă de curpen sau de hameiu, cu care sătenii leagă sarcinile de lemne.

Projar: în loc de *pojar* (boala).

Propoadă, plur. *propoade* (subst. femin.) broboadă, basma cu care femeile îşi acoperă capul. Vezi *boştea.*

Pur (subst. fără plur.) usturoiu sălbatic; aiuş.

Puşcaviţă, plur. *puşcaviţe* (subst. femin.) pistol de lemn (soc) cu dopuri de cîrpă în loc de gloanţe; jucărie pentru copii, cu aer comprimat.

R.

Ranchiune (subst. fără plur.) invidie, ură.

Rangă, plur. *răngi* (subst. femin.) vargă de fier, cu cîrlig pentru apucat.

Rapăn (adj.) încărcat de fructe (despre pomi).

Ravăn (adj.): un pămînt umed se zice că este „ravăn" şi poartă numele de *rovină*; cînd se prelinge din acel loc un şiroiu de apă, poartă numele de *răvenic.* Vezi *smîrc.*

Răbeică, plur. *răbeici* (subst. femin.) haină veche şi peticită.

Răbori (verb refl.) a se încrunta la cineva, a se răsti; a ameninţa.

Răfec (subst. fără plur.): *a lua pe cineva la răfec* a lua pe cineva la cercetări, a-i pune întrebări meşteşugite.

Răfenea, plur. *răfenele* (subst. femin.): la sate, cîrciumarii scot vara mesele afară la umbră, şi la fiecare masă ia loc cîte un grup de oameni, pentru a petrece. Fiecare masă, cu grupul ei, poartă numele de *răfenea*.

Răgălie, plur. *răgălii* (subst. femin.) săpătură făcută de un rîu, în mal, supt apă.

Răpăni (verb) a răpăi (zgomotul ce-l face ploaia, cînd cade pe pămînt sau pe acoperişuri).

Răsteu, plur. *răsteie* (subst. ambig.) rătăveiu de lemn sau de fier, care se trece prin capetele celor două braţe ale jugului dela car.

Răuri (subst. fără sing.) cusături cu motive naţionale.

Răzbel, plur. *răzbele* (subst. ambig.): în loc de *război* — *războaie*.

Răzbici (verb) a scoate măduva dintr'o ramură de soc, pentru a face o puşcaviţă.

Rîcăi (verb) a scurma, a răscoli. Exemple: *Găina rîcăie pămîntul*; *mă rîcăie la inimă* (fig.)

Rîgăială, plur. *rîgăieli* (subst. femin.) zgomotul ce-l facem în gătlej, cînd tuşim şi scoatem flegmă.

Rîncheza (verb): în loc de *a necheza*.

Rînză (subst. fără plur.) stomac.

Rîp (subst. fără plur.) răni pe piele, la porci şi la unii oameni, provenite din murdărie. Vezi *im*, *jeg*, *lip*.

Rişchitor, plur. *rîşchitoare* (subst. ambig.) instrument în industria casnică, pe care se urzesc firele de ţesut.

Rofită (adj.) (fasole boabe) nefiartă îndeajuns.

Rudar, plur. *rudari* (subst. masc.) Ţigan lemnar, rotar, lingurar (nu şi fierar).

Rujdă, plur. *rujde* (subst. femin.) cuţit care nu taie, fiind tocit de multă întrebuinţare.

Rumîn, plur. *rumîni* (subst. masc.) om. (N'are înţeles de naţionalitate.)

Rupe (verb): *rupe să vorbească* începe a vorbi; rupe tăcerea.

S.

Salcă, plur. *sălci* (subst. femin.): în loc de *salcie – salcii.*

Sanchiu (adj.) ambiţios, neascultător.

Sară, plur. *sări*: în loc de *seară — seri.*

Săbaş (subst. fără plural) asemănare de figuri omeneşti, sosie.

Săca (verb.): în loc de *a seca.*

Săcară (subst. fără plur.): în loc de *secară.*

Săcuiu, plur. *săcuie* (subst. ambig.): în loc de *secuiu* săculeţ.

Sălatră (subst. fără plur.): în loc de *salată.*

Sălciu (adj.) (cu gust) amar, ca frunza de salcie (apă sălcie).

Sămodiva (subst. fără plur.) moartea.

Sănăcov (subst. fără plur.) fier de rea calitate.

Sănic, plur. *sănice* (subst. ambig) pînză de cînepă prin care se strecoară leşia.

Săr (adj.): în loc de *sur* cenuşiu.

Săte (subst. femin.): în loc de *sete.*

Scăiete, plur. *scăieţi* (subst. masc.) scaiu; plantă cu spini.

Schimonosi (verb refl.): vezi *a se schinovi.*

Schinci (verb) 1. a plînge suspinînd (copiii); 2. a schelălăi încet (cîinii).

Schinovi (verb refl.) a-şi strîmba faţa la supărare.

Schiupi (verb): în loc de *a scuipa.*

Scîrbă, plur. *scîrbe* (subst. femin.) scobitură în trunchiul unui copac, care ajută la urcat.

Sclintit (adj.) scrîntit, luxat.

Sclivisi (verb refl.) a se îmbrăca sclipitor.

Scoabă (figurat) slab, uscat (despre oameni şi vite).

Scoarţă, plur. *scoarţe* (subst. femin.) pătură de lînă.

Scochiţată (adj.) strîmbată, sucită (despre scînduri sau doage).

Scorbeli (verb) a scotoci.

Scoroambă, plur. *scoroambe* (subst. femin.) porumbe negre; fructul mărăcinelui.

Scorojit (adj.) cu coaja tare (despre pîine).

Scramură (subst. femin.) mică parte, fărîmă.

Scrisă (subst. femin.) ursită.

Scurtă, plur. *scurte* (subst. femin.) umflătură la subţiori sau la încheietura picioarelor.

Sfîrc, plur. *sfîrcuri* (subst. ambig.) vîrf, creştet.

Sfoegi (verb refl.) a prinde mucegaiu.

Sichini (verb) a sîcîi; a contrazice.

Sigă, plur. *sîgi* (subst. femin.) piatră nisipoasă, sfărîmicioasă.

Sîmceà, plur. *sîmcele* (subst. femin.) bucată de oţel bine ascuţită, ruptă dintr'o coasă, cu care se bărbieresc săracii.

Sîmţii (subst. plur.) Sf. 40 de Mucenici (9 Martie).

Slădiciu (subst. ambig.) greaţă.

Slăi (verb) a slei.

Slinos (adj.) murdar pe piele sau pe haine.

Sloată, plur. *sloate* (subst. femin.) lapoviţă.

Slog, plur. *sloguri* (subst. ambig.) hotar între locurile de muncă.

Smiceà, plur. *smicele* (subst. femin.) ramură subţire şi flexibilă.

Smirna (adv.) nemişcat. Ex.: *a sta smirna.*

Smîrc, plur. *smîrcuri* (subst. ambig.) izvor mic.

Smîrci (verb) a plînge încet.

Sobă (subst. femin.) cameră de dormit.

Spăria (verb): în loc de *a sperla.*

Spilcui (verb refl.): vezi *a se sclivisi.*

Spinare, plur. *spinări* (subst. femin.) spate, şale.

Spînz (subst. masc.) bojoţel (prima floare, de culoare verde, care apare primăvara, chiar pe supt zăpadă).

Spîrlă (adj.) cu părul scurt şi nepieptănat (despre femei, vite).

Sprijuni (verb): în loc de *a sprijini.*

Sprinji (verb) a răspîndi, a risipi.

Spuză (subst. femin.) jeratic; (figurat) mulţi: *spuză de copii.*

Sovon, plur. *sovonuri* (subst. ambig.) voal pentru mirese.

Stei (subst. ambig.) stîncă.

Stéjer, plur. *stéjeri* (subst. masc.) parul (stîlpul) din mijlocul ariei de treierat.

Stelniţă (subst. femin.) ploşniţă.

Steregoaie (subst. femin.) o plantă cu gust amar.

Stînge (verb): în loc de *a stinge.*

Stobor, plur. *stobori* (subst. masc.): vezi *ştineap.*

Stranchină (subst. femin.): în loc de *strachină.*

Străfiga (verb): în loc de *a strănuta.*

Străflocată (adj.): vezi *spîrlă.*

Străpezi (verb refl.) a se strînge gura de mîncări acre.

Strelice (subst. femin.) globule de grăsime în mîncări.

Streşină (subst. femin.): în loc de *straşină.*

Strin (subst. adj.): în loc de *străin.*

Strîgă, plur. *strîgi* (subst. femin.) fluture de noapte, numit şi *cap de mort.*

Strînge (verb refl.) a se îmbrăţişa flăcăii cu fetele.

Stu!: exclamare cu care împingem boii înapoi.

Stucni (verb) a opri pe cineva dela o acţiune.

Sturî (verb refl.) a se răni grav.

Su': în loc de *supt* (prepoziţie).

Sucală, plur. *sucale* instrument de îngăurit lemnul.

Sudumi (verb refl.) a se surpa un deal, un zid.

Sumedenie (subst. femin.) mulţime, gloată.

Sumete (verb) a răsfrînge, a sufleca.

Sumuţi (verb) a asmuţi cîinii.

Surupa (verb): în loc de *a surpa.*

Ş.

Şele (subst. fără sing.): în loc de *şale* spate, spinare.

Şerpe (subst. masc.): în loc de *şarpe.*

Şindilă (subst.): în loc de *şindrilă* (prăştilă).

Şiră — şire: în loc de *şură — şuri.*

Şişi!: exclamare cu care alungăm caprele.

Şiştar, plur. *şiştare* găleată pentru muls.

Şoavă, plur. *şoave* uliu.

Şocîte, plur. *şocîţi* (subst. masc): în loc de *şoricel.*

Şodolan, plur. *şodolane* osul cel gros dela picior (femurul).

Şoimănit (adj.) om luat din Iele (din Şoimane). Vezi *deşuchiat.*

Şomîldoc, plur. *şomîldoace* (subst. ambig.): în loc de *şomoiag* (de fîn, de paie).

Şont (adj.) şchiop.

Şorîc (subst. masc.) şoriciu, piele fragedă de purcel.

Şótie, plur. *şótii* (subst. femin.) snoavă, datie.

Şteap, plur. *ştepi* (subst. masc.) spin mai mare.

Şteneap, plur. *ştenepi* (subst. masc.) ţandără de lemn cu care se fac gardurile.

Ştircă, plur. *ştirci* (subst. femin.) băţ cu crăcane, cu care se zdrobesc strugurii în hîrdău.

Ştirică, plur. *ştirici* (subst. femin.) coţofană.

Ştiump, plur. *ştiumpi* (subst. masc.) stîlp de lemn pe care se fixează lanteţii la gardurile de ulucă.

Şuşea (subst. femin.): în loc de *şosea*.

T.

Taier, plur. *taiere* (subst. ambig.): în loc de *taler—talere*.

Taifaş, plur. *taifaşuri* (subst. ambig.) conversaţie între mai multe persoane.

Tainâ, plur. *taine* (subst. femin.) conversaţie între două persoane.

Tăblău, plur. *tăblăie* (subst. ambig.): în loc de *tablou—tablouri*.

Tărhănău (subst. ambig.) gunoiu mult în curte.

Tău, plur. *tăuri* (subst. ambig.) băltoacă. Vezi *lăcăşteu*.

Tele (pron.): în loc de *tale*.

Teneneu (adj.) haimana.

Tibişir (subst. ambig.) cretă de scris.

Ticăit (adj.) om fără noroc.

Tignit (adj.): în loc de *tihnit*.

Tinăr (adj.): în loc de *tînăr*.

Tindichèà (subst. femin.): în loc de *tinicheà*.

Tipi (verb) a te prididi nevoile corporale.

Tipsîie, plur. *tipsîi* (subst. femin.) tipsie, farfurie întinsă. Vezi *taier*.

Tiulcuş, plur. *tiulcuşuri* (subst. ambig.) cornet, plic, înveliş.

Tiutiuc, plur. *tiutiuce* (subst. ambig.) butuc de lemn.

Tiutiulus (subst. ambig.) butuc de lemn.

Tiuş, plur. *tiuşuri* (subst. ambig.) ghiont.

Tîlvură (subst. femin.) turmă, stol, ceată, grup. Vezi *ciopor*.

Tîrcav (adj.) bolnăvicios, slăbit de boală.

Tiromeală, plur. *tîromeli* (subst. femin.) lene, moleşeală.
Tirş, plur. *tirşuri* (subst. ambig.) ramură uscată de lemn.
Toaie, plur. *toi* (subst. femin.) apă adîncă.
Toană, plur. *toane* (subst. femin.) supărare, arţag.
Toapsăc (adj.) amar (la gust).
Todeuna (adv.): în loc de *totdeauna*.
Toflogea (subst. femin.) care tîrăşte picioarele.
Tolcer, plur. *tolcere* (subst. ambig.) pîlnie.
Tomnai (adv.): în loc de *tocmai*.
Tomni (verb): în loc de *a tocmi*.
Tont (adj.) prostănac.
Top, plur. *topuri* (subst. ambig.) pachet (de bumbac; de bătaie).
Torîşte (subst. femin.) bălegar neputrezit. Vezi *nămaş*.
Tort (subst. ambig.) fuior de cînepă.
Trin (subst. ambig.): în loc de *tren*.
Trîcnea, plur. *trîcnele* (subst. femin.) cuţit cu care se sloboade sînge la cai.
Tragă, plur. *trăgi* (subst. femin.) sanie mică pentru copii.
Trîmbă, plur. *trîmbe* (subst. femin.) pînză învelită în formă de sul; val, vig.
Troală (adj.) cu îmbrăcămintea în dezordine (despre femei.
Treanţă, plur. *trenţe* (subst. femin.) zdreanţă.
Treasc (subst. ambig.) praf, colb.
Trun (subst. ambig.) tron (cosciug).
Tufări (verb) a fîşîi frunzişul uscat supt picioare.
Tulean, plur. *tuleni* (subst. masc.) tulpină de porumb.
Tuleie (subst. fără sing.) fire rari de păr în barbă sau în mustăţi.
Tuli (verb): *a o tuli* a fugi fără de veste.
Turuiac (adv.) încontinuu (despre vorba omului).
Tur (subst. ambig.) fundul pantalonilor sau al izmenelor.

Ţ.

Ţa!: exclamare cu care alungăm caprele. Vezi *şişi*.
Ţahăt (subst. ambig.) lătratul cîinilor.
Ţanc, plur. *ţancuri* (subst. ambig.) bucată de lemn crestată pe lat, în multe feluri, şi apoi despicată în două. Se în-

trebuințează de negustorii cari vopsesc stofele și firele de lînă. O jumătate de țanc se agață de obiect sau de jurebie, iar cealaltă jumătate se ia de posesor. Prin alăturarea lor, se identifică posesorul.

Țavă, plur. *țăvi*: în loc de *țeavă* — *țevi*.

Ță: în loc de *ți-e* 'îți este'.

Țăguiu, plur. *țăgui* (subst. masc.) țap.

Țăncuș (subst. ambig.) țințar.

Țăpligă, plur. *țăpligi* (subst. femin.) aşchie de lemn mai ascuțită.

Țărînă (subst. femin.) pulbere depe drum, colb.

Țăsa (verb) a țese.

Țăst, plur. *țăste* (subst. ambig.) țest (ustensil de bucătărie).

Țelină (subst. femin.) pămînt nemuncit.

Țiietoare (subst. femin.) țiitoare, concubină.

Ține (verb): în loc de *a ține*.

Țîntă, plur. *țînte* (subst. femin.) țintă, punct de ochit.

Țiplă (adj.) țiplă; subțire (despreață, pînză, hîrhie).

Țircomnic (subst. masc.) țîrcovnic; cîntăreț bisericesc.

Țîrloiu, plur. *țîrloaie* (subst. ambig.) fluierul piciorului.

Țițăichie, plur. *țițăichii* (subst. femin.) coardă de frînghie sau de viță sălbatică, legată cu amîndouă capetele de crăcile unui arbore, în îndoitura căreia se așează copiii și se leagănă; hamac.

Țițînă, plur. *țițîni* (subst. femin.) balamalele la uși și la ferestre.

Țoală, plur. *țoale* (subst. femin.) îmbrăcăminte (în general).

Țorțoloș, plur. *țorțoloașe* (subst. ambig.) cocoloș mic de balegă agățat la lîna oilor.

Țoță, plur. *țoțe* (subst. femin.) mai multe brațe de coceni; glugă.

Țóvie (subst. femin.) țuică slabă.

Țulindră (subst. femin.) țilindră (la armele de vînătoare).

Țuțur (subst. masc.) jghiab mic la fîntîni, prin care curge apa.

U.

Ucigașul (subst. masc.) ucigă-l toaca, diavolul, dracul.

Ular (subst. masc.): în loc de *olar*.

Ulcea, plur. *ulcele* (subst. femin.) oală mică. Vezi *bobică*.

Urdori (subst. fără sing.) murdărie la colţurile ochilor sau gurii.

Urni (verb) a mişca din loc.

Ursa (verb) a ursi, a predestina.

Urzîcă, plur. *urzîci* (subst. femin.): în loc de *urzică* — *urzici*.

Uşi!: exclamare cu care alungăm găinile.

Usuc (subst. ambig.) secreţiune unsuroasă care ţine lîna oilor.

Usuca (verb): în loc de a usca.

V.

Vadră, plur. *vedre* (subst. femin.) vas de lemn pentru adus apă. Vezi *cauc*.

Văgăună, plur. *văgăuni* (subst. femin.) bîrlog. Vezi *viezurină*.

Văita (verb. refl.) a se tîngui.

Văpsi (verb): în loc de *a vopsi*.

Văsile: în loc de *Vasile*.

Vătraiu, plur. *vătraie* (subst. ambig.) lopăţică de fier pentru tras cenuşe şi spuză.

Vicleiu Vicleim de Crăciun.

Viezurină, plur. *viezurini* (subst. femin.) gaură în pămînt făcută de viezuri.

Vig, plur. *viguri* (subst. ambig.): vezi *trîmbă*.

Vijijoiu (adv.) torenţial.

Vindireiu (subst. masc.) erete.

Vipie (subst. femin.) văpaie, arşită.

Vitrion (subst. ambig.) vitriol.

Vigă (subst. femin.) vlagă, putere.

Vîi! (interjecţie): în loc de *vai!*

Vîlnic, plur. *vîlnice* (subst. ambig.) fustă de lînă cu motive naţionale.

V'o, v'un, v'una: în loc de *vreo, vreun, vreuna*.

Volvoră (subst. femin.) curent de vînt care învîrteşte pulberea pe drum.

Vost(u) (pron.): în loc de *vostru*. Vezi *nost(u)*.

Vraf, plur. *vrafuri* (subst. ambig.) teanc, grămadă.

Vraişte (adj.) în neregulă (despre lucruri de tot felul).

Vrană, plur. *vrane* (subst femin.) deschizătură (gaură) la butoiu sau bute.

Vrau, plur. *vrauri* (subst. ambig.) munca dintre două odihne.

Vrej, plur. *vreji* (subst. masc.) tulpină tirîtoare (la dovleac, pepene, etc.).

Vrenic (adj.): în loc de *vrednic*.

Vuvă, plur. *vuve* (subst. femin.) daireà.

Z.

Zale (subst. fără sing.) seminţele cu cămăşuia lor, scoase din dovleac.

Zamă (subst. femin.): în loc de *zeamă*.

Zară (subst. femin.) lapte bătut.

Zăbăuc (adj.) năuc, zăpăcit.

Zăbic (subst.) mămăligă zdrobită şi prăjită în untură.

Zăbovi (verb) a întîrzia din mers.

Zăghie, plur. *zăghii* (subst. femin.) haină de lînă, lungă, ca o manta.

Zăleti (verb) a tresări.

Zămîrcă (subst. femin.) zeamă căldicică.

Zămnic, plur. *zămnice* (subst. ambig.) pivniţă în pămînt.

Zămorî (verb) a tremura de friguri.

Zăpri (verb refl.) a nu putea să urineze.

Zăpuc (subst. ambig.) zăduf.

Zăticni (verb) a poticni.

Zătoare (subst. femin.) ţîţe, mamele.

Zăton (subst. ambig.) obstacol făcut pentru a opri apa unui rîu.

Zăvelcă (subst. femin.) vîlnic de bumbac.

Zăvîrni (verb) a se ascunde de privirea noastră.

Zăvod, plur. *zăvozi* (subst. masc.) cîine mare.

Zăvzăc (adj.): în loc de *zevzec*.

Zbeg, plur. *zbeguri* (subst. ambig.) jocurile copiilor.

Zbici (verb) a izbi înapoi.

Zdupăi (verb) a lovi pardoseala zgomotos.

Zgaibă, plur. *zgaibe* (subst. femin.) coaja întărită dela o rană.

Zgăcina (verb) a clătina un pom.

Zgîi (verb) a jupui un pom de coaje.

Zgîmăi (verb) a scobi undeva.

Zgîmboia (verb refl.) a plesni coaja cea veche depe nucă.

Zglăvoacă (subst. femin.) plantă în formă de coadă de vulpe.

Zgrebeni (subst.) rămăşiţa dela cînepă, după dărăcit.

Zgurumă, plur. *zgurumi* (subst. femin.) fărămitură de pîine.

Zgurupa (verb) a fărămiţa.

Zîd (subst. ambig.): în loc de *zid*.

Zîmbri, în expresia *a face zîmbri* a-i lăsa gura apă.

Zlapăt (subst.) capac mobil la butie.

Zmăg (subst.) murdărie cleioasă pe doage.

Zoană (subst. femin.) boabe de grîu pipernicite (la treierat).

Zob (adj.) zdrobit, pisat.

Zorzoane (subst. fără sing.) podoabe.

I. D. Ionescu,
învăţător pensionar.

RECENSII.

Alf Sommerfelt, *La Langue et la Société. Caractères sociaux d'une langue de type archaïque.* Oslo 1938. X + 233 pag. 12°.

Dupăcum arată subtitlul, nu-i vorba de o discuţie abstractă despre raporturile dintre limbă şi societate, ci de studiul unui idiom primitiv în legătură cu viaţa socială a colectivităţii respective, studiu al cărui scop ultim este însă de natură principială : în ce măsură anume se reflectează obiceiurile, credinţele şi instituţiile unei populaţii în limba pe care o vorbeşte aceasta. Autorul, elev cunoscut al lui Antoine Meillet, memoriei căruia îi şi închină cartea, a crezut necesar să cerceteze un graiu omenesc împreună cu manifestările curente cele mai importante ale vieţii colective, spre a se convinge de adevărul, pe care şi-l însuşise pe cale mai mult teoretică dela reprezentanţii şcolii lingvistice sociologice, că limba este un fapt social şi că, prinurmare, la fel cu toate celelalte produse ale vieţii în comun (religie, instituţii juridice, etc.), ea stă în strictă dependenţă de ceeace se poate numi, cu un singur cuvînt, mentalitate colectivă. O asemenea cercetare se impunea cu atît mai vîrtos, cu cît, deobiceiu, populaţiile primitive, care tocmai fiindcă păstrează încă foarte bine stări de lucruri arhaice, sînt cele mai indicate pentru verificarea teoriilor sociologice, au fost şi continuă a fi studiate unilateral de către lingvişti şi de către etnologi, sociologi, etc. : primii se interesează numai de limbă, ceilalţi numai de viaţă colectivă. Sommerfelt a vrut să rupă cu această tradiţie şi, trebue recunoscut depe acum, a izbutit cu prisosinţă, nu numai prin faptul în sine, ci şi prin rezultatele la care a ajuns. Lucrarea se ceteşte cu un interes şi cu o curiozitate pe care nici lingviştii şi nici sociologii (în sensul larg al terminului) nu le pot avea dela studiile pur lingvistice sau pur sociologice.

Autorul şi-a ales pentru demonstrarea tezei sale, care trebue să fie a oricărui lingvist contemporan, tribul Aranta din centrul Australiei. Alegerea se justifică prin împrejurarea că atît limba,

cît şi viaţa acestei populaţii, al cărei număr era, în preajma anului 1900, de două mii indivizi, iar treizeci de ani mai tîrziu se redusese la o cincime, sînt suficient de bine cunoscute, pentruca să poată cineva întreprinde o cercetare serioasă de natura celei de faţă.

Deşi tot sau aproape tot ce spune Sommerfelt în legătură cu obiectul principal al cărţii sale merită atenţie, mă voiu opri numai asupra faptelor care prezintă importanţă pentru lingvistica generală. Se ştie, depildă, că despre limba primitivă, a celor dintîiu oameni care au putut vorbi, se susţine, între altele, că avea un mare număr de sunete, mai cu samă consoane, combinate în grupuri fonetice greu de pronunţat (pentru noi cei de astăzi!) şi în cuvinte de obiceiu lungi şi foarte lungi. Constatările autorului nu confirmă această părere. Sistemul fonologic (în sensul şcolii dela Praga, aşadar sistem de foneme, nu de sunete) al limbii aranta este mai degrabă sărac, căci posedă numai trei explozive (fără distincţie de sonoritate, deaceea unul şi acelaşi cuvînt este scris în unele texte cu *b*, *d* sau *g*, în altele cu *p*, *t* sau *k*), o africată (asemănătoare cu č al nostru), două nazale (*m*, *n*) şi două lichide (*l*, *r*), apoi două semivocale (*i*, *u*) şi trei vocale (*a*, *i*, *u*).[1] Deşi din punct de vedere pur numeric vocalele sînt inferioare, şi încă mult, consoanelor, în cuvînt ele fac impresia că predomină, deoarece marea majoritate a silabelor constau dintr'o vocală şi o consoană. Datorită aceleiaşi situaţii, toate cuvintele se sfîrşesc în vocală. Astfel aranta aminteşte, judecînd, bineînţeles, după aspectul ei grafic, singurul pe care-l putem cunoaşte, de limba italiană, şi ea foarte bogată, relativ, în vocale şi cu finale excluziv vocalice.

In ce priveşte morfologia, sînt de remarcat următoarele. Morfemele, atît flexionare, cît şi formative, sînt înlocuite prin cuvinte propriu zise, cu înţeles concret, material, care există în limbă alături de celelalte. Această situaţie pare a confirma vechia teorie a aglutinării, susţinută de primii lingvişti (W. v. Humboldt, Bopp, etc.), dar apoi părăsită, după care formele gramaticale indoeuropene ar fi fost,

1. Vocalele medii (*e*, *o*), ca foneme propriu zise, lipsesc, iar acolo unde apar, ele reprezintă numai variante fonetice de-ale lui *a*. Sommerfelt se arată, dealtfel, extrem de prudent, cînd interpretează materialul lingvistic de care dispune, nu numai pentrucă cei care l-au cules la faţa locului n'aveau pregătirea ştiinţifică necesară, ci şi pentru alt motiv, mai serios, acela că un European este dispus să vadă pretutindeni fapte de limbă corespunzătoare celor din idiomele indoeuropene, pe care le cunoaşte şi practic şi ştiinţific. Această observaţie este valabilă în special pentru morfologie, fiindcă acolo intervine în mai mare măsură mentalitatea omului civilizat, atît de diferită de a primitivului.

la origine, cuvinte. Tot prin elemente lexicale se exprimă cele mai multe categorii gramaticale: pronumele, numeralul, negaţia, dualul, pluralul, etc. In strînsă legătură cu acest fapt stă confuzia principalelor părţi de vorbire: ceeace ar corespunde (sau ar trebui să corespundă) substantivului, adjectivului şi verbului din limbile indoeuropene se exprimă prin cuvinte identice, care amintesc mai degrabă de verbul nostru. Urmarea acestei stări de lucruri este pedeoparte caracterul concret al flexiunii, pedealta bogăţia „formelor gramaticale". Ultima particularitate nu trebue înţeleasă greşit. Numeroase raporturi, pentru care limbile flexionare utilizează construcţii prepoziţionale, sînt redate în aranta prin mijloace identice cu acelea care corespund dezinenţelor indoeuropene. Aşadar avem a face cu o bogăţie relativă şi, mai ales, aparentă, din cauza uniformităţii instrumentelor gramaticale folosite în acest scop. Analiza sistemului morfologic este foarte amănunţit făcută şi totdeauna în comparaţie cu cel indoeuropean. Deaceea lectura capitolelor respective, care ocupă aproape jumătate din carte, este extrem de instructivă pentru ceeace s'ar putea numi gramatică generală (în sensul lingvistic de astăzi, nu în acela filozofic din sec. XVIII, depildă).

Legătura intimă dintre limbă şi civilizaţie iese la iveală cu deosebire la studiul vocabularului. Organizaţia familiei pe bază totemică este foarte complicată, şi, drept consecinţă, tot atît de complicată este terminologia privitoare la rudenie. Fiecare individ posedă un totem, care nu este însă acelaşi pentru toţi membrii familiei (ai familiei individuale, care joacă un rol secundar faţă de rolul familiei celei mari, sociale, a clanului). De aici rezultă numeroase raporturi, curioase şi adesea neînţelese pentru noi, pe care autorul le analizează, paralel cu terminii respectivi, pe zeci de pagini, în chipul cel mai atrăgător şi mai ştiinţific posibil. Totemul este un animal, o plantă, un obiect oarecare, un fenomen natural. Deaceea în ochii primitivului aranta nu există nicio deosebire între aceste patru categorii de noţiuni, cum rezultă şi din faptul, logic, dealtfel, că un singur cuvînt denumeşte adesea lucruri care nu prezintă nicio asemănare unele cu altele. Lumea înconjurătoare este concepută în acelaşi mod ca organizaţia socială însăşi, ceeace este un efect şi totodată o cauză a constatării că totemul poate aparţinea la domenii de activitate foarte numeroase şi variate.

In capitolul penultim, Sommerfelt încearcă să caracterizeze limba aranta din punctul de vedere al structurii ei, iar în ultimul se ocupă de legătura dintre limba şi civilizaţia tribului studiat. Aşadar, amîndouă servesc drept concluzie, unul pentru analiza lingvistică (capitolele II — IX), celălalt pentru lucrarea întreagă. Amîndouă

prezintă o importanţă deosebită şi arată că autorul ştie să interpreteze faptele de limbă nu numai în ele însele, ci şi ca expresie a unei mentalităţi, a unei civilizaţii. In ce priveşte structura lingvistică, aranta face parte dintr'un tip anterior celui polisintetic. Cu acest prilej Sommerfelt încearcă să stabilească un fel de cronologie a diverselor tipuri lingvistice, alta decît aceea depe vremuri, care punea, la început, limbile izolante şi la sfîrşit pe cele flexionare. Iată pasajul în discuţie (pag. 189-190): „Avant les stades linguistiques cités ci-dessus, on peut donc postuler un premier stade où la langue est composée de «racines» qui constituent des mots pleins exprimant un sens fondamental, mais qui en même temps sont susceptibles de se combiner de manière à former des mots de caractère plus complexe. A l'étape suivante, les racines ainsi ajoutées à la racine principale et qui la modifient auraient perdu leur caractère indépendant pour devenir les éléments grammaticaux des langues polysynthétiques. Enfin, ce dernier système se serait dissout à son tour, pour donner naissance au type faiblement synthétique et, finalement, au type isolant". Exemplu de limbă izolantă autorul dă chineza, de limbă „slab sintetică" franceza sau engleza, de limbă sintetică sanscrita şi de limbă polisintetică unele idiome americane. Aranta nu aparţine la niciunul din tipurile acestea, ci la unul anterior, deci reprezintă stadiul cel mai vechiu (cunoscut!) din evoluţia limbajului omenesc, aşa cum şi-o imaginează, dealtmintrelea prudent, ca totdeauna, autorul nostru.

Inainte de a termina, voiu releva cîteva lucruri de amănunt, care mi se par totuşi interesante. Pag. 93: „*ai* est une exclamation que l'on met à la fin d'un groupe pour attirer l'attention. Elle correspond aussi bien au vocatif qu'à l'impératif des langues indo-européennes". Ne amintim, fără voie, de explicaţia lui *-o* dela vocativul feminin romînesc, propusă de F. Miklosich, *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Vokalismus* II, pag. 70, indiferent dacă o acceptăm ori nu, şi, mai ales, de *(h)ăi!*, care se adaugă, în vorbirea populară moldovenească, la sfîrşitul vocativului, formînd un singur cuvînt cu acesta (*mămucăi!* < *mămucă hăi!*, etc.). — Pag. 132: „Le redoublement pour rendre la notion de pluralité est assez fréquent. Il sert à exprimer un degré d'intensité qui chez nous correspond à la fois aux formes de pluriel et aux formes de renforcement". Asemănarea cu limbile indoeuropene (romîna, în primul rînd) se explică, probabil, ca produs al unei mentalităţi primitive şi în acestea din urmă. Faptul că repetiţia apare în vorbirea afectivă, cu atît mai răspîndită, cu cît subiectul vorbitor e mai „primitiv", pledează pentru această explicaţie. — Pag. 183: „Il n'y a donc pas de subordination, ni de propositions subordonnées". Aproape la fel ca

în vorbirea oamenilor inculți de pretutindeni, care utilizează, de preferință, propoziții principale (parataxă). — Pag. 193: în limba aranta lipsesc numeralele. Undeva autorul spune că, pentru a număra, indivizii care o vorbesc întrebuințează cîteodată degetele. Acest procedeu a fost și este utilizat și pela noi, într'o vreme, desigur, foarte des; așa se explică, probabil, izolarea *a număra pe degete*.

Iorgu Iordan.

N. S. Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonologie.* (*Travaux du Cercle linguistique de Prague* 7.) Praga 1939. 271 pag. 8°.

Al șaptelea volum al cunoscutei publicații *Travaux du Cercle linguistique de Prague* a fost consacrat unei lucrări a lui N. S. Trubetzkoy, lucrare de sinteză în domeniul fonologiei, adică lucrare în care se tratează toate problemele pe care le pune această disciplină. Pentru a fi precișI, ar trebui să spunem că materia tratată este fonologie generală ('general' în sensul în care se vorbește de o lingvistică generală, de o fonetică generală), dar această expresie nu este întrebuințată de fonologi. Cartea cuprinde, exact sau cu modificări și adause, articolele de fonologie generală pe care Trubetzkoy le-a publicat pînă acum separat sau în periodice. Lingviștii vor dispune de acum încolo de o operă în care să se găsească adunate toate părerile lui Trubetzkoy din domeniul fonologiei generale, păreri care interesează în cea mai mare măsură, el fiind învățatul care a contribuit cel mai mult la crearea fonologiei și la dezvoltarea ei în direcția în care s'a dezvoltat această disciplină dela 1929 încoace. De altfel această lucrare rămîne și singura carte de fonologie generală accesibilă la mai multă lume, căci lucrarea similară a lui N. van Wijk, apărută la Haga în 1939, e scrisă în limba olandeză.

Cartea de față nu este supt forma pe care o voia autorul. Acesta, care a lucrat la ea pînă în ultimele săptămîni ale vieții sale, a murit înainte de a o termina, la 25.VI.1938. Ar mai fi trebuit să urmeze aproximativ 20 pagini de tipar, care să cuprindă un capitol despre semnalele delimitative ale frazelor („Grenzsignale der Sätze") și o concluzie. Textul apoi n'a căpătat redacția definitivă. Autorul ar mai fi voit să adauge și alte lucruri, printre care trimiteri la unele studii. El voia să adopte și un sistem de semne unic pentru transcrierea fonologică, dar acest plan n'a putut fi realizat, și mai întotdeauna se întrebuințează semnele care sînt în uz pentru fiecare limbă. Lucrarea de față cuprinde apoi numai ceeace se poate numi fonologie statică sau sincronică (Trubetzkoy o numește sincronică sau descriptivă, pag. 30), nu și ceeace se poate numi fonologie evolutivă sau diacronică (sau, pentru a accepta terminul obișnuit la

Trubetzkoy şi alţi fonologi, istorică), şi nici geografia fonologică şi morfonologia. Pe acestea autorul intenţiona să le trateze într'un al doilea volum, care însă n'a putut fi scris (informaţiile pe care le dau în acest alineat, le-am luat din *Prefaţa* cărţii).

Nu vom mai arăta ideile din această lucrare, pentrucă, în general, ele sînt cunoscute, şi nu le vom face nici critica, pentrucă această critică a fost făcută de noi altădată (în articolul *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie şi acustică*, publicat în *Bul. Inst. Fil. Rom.* V). Trebue să spunem însă că în ultimii ani ai vieţii sale Trubetzkoy şi-a schimbat, în parte, părerea pe care o avea despre fonem, şi anume şi-a schimbat-o în sensul vederilor noastre expuse în articolul citat. Bineînţeles, schimbarea s'a făcut fără ca autorul să fi cunoscut critica noastră. Faptul arată că obiecţiile aduse în articolul nostru sînt mai întemeiate decît crede d-l Al. Graur în *Viaţa Romînească*, 1939, nr. 8, pag. 156-157. Mai întîiu de toate Trubetzkoy a părăsit orice încercare de a defini fonemul prin termini psihologici. Mai înainte, pentru el, sunetul era vibraţia aerului plus percepţia, iar fonemul era reprezentare. Vezi articolul nostru § 8-9, dar şi 11. Dealtfel nici atunci terminul 'reprezentare' nu intra în definiţie, căci şi atunci Trubetzkoy era împotriva psihologismului fonologic (deşi, cum am arătat noi în articolul nostru, pag. 82, nota 1, el era, de fapt, psihologist), dar nu era considerat ca nepotrivit cu fonemul. In cartea de faţă se respinge însă categoric că fonemul ar fi reprezentare (pag. 37), ceeace înseamnă că tocmai acum psihologismul concepţiei sale anterioare a fost înlăturat.

Asupra acestei schimbări de concepţie autorul atrage singur atenţia la pag. 37-41, unde face critica unora din părerile sale anterioare. Dar schimbarea de concepţie se vede şi din felul cum înţelege el fonetica şi fonologia (*Einleitung*). Astfel, la pag. 7, autorul arată că fonetica este o ştiinţă a vorbirii, pecînd fonologia o ştiinţă a limbii (terminii 'vorbire' şi 'limbă' sînt luaţi în înţeles saussurian), iar la pag. 13-14 defineşte fonetica: „die Wissenschaft von der materiellen Seite der (Laute der) menschlichen Rede", şi fonologia ca ştiinţă a funcţiilor pe care le îndeplinesc sunetele în limbă (limbă în sens saussurian) („Der Phonologe hat am Laut nur dasjenige ins Auge zu fassen, was eine bestimmte Funktion im Sprachgebilde erfüllt." Prin 'Sprachgebilde' Trubetzkoy înţelege ceeace Saussure numeşte 'limbă'). Din aceste discuţii se vede că fonemul este, de fapt, tot ceeace Trubetzkoy numeşte sunet, numai că nu sunetul ca element al vorbirii, ci sunetul ca element al limbii. Că e vorba de nişte funcţii ale sunetelor, iar nu ale altor elemente, se vede şi din terminii adoptaţi în carte, atunci cînd se vorbeşte de aceste funcţiuni:

Schallfunktion (cf., de exemplu, titlurile celor două mari diviziuni ale cărții, diviziuni pentru care vezi mai jos, sau expresii ca: „Die einen Schalleigenschaften besitzen eine g i p f e l b i l d e n d e oder k u l m i n a t i v e Funktion... Andere Schalleigenschaften erfüllen eine a b g r e n z e n d e oder d e l i m i t a t i v e Funktion..., dela pag. 29). Că fonemul se identifică cu sunetul, cu ceeace nespecialistul înțelege prin sunet (căci în locurile citate Trubetzkoy a întrebuințat terminul 'Laut' sau 'Schall' cu sensurile pe care le are la nespecialiști), este tocmai ceeace am susținut în articolul nostru (Partea I). Dar că fonetica se ocupă cu sunetul ca element al vorbirii, iar fonologia cu sunetul ca element al limbii, nu se poate admite. Lucrurile stau precum am arătat noi în art. cit., pag. 130, nota 1, unde am considerat sunetul (în sensul comun al cuvîntului, nu în cel dat de foneticieni) ca un element al vorbirii, întocmai ca și articulația, sau ca un element al limbii în sensul comun al acestui termin, care nu este cel saussurian, ci cel arătat de noi în art. cit., § 29 și 30. Limba, în sensul saussurian, nu poate fi decît o cunoștință memorată, deci ceva care nu există efectiv, ci numai virtual, iar cine crede că studiază limba studiază, de fapt, fenomene de vorbire. Mai este de adăugat că acum Trubetzkoy pune funcțiile distinctive și pe socoteala impresiilor acustice („Schalleindrücke"), de care vorbește, de exemplu, la pag. 29. Dar prin impresie acustică el înțelegea în lucrări anterioare tocmai sunetul, cu care nu trebue să se ocupe fonologia. (Concepția că proprietățile impresiilor acustice au funcții distinctive este dealtfel în contradicție și cu afirmația că fonologia se ocupă numai cu fapte ale limbii în sens saussurian.)

Cu privire la definiția ca reprezentare, Trubetzkoy spune acum următoarele (pag. 37): „In Bezug auf das Phonem hat auch der Verfasser dieser Zeilen in seinen ersten phonologischen Arbeiten manchmal den Ausdruck „Lautvorstellung" gebraucht. Dieser Ausdruck war verfehlt... Denn akustisch-motorische Vorstellungen entsprechen jeder phonetischen Variante, soweit die Artikulation durch den Sprechenden reguliert und kontrolliert wird. Es gibt auch keinen Grund, einige von diesen Vorstellungen für „bewusst", andere für „unbewusst" zu halten. Der Grad des Bewusstseins des Artikulationsprozesses hängt nur von der Übung ab. Bei einer besonderen Dressur kann man auch die nichtphonologischen Eigenschaften der Laute bewusst wahrnehmen—wodurch die sogenannte „Ohrenphonetik" möglich ist. Somit kann das Phonem weder als „Lautvorstellung" noch als „bewusste Lautvorstellung" definiert und dem Sprachlaut (der phonetischen Variante) gegenübergestellt werden". Toate aceste lucruri au fost susținute și de noi în § 20 al lucrării

noastre. Ceva mai jos (pag. 37-38) continuă : „Die Heranziehung der Psychologie muss bei der Definition des Phonems vermieden werden, denn das Phonem ist ein sprachwissenschaftlicher und nicht ein psychologischer Begriff. Jede Bezugnahme auf das „Sprachbewusstsein" muss bei der Definition des Phonems ausgeschaltet werden. Denn das „Sprachbewusstsein" ist entweder eine metaphorische Bezeichnung des Sprachgebildes („langue") oder ein ganz vager Begriff, der selbst noch definiert werden muss und vielleicht gar nicht definiert werden kann." [Ba, în sensul de totalitate a faptelor lingvistice de care e conştient individul vorbitor, conştiinţa lingvistică poate fi definită, dar o asemenea realitate e variabilă dela un individ la altul, din moment ce conştiinţa faptelor lingvistice e o chestie de educaţie, de exerciţiu.] Trubetzkoy consideră apoi (pag. 38) greşită părerea că faptelele lingvistice, printre care şi fonemul, dacă nu-s întotdeauna conştiente, sînt totuşi „simţite" de individul vorbitor (vezi § 20 al lucrării noastre): „Auch die Ermittlung der „Empfindungen" des „Sprachbewusstseins" ist ein heikles und äusserst schwieriges Unternehmen. [Acest lucru este însă adevărat.] Dass das „Sprachbewusstsein" nicht imstande ist, ein Phonem in sukzessive Teile zu teilen und dass alle Mitglieder einer Sprachgemeinschaft dieselben Phoneme „besitzen" — das sind zwei ganz richtige Behauptungen, die aber keineswegs als Definition des Phonems betrachtet werden dürfen. Das Phonem ist vor allem ein funktioneller Begriff, der hinsichtlich seiner Funktion definiert werden muss. Mit psychologistischen Begriffen lässt sich eine solche Definition nicht durchführen". Deaceea definiţia dată fonemului (pag. 34) este tot cea care fusese dată la început de Cercul lingvistic din Praga : fonemul este unitatea fonologică (adică distinctivă) cea mai mică. Totuşi ideia de relevanţă este menţinută (pag. 35) : „Man darf sagen, dass das Phonem die Gesamtheit der phonologisch relevanten Eigenschaften eines Lautgebildes ist." Ba încă, precum se vede, este vorba de relevanţa însuşirilor unei realităţi, pe care Trubetzkoy o numeşte 'imagine fonetică' ('Lautgebilde') şi care nu poate fi altceva decît o realitate psihică, dacă vrem, chiar reprezentare. (Altădată Trubetzkoy aplica principiul relevanţei la percepţii. Vezi § 16, pag. 89 al lucrării noastre.) Apoi relevanţa nu poate fi altceva decît un proces psihic, şi anume sau transformarea din fapt neconştient în fapt conştient, sau perceperea unui fapt printr'un simţ oarecare („simţirea" de care era vorba mai sus). Admiţînd în definiţia fonemului expresii ca 'imagine fonetică' şi 'relevanţă', el a căzut din nou în psihologism, adică a ajuns din nou la reprezentare şi la conştiinţa lingvistică sau la

„simţirea" unor realităţi fonetice de către individul vorbitor. Psihologismul nu poate fi evitat în niciun fel, cînd este vorba de faptele lingvistice, care sînt fapte psihice.

Trebue să atrag apoi atenţia asupra faptului că atitudinea noastră nu este numai de tăgăduire, ci şi de aprobare. Apoi, dacă nu acceptăm întocmai teoriile lui Trubetzkoy, el nu rămîne mai puţin unul dintre înnoitorii lingvisticii din ultimul deceniu. Căci fonologia creată de dînsul cuprinde şi alte note deosebitoare faţă de vechia fonetică, şi anume ceeace s'ar putea numi funcţionalism şi structuralism (fonemul are o funcţie, sistemele fonologice au o structură), note care au fost extinse de diferiţi lingvişti, mai toţi în strînse legături cu Trubetzkoy, şi la celelalte părţi ale lingvisticii. Se vorbeşte dela 1930 încoace tot mai mult de o lingvistică funcţională sau de o lingvistică structurală (în 1939 a început să apară la Copenhaga şi o publicaţie specială pentru aceasta din urmă, întitulată *Acta linguistica*). Cred nimerit să spun cîteva cuvinte despre ceeace ar fi trebuit să cuprindă volumul al doilea, mai întîiu pentrucă acest volum n'a mai putut fi scris de autor şi apoi, pentrucă cele spuse despre materia pe care autorul intenţiona s'o trateze acolo ne vor ajuta să înţelegem mai bine valoarea volumului tipărit.

In articolul nostru citat (§ 33) am spus că fonologia sau, cum preferăm să-i spunem noi, fonetica (ceeace fonologii numesc fonetică, fiind pentru noi o ştiinţă a vibraţiilor aerului şi a articulaţiilor) este legitimată numai ca ştiinţă sincronică, nu şi ca ştiinţă evolutivă. Ca ştiinţă evolutivă este legitimată numai o fiziologie a mişcărilor articulatorii. Dacă lucrurile stau astfel, atunci faptul că Trubetzkoy n'a mai putut să scrie o asemenea operă nu este o pagubă mare pentru ştiinţă. Dealtfel fonologia istorică a fost creată de alţi lingvişti (R. Jakobson). Trubetzkoy s'a ocupat aproape excluziv cu fonologia sincronică, ceeace poate dovedi că numai (sau mai ales) considerarea statică a limbajului cere crearea unei fonetici care să nu fie fiziologie şi acustică.

Ceeace am spus despre fonologia istorică trebue să spunem şi despre aşa numita geografie fonologică. Mai întîiu această disciplină nici nu poate fi altceva decît fonologie istorică, aşa cum geografia lingvistică este lingvistică evolutivă. Apoi de fapt nu avem a face cu o geografie fonologică, ci cu o metodă geografică în fonologie, tot aşa cum geografia lingvistică nu este o disciplină nouă, ci o metodă nouă. Este probabil însă că acest capitol al volumului al doilea ar fi trebuit să trateze nu despre fonologia care ar corespunde capitolului *Constitution des langues* din *Le langage* al lui Vendryes sau

capitolului *Linguistique géographique* din *Cours de linguistique générale* al lui Saussure, dela care poate chiar se va fi inspirat Trubetzkoy. Căci ceeace se ia în consideraţie la o astfel de geografie fonologică sînt sistemele fonologice în totalitatea lor, iar nu schimbări fonologice, cum ar trebui. O astfel de geografie fonologică a ajuns, de exemplu, la concluzia că există uniuni lingvistice (în cazul nostru, fonologice), alcătuite din mai multe limbi vecine, care au toate sisteme fonologice foarte asemănătoare. Trebue totuşi să recunoaştem că, dacă voim să dăm o explicaţie acestor fapte, trebue să facem fonologie istorică. Deci geografia fonologică este un aspect al fonologiei istorice, iar capitolul corespunzător celui întitulat *Linguistique géographique* din cartea lui Saussure ar fi trebuit să trateze numai despre limbă şi dialect şi diferitele limbi speciale (bineînţeles, din punct de vedere fonologic).

In ce priveşte concepţia despre morfonologie a lui Trubetzkoy, sîntem bine informaţi asupra ei din lucrări anterioare. El este, dealtfel, şi creatorul acestei discipline. In lucrarea noastră, pomenită mai sus, noi am arătat însă că morfologia intră numai parţial la fonologie (sau, cum îi spunem noi, fonetică) (pag. 123-124) şi, prinurmare, ea merită să fie tratată la fonologie numai într'atîta. Făcînd abstracţie de aceasta, Trubetzkoy ne-a dat, deci, în singurul volum pe care l-a scris, tot ce era mai interesant în fonologie şi merita să fie tratat deosebit, mai bine zis, tot ceeace constitue fonologia cu adevărat.

Volumul tipărit cuprinde o introducere în care se discută deosebirea dintre fonologie şi fonetică şi raportul dintre fonologie şi stilistică fonetică („Lautstilistik"), adică fonetica impresivă a lui Grammont, pe care însă Trubetzkoy o împarte (pag. 28-29) într'o fonetică stilistică şi o fonologie stilistică. Cum se înţelege dela sine, numai ultima este fonologie, nu şi cealaltă. Asupra fonologiei stilistice şi foneticii stilistice, astfel cum le concepe Trubetzkoy, ar fi de spus cîteva lucruri, pe care le lăsăm însă pentru altădată.

Vom face acum cîteva observaţii asupra planului cărţii. La ele am ajuns, numai pentrucă am privit lucrurile din punctul de vedere exprimat de noi în *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie şi acustică.*

Mai întîiu atrag atenţia că în această lucrare nu avem nicio diviziune importantă care să fie consacrată fonologiei frazei şi sintagmei (sau, ca să întrebuinţăm expresia adoptată de unii fonologi pentru a dezigna amîndouă aceste diviziuni ale fonologiei, fonologia frazei). Se vede, deci, că Trubetzkoy n'a considerat astfel de diviziuni ale fonologiei, pe care le-au propus S. Karcevskij şi R. Jakobson, ca discipline deosebite în cadrul fonologiei, ci ca simple capi-

tole ale unei fonologii care nu mai trebue numită fonologia cuvîntului şi alături de care nu există decît o morfonologie (bine înţeles alături de fonologia istorică şi geografia fonologică, care acum nu interesează). El a rămas, deci, pînăla sfîrşit cu concepţia pe care o avea la început despre diviziunea fonologiei sau, în cazul cînd între timp a adoptat concepţia celor doi, a revenit la această concepţie. Atitudinea aceasta este identică cu cea pe care am luat-o şi noi în articolul nostru la § 28.

Materia întreagă este împărţită în două părţi: una (pag. 30-241) întitulată *Die Unterscheidungslehre. Die distinktive oder bedeutungsunterscheidende Schallfunktion*, şi alta (pag. 241-261) întitulată *Die Abgrenzungslehre. Die delimitative oder abgrenzende Schallfunktion*. La pag. 29-30 Trubetzkoy distinsese însă şi o funcţie «gipfelbildende oder kulminative» a sunetelor, adică o simbolizare a unităţilor vorbirii prin accente. Probabil partea care trebuia să studieze aceste funcţii urma să fie la sfîrşitul cărţii şi n'a mai putut fi redactată de autor. Din punctul de vedere al concepţiei noastre fonologia ar trebui să cuprindă însă numai două părţi: una care să se ocupe cu distincţiile („Die Unterscheidungslehre") şi alta care să se ocupe cu semnalarea unităţilor. Am spus şi în articolul nostru, la pag. 122, că aşa numitele „Grenzsignale" nu semnalizează limite ale cuvintelor şi ale unităţilor mai mari decît cuvintele, nu le delimitează, deci, ci semnalizează existenţa lor. In cartea de faţă, Trubetzkoy, vorbind — pentru prima oară, mi se pare — şi despre o funcţie culminativă, care arată numărul unităţilor, s'a apropiat de ce spusesem noi, *loc. cit.*, dar n'a rezolvat încă bine problema. Mai întîiu funcţia numită de el culminativă nu poate fi numită astfel, pentrucă acest termin nu spune nimic (un termin ştiinţific trebue să arate despre ce este vorba). Apoi el nu şi-a dat sama că funcţia numită de el delimitativă este exact de aceeaşi natură cu cea numită de el culminativă. Dealtfel Trubetzkoy n'a înşirat nici aici toate faptele care contribue la stabilirea unităţilor. El nu pomeneşte de identificarea unităţilor prin ordinea anumită a sunetelor, proprie fiecărui cuvînt, despre care am vorbit noi în articolul nostru, pag. 122. Sau, mai bine zis, pomeneşte, dar nu acolo unde trebuie, ci în altă parte (pag. 34), unde dă definiţia fonemului).

Doctrina distincţiilor este apoi expusă în următoarele şapte capitole: I. *Grundbegriffe*, în care se vorbeşte de opoziţia fonologică şi de unitatea fonologică şi se dă definiţia fonemului; II. *Regeln für die Bestimmung der Phoneme*; III. *Logische Einteilung der distinktiven Oppositionen*; IV. *Phonologische Systematik der distinktiven Schallgegensätze*; V. *Arten der Aufhebung distinktiver Gegensätze*; VI. *Die Pho-*

nemverbindungen şi VII. *Zur phonologischen Statistik.* La această împărţire a materiei nu avem de obiectat decît că din capitolele V şi VI trebuia făcut unul singur, care să fie întitulat: *Condiţiile de aparifie ale fonemelor* sau *Legile fonologice statice* (în terminii noştri, *Condiţiile de aparifie ale sunetelor* sau *Legile fonetice statice*). Căci, într'adevăr, în amîndouă aceste capitole se studiază limitarea apariţiei (întrebuinţării) sunetelor, fenomen care se poate formula în ceeace am numit altădată (vezi lucrarea noastră, § 19) legi fonetice statice, spre deosebire de legile fonetice cunoscute pînă astăzi supt acest nume, care sînt evolutive. Dealtfel şi Trubetzkoy însuşi a avut în minte strînsa legătură dintre aceste două capitole, căci la începutul capitolului VI spune că neutralizarea („Aufhebung") opoziţiilor fonologice nu este singurul fenomen important depe terenul teoriei combinaţiilor („Kombinationslehre"). Amîndouă capitolele s'ar fi putut întitula, deci, din punctul lui de vedere, *Kombinationslehre.*

Fiindcă în manualele de fonetică existente astăzi legile fonetice statice ale fiecărei limbi în parte nu sînt studiate şi clasificate cum s'a făcut la fonologie, manualul de faţă poate servi din acest punct de vedere (al legilor fonetice statice) şi ca un manual de fonetică (sau, cu terminul socotit necesar de noi, fiziologie a articulaţiilor). Pe acest teren fonologii (în special Trubetzkoy) şi-au creat merite foarte mari, şi munca lor va trebui reluată în domeniul pur al articulaţiilor.

G. Ivănescu.

Giacomo Devoto, *Storia della lingua di Roma*, Bologna, Cappelli, 1940. 429 pag. 4°. (In colecţia: Istituto di Studi Romani. Storia di Roma, vol. XXIII).

Acum cîţiva ani în urmă, Institutul de studii romane alcătuia planul unei istorii a Romei în treizeci de volume, pentru care avea să obţină contribuţiile celor mai de samă istorici italieni de astăzi. Urmau să fie valorificate aici, în lumina noilor concepţii şi pe baza celor mai înaintate cercetări ştiinţifice, aspectele politice, literare, artistice, lingvistice, religioase, etc. ale Romei din timpurile de glorie, în legăturile lor organice cu epocile mai îndepărtate sau mai apropiate de vremurile noastre. Gîndul acestei vaste întreprinderi se sprijinea pe orgoliul îndreptăţit şi explicabil, în parte, al poporului italian de astăzi, care se simte continuatorul unei tradiţii glorioase şi înglobează în propria istorie naţională un trecut de aproape trei milenii. El mai însemna apoi şi un răspuns indirect şi concret pentru cei ce acreditaseră părerea că istoria Romei, adevăratul spirit roman, cercetat aproape numai de străini, în primul rînd Nemţii, n'a

putut fi desprins şi înţeles cum trebue, fiind falsificat sau depreciat, comparat mereu cu lumea elenică, antagonistă şi uneori la antipodul celei romane. Repertoriul numără, între altele, două volume despre istoria literaturii latineşti: primul, pînăla împăratul August, scris de Augusto Rostagni, apreciat cercetător şi critic literar; al doilea, cuprinzînd epoca imperială, datorit lui A. G. Amatucci. Este cunoscută atitudinea fermă şi convingătoare pînăla un punct a lui Rostagni. Acesta luptă pentru o eliberare de supt tutela istorismului întronat de sec. XIX, pentru o revalorizare a judecăţilor noastre privitoare la scriitorii latini, învinuiţi mereu de lipsă de originalitate în comparaţie cu Grecii şi aşezaţi totdeauna mai prejos decât modelele folosite de dînşii.

Partea privitoare la istoria limbii, încredinţată lui Giacomo Devoto, indoeuropenist, etruscolog şi romanist, constitue acum lucrarea cea mai întinsă şi mai complectă ce avem, lăsînd în urmă, din anumite puncte de vedere, cartea atît de limpede şi de substanţială a lui A. Meillet (*Esquisse d'une histoire de la langue latine*, Paris, Hachette, 1928; ed. IV, 1938). Devoto, fost pe vremuri elevul lui Meillet la Paris, se declară undeva discipol fidel şi plin de admiraţie; se vede însă din planurile lor, din felul cum privesc şi expun faptele de limbă, că şcolarul a apucat alt drum, complectînd anumite cadre, lăsînd în părăsire altele, preocupîndu-se mai mult de anumite aspecte, ceeace ni se pare, dealtfel, cu totul firesc şi îmbucurător. De reţinut numai faptul că amîndoi sînt indoeuropenişti, cu lungă practică pe alte tărîmuri decît cel pur latinesc, cu destulă experienţă lingvistică, dar cu mai puţină aplicare spre filologie, iar principalele lor baze de lucru sînt izvoarele filologice. Lucrul acesta i-a silit pe amîndoi să întreprindă în prealabil o muncă de informare, adresîndu-se filologilor, care au acumulat în acest domeniu fapte şi rezultate în cantitate, se poate spune, imensă. Şi grija de informare precisă rezultă limpede mai ales la Devoto, iar expunerea sa se desfăşoară unitară, fără divagaţii, fără apeluri frecvente la alte limbi indoeuropene, cum obişnueşte Meillet. De altfel profesorul dela Florenţa, se pare, şi-a dat bine sama de unele neajunsuri ale cărţii predecesorului său şi le-a înlăturat, realizînd o prezentare mai sistematică: depildă, discuţiile prea întinse despre originile indoeuropene, despre originile dialectale, despre unitatea italo-celtică şi despre elenizarea culturii romane; sau de lipsa unui plan sistematic şi unitar, în care începuturile erau tratate pe larg, iar mijlocul şi amurgul acestei istorii abia schiţate sau expuse în mod sumar. In ceeace priveşte planul, Devoto ni se prezintă, deci, mai unitar, mai complect, sprijinit, uneori, pe lecturi mai întinse şi pe fapte mai adecvate.

Reproducem titlurile celor unsprezece capitole : 1. *Le origini indoeuropee del latino* ; 2. *Le origini mediterranee* ; *Protolatini in Italia* ; 3. *L'età arcaica* ; 4. *L'età di Plauto* ; 5. *L'età di Cicerone* ; 6. *Il latino in Italia* ; 7. *Da Augusto a Quintiliano* ; 8. *L'età argentea* ; 9. *Il latino nell'Impero* ; 10. *L'età cristiana* ; 11. *Il latino dopo la fine dell'Impero.* Preocuparea pentru un plan unitar se mai vede şi din notele critice dela sfîrşit (pag. 371-381), unde sîntem trimişi încă din prefaţă şi în care găsim expuse concepţiile autorului despre modul cum trebueşte scrisă istoria unei limbi. Ea va trece cu vederea limbajul (deci operele individuale şi personale ale scriitorilor, întrucît acestea sînt lipsite de consecinţi asupra evoluţiei unei limbi) şi se va preocupa numai de limbă, adică acel „organismo nettamete definito, consacrato al riconoscimento di una collettività più o meno ampia, nell'ambito della quale l'espressione individuale trova : 1. il mezzo di diffondersi : 2. una dilatazione e una guida : la lingua porta così il nome della collettività che lo riconosce, l i n g u a l a t i n a" (pag. 371). Va fixa apoi cadrul geografic, realităţile demografice şi va urmări în timp vicisitudinile unui grup lingvistic dat, cu alte cuvinte, va da toată atenţia lingvisticii externe. Cînd se întîmplă, cum este, depildă, limba latină, să ne sprijinim, în primul rînd, pe izvoare literare, deci pe fapte de limbaj, va fi nevoie să ne prelungim viziunea în timp cu alte mijloace, de exemplu, comparative şi să încadrăm limba autorilor în ambianţa lingvistică a timpului lor, degajînd ceeace aduc nou, căutînd explicaţii pentru aceste inovaţii şi urmărind efectele produse de scrisul lor asupra generaţiilor următoare.

Cînd se trece la aplicarea acestor principii, ni se pare iarăşi explicabil să rezulte pe alocuri nepotriviri sau exagerări. In genere, cadrul istoric şi geografic, motivele expansiunii, sensurile ei, apoi, la sfîrşit, dizlocarea şi fărîmiţarea unităţii latine înseamnă un progres considerabil faţă de cartea lui Meillet. Impărţirea pe epoci se face dîndu-se numele unui scriitor reprezentativ, iar atunci cînd acesta lipseşte, autorul nu se sfieşte să împrumute un apelativ ieşit din modă şi impropriu, cum este, depildă, atributul din „età argentea". In notele dela sfîrşitul volumului Devoto distinge aspectele limbii, în număr de patru, şi anume : uzualul, expresivul, tehnicul şi literarul. Ce reprezintă ele pentru limbă, ce rămîne din ele pentru a fi dus mai departe de cursul necontenit al istoriei şi întru cît se înrîuresc unele pe altele, este sforţarea pe care autorul şi-o impune mereu, căutînd să desprindă esenţialul de accesoriu, fără să ne facem iluzia că ar putea găsi în această privinţă un fir al Ariadnei. La capitolul al patrulea intrăm în plină istorie, cu Plaut şi predecesorii săi de mai puţină importanţă. Izvoarele literare, inscripţiile şi

unele consecinţi din domeniul romanic ne pun în faţa unui organism viu, complect şi care va fi aproape acelaşi pînăla sfîrşitul Imperiului, cu foarte puţine fapte de progres în ceeace priveşte fonetica şi morfologia, cu mai multă mişcare în sintaxă şi cu progrese simţitoare în vocabular şi în structura frazei. Ce reprezintă expresivul şi uzualul la Plaut sau în corespondenţa lui Cicero, depildă, este greu de spus, iar diferenţierea acestor două aspecte devine de cele mai multe ori imposibilă. J. B. Hofmann, în cartea sa *Lateinische Umgangssprache*, urmăreşte şi explică uzualul prin expresiv, şi cred că are dreptate. Devoto îi reproşează că nu a despărţit în chip net un aspect de celălalt, arătînd clar în ce constă uzualul şi unde începe expresivul. Faptele de limbă acumulate de Hofmann aparţin uzualului, şi în această privinţă cred că sînt foarte puţine cazuri de îndoială. Ele sînt împrumutate din opere literare, în care îndeplinesc un rol de expresivitate. Cînd istoria unei limbi se vede silită să se adreseze pentru informaţii aproape numai izvoarelor literare, şi aceasta este cazul pentru majoritatea limbilor, ne întrebăm cum poate fi degajat uzualul din documentele scrise ce ni s'au transmis ? Pentru limba latină, Hofmann l-a desprins supt anumite aspecte şi a găsit motive pentru provenienţa lui în textele literare: expresivitatea. Adică uzualul, transpus în alt mediu, pe alt plan, fie pe scena unui teatru, fie în scrisoarea către un prietin, primeşte o valoare nouă şi, în ambianţa ce i se dă, îndeplineşte un rol cu totul deosebit. Artistul nu-şi mărgineşte, se înţelege, resursele numai aici, iar elementele de expresivitate prin care ni se înfăţişează Plaut sînt dintre cele mai variate, dupăcum se ştie : grecisme, provincialisme, formaţiuni personale, derivări, aliteraţii, etc. Cicero continuă să rămînă artist şi în corespondenţă, iar procedeele sale sînt cu totul altele. Elementul uzual ocupă un loc de frunte şi formează, alături de celelalte procedee artistice din scrisori, farmecul acestei corespondenţe. Atît la Plaut cît şi la Cicero sau Petroniu uzualul constitue numai o mică parte faţă de expresiv ; acesta din urmă însumează o sferă mult mai largă, uzurpînd şi punînd în valoare, pentru propriile interese, uzualul. Incît explicarea acestuia prin expresiv rămîne valabilă, atunci cînd se întîlneşte la artişti de măsura celor amintiţi mai sus.

După Devoto, istoria unei limbi nu trebue să fie nici gramatică istorică şi nici istorie literară, istorie a stilurilor. Ea este, bănuim, puţin şi una şi alta, iar în expunerea de faţă nu întîlnim nicăiri o prezentare sincronică, dezvoltată pe orizontală. Pentru epoca lui Plaut ni se înfăţişează, pentru prima oară, un ansamblu de fapte în număr mai mare: fonetice, prozodice, morfologice, sintactice, le-

xicale. Avem aici un punct de plecare, reprezentînd rezultatele unui progres de secole, abia schiţat în capitolele precedente din lipsă de informaţii mai detailate. In capitolul despre epoca lui Cicero nu se insistă asupra muncii de selecţionare şi de triare întreprinsă de scriitori ca Salust, Cicero şi Cezar, sforţare ce duce la desăvîrşirea prozei artistice şi care este, probabil, imaginea mai mult sau mai puţin fidelă a limbii comune dela sfîrşitul republicii. Devoto se fereşte să atingă năzuinţele individuale în lupta pentru expresie şi consideră proza clasică—ciceronianismul—ca o achiziţie pur cărturărească, fără participare efectivă din partea societăţii. Constatarea aceasta se desprinde indirect din paginile cărţii sale şi din interesul relativ limitat ce arată noilor stări de lucruri. Simplificarea şi normalizarea instrumentului lingvistic moştenit dela Plaut sau Ennius s'a făcut însă, mai curînd, pe două căi: deoparte scriitorii, de alta comunitatea lingvistică romană, din ce în ce mai vie, mai bogată în preocupări şi mai capabilă să reţie abstractul, să elimine ceeace-i accesoriu şi complicat într'un sistem lingvistic. Este greu să ne închipuim că simplificarea s'a făcut împotriva tendinţelor generale ale limbii comune, împotriva evoluţiei şi realizărilor sale. Proza clasică a unui Cezar, simplă şi rece, unitară şi cu un vocabular limitat, constitue expresia unei realităţi lingvistice contemporane, dezbrăcată de căldura, varietatea şi exuberanţa lexicală a limbii vii. Capitolul privitor la epoca lui August este precedat de discuţii în legătură cu expansiunea limbii latine în Italia. Aici intră şi datele lingvistice bogate şi directe păstrate de inscripţiile pompeiene. Peripeţiile acestei revărsări în întreaga peninsulă sînt redate cu mult talent şi fac din ele o lectură plăcută. Intîlnim aici o competenţă nouă, care continuă şi în capitolul privitor la întinderea limbii latine dincolo de marginile Italiei. Unul din motivele expansiunii şi unităţii romane în lume, după Devoto, sînt şoselele dela un capăt la altul al Imperiului. Reţelele de drumuri îşi au punctul de plecare şi de întoarcere, la Roma, iar administraţia este astfel întocmită, încît nimic nu se face în provincie, fără să nu fie în strînsă legătură cu interesele imperiale. Dar cerinţele din ce în ce mai numeroase aduc o schimbare a structurii administrative a statului, realizată supt Diocleţian. Prin ea se creiază trei capitale nouă: Treveri, Milano, Sirmium. Inovaţiile provinciale se opresc în capitalele respective şi nu mai răzbesc pînăla Roma. In Galia, în Italia, în Balcani, încep diferenţierile din lipsă de contact direct cu restul Imperiului şi se accentuiază din ce în ce, pînă cînd dezmembrarea politică le lasă deplină libertate. Pentru epoca lui August se arată pe larg, cu ajutorul comentarului cărţii a şasea a *Eneidei*, întocmit de Norden, care sînt noutăţile aduse

de Virgil în domeniul vocabularului. Marele poet se găseşte la capătul unei serii întregi de scriitori ce au luptat pentru o limbă a epicei latine, iar sforţările sale încununează cu succes un trecut plin de laude. Limba lui Virgil, ca şi cea a lui Homer, priveşte de sus, cunoaşte forme ibride, creaţii ad-hoc, evită atîtea cuvinte obişnuite şi frumoase, numai pentrucă nu le poate introduce în măsurile exametrului; ea este, în multe privinţi, o limbă artificială. Ce legătură au faptele acestea cu istoria limbii? Devoto prezintă un însemnat număr de achiziţii datorite lui Virgil, probabil cu scopul de a ne arăta tendinţele şi posibilităţile limbii latine din acea epocă. Elementele populare din Horaţiu, ar fi trebuit, cred, sporite şi puse în legătură cu cele din corespondenţa lui Cicero, din comici sau din Petroniu. Limba comună îndeplineşte la fiecare din ei un rol de artă, dar asemănările numeroase şi organicitatea ei constitue un element de istorie de primul rang. Vechea imagine despre limba latină populară, comparată cu o apă curgătoare ce dispare la începutul tradiţiei literare supt învelişul de ghiaţă al limbii scrise şi apare din nou la sfîrşitul Imperiului, cînd această tradiţie slăbeşte, este înlocuită de către Devoto prin alta, care mi se pare de preferat: „La lingua viva parlata è come il tronco dell'albero dal quale si è distaccato in questo tempo il ramo particolarmente rigoglioso della lingua letteraria: ramo rigoglioso ma non sottratto al comune destino di tutte le cose viventi, alla morte. Se in età tarda, invece di una nuova folta vegetazione rivediamo a tratti il tronco nudo, non è la natura che trionfa mostrando di nuovo alla luce del sole l'acqua liberamente scorrente, ma è la sterilità, la incombente vecchiaia che non sa elaborare, elevandolo, il materiale, la linfa della lingua viva" (pag. 144).

Opera ştiinţifică a lui Löfstedt este întrebuinţată cu mult folos, mai ales pentru epoca imperială. Cartea compatriotului nostru Constantin Balmuş despre stilul Sf. Augustin, citată în mai multe rînduri, constitue pentru Devoto un izvor de samă în capitolul privitor la epoca creştină. Bibliografia dela sfârşitul volumului reprezintă esenţialul şi rămîne un ghid competent şi credincios pentru toţi cei ce doresc să se familiarizeze cu problemele lingvistice latine.

H. Mihăescu.

W. A. Oldfather, H. V. Canter, K. M. Abbott, *Index verborum Ciceronis epistularum.* Urbana, University of Illinois Press, 1938. 583 pag. 4°.

Deşi literatura privitoare la părintele prozei latineşti este în fiecare an bogată şi variată, iar limba creată de dînsul formează de

secole obiect de studiu asiduu şi de observaţii, se poate afirma totuşi că nu posedăm încă destule elemente pentru a judeca pe Cicero omul şi scriitorul, iar în ceeace priveşte stilistul, stăm încă şi mai prost. Lucrul acesta se datoreşte, în primul rînd, lui Cicero însuşi, multilateral, complex, bogat în idei, activ, artist desăvîrşit şi greu de sezisat supt toate înfăţişările sale. Cercetările de amănunt nu lipsesc, dar lucrările de ansamblu sînt sporadice şi nu prezintă de multe ori decît un aspect al problemei. S'a crezut multă vreme şi se mai susţine încă şi astăzi, dupăcum afirmă unul din comentatorii săi, că ciceronianismul nu mai are nimic de revelat ştiinţei moderne. El reprezintă limba clasică învăţată în şcoli, cu însuşirile şi schemele bine cunoscute, expuse în manualele de pretutindeni şi considerate ştiute de toată lumea. Cînd lingvistica istorică a sec. al XIX=lea îşi face cu timpul loc în învăţămînt şi în cercetările privitoare la antichitatea latină, Cicero suferă o adevărată eclipsă. Istorismul aduce un val de entuziasm pentru Plaut, depildă, pentru Petroniu, pentru limba din inscripţii, dar mai ales pentru limba dela sfîrşitul Imperiului. In Scandinavia se înfiripează o întreagă şcoală lingvistică, în frunte cu profesorul Einar Löfstedt dela Lund, pentru cercetarea latinităţii imperiale şi a legăturilor ei cu lingvistica romanică, iar atenţia celor mai mulţi tineri de acolo este călăuzită aproape excluziv spre acest teren de cercetări. Este adevărat că din Suedia ne vine şi cea mai bună ediţie critică a corespondenţei lui Cicero, aceea a lui Sjögren, dar rămîne caracteristic faptul că tocmai scrisorile s'au bucurat de această atenţie, adică acea parte din opera scriitorului care aduce mai puţine valori artistice, mai puţină contribuţie personală, dar, în schimb, mai multă atmosferă romană, mai multă documentare istorică, atît pentru Cicero însuşi, cît şi pentru istoria limbii latine în genere.

Cele mai bune studii de ansamblu asupra stilului ciceronian se datoresc Francezilor J. Lebreton şi L. Laurand (*Études sur la langue et la grammaire de Cicéron*, Paris, Hachette, 1901 şi *Études sur le style des discours de Cicéron*, ed. IV, Paris, Les Belles Letres, 1936—1940), iar faptul acesta rămîne şi el explicabil şi caracteric, pînăla un punct. In ceeace priveşte corespondenţa, nu avem încă nimic asemănător cu ceeace a realizat Laurand pentru discursuri, iar nevoia unei astfel de sinteze se face simţită de multă vreme. Ea ar primi o valoare dincolo de marginile activităţii lui Cicero şi ar constitui un repertoriu bogat pentru înţelegerea limbii latine comune, pentru sezisarea mai de aproape a evoluţiei prozei ciceroniene şi a latinităţii din cele mai bune timpuri. Cercetările speciale sînt destul de numeroase, dar ele se prezintă atît de fragmentar şi sînt atît de puţin accesibile, încît munca trebue luată dela capăt, complect şi siste=

matic, sprijinindu-se pe întreaga evoluţie lingvistică de pînăla Cicero şi utilizînd o literatură întinsă. Ediţia comentată Tyrrell-Purser, în şapte volume (Dublin, Hodges, 1879—1933), rămîne indispensabilă, iar ancheta, putînd fi întreprinsă în chip excelent pe ediţiile Sjögren, L. A. Constants (Paris, Les Belles Lettres, 1934—1936, vol. I—III) şi Purser (Oxford, Clarendon Press, 1901—1903, vol. I—II), nu are de luptat cu greutăţi de text şi cu imperfecţiuni, deoarece critica şi-a spus ultimul cuvînt şi este considerată încheiată.

In ce priveşte lexicele, mai avem încă lipsuri, iar lucrarea pe care o prezentăm aici vine tocmai să umple în oarecare măsură unul din aceste goluri. Pentru discursuri şi operele filozofice există de multă vreme şi aduc servicii minunate dicţionarele lui H. Merguet (*Lexikon zu den Reden des Cicero mit Angabe sämtlicher Stellen*, vol. I—IV, Jena, Duff-Fischer, 1877—1884 şi *Lexikon zu den philosophischen Schriften Ciceros*, vol. I—III, Jena, Fischer, 1887—1894). Opera retorică nu posedă ceva asemănător decît pentru *Partitiones oratoriae* în contribuţia lui Francesco Guagnano (*Index omnium verborum quae sunt in M. Tullii Ciceronis P. O.*, Messina, Principato, 1920), iar restul rămîne să fie realizat de aici înainte. Ea mai aduce şi problema interesantă şi încă nedezlegată pe deplin a terminologiei retorice şi a criticei literare, studiată în mod insuficient de Ch. Causeret (*Étude sur la langue de la rhétorique et de la critique littéraire dans Cicéron*, Paris, Hachette, 1886). Contribuţia colectivă Oldfather-Canter-Abbott (ajutaţi de studenţii Universităţii din Urbana), privitoare la corespondenţă, vine la timp. Lucrarea se sprijină pe ediţia L. C. Purser (Oxford, Clarendon Press, 1901—1903), luînd în consideraţie şi lecţiile neadmise în text, precum şi discuţiile critice numeroase ce au avut loc după apariţia ei. Execuţia grafică şi exactitatea trimiterilor, după cît am putut să-mi dau sama din confruntările făcute de mine, sînt ireproşabile. Mii şi mii de cifre umplu coloanele acestui volum masiv, care nu cuprinde altceva decît forme şi cifre, unde nu este exclus să se fi strecurat şi erori, mai ales că sîntem în faţa unei lucrări colective. Dar nu acesta este principalul cap de acuzaţie şi nici acela care prezintă mai mult interes pentru cetitor. Spre deosebire de Merguet şi de alte opere similare, cum este, depildă, aceea privitoare la Plaut, tipărită de casa Teubner şi terminată nu de mult, indicele de faţă nu oferă contextul necesar pentru exemplele ce ni le prezintă. La nume, trimiterile se fac în ordinea cazurilor, adică întîiu formele de nominativ, apoi cele de genetiv şi aşa mai departe; la verbe, în ordinea persoanelor şi a timpurilor, fără nicio indicaţie privitoare la raporturile formelor cu înţelesul din frază, la legăturile sintactice, stilistice, etc. Acest incovenient face imposibilă consultarea imediată

şi directă. El înlătură pe toţi cei ce doresc să se informeze pentru chestiuni ce depăşesc morfologia şi vocabularul, trimiţîndu-i la text pentru cele mai neînsemnate lucruri, depildă pentru particula *ef* sau *in*, etc., pentru care se dau cifre pe coloane întregi, fără niciun rezultat practic. In alte cazuri indicaţiiie rămân cu totul inoperante, cum este, de exemplu, acela al verbului *esse*. Autorii relevă pe rînd formele lui şi indică precis locurile: *esf* se întinde pe mai bine de şase coloane, fără să ne lămurească deloc asupra valorilor sale deosebite. Se ştie că unele verbe folosite des în vorbirea obişnuită primesc înţelesuri multiple, iar varietatea aceasta pătrunde apoi şi în opera scrisă. *Esse* poate avea un sens propriu, ca, depildă, în exemplele: *apud fe est uf volumus*, Att. 1, 8, 1; *Bibulus in caelo esf*, Att. 2, 19, 2, sau unul în strînsă legătură cu contextul său, ca în: *numquam enim a Pomponia noftra certior sum factus esse cui dare litteras possem*, Att. 1, 5, 3. Soarta verbului mai poate fi strîns legată de existenţa altui cuvînt, cu care formează o unitate de sine stătătoare şi inseparabilă, ca în: *contentione nihil opus esset*, Att. 1, 5, 4; *mihi... opus est*, Att. 1, 20, 7; *opus sit*, Att. 2, 1, 4. *Esse*, împreună cu *auctor*, este întrebuinţat frecvent de Cicero în scrisori cu înţelesul lui *suadeo: tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies aut mitiges*, Fam. 1, 9, 26; *actis his rebus litterae a te mihi redditae sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor*, Fam. 6, 8, 2; *disperans victoriam primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor*, Fam. 7, 3, 2, etc. Alături de adverbe se întîlneşte deseori în scrisori, reflectînd o stare de lucruri din limba vorbită, *bene est, recte est*, etc.: *apud matrem bene est*, Att. 1, 7, 1, sau legătura *necesse est*. *Facio* se vede des în tovărăşia unui adverb şi porneşte tot din limba vorbită: *furiose fecit*, Att. 8, 5, 1; *male faciant*, Fam. 11, 21, 1; *facis amice*, Att. 8, 2, 2; *fecit humaniter*, Qu. fr. 2, 1, 1; *bene facit*, Att. 7, 7, 1; *facis commode*, Att. 11, 7, 7; *facerem inepte*, Att. 8, 14, 1; *sceleratequc feci*, Qu. fr. 1, 3, 2. El mai poate lua loc alături de genetive, realizînd unităţi expresive proaspete, caracteristice limbii comune; *flocci non facere*, Att. 4, 15, 4; *flocci facio*, Att. 13, 50, 3; cf. *pili, assi, teruncii*, etc. *facere*. Dar înţelesurile acestea variate şi legăturile cuvîntului cu fraza nu pot fi de loc desprinse din indicele de faţă. El rămîne totuşi un auxiliar foarte preţios pentru cercetătorul care va întreprinde în viitor un studiu asupra stilului din scrisori sau pentru istoricul ce urmăreşte repartiţia vocabularului în opera lui Cicero şi încearcă să afle cu precizie în ce constau deosebirile, dela Plaut la corespondenţa ciceroniană sau dela aceasta la opera artistică şi de migală a maestrului dela Arpinum.

H. Mihăescu.

Walter von Wartburg, *Die Entstehung der romanischen Völker*, Haale a. d. Saale 1939. 180 pag. 8⁰ (+ separat 5 hărți, 1 tablou și 18 schițe în text).

„Popoarele romanice s'au născut printr'o contopire de puternice procese" (pag. 1). Arătarea și lămurirea raporturilor acestor procese dela originea popoarelor romanice formează conținutul nouei opere a lui von Wartburg. Afirmația din prefață că „specialistul va găsi cu greu judecăți nouă" (pag. 1), din motivul că unele lucruri au mai fost discutate în altă parte, de autor sau de alții, trebue considerată în limitele ei juste. Deaceea se impune recunoașterea faptului că avem în fața noastră o operă fără precedent în ce privește prezentarea ansamblului proceselor ca alcătuind un singur obiect dat explicațiilor. Trebue apoi adăugat că fiecare fenomen este valorificat conform modului original de a vedea al autorului. In felul acesta, deși lucrurile sînt cunoscute în parte, ele capătă o nouă importanță științifică. Noțiunea de „popoare romanice", deși clară la prima vedere, se dovedește destul de complexă la o observație mai atentă. Diferiți factori: istorici, geografici, politici, culturali, în măsuri deosebite, au partea lor de contribuție în formarea acelei conștiințe de individualitate, de unitate, a unui popor. Reflexele tuturor acestor factori se concretizează în limba unui popor, deși în anumite cazuri noțiunea de limbă și aceea de popor nu se suprapun exact. „Popoarele romanice în totalitatea lor cuprind toată lumea aceea care vorbește încă pînă astăzi un idiom ce continuă fără întrerupere latina vechii Rome" (pag. 2). Deaceea numai limba este elementul care asigură și acum unitatea lumii romanice. Pe baza datelor lingvistice, în care rînd pe rînd se contopesc toți ceilalți factori istorici, politici, etc., autorul urmărește procesul formării și dezvoltării popoarelor romanice pînă în jurul anului 1000, cînd fiecare din ele și-a fixat aproape definitiv aspectele lui particulare. Odată recunoscut meritul elementului lingvistic, factorii ceilalți se subordonează în totul acestora. Astfel găsim întîiu o descriere a stărilor geografice și a influenței lor asupra caracterelor fizice și psihice ale popoarelor din țările latine, unde se continuă nouă limbi romanice. Teritoriile țărilor de limbă neolatină nu corespund cu hotarele imperiului roman, care a stăpînit toată lumea antică din jurul Mediteranei. Autorul prezintă urmele tuturor popoarelor cunoscute din istorie că au locuit în acest imens spațiu, peste care rînd pe rînd s'a extins stăpînirea romană și prin prestigiul ei cultural și-a impus limba, alcătuind astfel acea unitate lingvistică, spirituală, a celui mai mare imperiu antic. Forța romană s'a extins în timpuri deosebite. Deaceea toți factorii dependenți de acesta trebuesc luați în considerație în judecarea unității ro-

mane, căci una era mentalitatea legionarului lui Caesar în Galia şi alta a legionarului lui Traian dela Dunăre. Un lingvist ca v. Wartburg, căruia nu-i scapă niciodată importanţa factorului social în limbă, era greu să nu tragă de aici unele concluzii extrem de interesante.

Mă opresc numai asupra elementului romanizator din Galia şi Dacia, ca diferind fundamental dela una la alta. Romanizarea Galiei s'a făcut datorită claselor de sus şi apoi, dela acestea, ea s'a extins treptat la cele de jos, încît abia după aproape un secol încetează la această clasă limba autohtonă. Se vede de aici importanţa pe care au avut-o centrele urbane. „Latina n'a ajuns la ţară direct, ci numai indirect, cu ajutorul oraşului" (pag. 43). Pecînd în Dacia, unde vin grupuri de colonişti din regiuni cu totul deosebite, latinizarea a avut loc în sensul opus celei din Galia, şi anume datorită claselor de jos. Faţă de celelalte provincii ale imperiului, Dacia prezintă particularitatea că elementul autohton n'a contribuit la latinizare, acest rol revenind coloniştilor şi veteranilor. Autorul nu menţionează, dar cred că, oridecîteori e vorba de numărul coloniştilor veniţi în Dacia, trebue luată în consideraţie bogăţia solului ce a putut ispiti pe mulţi.

Impusă la popoare deosebite, era natural ca latina să sufere, dela o regiune la alta, unele modificări, în ce priveşte pronunţarea sunetelor. Cu toate acestea, v. Wartburg se întreabă dacă, mai mult decît reacţiunii s u b s t r a t u l u i, diferenţierele acestea nu sînt cumva datorite unor cauze sociale. Răspunsul său este clar, şi anume în sens pozitiv. Printre alte fenomene, pe baza cărora Romania se divide în două părţi distincte, cel mai interesant este acela al căderii lui *-s*. Galia şi Iberia, romanizate prin clasele de sus, au menţinut pronunţarea lui, pe cîtă vreme coloniştii Daciei, oameni de jos, l-au neglijat complect. In Italia, dela linia Spezia-Rimini în jos, — linie care marchează hotarul lingvistic dintre cele două părţi distincte ale imperiului —, vorbirea claselor de jos a învins pe a celor de sus, şi astfel are loc acelaşi fenomen al căderii lui *-s*. Recunoscînd, pînăla un punct, justeţa acestei interpretări, cred că dispariţia lui *-s* rămîne încă unul din faptele a căror explicaţie mai trebue căutată. In mod magistral sînt analizate condiţiile interne ale imperiului roman, cu toate acele transformări suferite de societatea romană dela o epocă la alta, cu predominarea tot mai mare a spiritului democratic şi cu rolul tot mai ascendent al provinciilor faţă de Peninsula Italică, forţele imperiului mutîndu-se tot mai mult spre periferie. Ca urmare a acestor schimbări sociale, limba latină se supune unui proces evolutiv corespunzător. De acum începe dezmembrarea forţelor centrifuge romane, şi, adăugîndu-se noile condiţii is-

torice ce se vor vedea, provinciile încep să aibă o viață tot mai independentă, și, drept consecință, se ivesc începuturile unor popoare nouă, cele romanice. Printre condițiile politice nouă avem raporturile dintre imperiul roman și popoarele germanice, care, din secolul III d. Hr. înainte, asaltează provinciile dela Rin și Dunăre, pînă ce reușesc să pună stăpînire pe unele din ele și să le modifice aspectul.

Noutatea concepțiilor lui v. Wartburg iese în evidență mai ales în această parte a lucrării sale. Rolul acordat de el elementului suprapus diferă de concepția de pînă acum a învățaților. S'a vorbit mult de substrat ca element de reacțiune lingvistică. Elementul suprapus adică s u p r a s t r a t u l, era mai puțin, dacă nu chiar deloc luat în considerație. Rolul suprastratului este accentuat în totul de v. Wartburg, așa că explicația cauzelor modificărilor trebue văzută nu de jos în sus, ci, din contra, de sus în jos. Nu pot spune în ce măsură va fi valorificat acest principiu de opiniile specialiștilor. Ar fi prematur. Cred însă că va suferi o atenuare, deși, evitîndu-se unele exagerări, suprastratul va lămuri multe chestiuni încă neclare.

Neamurile germanice, care vor schimba fața imperiului, v. Wartburg le prezintă supt două aspecte mai mult sau mai puțin diferite. Deoparte acele ce pătrund prin partea de est a imperiului și care se caracterizează mai mult prin nevoia căutării de noui aventuri, de alta cele dela granița dinspre vest, cu pătrundere lentă, dar definitivă. Dacia a căzut supt neamuri germanice din prima categorie, care n'aveau gîndul unei stabiliri definitive. Galia însă era presată tot mai mult de cele din a doua. Inferioare la început ca număr și cultură, ele se asimilează elementului roman, iar limba lor se supune modificărilor latine. Dar, cu timpul, situația capătă un aspect tocmai opus. In viața și limba imperiului, unde au pătruns, se simte tot mai mult efectul germanizării. Datele istorice și, mai ales, urmele toponimice ajută la reconstituirea fiecăruia dintre popoarele germanice ale căror destine s'au legat de vreo parte a imperiului. Ne oprim asupra celor cu un rol hotărîtor într'un sens sau altul. A l e m a n i i pătrund pela 260, în același timp cu Goții din Dacia, întocmai ca un cuiu în o margine a imperiului, și stăpînesc teritoriile din jurul actualelor provincii germane Württemberg și Baden. Prin aceasta se întrerupe prima linie de comunicație, prin văile fluviilor Neckar și Dunăre, dintre Galia răsăriteană și Raetia. Pela 470 pătrunderea are loc mult mai înăuntru, așa că se întrerupe și cea de-a doua linie depe valea Rinului dintre aceleași provincii. Faptul acesta este, în concepția lui v. W., remarcabil pentru poziția idiomelor ladine între celelalte limbi romanice. Intre al V-lea și al VII-lea veac, F r a n c i i dau

Galiei aspectul ei aproape actual. Toponimia dovedeşte, contrar afirmaţiilor unor istorici, că stăpînirea acestui trib germanic s'a scoborît pînăla Loire. Intre valea Rinului şi basinul Loirei, Nordul Galiei a fost timp de trei secole bilingv. Populaţia galo-romană continuă o modestă viaţă ţărănească, în raport cu a păturii conducătoare germanice. Ceva mai redusă ca a Francilor, dar totuşi destul de activă, este influenţa Burgunzilor din răsăritul Galiei. Zonei nordice franco-burgunde puternic germanizate i se opune Sudul Galiei, unde tradiţia şi forma de viaţă romană au fost totdeauna mai puternice. Vizigoţii de aici n'au reuşit să-i transforme aspectul cultural şi spiritual roman. Din faptul acesta v. Wartburg trage cele mai importante concluzii. Cursul Loirei a corespuns, în prima epocă, şi graniţei dintre dialectele de Nord şi Sud ale Franţei, cu toate că în faza actuală cele din Nord s'au extins cu mult înspre Sud, în dauna graiurilor meridionale. Unitatea lingvistică a Galiei din timpul imperiului, cînd, dealtfel, zice v. Wartburg, aceeaşi limbă unitară se vorbea şi în Italia septentrională şi în zonele Alpilor, se distruge acum prin felul cum s'a pronunţat latina de către Franco-Burgunzi. Nu e vorba de un număr mai mare sau mai mic de cuvinte nouă, căci acestea nu pot transforma aspectul unei limbi, ci de o nouă bază de articulaţie, de un alt ritm, la care se supune latina în gura claselor dominante germanice. Aria dialectelor franco-provensale corespunde întocmai teritoriilor ocupate de Burgunzi.

Verificarea datelor de sprijin pentru rolul atît de mare jucat de Franco-Burgunzi în procesul de formare a poporului francez, aşa cum apare în opera lui v. Wartburg, poate veni numai dela un cunoscător la fel de profund al stărilor de lucruri franceze. Rolul Francilor din Galia l-au avut în Italia Longobarzii. Toate evenimentele istorico-politice ale Peninsulei Italice după 568, cînd aceştia ocupă cîmpia Padului, se leagă de numele lor. Unele grupuri îşi întind stăpînirea spre sud, unele, dincolo de Apenini, creiază ducatele de Benevento şi Spoleto. Lexicul şi toponimia italiană dau suficiente probe despre zonele de influenţă longobardă, deşi, faţă de a Francilor din Galia, această influenţă este mai slabă. Regiunea Neapolului, a Calabriei şi o parte din Apulia au fost extrem de puţin influenţate de Longobarzi: v. Wartburg nu ezită a atribui pronunţării longobarde, adică tot elementului suprapus, transformările fonetice, mai ales acelea ale vocalelor accentuate din silabă închisă şi deschisă, apoi căderea consoanelor intervocalice, care amintesc fapte asemănătoare cu cele din dialectele de nord ale Franţei. Spre deosebire însă de ceeace a avut loc în Galia, unde Francii au diferenţiat un teritoriu lingvistic unitar, în Italia Longobarzii au încălecat

linia Spezia-Rimini, care exista din timpul imperiului, și separa lingvistic nordul și sudul peninsulei, așa că au distrus această barieră. Argumentele autorului par mai puțin convingătoare decît cele invocate în legătură cu rolul Francilor din Galia. In Italia sînt prea multe dialecte și prea deosebite unele de altele, ca să admitem o uniformitate lingvistică într'o parte sau alta încă din timpul imperiului.

In regiunea Alpilor, unde am văzut în ce condiții a fost întrerupt contactul cu Galia și unde influența longobardă se exercită tot mai mult dinspre sud, rămîn totuși acele insule lingvistice care, prin caracterul lor arhaic, pot alcătui o unitate. E vorba de dialectele retoromane (sau ladine, cum le spun Italienii).

Partea de răsărit a imperiului roman, adică Peninsula Balcanică, n'a fost ocupată de popoare germanice, care să fi exercitat o influență considerabilă. Cultura și limba latină de aici au fost distruse prin invazia S l a v i l o r. Urme de stăpînire romană au rămas pe coasta Dalmației, astăzi cu totul stinse, și în Dacia, unde poporul roman a trăit fără întrerupere. Leagănul său principal a fost Transilvania. Argumentele lingvistice, în special cele arătate pe baza *Atlasului lingvistic romîn*, sînt precise și absolut convingătoare. Unele din argumentele „von denen manche heute morsch geworden sind" (pag. 158), prin care s'a încercat susținerea unor teorii contrare, nu mai merită vreo discuție. Procedeul lui v. Wartburg este din cele mai științifice. Cît despre caracterul recent al toponimiei latine de prin părțile noastre, el se explică ușor la un popor a cărui ocupație principală a fost păstoritul. In urma invaziei Slavilor în Europa, elementul latin a mai putut veni și din sudul Dunării.

Ținuturile scăldate de Mediterana trăiesc o bună bucată de vreme supt influența greacă-bizantină. Începând cu al VII-lea secol, pe coastele Africei își fac apariția A r a b i i, care pătrund apoi și în Peninsula Iberică. Distrug mai întîiu forțele statelor organizate de Germanii veniți cu două secole mai înainte, care își însușise însă limba și cultura latină. Contra statelor arabe din centrul și sudul Peninsulei Iberice, s'a îndreptat timp de mai multe secole energia regilor creștini retrași în nord. Granada, ultima cetate arabă, cade și ea la 1491. Castilia însă, deunde porneau toate forțele naționale, și-a dovedit energia nu numai din punct de vedere politico-militar, ci și lingvistic. Odată cu extinderea stăpînirii spre sud, se decidea și soarta limbii spaniole. Deoparte portugheza, de alta catalana se diferențiază față de limba din zona centrală. Vechia unitate lingvistică a peninsulei s'a rupt, dar nu fără a fi în strînsă dependență de situația creiată de Arabi. Pătrunderea acestora în Spania a însemnat ivirea unor noi spații lingvistice și, prin aceasta, a unor noi națiuni. Tripartiția

lingvistică a Peninsulei Iberice este opera Arabilor, dar nu în sens pozitiv, anume că ar fi întrodus ceva nou, durabil, cum s'a întîmplat cu ceeace au făcut Germanii, ci în sens negativ, ca o reţinere involuntară a forţelor centrale. Arabii au lăsat însă urme puternice în vocabularul spaniol.

Chiar dacă unele concluzii vor fi modificate, trebue recunoscut că, graţie marii puteri de sinteză, pătrunderii rare a însemnătăţii detaliului în construcţia cea mare şi uşurinţii de a întroduce lectorul pe nesimţite în problemele aşa de grele ale lingvisticii romanice, V. Wartburg izbuteşte să prezinte grandios viziunea proceselor dela originea popoarelor romanice. Printre rîndurile operei sale transpiră, în fiecare moment, îndemnul de a pătrunde tot mai adînc în vraja acelei lumi unite de Roma cea veche.

G. Caragaţă.

Walter Gottschalk, *Die bildhaften Sprichwörter der Romanen.* III: *Schlusskapitel und Register,* Heidelberg 1938. VII + 468 pag. 8°.

Primele două volume ale acestei interesante şi instructive opere le-am recensat în vol. III al *Buletinului* nostru. Am arătat acolo calităţile ei, în primul rînd bogăţia şi exactitatea materialului prelucrat, apoi justeţa explicaţiilor propuse de autor pentru înţelegerea zicalelor studiate, din punctul de vedere al valoriilor lor metaforice, ca şi din acela al modului cum au luat naştere. Aceleaşi remarcabile însuşiri constatăm şi în volumul de faţă, care este, de fapt, o continuare a celui imediat precedent. (Numai pentru motive de ordin tehnic s'a recurs la împărţirea în două a unei materii perfect unitare şi care, dupăcum am arătat în recensia amintită, se referă la „om, în sensul cel mai larg al cuvântului".) Deaceea mă voiu limita la cîteva observaţii cu caracter mai mult sau mai puţin special, privind excluziv acest al treilea volum al lucrării lui Gottschalk.

Jumătate din el prezintă şi discută exemplele, grupate după domeniile de activitate umană cărora aparţin (de ex. „vînătoare", „dans şi joc", „sport", etc.). Restul conţine indicele, lucrate cu o grijă deosebită, pentru a uşura orientarea cetitorului într'un material atît de bogat şi de felurit. Deoarece clasificarea exemplelor s'a făcut pornind dela imaginea care stă la baza lor, indicele trebue, în primul rînd, să ajute la găsirea proverbelor sinonime din diversele idiome romanice. In acest scop autorul a alcătuit două indice: unul romanic (în ordine alfabetică pentru fiecare limbă aparte: romîna figurează cu nouă pagini, avînd fiecare cîte două coloane), celălalt german (cuvintele respective reprezintă traducerea noţiunilor, adică a meta-

forelor romanice corespunzătoare). Un număr de pagini conţin adăugiri şi îndreptări la întreaga operă.

Pe noi ne interesează mai ales materialul romînesc. Ceeace trebue remarcat, cu satisfacţie, este că atît redarea, cît şi interpretarea lui sînt aproape fără cusur. Comparată cu limbile „surori", în special cu cele de veche cultură, a noastră se dovedeşte săracă în proverbe privitoare la activitatea pur intelectuală, care ocupă, de altfel, cea mai mare parte din spaţiul destinat discuţiei. In schimb, ea este bine reprezentată, cînd e vorba de exemple în legătură cu viaţa materială (cf., depildă, capit. XX: „Sat şi oraş"). Această constatare nu surprinde, dimpotrivă, ea este în logica lucrurilor. Căci întregul vocabular mai mult sau mai puţin popular al limbii romîne se caracterizează tocmai prin predominarea elementului rural.

Urmează acum cîteva observaţii de amănunt. Pag. 30: *Azi Stan, mîine căpitan* se aude mai ales, dacă nu excluziv, supt forma *Ori Stan, ori căpitan*, care corespunde lat. *Aut Caesar aut nihil.* — Pag. 45: alături de frc. *tel maître, tel valet*, etc., putea fi citat şi echivalentul romînesc *Cum e Turcul şi pistolul*, care, prin a doua parte a lui, aparţine la domeniul 'Kriegs- und Ritterwesen'. Cf. şi *Cum e sacul şi petecul.* — Pag. 47: obişnuit se zice *Nimeni nu poate sluji la doi domni* (sau *stăpîni*) în loc de *Nimeni nu poate să caute de doi domni.*[1] — Pag. 58, nota 4: *Dimineaţa poartă aur în gură* este, evident, traducerea (nu tocmai... romînească, cf. *poartă*) a germ. *Der Morgen trägt Gold im Munde*, deaceea trebuia lăsat la o parte. — Pag. 59, nota 5: aceeaşi observaţie pentru (*Cuvîntul e de argint*) *tăcerea de aur.*[2] — Pag. 64: frc. *C'est le ton qui fait la musique* a fost „împrumutat" de Romînii culţi, care spun des *Tonul face muzica* (atunci cînd, în dosul unor cuvinte aparent amabile, simt nemulţumirea subiectului vorbitor). Situaţia este exact aceeaşi ca la cele două maxime precedente, şi totuşi autorul procedează diferit dela un caz la altul. — Pag. 72: *Uşă de biserică* apare, deobiceiu, cu un subiect precis, nu cu pron. *nimeni*, aşa cum îl dă G., după T i k t i n. — Pag. 79: şi Romînii (culţi!) spun *Fiecare trebue să-şi poarte* (sau *ducă*) *crucea.* — Pag. 80: *Nimeni nu-i profet în ţara sa* este, desigur, traducerea frc. *Nul n'est prophète en son pays.* — Pag. 85: trebuia citat rom. *Dracu' nu-i aşa de negru cum se spune*, care-i popular. — Pag. 94, nota 19: putea fi invocat, alături de alte proverbe în care figurează *dracu'*, şi *Rîde dracu' de porumbe negre şi el nu se vede.* — Pag. 95: lipseşte *Pînăla Dumnezeu te mînîncă sfinţii*, care-i mult mai expresiv

1. In text o greşală de tipar: *se caute.*
2. Cf. *cuvîntul* ca traducere a germ. *das Wort.*

decît *Mai bine să ai a face cu Dumnezeu decît cu sfinții.*[1] — Pag. 111: *Rasa nu face pe călugăr* trebue să fie traducerea unei zicăle străine, căci se întîlnește (dealtfel rar) numai la oamenii culți. — Pag. 125, nota 4: mai des se zice *Ce poți face azi nu lăsa pe mîne* (în loc de *Lucrul de azi nu-l lăsa pentru mîne*). — Pag. 134 urm.: în legătură cu 'raporturile familiale' trebuia amintit rom. *Părinții mînîncă aguridă și copiilor li se strepezesc dinții*, maximă care exprimă admirabil ideia eredității. — Pag. 135: *Copilul, pînă nu plînge, nu capătă țîță* e suspect (din cauza lui *capătă*, care ne trimete la o traducere... aproximativă dintr'o limbă străină, foarte probabil din nemțește). — Pag. 141, nota 9: aceeași observație pentru *Nevoia e mama născocirilor.* — Pag. 144: cu privire la relațiile dintre rude mai puțin apropiate să se compare rom. *Vărul și cu vara dudue cămara.* — Pag. 158: trebue (*se*) *piaptănă* în loc de (*se*) *piepteană*. — Pag. 180: de adăugat rom. *Incet, încet, departe ajungi*, care corespunde perfect span. *Poco a poco se va lejos.* — Pag. 191: romînește se zice *Ciomagul are două capete* (nu *două căpățîie*). — Pag. 192: numele orașului *Paris* apare și în rom. *S'a dus bou la Paris* (*unde-o fi acolo*) *și s'a întors vacă*, al cărui echivalent semantic este frc. *Menez un âne à Mecque, vous n'en ramènerez jamais qu'un âne*, citat de autor la pag. 202. — Pag. 194: *Roma nu a fost într'o zi făcută* nu-i popular și nici tocmai romînesc în ce privește construcția gramaticală. — Pag. 195: și Romînii culți spun *Toate drumurile duc la Roma.*[2] — Pag. 201: obișnuit (poate excluziv) se zice *a nemerit orbul Brăila*, cu intonație exclamativă, căci se subînțelege *cum n'am să nemeresc eu* (*care nu sînt orb*) *cufare lucru*, etc., nu *Orbul a nemerit Brăila* (se pune întîiu verbul, fiindcă el este simțit de subiectul vorbitor ca elementul cel mai important al propoziției). *Brăila* figurează și în altă zicală, anume: *Apă, că s'a aprins Brăila!* (așa se spune în sudul Moldovei, desigur și aiurea, cînd cineva este însetat și cere apă; formula are o nuanță glumeață).[3] — Pag. 206: Romînii culți zic și ei (foarte des) *Nicio regulă fără excepție* și *Excepția confirmă* (sau *întărește*) *regula*, bineînțeles, supt influența modelelor similare străine. — Pag. 213, nota 4: *Muierea înțeleaptă, coroana bărbatului* este, evident, o traducere... nepopulară (căci *coroană* e nealogism). — Pag. 214: se putea cita și limba romînă, alături de celelalte, pentru „Jedem das Seine", cu al său

1. In text greșală de tipar: *sfînții.*

2. Dintre diversele toponimice pe care le găsim în zicători romanice locul de frunte îl ocupă *Roma* (v. pag. 193 și urm.). Faptul e firesc și deaceea n'are nevoie de explicație.

3. Amintire istorică, în legătură cu desele incendieri la care a fost supusă, dealungul veacurilor, cetatea Brăilei.

Dafi Cezarului ce e(ste) al Cezarului (cu adaosul *şi lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu*), care-i foarte răspîndit printre oamenii culţi.

Iorgu Iordan.

Donum natalicium Carolo Jaberg messori indefesso sexagenario, Zürich-Leipzig 1937. 192 pag. 8°.

Cu prilejul împlinirii vrîstei de 60 ani, profesorul Karl Jaberg a fost sărbătorit de către confraţi în două chipuri: pedeoparte i s'au retipărit cîteva din lucrările sale cele mai caracteristice, pedealta cei patru colaboratori ai săi la *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* (*AIS*) au scos un volum omagial cu contribuţiile lor proprii, voind să-şi manifeste astfel nu numai sentimentele lor faţă de un prietin stimat şi admirat, ci şi solidaritatea ştiinţifică, întemeiată pe o îndelungată muncă comună în vederea acceluiaşi scop. Despre prima din aceste manifestări am vorbit în vol. IV al acestui *Buletin*, pag. 235 urm., de cealaltă vreau să mă ocup aici.

Volumul de faţă conţine articole de-ale lui P. Scheuermeier, G. Rohlfs, M. L. Wagner şi J. Jud. Cei trei dintîiu sînt, dupăcum se ştie, anchetatorii, iar ultimul, promotor şi autor propriu zis, împreună cu Jaberg însuşi, al *Atlasului* citat mai sus.

Interesant şi totodată semnificativ pentru preocupările ştiinţifice ale tuturor acestor lingvişti, mai ales în legătură cu opera lor comună, este că din cele patru studii în discuţie două sînt privitoare la 'lucruri' şi alte două la 'cuvinte'. Astfel P. Scheuermeier se ocupă de cultura măslinului în Italia, pe baza materialului cules de dînsul şi de Rohlfs pentru *AIS*: prezintă amănunţit servindu-se de numeroase schiţe şi fotografii, uneltele care servesc la extragerea untdelemnului, cu arătarea denumirilor respective, fără a se opri asupra părţii lingvistice (etimologii ş. a.). Aşadar o cercetare strict etnografică. In acelaşi mod procedează Wagner, numai că problema tratată de el, deşi se referă, în primul rînd, tot la Italia (şi anume la ţinuturile ei meridionale), n'are legătură cu *AIS*. In schimb, interesul pe care-l prezintă este enorm, şi ca întindere şi ca intensitate, datorită tocmai faptului că avem a face cu o problemă etnografică oarecum generală, cel puţin pentru o mentalitate şi o epocă bine determinate. Este vorba de reprezentări „phallice", în sensul cel mai larg, produse ale credinţei că phallus-ul şi alte obiecte asemănătoare (coarne de animale, peşti, etc.) au puterea de a îndepărta spiritele primejdioase şi a anihila forţele supranaturale care ameninţă pe om (în special sînt, mai ales erau întrebuinţate astfel de anulete contra dedeochiului). Această credinţă există, împreună cu practicile

corespunzătoare, la toate popoarele care au suferit, direct sau indirect, influența culturii greco-romane. Vrednic de notat este amănuntul că, dintre Neolatini, numai meridionalii (Portughezii, Spaniolii și, în deosebi, Italienii de sud) păstrează pînă astăzi, supt o formă sau alta, o bună parte din vechile stări de lucruri. Aproape totdeauna amuletele, mai ales cele care reprezintă phallus-ul, au fost înlocuite, din cauza intervenției autorităților, așa că au rămas numai gesturile menite să producă același efect. Faptele invocate și analizate de Wagner sînt de o bogăție extraordinară. Multe se datoresc constatărilor sale personale, făcute la fața locului. Se știe că acest lingvist a petrecut zeci de ani prin țările romanice (și neromanice) scăldate de apele Mediteranei, izbutind astfel să le cunoască viața și limba ca nimeni altul. Deaceea relatările sale interesează în cel mai înalt grad. Regret că spațiul și preocupările imediate ale publicației noastre nu-mi îngădue să le acord măcar o parte din atenția pe care o merită din belșug. Interesul deșteptat în cetitorul romîn trebue să fie cu atît mai mare, cu cît unele lucruri dela noi se pot explica în modul arătat de Wagner.

Studiul lui Jud are trei părți deosebite una de alta ca obiect propriu zis, dar strîns înrudite prin metoda istorico-geografică pe care o aplică autarul : 1. surselv. *bugien*, engadin de sus *gugent* 'gern'; 2. retorom. *seglia*, frc. *sillon*; 3. răspîndirea numelor topice în *-engo* în Italia nordică. Calitățile bine cunoscute și unanim apreciate ale autorului, șeful necontestat (împreună cu Jaberg) al geografiei lingvistice actuale, ne întîmpină și deastădată: bogăția enormă a materialului (în bună parte inedit), capacitatea de a-l tria după criterii sigure, perspectiva largă a discuției, pătrunderea adîncă a problemei, iată cîteva dintre însușirile care fac ca lectura unei lucrări a romanistului dela Zürich să fie de cel mai mare folos, prin ea însăși, indiferent de concluziile propriu zise ale autorului.

Cel mai interesant articol din acest volum este, pentru noi, *Sprachliche Berührungen zwischen Sardinien und Süditalien* de G. Rohlfs. In primul rînd, fiindcă eu personal am urmărit, cu mulți ani în urmă, apropierile dintre limba romînă și dialectele italienești de sud. Pe măsură ce trecea timpul și mijloacele mele de informație creșteau, îmi dădeam tot mai bine sama că aceste apropieri trebuesc studiate într'un cadru mai larg. Astfel, din punct de vedere lexical, există numeroase coincidențe între limba noastră și cea spaniolă. Deasemenea se pot constata asemănări de tot felul cu unele graiuri sarde, cu acelea anume care conservă particularitățile caracteristice ale regiunii în discuție. Pentru precizarea, adîncirea și lămurirea unor asemenea fapte, geografia lingvistică poate aduce servicii pe care

nicio altă ramură sau metodă a disciplinei noastre nu e în stare să ni le aducă. Rohlfs este printre cei mai indicați romaniști să pună și să rezolve probleme de acest gen, nu atît fiindcă a lucrat și lucrează mereu în domeniul geografiei lingvistice, cît mai ales pentru altceva. In ultimii ani și-a extins cercetările dela Italia meridională, pe care o cunoaște mai bine decît oricine, la alte regiuni mai mult ori mai puțin izolate, deci conservatoare, printre ele Pirineii (cf. *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*, Halle a. S. 1937, carte foarte favorabil primită de specialiști). Cred că apropierile lingvistice dintre teritoriile romanice pomenite aici se datoresc exclusiv caracterului lor arhaic, indiferent de cauzele arhaismului, care pot fi multiple: romanizarea timpurie, felul colonizării (cu elemente, în majoritate rurale), condițiile de viață (păstorit, agricultură), poziția geografică față de centrul cultural și politic (arii periferice sau izolate), etc.

Ar trebui să mă opresc, măcar din fugă, asupra cîtorva dintre faptele relevate și discutate de Rohlfs, mai ales că unele interesează direct limba noastră, de ex. proteza vocalică (*a* sau *e*) înaintea lui *r-* (pronunțat *rr-*), poziția enclitică a posesivului, care se aglutinează cu substantivul precedent, ș. a. Dar trebue să încheiu, ca să nu lungesc din cale afară această dare de samă, cu nădejdea că-mi va fi posibil să reviu, supt altă formă, asupra acestei probleme foarte importante.

Iorgu Iordan.

Berengario Gerola, *Correnti linguistiche e dialetti neolatini nell'area retica*. Roma, Istituto di Studi per l'Alto Adige, 1939. 286 pag. 8°.

Clasificarea idiomelor romanice se găsește încă în faza discuțiilor, căci soluțiile date nu mulțumesc pe toți studioșii deopotrivă. Aceasta este situația raporturilor reciproce și a locului față de alte idiome romanice ale celor trei insule lingvistice alpine denumite de unii ladine, de alții retoromanice. Marele filolog italian G. I. Ascoli, în *Saggi ladini* din *Archivio glottologico italiano* I (1873), considera că cele trei grupuri, adică renan-engadin, dolomitric și friulan, alcătuesc o unitate lingvistică alpină. De aici trăgea toate concluziile cu privire la locul lor între limbile romanice. Părerile lui Ascoli deveniseră o normă pentru majoritatea romaniștilor, iar pentru unii se mențin pînă astăzi. O poziție cu totul contrară, întemeiată științificește pe baza ultimelor cercetări și a noilor principii metodologice față de a lui Ascoli, este aceea inaugurată prin studiile lui Carlo Battisti dela Universitatea din Florența. Acest învățat neagă existența unei unități ladine pe baza

acelei „particolare combinazione", ca și afinitatea dintre aceste dialecte și franceză, afirmînd că afinitatea este mai puternică între fiecare dialect ladin și dialectul italian imediat învecinat, adică lombard, trentin, venet. Dialectele ladine reprezintă o fază conservatoare față de dialectele din zonele dedesupt supuse inovațiilor lingvistice din cîmpia pado-venetă. In *La storia della «questione ladina» dalle origini ai nostri giorni*, Firenze 1937, Battisti expunea părerile sale ultime cu privire la problema aceasta atît de discutată. Opiniile prezentate în acest studiu au servit drept îndemn lui Berengario Gerola, elev al lui Battisti, pentru o verificare și o nouă formulare a problemei ladine, ceeace formează conținutul volumului din discuția noastră. Dela început trebue însă afirmat că în modul de a vedea și valorifica datele lingvistice Gerola și-a asigurat o perfectă independență față de părerile maestrului său. Deosebirea apare și mai remarcabilă în formularea concluziilor, și aceasta constitue un fapt foarte important, căci ne arată cîtă sforțare se depune încă pentru a clarifica în modul cel mai imparțial un aspect al limbilor romanice.

Din discuțiile lui Gerola se vede că multiplele fețe ale problemei ladine se pot grupa în jurul a trei mari chestiuni, aproape autonome una față de alta: chestiunea unității sau interdependenței celor trei grupuri ladine, raporturile dintre aceste dialecte și cele din așa zisa Transpadana și Veneția, locul ocupat de ladină față de celelalte limbi romanice.

Pentru acestea învățații și-au îndreptat din primul moment atenția asupra substratului celor trei zone lingvistice. Studiile anterioare plecau dela afirmația unității substratului galic, care deja în epoca prelatină ar fi reușit să niveleze asperitățile preindoeuropene. Unitatea substratului galic a fost negată de Battisti, care făcea o distincție radicală între zona friulană galică și cea atesină-renană agalică. Elementul galic din zona renană-engadină era explicat de Battisti ca datorit unei influențe medievale. Cercetarea ariilor transformărilor fonetice în legătură cu reacția galică, precum *u* > *ü*, *ct* > *jt* (č), și a ariilor lexicale galice și pregalice, îl conduc pe Gerola să nege unitatea substratului galic și să afirme că încă din epoca preindoeuropeană exista o diferență între condițiile lingvistice și orientarea culturală, spirituală dintre zona renană și cea atesină. Zona renană, deși aparține la un substrat agalic, a fost supusă influenței galice din epoca prelatină, și nu numai în cea medievală, cum credea Battisti. Cuvintele analizate de Gerola ca datorite elementului galic, sau numai „climei" galice (în sensul că aceasta ar fi putut contribui la difuziunea unui cuvînt dintr'un alt substrat, in-

trat însă în patrimoniul său), se dovedesc endemice în zonele alpine și nu emigrate din vreo zonă a cîmpiei dedesupt, prin faptul că se referă la nume de plante și stări caracteristice alpine. E interesant că ariile unor cuvinte atribuite substratului preindoeuropean, precum **arav-*, **juppos-* și **gimru*, par a se fi extins pînă în teritoriul Daciei, unde s'au conservat în terminologia botanică carpatică: *arvele*, *jup*, *jepi*, *zimbru*, *zîmbru*. Aceste cuvinte se pot socoti fie ca o rămășită endemică în aria alpino-carpatică, fie ca difuzate în Carpați prin transmigrația Celților.

Dupăcum se neagă unitatea substratului și se caută a se explica unele condiții lingvistice, ca, de ex., în zona renano-engadină, prin clima culturală, se neagă și existența unei unități de influențe culturale și lingvistice în toate cele trei zone ladine în epocile următoare ale mediului eviu. De o unitate culturală se poate vorbi numai în timpul latinității. Pentru aceste zone muntoase, unde nu există un centru cultural care ar putea să asigure și unitatea lingvistică, fixarea direcției de orientare culturală este de cea mai mare însemnătate. Datorită condițiilor politice, istorice și, mai ales, geografice, fiecare zonă a avut un centru de gravitație al ei propriu. Aceste centre erau orașele Italiei septentrionale, și anume, în ordinea corespunzătoare dialectelor ladine dela vest la est: Milano, Trento și Aquileia. Cu excepția zonei friulane, centrele de gravitate s'au găsit în zona transalpină, în urma noilor procese istorice, abia într'o epocă posterioară. Zona renană-engadină este aceea care stă cel mai mult în legătură cu inovațiile Galiei. Posibilitățile de difuziune a curentelor lingvistice din Galia în zonele ladine prin această parte transalpină sînt pe larg discutate de Gerola, deoarece pe ele se sprijină acei ce caută să apropie ladina mai mult de sistemul lingvistic galic decît de cel italic. Teoretic existau două văi, prin care se putea stabili o legătură de comunicație, prin nord, între Galia și dialectele ladinei, anume aceea constituită de fluviile Neckar și Dunăre, și una mai jos, pe Rin. In urma invaziei Germanilor, aceste linii de comunicație au fost întrerupte, și obstacolele ivite în calea comunicațiilor dintre Galia și basinul Rinului mai întîiu, apoi dintre basinul Rinului și al Isarcului, adică între zona dialectală renană și dolomotică, după aceea, din cauza unei noi invazii a Germanilor din Bavaria, au fost decizive pentru stările ulterioare ladine. Dupăcum arată în mod indirect elementul german, orice împrumut lingvistic se face într'un mod tot mai independent între o zonă ladină și alta. Fenomenele fonetice și ariile urmașilor unor cuvinte ca **soliculus*, **cochlearium*, *sframen*, interpretate de unii drept inovații occidentale galice pătrunse prin partea transalpină, se pot explica tot atît de bine

prin intermediul dialectelor italiene din Prealpi, deci prin sudul Alpilor, înainte ca în aceste din urmă dialecte formele respective să fi dispărut datorită altor inovaţii venite din cîmpia pado-venetă. Cînd împrejurările politico-istorice au împiedecat orice legătură ce avea loc între dialectele din zona prealpină şi cele ladine, acestea n'au mai putut fi influenţate de nicio inovaţie ulterioară a dialectelor prealpine, şi prin aceasta au căpătat un aspect tot mai conservator şi, deci, deosebit, care ne dă impresia actuală de dialecte independente şi unitare. Fenomenele fonetice specific ladine, pe baza cărora s'a susţinut unitatea ladină, precum *ca* > *ča*, *-lt-* > *-ut-*, *-á-* > *-é-*, *-ē-* > *-ei-*, şi care ar putea indica inovaţii faţă de dialectele prealpine, căci în acestea fazele actuale seamănă cu aspectul latin, nu sînt, în realitate, decît tot inovaţii din dialectele prealpine, cum se poate dovedi prin interpretarea cronologică justă a datelor conservate de numele topice din aceste dialecte, unde asemeni inovaţii s'au produs, dar transformările ulterioare s'au urmat în direcţia tocmai opusă a revenirii la formele arhaice. In felul acesta fenomenele de inovaţie ladină nu sînt decît tot o formă de conservatism în raport cu dialectele de mai jos prealpine. Gerola face o distincţie remarcabilă între valoarea fenomenelor de inovaţie şi cele de conservatism, cînd ele trebuesc interpretate pentru demonstrarea unei unităţi dialectale. fenomenul menţinerii lui *s* final, cu tot rolul său morfologic, nu poate însemna dacît că inovaţiile din dialectele zonelor inferioare n'au reuşit să-şi exercite influenţa lor pînă în zonele cele mai externe. Fenomenele de conservatism numai atunci pot servi ca factori pozitivi ai unei unităţi lingvistice, cînd se va putea dovedi că în menţinerea frazei arhaice corespunde o superioară unitate etnică sau istorică, ce s'a exercitat prin aceasta ca un factor activ.

In susţinerea unităţii ladine nu s'au luat în consideraţie decît stările pe care le prezintă distribuţia lor actuală şi nu s'a ţinut samă de dinamismul ce se poate întrevede la originea lor. Actualele văi ladine dolomitice, depildă, «nu-şi datoresc, în genere, ladinitatea lor romanizării in loco a neamurilor prelatine adăpostite în acel sistem de văi, ci presupun o colonizare mai tîrzie prin opera elementelor deja latine sau latinizate venite din centrele de difuziune ale romanităţii atesine» (pag. 176). Aria unitară lingvistică actuală ladină din punct de vedere genetic reprezintă «ultimul rest din ariile lingvistice afine, ce gravitau către centre deosebite, reduse apoi la proporţiile actuale şi în care, datorită, în parte, contactelor reciproce de mai tîrziu, dar mai ales prin contrastul faţă de condiţiile căpătate de ariile adiacente, s'a ajuns să se creeze un anumit grad sau aspect de unitate» (pag. 177).

Fiecare din cele trei insule lingvistice ladine reprezintă o arie autonomă prin modul cum s'au exercitat factorii etnici, politici şi istorici, dar fiecare pe rînd a fost nutrită de aceleaşi curente lingvistice din cîmpia pado-venetă şi Prealpi. Şi faţă de dialectele acestei din urmă zone dialectale ladine îşi menţin autonomia. Factorii istorici şi geografici, care într'un timp au putut favoriza reflexele inovaţiilor externe în cele trei dialecte ladine, au fost, în alte împrejurări, un motiv pentru menţinerea caracterului lor conservativ. In acest sens negativ-pasiv a avut loc stabilirea aspectului actual unitar şi autonom al dialectelor ladine. Criteriile ariilor lingvistice fixate de M. Bartoli stabilesc definitiv că, prin caracterele fonetice, morfologice şi sintactice, aceste dialecte ladine nu pot fi încadrate în sistemul niciunei alte limbi romanice afară de italiană.

După toate observaţiile critice făcute teoriilor lui Gartner, Gamillscheg şi v. Wartburg, Gerola admite un lucru, remarcabil pentru obiectivitatea sa ştiinţifică, şi anume că greutatea rezolvării acestei probleme, mai mult decît din nerecunoaşterea exactităţii faptelor studiate, vine dela valoarea acordată diverselor principii metodologice. Deaceea în lucrarea sa găsim mai totdeauna şi o ilustrare a importanţei principiilor teoretice.

Chestiunea ladină, aşa cum o prezintă Gerola, dă uneori impresia că este alcătuită din elemente care se contrazic în oarecare măsură. Autorul însuşi recunoaşte în unele cazuri lucrul acesta, dar are toată dreptatea, cînd afirmă că în complexul lingvistic este ceva care rămîne în afara schematismului rigid al clasificaţiilor noastre. Poate deaceea teoria lui are meritul de a ne da o viziune mai complectă a modului cum trebue văzută unitatea insulelor dialectale renan-engadină, dolomitică, friulană.

G. Caragaţă.

Ladislas Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest, 1939. 270 pag. 8°.

Nu putem decît să ne bucurăm de faptul că, în vremea din urmă, se dă tot mai mare atenţie, peste hotare, limbii romîneşti. Aceasta este o dovadă că, încetul cu încetul, ne apropiem de locul pe care îl meritäm în cultura europeană şi că limba noastră îşi face singură drum în conştiinţa mondială.

Cartea lui Gáldi este cea dintîiu încercare de sinteză asupra elementelor neo-greceşti din limba romînă. Autorul a utilizat toate dicţionarele cunoscute, precum şi un însemnat număr de publicaţii, care l-au ajutat la adunarea materialului.

Inainte de a trece la studiul limbii, carè ne interesează în pri-

mul loc aici, Gáldi face unele consideraţii de natură istorică asupra epocii fanariote, bazat pe relatările lui Carra, Hauterive, Vincent de Bathyányi, Marc-Philippe Zallony ş. a. Dintre istoricii noştri îl citează pe Xenopol, care, se ştie, a privit cu ochi răi domnia fanariotă, şi discută în contradictoriu cu N. Iorga, apărătorul epocii, care nu vede în ea o nenorocire atît de mare, dimpotrivă e de părere că, din anumite puncte de vedere, epoca aceasta a contribuit la promovarea culturii în Principate. La pag. 26 Gáldi propune un compromis între cele două teorii (Xenopol şi Iorga), lucru pentru care pledează şi în alte părţi ale volumului. Studiază viaţa intelectuală în secolul XVIII supt diferitele ei aspecte (biserica, statul, societatea, cultura intelectuală, cultura materială).

Toată această parte istorică se întinde pe 69 de pagini. Abia dela pag. 70 începe adevăratul studiu asupra limbii, care merge pînăla pag. 133, unde urmează apoi lexicul. Pentru cei care nu cunosc îndeajuns limba noastră, influenţa neo-greacă se arată, după cartea lui Gáldi, a fi fost foarte puternică. Glosarul se întinde pe 129 de pagini, deşi nu cuprinde toate cuvintele pe care le găsim discutate sau amintite în volum. Dar chiar dintre acestea sînt foarte multe care nu vor fi existat niciodată în limba romînă, lucru ce se poate dovedi prin păstrarea accentului şi terminaţiilor din limba de origine (*áchiros, ácliros, acrúm, afanismós, áfantos, afiorismós, agálmate*, etc. etc.), împotriva spiritului limbii noastre. Lucrul acesta îl recunoaşte, supt o formă oarecare şi Gáldi, cînd vorbeşte de dispariţia cuvintelor fanariote: „A partir de 1821 on assiste à un phénomène linguistique des plus curieux: la mort des mots phanariotes. Sur ce point les témoignages de nos données sont presque unanimes: la plupart des termes que nous avons relevés et recueillis dans notre Lexique, disparaissent avant 1830“ (pag. 72).

Amintim cu această ocazie că majoritatea elementelor neo-greceşti, intrate în limba noastră, ne-au venit pe calea scrisului, şi aici trebue căutat motivul principal al dispariţiei lor aşa de timpurii. Odată cu intrarea elementelor necesare au venit şi altele, mult mai numeroase, cu care limba noastră nu avea ce să facă şi care era natural să dispară fără nicio urmă. „On affirme assez souvent que les mots d'emprunt qui ont pénétré en roumain a l'Époque Phanariote, ont depuis longtemps perdu leur importance et qu'ils ne jouent presque aucun rôle dans la langue contemporaine“ (pag. 86).

Cred că nu-i lipsit de importanţă faptul că cuvintele greceşti intrate în limba noastră înainte de epoca fanariotă s'au păstrat într'o proporţie mult mai mare decît cele intrate în sec. XVIII. Aceasta, tocmai pentrucă nu se împrumutau decît elemente a căror lipsă era

simțită (*aghiazmă, igumen, icoană, chivernisi*, etc.). Gáldi crede că, în ce privește împrumuturile din limba de conversație, un rol însemnat a jucat bilingvismul greco-romîn, și caută să dovedească existența unor cuvinte pe baza dialogurilor din *Ciocoii vechi și noi* și din piesele lui Alecsandri. Afirmația aceasta este justă, dar nu trebue uitat că atît Filimon, cît și Alecsandri urmăreau un scop cu totul altul decît inventarierea elementelor grecești din limba romînă, și deaceea tot ce găsim la ei trebue primit cu oarecare rezervă. Alecsandri întrebuințează un astfel de material în comediile sale cu scopul de a ridiculiza pe Greci, iar Filimon s'a gîndit să sprijine, cu ajutorul cuvintelor grecești, atmosfera generală a romanului, din care se ridică prezența perpetuă a lui Dinu Păturică.

Are dreptate autorul, cînd susține că toate verbele grecești merg, în limba romînă, după conjugarea IV, pentru motivul că au fost împrumutate cu forma de aorist, formă atît de răspîndită în limba greacă. Nu putem fi însă de aceeași părere cu el, atunci cînd, susținînd că societatea era decăzută, încearcă să aducă drept argument și doi termini care denumesc noțiunea „femeie stricată": *ipochimenă* și *madracucă* (*mafracucă*) (pag. 44). Cu două cuvinte nu se poate dovedi decăderea societății dintr'o anume epocă, mai ales că terminii de felul acestora se uzează foarte repede și se înlocuesc mereu prin alții noi, fie împrumutați, fie creați pe terenul limbii noastre. Dacă am încerca să trecem pe o hartă toate cuvintele care exprimă această noțiune în romîna actuală, am vedea cum graiurile dela marginile țării prezintă material împrumutat din limbile popoarelor vecine. Sînt împrumuturi care se datoresc și bilingvismului, dar și tendinței subiectelor vorbitoare de a se „ascunde" în fața celor care-i ascultă.

Cazania citată la pag. 29 a apărut în anul 1643, nu 1644. Cuvintele *faifás* (pag. 46) și *dihónie* (pag. 87) sînt greșit transcrise (*fáifas, dihonie*). E adevărat că ultimul apare supt forma corectă la pag. 112.

Lipsită de pasiunea atît de obișnuită la unii conaționali ai săi, cartea lui Gáldi aduce contribuții însemnate la cunoașterea unui capitol important din istoria limbii noastre. Inlăturînd mulțimea de cuvinte dispărute fără urmă și pe care le considerăm ca neexistente, trebue s'o prețuim pentru rest și pentru sforțarea autorului de a se ține mereu pe linia obiectivității științifice, care singură poate apropia națiunile noastre.

G. Istrate.

NOTIȚE BIBLIOGRAFICE.

Acta linguistica. Revue internationale de linguistique structurale publiée avec le concours d'un conseil international par Viggo Brøndal et Louis Hjemslev. Copenhague 1939.

Ideile, atît de fecunde, ale lui Ferdinand de Saussure, în special distincția dintre 'limbă' și 'vorbire', cu preferință pentru prima, și distincția dintre 'sincronie' și 'diacronie', iarăși cu preferință pentru prima (căci 'limba' trebue studiată așa cum există ea, la un moment dat, în conștiința subiectelor vorbitoare) pedeoparte, și ideile școlii fonologice, atît de asemănătoare, în fond, cu ale lui Saussure, pedealtăparte, au produs în concepția noastră despre limbajul omenesc o adevărată revoluție, care se manifestă, mai ales, prin tendința de a studia diversele idiome ale pămîntului din punctul de vedere al structurii lor. Gramatica istorică, așa cum a fost creată la începutul veacului trecut și cum a evoluat ulterior, n'a ajutat decît indirect și într'o slabă măsură la înțelegerea faptelor de limbă, considerate în sine, adică în legătură cu sufletul indivizilor vorbitori. Totodată metoda comparativă, practicată de istoriști, se mărginește, cum nici nu-i posibil altfel, la limbile care au o origine comună. Din această cauză, ea nu ne poate informa decît asupra unei anumite limbi, aceea din care s'au dezvoltat urmașele (și, evident, asupra acestora înșeși).

Deaceea, în ultimul deceniu mai cu samă, diversele congrese internaționale au stăruit mereu asupra nevoii de a se studia idiomele lumii independent de legăturile lor istorice, pentruca să ajungem astfel a le înțelege configurația și apoi, ca o consecință logică, a înțelege natura însăși a limbajului omenesc.

Rezultatul acestor năzuinți este, între altele, revista de față, care, precum arată subtitlul, trebue socotită drept organul de publicitate a structuralismului lingvistic, reprezentat prin savanți de-ai tuturor țărilor de cultură. Numele membrilor acestui „consiliu internațional" figurează pe copertă (din partea Romîniei a fost ales A. Rosetti, care, prin contribuțiile sale la rezolvirea diverselor probleme fonetice și fonologice, ca și prin calitatea de elev al școlii lingvistice franceze, era indicat să se bucure de o asemenea onoare). Doresc sincer ca ostenelile care au dus la crearea acestei publicații cu adevărat nouă să fie încununate de succes și să nu fie prin nimic stingherite de ceeace se petrece în jurul nostru.

Iorgu Iordan.

Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally. Sous les auspices de la Faculté des Lettres de l'Université de Genève par des collègues, des confrères, des disciples reconnaissants, Genève 1939. XII + 515 pag. 8⁰ mare.

Numeroşi şi entuziaşti admiratori din Elveţia au hotărît să omagieze, prin publicarea unui volum scris în cinstea lui, pe marele lingvist Charles Bally, profesor pensionar al Universităţii din Geneva, unul din cei mai însemnaţi discipoli ai lui Ferdinand de Saussure, creatorul şcolii lingvistice franceze sau sociologice.

Alături de Antoine Meillet, a cărui moarte a adus-o anul 1936, de M. Grammont şi de alţi reprezentanţi însemnaţi ai lingvisticii franceze, Bally a dus mai departe ideia că limbajul este un produs eminamente social, cea mai importantă idee din doctrina şcolii la care aparţine sărbătoritul. Spre deosebire de alţi elevi ai lui Saussure, Bally nu s'a preocupat de toate problemele privitoare la limbă, ci şi-a ales ca domeniu de preferinţă stilistica, al cărei creator este. Stilistica, aşa cum o înţelege Bally, o defineşte el însuşi: „La stylistique étudie les faits d'expression du langage au point de vue de leur contenu affectif, c'est-à-dire l'expression des faits de la sensibilité par le langage et l'action des faits de langage sur la sensibilité" (*Traité de stylistique française* I, ed. II, pag. 16).

In această ramură a lingvisticii, elementul estetic, căruia idealiştii îi acordă o mare importanţă, este neglijat, deoarece în limba vorbită, familiară, singura pe care o ia în consideraţie Bally, „frumosul" lipseşte. La fiecare pas el insistă asupra contrastului dintre 'limbă' (*langue*), pe care o studiază el, şi 'vorbire' (*parole*), pe care o studiază, depildă, Vossler, Spitzer ş. a. Aşadar, în general, Bally îşi întemeiază sistemul pe principiile doctrinei lui F. de Saussure.

Lucrarea de care vorbim cuprinde studii diferite, grupate, după natura lor, în următoarele capitole: 1. Linguistique générale; 2. Grammaire générale; 3. Antiquités indo-européennes; 4. Langues slaves; 5. Langues romanes; 6. Dialectologie romane; 7. Français; 8. Stylistique.

Prinurmare, se tratează în acest volum probleme fie de ordin general, fie privitoare la o limbă anumită. Din înşirarea de mai sus, se poate vedea cît de bogate şi de variate sînt studiile pe care le cuprinde.

Despre autorul sărbătorit nu găsim date biografice, care să contribue, deci, la cunoaşterea lui, dealtfel ca mai în toate volumele omagiale; găsim, în schimb, lista publicaţiilor lui, alături de atîtea interesante studii lingvtstice, semnate de nume celebre. Este deajuns să amintim dintre colaboratori pe A. Sechehaye, ur-

maşul lui Bally la Universitatea din Geneva, pe cei mai autorizaţi reprezentanţi ai geografiei lingvistice elveţiene, Jakob Jud şi Karl Jaberg, indoeuropenişti de samă ca J. Vendryes, elevi de-ai marelui romanist ca Henri Frei, etc.

Volumul de faţă prezintă un deosebit interes pentru orice lingvist, indiferent de domeniul pe care-l cultivă. Deaceea să fim recunoscători mai ales acelora care, în frunte cu Sechehaye, au luat iniţiativa publicării lui.

Margareta I. Creangă.

Pietro Settimio Pasquali, *I nomi di luogo del comune di Filattiera (Alta Val di Magra)*, Milano 1938. XI + 321 pag. 8°.

Spuneam în volumul precedent al acestui *Buletin*, pag. 295 că Italia este, în multe privinţi, adevărata patrie a toponimiei.[1] Cartea de faţă vine să confirme şi ea spusele mele, mai ales că, prin bogăţia materialului cercetat, ca şi prin modul cum a fost adunat acest material, aminteşte de studiile lui Battisti. Intr'adevăr, deşi teritoriul în discuţie se reduce la o singură comună, care, din punct de vedere administrativ, aparţine Toscanei, numărul articolelor toponimice se ridică aproape la 700. Toate numirile au fost strînse de autor la faţa locului şi înregistrate supt forma lor dialectală, adică vie, controlată minuţios cu ajutorul localnicilor, aleşi după vrîstă, sex, etc. Deasemenea a urmărit Pasquali aspectul numelor cercetate de el aşa cum se prezintă în arhivele ţinutului, şi aceasta, pentruca pedeoparte să constate modificările lingvistice produse dealungul vremii, iar pedealta să aibă un punct de sprijin în plus la stabilirea etimologiilor. Gruparea toponimicelor studiate se face după criterii „ideologice", adică după „ideia" care se găseşte la baza lor (depildă: derivate dela nume personale, dela nume de plante, dela nume de animale, etc.). Foarte bogate informaţii bibliografice şi indice ajută pe cetitor să controleze şi să utilizeze cu maximum de folos această preţioasă lucrare.

Iorgu Iordan.

1. Vorbeam acolo de opera monumentală a lui Carlo Battisti, *Dizionario toponomastico atesino*. Sînt bucuros să pot anunţa apariţia, în anii 1938–1940, a următoarelor părţi din această lucrare, şi anume: *I nomi locali della Pusteria*, Firenze 1938—9 (I. 494 pag. 8° mare + 11 pagini cu hărţi; II. 397 pag. 8° mare); *I nomi locali delle valli di Badia e Marebbe* I. Firenze 1940, 318 pag 8° mare + 8 pagini cu ilustraţii. Volumul privitor la Pusteria este scris în colaborare cu D-na Maria Montecchini (pentru partea de contribuţie a fiecăruia, să se vadă cele spuse în primul volum, pag. 9).

N. Gh. Dragomirescu, *Sintaxa şi stilistica propoziţiunilor independente*, Braşov 1939. 175 pag. 12°.

Studiile de sintaxă românească sînt atît de puţin numeroase, încît atenţia noastră trebue să se oprească pînă şi asupra celor care nu au decît o valoare cu totul redusă. Numai aşa vom putea rezolva, cu o clipă mai de vreme, o sumă de probleme, fără dezlegarea cărora o latură dintre cele mai interesante ale limbii noastre nu va putea fi pusă niciodată în lumină desăvîrşită.

Este foarte semnificativ că dela *Gramatica* lui Tiktin n'am avut, o bună bucată de vreme, niciun alt manual care să poată fi pus la dispoziţia publicului mare. Toate manualele noastre se inspirau dela acesta, şi lucruri nouă nu mai aducea nimeni. Abia în 1937 a apărut, în editura „Cartea Românească", *Gramatica limbii române* de Iorgu Iordan, carte care nu se rezumă la definiţii, ci aduce unele explicaţii de natură lingvistică diferitelor stări de lucruri. În această lucrare vedem, pentru prima oară, cît de important poate să fie rolul logicii în studiile de gramatică.

Anul trecut a apărut, la Braşov (Institutul de arte grafice „Astra"), un studiu de sintaxă datorit lui Gh. N. Dragomirescu, în care se vede şi mai mult cît de folositoare poate să fie logica pentru cunoaşterea gramaticii, mai ales a sintaxei. Tot ce nu se poate explica pe cale pur gramaticală se luminează prin logică.

Trecem peste unele greşeli inerente începutului şi atragem atenţia specialiştilor asupra bogăţiei de material, asupra exemplelor date de autor şi asupra discuţiilor ce le face. Am fi dorit totuşi ca în schemele care rezumă capitolele, în scopul de a uşura înţelegerea acestora, să se fi dat exemple mai multe, mai ales pentru motivul că manualul se adresează unui public foarte numeros („dela şcoala primară pînăla Universitate"). Un indice conţinînd toate cuvintele prin care se introduc diferite propoziţii în frază era deasemenea necesar.

Nu putem trece cu vederea mărturisirea autorului făcută în „Postfaţă" (pag. 169), anume că „toate nepotrivirile de formă — inconsecvenţe ortografice, lipsuri şi greşeli în frază — trebue puse şi pe sama noastră, nu numai pe sama tipografului, ca deobiceiu". Această sinceritate este, într'adevăr, vrednică de remarcat, atîta vreme cît cei mai mulţi pun toate greşelile lor în sarcina... zeţarului.

Cartea lui Dragomirescu ni se pare interesantă şi foarte utilă pentru toţi acei care doresc să-şi desăvîrşească cunoştinţele în ce priveşte limba maternă. Ne pare rău că, din tot felul de cauze, n'am putut insista mai mult asupra ei. Ne rezervăm însă dreptul de a reveni, întrucît ostenelile autorului merită cu prisosinţă acest lucru.

G. Istrate.

CRONICĂ.

Nicolae Drăganu †. In noaptea de 17 spre 18 Decembrie 1939 s'a stins din viaţă, pe neaşteptate, fostul profesor de Istoria literaturii vechi romîneşti (mai înainte, de Limba şi literatura romînă) al Universităţii din Cluj, Nicolae Drăganu. Pierderea acestui învăţat bine pregătit, muncitor, obiectiv şi civilizat o simt dureros toţi acei care au avut prilejul să cunoască serioasele lui studii, numeroase şi variate ca conţinut, şi să-i aprecieze frumoasele calităţi de om în adevăratul şi înaltul sens al cuvîntului. Lovitura dată lingvisticii naţionale prin moartea lui este cu atît mai grea, cu cît în domeniul sintaxei, atît de puţin cultivat la noi, Drăganu era singurul care putea scrie o bună lucrare de ansamblu. Să sperăm că, după cîte spun prietinii şi cunoscuţii lui de aproape, manuscrisele rămase dela el conţin şi un tratat sau măcar o introducere privitoare la această ramură a lingvisticii şi că în curînd ar fi posibil să ne putem folosi cu toţii de roadele postume ale muncii lui neobosite. Exprim, în numele colaboratorilor acestei publicaţii şi al meu, cele mai sincere păreri de rău pentru pierderea filologului şi omului care a fost Nicolae Drăganu.

Mathias Friedwagner †. La o vrîstă pe care nu mulţi muritori o pot atinge, a încetat din viaţă, în ziua de 5 Aprilie 1940, Mathias Friedwagner, cel mai bun cunoscător, printre străini, al limbii şi literaturii noastre. Graţie împrejurării că a funcţionat mai multă vreme ca profesor de Filologie romanică la Universitatea (germană!) din Cernăuţi, a avut prilejul să cunoască prin proprie experienţă pe Romîni şi limba lor. Dar un astfel de prilej l-au avut şi alţii, fără ca să tragă din el tot profitul ştiinţific şi uman pe care-l comportă o situaţie aşa de favorabilă. Ceeace face să crească însă enorm meritul lui Friedwagner este că contactul cu sufletul romînesc nu s'a redus, ca în atîtea alte cazuri, la o chestie de specialitate sau, mai grav, la o sursă de avantaje, uneori chiar materiale. El s'a ataşat sincer şi spontan de poporul ale cărui graiu şi poezie le-a cultivat în măsura în care-i permitea programa de studii a universităţilor nemţeşti, preocupate, în primul rînd, de cercetarea limbilor romanice de mare circulaţie. Deşi prietin cu unii confraţi din ţară, Friedwagner nu s'a lăsat cîtuşi de puţin influenţat în activitatea ştiinţifică de legăturile sale personale şi nici de polemicile dintre compatrioţii noştri. Numeroasele recensii pe eare le-a publicat despre lucrările lingvistice, filologice şi de istorie literară ale învăţaţilor romîni se disting nu numai printr'o rară conştiinciozitate, ci şi printr'o obiectivitate desăvîrşită. Se vede lesne că singura lui pre

ocupare era să informeze cinstit pe cetitor asupra conținutului și valorii studiilor recensate. Model în această privință (ca și în atîtea altele) este *Über die Sprache und Heimat der Rumänen in ihrer Frühzeit* (în *Zeitschrift für romanische Philologie* LIV) care, supt forma întinsă a unei cercetări independente, poate fi considerată drept o recensie critică a mai tuturor lucrărilor relative la originea Romînilor și limbii lor.

Pentru aceste motive ne închinăm memoriei modestului, dar cu atît mai vrednic de simpatie și respect, filolog Mathias Friedwagner.

Al cincilea congres internațional de lingvistică trebuia să se ție, între 28 August și 2 Septembrie 1939, la Bruxelles, dar, din cauza atmosferei politice, care, mai degrabă decît credeau chiar cei mai pesimiști, a dus la izbucnirea războiului, s'a amînat pentru aceleași zile ale anului 1940. O ironie tragică face ca hotărîrea comitetului organizator, aprobată de cele cîteva zeci de congresiști care s'au adunat totuși la locul și în ziua fixate de mai înainte, să apară și mai utopică decît am avut impresia că este în momentul cînd a fost luată. Belgia întreagă este invadată, o bună parte din ea distrusă pînăla pămînt, și, cine știe, unii membri ai congresului se vor fi găsind, poate, într'o lume mai bună, unde nu sînt nici avioane, nici tancuri și nici alte asemenea invenții, în fața cărora omenirea a rămas și continuă a rămînea în extaz.

Dela Administrația „Buletinului". Pentru imprimarea prezentului volum am fost ajutați de Rectoratul Universității Mihăilene, care ne-a plătit anticipat costul a 40 exemplare (în valoare totală de 10.000 lei), și de Ministerul Educației Naționale, care ne-a acordat o subvenție de 20.000 lei. Rugăm pe cei în drept să primească viile noastre mulțumiri.

Iorgu Iordan.

ERRATA.

Pag.	133	rîndul	18	de	sus	citeşte	*bojor*	în	loc	de bujor
«	135	«	11	«	«	«	*puţine*	«	«	« puţin
«	135	«	26	«	«	«	*întins*	«	«	« întinde
«	135	«	33	(nota 1)		«	*pag. 133*	«	«	« pag. 113
«	136	«	16	de	sus	«	*grănițăresc*	«	«	« grănităresc
«	138	«	17	«	«	«	*elî*	«	«	« elă
«	138	«	20	«	«	«	*sîcrisoare*	«	«	« săcrisoare
«	138	«	20	«	«	«	*scrisîoare*	«	«	« scrisăoare
«	138	«	20	«	«	«	*suntemî*	«	«	« suntemă
«	138	«	22	«	«	«	*uiîî*	«	«	« uită
«	138	«	22	«	«	«	*veniîî*	«	«	« venită
«	138	«	27	«	«	«	*ştîi*	«	«	« şăti
«	138	«	30	«	«	«	*sîcîrisoare*	«	«	« sîcărisoare
«	140	«	2	«	«	«	*boaie* (*bună*)	«	«	« boie, bună
«	140	«	20	«	«	«	*uceşu*	«	«	« unceşu
«	142	«	26	«	«	«	*raveci*	«	«	« ravecî
«	143	«	18	«	«	«	*izvoară* [3]	«	«	« izvoară [2]
«	145	«	4	«	«	«	jud. *Sălaj*	«	«	« jud. Someş
«	147	«	38	«	«	«	*duhán*	«	«	« dúhan
«	148	«	5	«	«	«	*arc*	«	«	« perdea
«	148	«	6	«	«	«	*perdea*	«	«	« arc
«	150	«	8	«	«	«	plur. *valáŭă*	«	«	« valăuă

Nota 1 dela pag. 141 se va corecta: In acest exemplu, ca şi în celelalte, *i* a căzut tocmai din cauza înmuierii lui *n*, resp, *d*, *t*, *r*, *l*.

INDICE.[1]

a) MATERII.

abstractizare 65
accent 82; inmutatio accentus 89; schimbarea accentului 135
adjectio temporis 83; ⸗ litterae 83, 84; ⸗ syllabae 84; ⸗ adspirationis 84; ⸗ accentus vel soni 84
adjectiv 144
adresarea 63
alternanța *á—ă* 97-112
anacolut 91
apel 72
apelativ 72
articol 74; ⸗ posesiv 143, 144; dispariția articolului 143
ascultător 61, 72
aspirație 82
auguriile 62
barbarism 81, 82, 91, 92, 93, 94, 95
'binele' 68
'bucurie' 69
cantitate 82
caz 82; ⸗ vocativ 72; dezinența *-o* la vocativ 249; construirea dativului cu *la* 145
collisiones 90, 91
concretizare 65
confuzia părților de vorbire 248
consoane: căderea consoanelor finale 141; dispariția consoanelor finale în limba latină 95; înmuierea consoanelor 140
deschiderea conversației 73
detractio temporis 85; ⸗ litterae 85; ⸗ syllabae 85, 86; ⸗ adspirationis 86; ⸗ accentus 86
dialectele retoromane 276-280
diferențiere 39
diftongi: reducerea diftongului *ŏá* 139
dispariția lui *h* (aspirat) 143
dorință 66
eliminarea lui *i* neacc. dinaintea unui *é* 38
elipsă 73
epenteza lui *c* 142
exteriorizare 72
fonem 252, 253
fonetică 251, 254; ⸗ impresivă 255; ⸗ sintactică 255; ⸗ stilis-

1. Lucrat de G. Istrate.

tică 255; imagine fonetică 253; legi fonetice 257
fonologie 251, 254, 255; fonologia cuvîntului 256; ~ frazei 255; ~ istorică 254, 255, 256; ~ sincronică 254: ~ sintaxei 255; ~ stilistică 255; geografie fonologică 254, 255, 256; uniuni fonologice 255
forme de politeţă 69
formule de salutare 60-76
funcţionalism 254
funcţiunea de apel 72; ~ de reprezentare 72
gen: tendinţa de dispariţie a neutrului 91
gestul 63, 64
hiperurbanism 143
inmutatio temporis 87, 88; ~ litterae 88; ~ syllabae 88, 89; ~ adspirationis 89
invocarea 63
iotacismi 89, 90
îmbrăţişarea 64
împrumuturi greceşti în romîneşte 280-282
închiderea conversaţiei 73
închinăciunea 64
înlăturarea hiatusului 38
întrebarea 69
întrebuinţarea conjuncţiei *şi* 145, 146
labdacismi 90
limbă 61, 251, 252; tendinţa de abstractizare a limbii 22
lingvistică funcţională 254; ~ structurală 254;
lipsa prepoziţiei *pe* 146
literă 82
'luna': dubla semantică a cuvîntului ~ 195, 196
metaplasm 81, 82
metatează 143
morfonologie 255, 256
myotacismi 90
nazalizare 140
neologism 3
numeral 144
obiect 72
palatalizarea labialelor 139
punctuaţie 134
relevanţă 253
reprezentare 72, 251
reprezentări «phalice» 274-5
scriere inversă 95
silabă 82
solecism 81, 82, 91
stilistică fonetică 255; valori stilistice 73, 75
structuralism 254, 283
substantiv 143; *-ă* dezinenţă de plural 143, 144; *-e* dezinenţă de plural la ambigene 58
substrat 267
sufixe: ~ productive 1; ~ neologisme 2; ~ substantivale 26-30; ~ subst.-adjectivale 30-48; ~ verbale 48-55; ~ adverbiale 55-56; suf. *-aş* şi *-ar* sinonime 184
sunet 251, 252
suprastrat 268, 269
tendinţe estetice 76
traducere individuală 65
transmutatio temporis 86; ~ litterae 86, 87; ~ syllabae 87; ~ adspirationis 87; ~ accentus 87
urările 63
verb 144, 145; conjunctiv cu *şi* (pentru *să*) 145; participii trecute în *-ă* 144, 145; 'a lua' în

funcţie auxiliară 196, 197 ; infinitivul substantivat 14
v o c a l e: vocale medii 247 ; *î* (sunet implicit) 138, 139 ; *ŭ* (final) 137, 138
v o r b i t o r 61, 72

b) AUTORI.

A

Adrian, G. 23
AGavriloaei, Gh. 157
Agîrbiceanu, I. 154
Alecsandri 21, 64, 197
Amatucci, G. A. 258
Arghezi 18, 22, 23, 33
Aristofan 77
Armeanu, C. 179
Ascoli 276
Audax 82
Augustin, Sf. 81
Avolio, C. 192

B

Baican, E. 66
Bally, Ch. 61, 74, 284-5
Balmuş, C. 262
Barcianu, Sab. Pop. 154
Bart, J. 151
Bartoli, M. 193
Battisti, C. 276, 277, 285
Bauche, H. 179
Behrens, D.—Karstien, M. 168
Beinhauer, W. 62
Berneker 198
Boborykin, P. D. 204
Bogaci, Gh. 196
Bogrea, V. 186, 188
Bogza, G. 180
Bonvesin de la Riva 190
Bopp, Fr. 126, 247
Botez, Ioachim 161, 162
Brătescu - Voineşti 75, 173
Bröndal, V. 283
Buda, C. 162
Bulat, T. G. 200
Bühler, K. 71, 72

C

Candrea, I.-A. 21, 155, 197, 200
Capidan, Th. 157, 185
Caracostea, D. 64, 65
Caragiale, I. L. 16, 21, 53, 70, 73, 74
Caragiale, M. I. 162
Carandino, N. 37
Cawley, A. C. 129
Cazimir, O. 17
Călinescu, G. 28, 36, 162
Celarianu, M. 150, 154
Charisius 82
Chiappini, F. 155, 170, 176, 177, 183, 186
Cihac 174
Cioculescu, Ş. 202
Ciprian, G. 25
Cocea, N. D. 150
Consentius 83
Constantinescu, St. 9
Corbasca, V. 152
Costăchescu, M. 199, 200, 202
Costin, L. 158
Creangă 70, 73, 76, 196
Croitoru, V. 199
Çabej, E. 171

D

Dalametra 185
Dante 195, 196
Dauzat, A. 75, 161, 165, 172, 187
Davidescu, N. 202
Del Chiaro, 172
Densusianu, Ov. 97, 98, 101, 104, 111, 112
Devoto, Giacomo 258-262
Diaconu, I. I. 151, 168
Doroszewski, B. 115, 116
Dragomirescu, Gh. N. 286
Dragoş, G.-M. 28, 54, 174
Drăganu, N. 287
Dumas, A. 202
Dumas, G. 64
Duraffour, A. 155

E

Eftimiu, V. 23
Egger, E. 79, 93
Eliade - Rădulescu, 29-57
Eminescu 141, 143
Ettmayer, K. v. 61, 71, 72

F

Flachskampf, L. 66
Florea-Rariştе, D. 70
Francia, Letterio di 193, 197
Frei, H. 285
Friedwagner, M. 287-8
Funaioli, H. 83

G

Galaction, G. 161
Gáldi, L. 177, 178, 280-282
Gamillscheg, E. 280
Gartner, Th. 280
Gellius, A. 83, 93, 94
Gerola, B. 276-280
Gerov 184
Gesticone, M. 36, 37, 44
Ghibănescu, Gh. 197, 199
Giuglea, G. 188
Glaser, K. 172
Goga, O. 141
Gottschalk, W. 271, 272
Grammont, M. 255, 284
Graur, Al. 28, 29, 112, 113, 128, 177, 178, 196, 204, 251
Griera, A. 172, 173, 174
Grinčenko, B. 163

H

Hahn, I. G. von 69
Haneş, P. V. 200
Havers, W. 76
Hjemslev, L. 283
Hofmann, J. B. 260
Horaţiu 83
Horn, W. 75
Huguet, E. 154, 172, 173
Humboldt, W. v. 247
Huss, R. 165

I

Ibrăileanu, G. 43
Iordan, Iorgu 73, 100, 123, 130, 143, 188, 199, 203, 205, 286
Iorga, N. 22, 43, 45, 46, 281
Iosif, St. O. 143
Istrati, P. 164
Ivănescu, G. 114, 115, 118, 121, 138

J

Jaberg, K. 274, 275, 285
Jakobson, R. 125, 254, 255
Jebeleanu, E. 152
Jespersen, O. 75
Jud, J. 275, 276, 285
Jullien, E. 81

K

Karaǧić, V. St. 158
Karalijčev, A. 205
Karcevskij, S. 255
Keil, H. 79, 81, 83
Kirileanu, G. T. 66
Kogălniceanu, M. 200
Krüger, F. 175, 176, 177, 181, 182

L

Laurand, L. 263
Lăzăreanu, B. 162
Lebreton, J. 263
Lerch, E. 65
Levy, K. 156
Lewy, E. 196
Lovinescu, E. 198
Lovinescu, V. 162
Löfstedt, E. 96, 262, 263
(al) Lupului, N. 176

M

Marcoff 184
Marcu, Al. 196
Marţial 81
Massoff, I. 38
Meillet 246, 258, 259
Meyer-Lübke, W. 42, 43, 165, 166, 169, 171, 174, 175, 181, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 194
Migliorini, B. 5
Mihăescu, Gib. I. 16, 28, 151
Mihăescu, H. 56, 157
Miklosich, F. 249
Montecchini, M. 285
Morariu, L. 200
Morărescu, I. 154
Mortillaro, V. 195
Mörland 96

N

Nădejde, Gh. Gh. 167
Negruzzi, C. 198, 200
Nicanor et Comp. 28, 47
Nieminen, E. 199
Nyrop, Kr. 63

O

Oehl, W. 156, 182
Oestrup, J. 64, 69
Ohienko, I. 196
Olivier, R. 155

P

Paiva Boléo, M. de 154
Pamfile, T. 165
Pandrea, P. 162, 168
Pantera, P. 196
Papadat-Bengescu, H. 17, 36, 37, 189
Papahagi, T. 188, 195
Paraschivescu, R. 158
Pascu, G. 1, 2, 18, 22, 25, 29, 43, 44, 46, 98, 155, 177, 185, 194
Pasquali, S. P. 285
Paşca, Şt. 200
Pawlowsky, I. 163
Pelmuş, C. 152

Peltz, I. 150, 151, 152
Petrescu, Cezar 18, 25, 150, 159, 163, 178, 179
Philipot, E. 63
Philippide, A. 97, 98, 99, 100, 103, 105, 109, 111, 157, 191, 194
Pidal, R. Menéndez 151
Pitré 190, 191, 192, 193, 194
Platon 77
Popa, Gr. 28
Popa, N. I. 163
Popescu Spiridon 153, 161
Popp, Mara N. 152
Porucic, T. 203
Priebsch, J. 65
Pritzwald, Kurt Stegmann von 61, 63, 66, 69
Procopovici, Al. 199
Pumnul, A. 28
Puşcariu, S. 111, 187, 188

Q

Quintilian 92, 94

R

Raccuglia, S. 191
Racoviţă, C. 128, 129
Ralea. M. D. 162
Rădulescu, Marta D. 158, 179
Rheinfelder, H. 186
Riegler, R. 176
Rigutini-Bulle 26, 52, 166, 171, 176
Robu, Vladimir 6
Rohlfs, G. 65, 156, 166 168, 169, 174, 181, 186, 274, 275, 276
Rosetti, A. 98, 100, 101, 128, 179, 191, 194, 196, 283
Rostagni, A. 258
Rudnicki, J. 203
Ruppert y Ujaravi 189

S

Sachs-Villatte 8, 9, 18, 19, 36, 37, 159, 167, 185
Sainéan, L. 170, 188
Salvioni, C. 175
Sandfeld, Kr. 65, 67
Saussure, F. de 62, 255, 284
Săghinescu, V. 204
Scheuermeier, P. 274
Scriban, A. 21, 181
Sechehaye, A. 284, 285
Seneca 81
Servius 82
Sjögren 263
Skok, P. 152, 194
Smirnov, N. A. 197, 201
Sommerfelt, Alf 246-9
Soroceanu, T. 27
Sperber, H. 169
Spitzer, Leo 45, 62, 65, 72, 73, 76, 152, 154, 157, 168, 170, 175, 179, 183
Stancu, Z. 28
Stere, C. 163
Streller, F. 190
Strugaru, D. 203
Suchianu, D. I. 28
Suetonius 81
Svennung 96

Ş

Şiadbei, I. 195
Ştefănucă, P. V. 201, 204

T

Tagliavini, C. 170
Teodoreanu, Al. O. 9
Teodorescu, Dem. 54
Tiktin, H. 32, 37, 41, 58, 68, 97, 98, 101, 104, 105, 155, 161, 170, 272, 286
Tomescu, C. N. 204
Tommaseo, N. 196
Toro y Gisbert 151, 153, 163, 171, 173, 179, 188, 189
Trubetzkoy, N. S. 72, 250-7

U

Unamuno, M. de 168
Unğureanu, Gh. 197
Ureche, Gr. 203

V

Vartic, T. 198, 202
Vasilievici, D. 201, 202
Vasiliu, Al. 198
Vasiliu - Tătăruşi, Al. 194, 195, 196
Vendryes, J. 72, 254, 285
Victorinus 83
Vigo, L. 191, 192, 193, 194
Vissarion, I. C. 157

W

Wagner, M. L. 155, 156, 172, 177, 180, 183, 184 274, 275
Wartburg, W. v. 42, 159, 171, 172, 173, 175, 179, 266-271

Weigand, G. 190
Weisser, F. 158
Wentrup 190, 194
Wijk, N. van 250

X

Xenopol, A. D. 281

Z

Zamfirescu, D. 195
Zanne, I. 76

c) CUVINTE.[1]

ROMINEŞTI.

abecedar 30
-abil 29
abiturient 34
ablativ 46
absolvent 33, 34
abundanţă 7
abundenţă 7
acadea 150, 151
academic 30
acestălalt 151
achiros 281
achita 151
acidulat 33
acliros 281
acroşa 152
acrun 281
actualmente 55
acţiune 15
acuz 48
acuzat 47
acuzativ 46, 47, 48
acuzator 47, 48
-adă 4, 5, 56
adevăsî 144
adio 69
administra 12
administrare 13
administraţi(un)e 11, 12, 13
adusi 137
afacerism 22
afacerist 45
afanismos 281
afiorism 281
afirmativ 46
afişar 151, 152
afiş(i)er 40
aflaţ 136
aflaţî 138
afumat 152
agăţa 152
agăţabil 28, 152
aghiazmă 282
-agiu 57, 58
agalmate 281
agoniza 51
aica 142
airla 140
aiurist 44
-aj 56, 58
ajungi 136
ajus 140
ajutaţ 136
ajuti 136
ajutori 137
ajuturaţi 137
al 144
-al 1, 26, 27, 28, 29 31, 56
albanez 34
albar 153
alceva 141
alcum 141
Alecţandru 142
alegeţ 136
Alesandru 142
alfel 141
alfet 141
-alion 25
Alisandru 135
-alist 46
alivandra 153
alivanta 152, 153
alta 153
altari 137
alticela 140
altilerie 141
am 191
amar 111, 153, 154
amî 138
Ambrosîe 136
amendament 23
americaniza 53
amerisa 48
amilintare 143
amorez 19
amoreză 19
amorţeală 102
amu 137
amurile 143

1. Nu s'au trecut, în acest indice, cuvintele din glosarele dela pag. 146-150 şi 205-245, pe care cetitorul le găseşte acolo în ordine alfabetică. Pentru a evita înmulţirea rubricilor, am pus şi sufixele la un loc cu cuvintele.

amar 27
-an 6, 21
Andronesă 136
aneantiza 55
anecdot 201
Aneşi 137
angliza 51, 53
anglezăşte 136
-ant 5, 6, 21, 33, 48, 58
antereu 18
antré 17, 18
antret 17
antreu 17, 33
-anţ 6, 7, 33, 48, 58
-anţă 1, 7, 8, 33, 48, 58
anual 26, 27
anumi 136
anžîńeñi 136
apanagiu 57
apanaj 56
apă 154
apré 154, 155
apriat 155
aprîns 145
aptitudine 26
-ar 27, 28, 30, 31, 40, 180, 184, 185
arc 4, 5
arcadă 4, 5
arcî 138
-ard 8, 9
arde 155
Ardet 141
Ardut 141
aresta 5, 6
arestant 5, 6
arestat 6
arghezian 21
arghezianism 23
arie 140
arişţanţ 6
aritmetică 155
Arsînica 135
artificier 35
artimetică 155
artist 43
artistic 30
arvele 278
asăsor 197
asesor 197
astăz 136
-astru 9, 10
-aş 184
aşa 135
-aşcă 142
aşteptîndu 137
aşteptî 138
aştiept 141
-aţ(ă) 10, 32, 33
aterisa 48, 50
atitudine 26
-ativ 47
atunca 142
aţă 59
aţist 59
-aţi(un)e 11, 12, 13, 14, 15, 48
aţî 138
audia 14, 15, 34
audient 34
audiţi(un)e 14, 15
augmentativ 46
Aurica 135
autopsier 36, 37
auziţ 136
avantaj 56
avea 155, 189-195
avertisa 48
aveţ 136
avînt 141
avrămiu 155, 156
azistent 49
ba 156
babă 156, 157, 170, 182
bada 141
badîr 157
bagatel 202
bagatele 157
baider 157
balac 157, 158
balerină 41
balic(ă) 158
balustradă 4
ban 10, 158
banat 10
banc 201
barbetă 159
barbut 159
barbutar 159
barbutist 159
basamac 159
bastard 8
batalion 25
bazon 159, 160
băitan 157
bălăci 157, 158
băneasă 199
bărbărie 160
bărghiţă 160
bătîut 138
bătrîn(ă) 160, 161
băubil 28, 29
băznă 136
beatitudine 26
bejenie 161
belfer 161, 162
belferesc 162
belfericesc 162
belferism 162
benzinar 162
benzină 42
besărici 136
beşi 162
beşniţă 162, 163
beşoandră 162, 163
beşondrină 162, 163

betejască 136
bgirău 139
bibliotecă 199
biboliță 140
bihuncă 163
-bil 1, 28, 29, 52
bine 163
bineţe 66, 67
bini 136
binie 141
biografia 51
Bioru 137
Bistricoara 142
biurocratiza 53
blamanjea 197, 198
boacă 165
bobîrnac 164
bocioacă 165
bociulă 165
bociulie 165
bocoiu 164
Bocovina 137
boctăr 139
boi 198
boie (bună) 140
boier 22
boieribil 29
boierism 22
bombardament 23
bombă 166
bombonieră 35
bonifica 50
bonjurist 43, 44
Bopan 140
bortă 166
bostan 166
boteza 166, 167
boter 38
bradip 167
Bradyp(us) 167
bragă 167, 168
brahă 167, 168
brahorniță 167
brambura 168
bramburist 168
brancardier 35
brangaderi 142
braţă 143
braţetă 19, 168
bravadă 4
brăgăi 168
briceagi 143
brigată 141
brînzoiu 173, 174
broască 168, 169, 170
brodează 19
brodöză 20
bubuţă 143
bucureşteniza 54
bucurie 170
bufet 17
buget 17
Bulberg 141
bulcă 198
bun(ă) 160, 161, 198, 199
bunî 138
burcă 170, 171
burecă 170
burghez 34
bursier(ă) 35
busculadă 4
bustier 37
butuc 199, 200
buzunar 111
cabinier 36
cáca 171, 172
cacealmist 44
cadou 18
cafeneliza 54
calapoate 141
calare 112
camot 201
camuflagiu 57
camuflaj 56
canin 41
canotagiu 57
canotaj 56
cantată 33
cantinier(ă) 35, 38
cantonetă 18
captiv 46
capural 137
caracteristic(ă) 30
caragializa 53
caravan 202
cară 143
carie 140
carîtea 138
carpist 44
carta 141
carte 172
carti 136
cartuşă 143
casă 172, 173
cascadă 4
cason 136
caş 173, 174
caşcaval 174
cavalin 41, 42
căina 175
călare 111
călăreţ 112
călca 175
călugăr 175-177
cămaşă 108
cămărad 135
cămărădărie 135
căpciţă 139, 143
căpural 135
cărare 177
cărîţ 138
cărţ 136
căruţă 143, 177, 178
căţea 178, 179
căţue 174, 175
cealma 23

ceapă 179
cear 142
ceialaţi 141
celmaism 23
celtuit 142
celuit 142
cema 142
cenuşar 179, 180
cenuşă 179, 180
Cercejăa 138
ceremonie 200
ceri 143
cert 143
certe 143
certitudine 26
chemabil 28
Chiha 142
chinez 34
chivernisi 282
ciar 142
Cilimon 143
Cilip 143
cilivitate 143
cinematografia 51
cinu 139, 143
ciocoism 22
ciocoiu 22
ciocoiza 54
cioroiu 181
cisprăcie 140
citadin 41, 42
citască 141
citat 32
citaţie 32
ciucă 187
ciuci 143
Ciucilea 143
=ciune 12, 15
ciupi 180
ciur 181
ciurcele 143
ciuroiu 181
ciurui 181
cîci 141
cîd 140
Cîmpul Lung 141
cîndî 138
cîndu 137, 138
cîp 140
Cîpean 140
Cîpul Lung 140
Cîrăcun 138, 142
Cîristur 138
cîtî 138
cîtu 137
cîţ 181
clas 202
clasifica 50
clădár 111
cleşte 143
cleşti 143
coacăză 183
coafeză 19
coafor 20, 41
coaför 20
coarbă 181, 182
coboară 144
coc 183
cocă 182, 183, 184, 187
coced 140
cocetraş 140
cocitrare 140
cocoloş 183
cocon 182, 183, 184
cocret 140
codifica 50
coercitiv 46
cojoc 184
coloană 4
colodă 200
colonadă 4
colonetă 18
coloniza 51, 52
colorist 43
comadă 140
comanda 184
comandar 185
comantat 141
comărciant 136
comedian(t) 5, 6, 7, 20, 21
comediant 6
comedie 200
comercializa 53
comisionar 30
comisi(un)e 15
comitet 17
comîndar 184, 185
comîndare 185
comîndaş 184
comodă 201
compas 185
complement 24
compliment 24
comunard 8
comuniza 53
conced(i) 58, 141
concet 141
condiment 24
condotier 36, 41
confedera 12, 13
confederare 13
confederaţi(un)e 11, 13
conferenţă 7
conferi 8
conferinţă 7, 8
confident 33
conglăsui 200
conglomerat 32
conservatorist(ă) 44
considerare 14
constitutiv 46, 47
consul 10
consulat 10
contondant 33
contondent 33

contrat 142
contribuţie 200, 201
conţopist 46
cooperativ 46
cooperativă 47
copana 149
copilaş 136
copiliţă 143
copiliţăle 136
coplimente 140
coraş 57
coraşliu 57
corectitudine 26
corectiv 46
corifent 21
corifeu 21
cortinar 39
cortiner 38
cosî 144
Costantin 144
costume 143
costumuri 143
coşbucian 21
coşbucianism 23
coşer(iu) 40
cote 143
covertire 141
cracoveanca 201
crapă 101
cravaşcă 142
Crăcun 142
credinţă 7
creştin 22, 186
creştinism 22
Cristulean 141
criticastru 9, 10
crochet(ă) 17, 18
crocheu 17
cruca 142
cruce 186
cucă 140, 186, 187
cuciu 188
Cucurasa 140
cuiu 188, 189
culesi 137
Culj 143
cumandor 184, 185
cumî 138
cumînată 138
cumînate 138
cumnaţ 136
cumpania 137
cumpărabil 28
cumu 138
cunăscut 137
cunoştiţă 140
cupane 140
cupărat 140
cuprid 140
cuprint 141
curaj 57
curăţi 189
Curea 142
curte 99
curtezan(t) 6, 189
curtezanţ 6, 189
curtizan 6
cuteza 7, 8
cutezanţă 7, 8
cuţu 188
cuva 140
cuvntu 138
čilen 197
dalu 141
danez 34
daru 137
dativ 46
daţ 136
decebre 140
decifit 143
defensiv 46, 47
defensivă 47
defecţi(un)e 15
demis 16
demisi(un)e 15
dependent 33
depreciativ 46
deriva 12
derivare 13, 14
derivaţi(un)e 11, 13
deriziune 15
descalibra 145
desconcetrat 140
descotorosî 144
desmonta 145
despoctovit 143
desprie 140
dezbarca 145
dezbloca 145
di 135
diacone(a)să 16
diamantin 41, 42
dictat 32
dicteu 33
die 141
diela 141
dila 135
diletantic 30
diminutiv 46
dipe 135
dispre 135
dişpanca 201
diversifica 50
diviniza 51
dizeză 20
dizior 20
dizör 20
dizöză 20
dîragă 138
dîrăguţă 138
doboară 144
Docea 135
Docia 142
Docica 135
doctrinar 30
documentar 30

domiciliar 30
domne 139
Donisă 136
doră 139
dor(i)esc(u) 138, 140
dorî 138
dovedibil 28
dozagiu 57
dozaj 56
Dragomil 141, 142
drăguți 137
dreptist 44
dreyfusard 8, 9
dublé 17
dublet 17, 18
dubleu 17, 18
dublu 18
ducal 26
ducat 10
duce 10, 53
duceț 136
duciza 53
ducî 138
Dumenzău 143
duminical 27
Dumirtu 143
dumitali 136
-ean 21
echilibrist 43
echipaj 56
Egipt 21
Egiptean 21
Egipțian 21
egzistă 142
-el 18
electrician(t) 6, 20, 21
eletrică 142
elî 138
eminamente 55
eminent 33, 34
eminescian 21
eminescianism 23
eminescianiza 53
emis 16
emisi(un)e 15
englez 34
-ent 33, 34, 48
-ență 7, 8, 33, 48
episcop 10
episcopat 10
eprubetă 18
epura 12
epurare 13
epurați(un)e 11
-er(iu) 31, 38, 39, 40
-esă 16, 17
-esc 49
escradon 143
esențialmente 55
espectativă 47
estă 136
Estonia 21
Estonian 21
eșt 141
-et 17, 18
-etă 18, 58
-ete 18
etimologic 30
excelent 33
executiv 46
exemplifica 50
exhiba 14, 15
exhibiți(un)e 14, 15
existență 7
exmatriculabil 28
expoziți(un)e 14, 15
expune 14, 15
externat 32
-ez 34, 35, 49
-eza 52
-ezâ 19, 20, 35
ezcută 142
ezicstă 143
fabrica 12
fabricați(un)e 11
factitiv 46
familial 26, 27, 28
familiar 27, 28, 30, 41
familion 25
fanfaron 4
fanfaronadă 4
farmazon 178
fascist 46
fasciza 53
fațetă 18, 19
făceți 145
felflașcă 142
fenomenalist 46
fereastă 100
fernută 143
fiastră 10
fiastru 10
-fica 50, 51, 59
-ficare 50
ficț 142
ficțat 142
fier 38
filfison 178
Fironica 135
fizician 20
fîrfu 140
Flora 139
flᵒrentin 42
Florica 135
florin 42
foarti 136
fochist 43
fochistru 46
folosî 144
fonetică 30
fonetician 20
forte 139
fostu 137
fotogenic 30
fotografia 51
fracalion 25

francez 34, 35
franciza 51, 53
franzolă 202
franzolină 42
fratelie 140
frati 136
frehanguri 143
fripturism 22, 54
fripturist 45, 54
fripturiza 54
fructifica 50
fruntaşi 137
frutaş 140
fugitiv 46
funcţionariza 53
furnisa 48, 50
futbolist 44
führeriza 53
galicism 22
garagiu 57
garaj 56
garderob(ă) 201
garderobier(ă) 37
garsonieră 36
gască 142
gază 143
gazolină 42
găstane 142
găsî 144
găsît 136
gătejă 143
general 27
genetiv 46
genuchi 140
Georgică 135
German 22
germanism 22
germaniza 53
ghiaţă 97, 101
ghinărar 27
ghinionist 44
glicerină 42
glorifica 50
gîndieşte 141
gînit 141
gogoaşă 166, 183
gratitudine 26
grăbăsc 136
grăniţăresc 136
grău 143
greciza 53
greşeală 104-107
grijăsc 136
grup 202
halarip 167
han 10
hanat 10
hăi 249
Hiclăr 142
hitlerist 45
hitleriza 53
hotărî 138
-ia 51
-ian 20, 21
-ianism 23
-iant 21
-iar 41
iarbă 97, 100, 101
-iat 11
Ibana 198, 199
-ic(ă) 30
icineriu 140
icoană 282
icsălesc 143
idealmente 55
idilic 30
iepistolă 137
-ier(ă) 20, 35-41, 152
ieram 137
ieste 137
ieşenism 23
ieşenist 23
ieşeniza 23
ifanterie 140
ifosativ 47, 48
igrişte 202, 203
Igrişte 202, 203
igumen 282
Iilie 137
Iirimia 137
iizvoru 137
ijecţie 140
iminent 33
impediment 24
imperativ 46
imprimé 18
imprimeu 18
-in(ă) 41, 43
inchietudine 26
incorectitudine 26
independent 33
independenţă 7
indicativ 46
infirmărie 136
informativ 46
infuzi(un)e 15
ingratitudine 26
insolare 13
insolaţi(un)e 11, 13
intendant 7
intendanţă 7
intendent 7
intendenţă 7
internat 32
internatist 44
-inţă 7, 8
i(n)ventari 137
iona 139
ione 139
Ionică 135
-ior 20
iorgalist 46
iorghist 46
ipochimenă 282
-ir 184
irlandez 34

-is(a) 48-50, 55, 59
isacî 138
-isi 49
-ism 1, 22, 23, 44, 53, 54
-ist 1, 23, 30, 43-46, 53, 54, 58
-istic 30
-istru 46
instrucție 140
Italia 21
Italian 21
italieniza 53
-(i)tudine 25
-iți(un)e 14-16
-iu 203
iubăsc 136
-i(un)e 16, 48
Ivaniu 203
-iv 46-48
-iz(a) 1, 23, 49-55
izvoară 143
îcă 140
îcet 140
îcisă 140
împrăspătător 137
(îm)prejur 178
încărcători 137
închinăciune 64
încin 142
înconcientrat 140
îndosî 144
înduioșabil 28
îngrășa 25
îngrășământ 15
îngrijăsc 136
înștințăz 136
întărăsez 136
întră 136
întrebuințabil 28
înțăleaptă 136
înțălies 140
înțelegîndu 137
înțepa 102
înu 137
îrtie 143
îtîi 140
jalbă 104-109, 113
jale 105, 106
japonez 34
jepi 278
jdabu 141
josu 137
junimist 44
jup 278
jurnal 31
jurnalist 43
jurnalistic 30
justițiar 41
lădă 100
lagă 140
langîn 140
lasciv 46, 47
latinism 53
latinist 53
latiniza 53
latitudine 26
lăudabil 28, 29
Lăurica 135
lăzărist 44
leage 101
Lecința 142
legalmente 55
lela 140
leninist 45
leșul 167
letigimație 143
libărare 136
liberal 26, 27
liberar 27
Liliput 21
Liliputan 21
Liliputian 21
limonadă 4
lingvistică 30
literal 26, 27
literar 27
Lituania 21
Lituanian 21
Liuban 199
locativ 46
locotenent 33
lua 196, 197
luabil 28
lucstru 142
luclă 142
lunar 27, 30
lună 195, 196
lustragism 22
lux 142
Macidon 135
Macțîn 142
madracucă 282
magazioner 39
maghiariza 53
mahalagism 22
mahalagiza 54
maior 41
major 41
maladiv 46
maltez 34
mamă 157, 182
mandolină 42
manifestare 13
manifestați(un)e 12, 14
manipula 12
manipulați(un)e 11
mare 111
Maria 135
marie 140
marmeladă 4
marxist 45
masagiu 57
masaj 56
mascaradă 4
mascur 169

maşinist 43
maşinistru 46
matematician 20
mazurca 201
mădular 111
mămucăi 249
Măricica 135
mărîs 138
Măruca 141
mătoară 144
medalion 25
medicastru 9, 10
memorialist 46
=ment 23, 24
=mente 55, 56
mercantiliza 53
mergî 138
merţă 143
mesaj 56
meşteşugal 27
midinetă 18
miere 38
miner(ă) 20, 36, 38, 39
mini 136
Minigea 143
ministeriat 11
ministresă 16
minor 41
minte 55
minţî 144
minutar 30
mirnă 203, 204
misiune 15, 16
misivă 47
mistifica 50
mitralieriza 54
mîcare 140
mîcă 140
mîdra 140
=mînt 24
mneluţă 143
mneluţăle 136, 139
Mniăilă 143
mnic 139
Mniculai 139
Mnimnigea 139
moldoveniza 54
montagiu 57
montaj 56
moral 202
moralism 53
moralist 53
moraliza 51, 53
moralmente 55
mortea 139
mortifica 50
moşneag 170
motorină 42
mucos 158
muiare 97
Mulduvan 137
multitudine 26
mulţan 141
mulţumesc 65
mumifia 51
mumifica 50 51
munteniza 54
Murăş 136
Murişul 135
musculat 33
mussoliniza 53
muşamaliza 54
muşculat 33
mutelcă 169
mutercă 169
naite 140
namuri 141
naţionalism 53
naţionalist 46, 53
naţionaliza 51, 53
naţist 45
naţi(un)e 15
năcăjî 144
năsele 103
năutăţi 137
Năzărica 135
ncl'inăčune 64
neant 55
'neaţa 75
negativ 46
neîmpărechiabil 28
nepote 139
nic 142
nico 142
niemica 141
nievasta 141
nimicî 138
nominativ 46
nopta 139, 141
noptieră 37
nostă 139
nostrifica 50
noşti 141
notariat 11
notifica 50
notreţ 137
Novemberu 138
nuştu 141
oarecarism 23
obect 38
obiectiv 46
observa 7
observanţă 7
observare 14
observatori 137
ocarină 42
ochiadă 4, 5
ochiu 5
ofans 202
ofensiv 46, 47
ofensivă 47
oficiu 142
ofiţări 136
omeni 139
olandez 34
omletă 19

omoară 144
omoră 139
=on 25
Onovrim 139
opera 12
operare 13
operaţi(un)e 11, 12
operetistic 30
opiciu 140
opini(un)e 15
optativ 46
=or 20, 41
oral 26, 37
oranjadă 4
orar 27, 30, 31
orăşean 41
orăşenesc 41
orăşeniza 54
ordona 7, 8
ordonant 58
ordonanţ(ă) 7, 8, 58
organism 22
orientabil 28
original 26, 27
originar 27
=orniţă 167
osifica 50
otar 143
pace 76
pacet 142
papă 182
papist 43
parafină 42
parică 135
parte 100
particular 40
pasaj 56
pasiv 46, 47
paté 18
pateu 18
patistă 139
patriculer 31, 40
patriot 9
patriotard 8, 9
patruzecioptist 43
Pavăl 136
păla 136
Pălăgica 135
pălică 140
pămîntî 138
păriţi 140
pătrîntaşcă 142
pcerdut 139
pcilon 139, 142
peciate 97, 101
pedepse 143
pedepsibil 28, 29
pedepţi 144
pedepţuri 143
peiorativ 46
peizaj 56
penitenciar 41
penitent 33
perdiţi(un)e 14, 15
perelină 143
periplizon 178
perpendicular 31
pervă 204
pervi 204
pesă 38
Petriu 203
petrolier(ă) 36
petru 140
piaţetă 19
picioare 139
picoare 142
piculină 42
pierde 14, 15, 38
pieri 38
piesetă 19
pin 141
pinî 138
pintre 141
pionier(ă) 36, 38
piţigăiat 23
piţigoism 23
pîla 136
placă 140
plafonieră 36
planifica 50
plecăciune 64
plecî 138
plenitudine 26
plocuţ 142
plumb 36
plumbieră 36
plumieră 36
plural 27
plurar 27
pluton(i)er 36=38
plutuner 137
poartă 100
pociu 145
poctoavă 143
poetastru 9
poetă 16
poetesă 16
poetic 30
poetică 30
poftescu 137, 138
poftescî 138
pogoară 144
polar 31
polcă 201
politicastru 9
politician 20
poliţie 16
poliţiune 16
poluţiune 16
Popei 140
popoară 143
poporanist 43
poposî 144
popula 12
populaţi(un)e 11
pornască 141

portieră 36
portughez 34
porți(un)e 15
poștalion 25
pot 141
potecă 135
potică 135
poți 138
pra 140, 141
pradă 97, 98, 100, 102 103
prăștier(iu) 40
preceptor 143
precepție 143
premia 5, 6
premiant 5
premiat 6
premieră 36
premiu 5
preoteasă 16
prepondera 8
preponderanță 7
preponderent 8
preponderență 7, 8
pretine 135
prevenți(un)e 15
prezet 140
primăsc 136
primitiv 46
primiți 138
principat 10
principe 10
principial 26-28
principiar 27, 28, 41
pripoară 143
prizion(i)er 39
probar 31
probozi 144
Procopiu 23
promptitudine 26
pronunțabil 28
propietar 141
protopopiat 11
prusianiza 51
Puiebal 198, 199
pumnal 28
pumnar 28
pușcar 184
pușcaș 184
raclagiu 57
raclaj 56
radia 12
radiați(un)e 11
rarefia 51
rați(un)e 15, 16
Ravecă 135
Ravică 35
Răbra 136
răci 144
răcimetu 140
răfit 143
răgimentu 136
răspus 140
răzelve 136
recidivă 47
regal 27
regalist 43
regat 10
rege 10
regimet 24
regimental 142
regisa 48
reglement 24
regulament 24
religioasă 144
retors 140
revideri 136
ricoșé 18
ricoșeu 18
ridiculiza 51, 52
rîd 140
Rodovica 135
rogă 139
rogi 138
roman 6
romanistică 30
romaniza 53
romantiza 53
romanț 6
romanță 6
Romîn 22
romînism 22
romîniza 53-55
Rosettina 43
rotativă 47
rugăi 144
rum 137
Rusanda 142
rusifica 50, 51
rușine 136
sabotagiu 57
sabotaj 56
sadoveniza 53
salon 9
salonard 8, 9
saluta 64-67
salutî 138
salve 69
sane 141
Satul Mare 141
Săbgiș 136, 139
Săcmari 142
Săin 136
sălut 135
sămn 136
sănătate 75, 76
săptămînal 26, 27
săpunieră 37
sărgent 136
sărutare 64, 65
sărutarie 141
sărutî 138
sărut mîna 64, 65
sîcrisoare 138
scară 98
scenarist 44

scinb 142
sclab 142
sclănină 142
sclugă 142
scîrisă 138
scrisore 139
scrumieră 37
scupă 140
scutoară 144
s(e)ară 97, 98, 101-103, 107, 108
secăturism 23
secundar 31
sediment 24
semnificaţi(un)e 11
sensitiv 46
sentiment 25
servicul 142
servič 58
servus 70
sesiza 48, 50
sesiune 49
sfleder 143
sigur 7
siguranţă 7
simţămînt 24, 25
sindicaliza 53
sindicat 32
sinecurist 43
singular 27
sintactic 30
sitronadă 4
-siune 16
sîbătă 140
Sîlivan 136
Sîmihai 140
sîmţ 136
sînătata 141
sînătoasă 144
sînătosi 137
sînătosî 138
sînătosu 138
sînătoş 137
sînpaur 142
slifca 198
slujaşte 105
soare 111
socialism 53
socialist 53
socialistru 46
socializa 53
socialmente 55
socră 139
solicitudine 26
Someşi 137
sonată 33
sorte 139
sortiment 24
sosî 144
sosît 136
soţi 137
soţîie 136
sprîncenar 31
spuni 136
steauă 143
stelar 31
stilist 45
stoic 21
stoician 21
strîgeţ 140
strîs 140
student 33, 34
studia 34
stupefia 51
subiect 38
subiectiv 46
subjonctiv 46, 47
subretă 19
Suedez 21
Suedian 21
suntemă 138
suntî 138
suntu 137
supăratî 138
supăratu 137
suplement 24
supsemnatu 140
suspiciune 15
sut 140
şadă 101
şade 105, 107
şagă 104-107
şaică 107
şanteză 19
şapcalion 25
şapcă 104, 112, 113
şapirografia 51
şapte 135
şaptesprezece 135
şarbă 104
şarpe 105, 107, 111
şase 135
şatră 104, 106
*şauă 108
şăle 136
şătri 105
şcolar 40
şcolă 139
şcoler(iu) 31, 40
ş(e)a 103, 108
şerbetieră 37
şerlic 141
şi 145, 146
şîtiu 139
şîtrimpi 138
şofer 20, 38
şofeză 19
şofŏr 20
şofŏză 20
şomagiu 57
şomaj 56
şomer 38
şpitari 137, 142
şpuri 137
Ştefăniu 203
ştejar 111

ştiinţă 7
ştimî 138
ştiop 142
ştiţî 138
ştrimpci 139
tablou 18
taburel 18
taburet 18
tachist 44
tardiv 47
tăţ 137
tear 142
tembelism 22
tendenţă 7
tendinţă 7, 8
teorie 20
teoretic 20
teoretician 20
teritor 58
textilist 44
tialu 141
timîpu 138
tinde 8
tini 136
tipesă 16
tipul 140
tiraniza 51
tînit 141
tînjală 104-106
tîren 138
Toadier 141
Toader 139
Toderică 135
tolera 7
tolerant 7
toleranţă 7
Topriţa 142
-tor 47
tote 139
totu 137
tracă 141
tradafir 140
traducibil 28
tragedian 20
trasmisiuni 140
trăbă 136
Trăime 136
trăiţ 137
trămes 135
trămură 136
tresnît 145
tri 144
triagiu 57
triaj 56
trimăt 136
trimesi 137
trimesî 138
trimestrial 26
trosc 158
troţchist 45
troţchiza 53
turmenta 12
turmentaţi(un)e 11
turistic 30
tutelar 31
tutor 41
ţară(i) 97, 102, 103
ţărănist 43
ţeapă 102-104
ţeavă 102
ţepeşist 44
ţesală 103
-ţi(un)e 15
ţîe 136
ublă 140
ucheşu 140
ude 140
ugeţ 140
uitaţ 137
uitî 138
-ulat 33
undi 136
une 141
uneva 141
universitar 31
universitet 202
untieră 37
upurcel 140
ura 73
urget 140
urzeală 103
urzele 103
uşier 37, 41
valahiza 53
vagon 58
vagonet 58, 59
Vasăle 136
Vasele 136
vaselină 42
Vasili 136
Vasilică 135
Vasîle 136
vără 139
vărsa 24
vărsămînt 24, 25
Văşcan 136
venitî 138
venitu 137
verifica 12, 50
verificaţi(un)e 11
verigă 58
verighetă 58
vernisagiu 57
vernisaj 56
vesăleşti 136
vestiment 25
veşmînt 25
vezeteu 18
viaş 184
vicisitudine 26
Victoria 135
vier 184
vierme 38
vindi 136
vinifica 50
violent 33

violonist 43
Viorica 135
virament 24
viriment 24
viteză 49, 178
vînu 139
vîtul 140
vocativ 47
voevod 10, 11
voevodal 27
voevodat 10, 11
voliţi(un)e 14
vraişte 168
vreame 97, 101
vulan 137
zăce 136
zeflemist 43, 44
ziar 31
ziaristic 30
ziua 74
ziuă 143
zîc 136
zeamă 102, 104
zimbru 278

LATINEŞTI.

abiisse 84
Achilli 85
acînaces 93
ad 91
admittier 84, 88
adsentio 92
adsuesce 88
aeripidem 89
alitum 84
alma 90
apse 87
aquai 88
arena 86
ârma 84
arvenire 88
audiveram 84
barbar 88
basiare 65
basium 65
bobis 88
caelus 91
cantus 92
castium 89
cateia 92
Catilinna 84
cattia 174, 175
Catulus 90
Ceres 87
chorona 84, 89
christianus 186
cibus 87
coacla 87
coccum 183
columa 85
colurus 86
commorat 85
contango 92
conticuere 88
conubia 87
coperit 84, 95
coruptus 85
cottide 84, 95
* cucca 186
cuculla 183, 186
currum 85
curva 181
curvus 181
deinde 86
delicatum 92
dentis 84, 95
deos 86
Diana 83
dies 89
dilubrium 87
displicina 87
do 85
Ebro 89
emerunt 85, 87
enim 91
equus 88
esse 265
etiam 89
Euandre 86
fervere 85, 87, 95
Fidenam 87
filosofus 88
fontis 84, 95
foras 91
forficem 87
gladia 91
gnati 84
gruit 84
gurdus 92
hemo 84
homen 84
homnia 84
hora 84
horcus 84
induperator 84
indurvit 88
infantibu 95
interpetror 87
intrepella 86
întus 91
ire 87
isté 87
Italia 83
ite 87
Khartaginem 89
Khartago 87
lapidicinae 87
legites 84, 95
lerigionem 86
leriquias 86, 88
leriquum 86
llargus 90
llex 90
linque 86
lingula 84
lucem 90
luctat 86, 92, 96
luna 195

luxuriat 86, 92, 96
magalia 93
magi 85
mamor 85
mappa 92
mascel 88
masculus 169
mastruga 92
Mavors 84
maxume 88
merebatur 85
meridies 89
Mettellus 84, 89, 90
mile 85
mitte 85, 96
Mnestheus 85
morat 85
nantes 85
nomenclator 85
nutribam 85
nutriram 85
Oelides 89
olli 88
omo 86
onorem 86
operit 95
optimus 90
ora 86
oraclum 86
orator 85, 89
ôratorem 86
Orion 87
Opheus 88
osculum 65
osua 77
paumentum 85
peres 88
permicies 88
permities 88
pernix 83
petorritum 92
Phaeton 88
phelix 88
Phoëbus 88
Phyrrus 87
pices 87
pictai 88
piper 83, 95
plerum 86
ploxenum 92
Plionem 85
por 88
porca 169
porcus 169
Porsena 85
potestur 84, 95
prandidi 84
pretor 85
puertiae 85
pulchrum 92
quandius 84
quandoque 91
raeda 92
reilcum 86
religio 83
relicum 88
relliquiae 83
removatur 85
repono 87
repostum 85
reppulit 83
repsitum 95
Roma 85
rosa 83
Ruoma 88
salmentum 85
salutare 64-66
scala 91
scopa 91
scrofa 169
socrum 85
soluit 88
sordem 91
steliritas 87
steterunt 85, 95
stetim 88
suavium 65
strenua 91
tanpisper 86
tarterum 88
temnere 85, 96
tetuli 84, 95
Thymbre 86
tiaras 89
torvum 92
tottus 84, 95
Trachia 87
Tracia 89
triginta 84, 96
Triviai 88
troia 169
tum 88, 96
tutrusit 84
ua 85
umum 86
umus 89
unius 85, 87
verres 169
vila 85
vissire 65
vixe 86
volup 86

FRANCEZE. [1]

béjaune 173
blanc-bec 173
bonjour 68

1. Pun împreună cuvintele din limba comună şi pe cele dialectale, fără a mai preciza care sînt de un fel şi care de altul. Observaţia este valabilă pen-

bradype 167
bradypepsie 167
bronze 168
ca(i)gne 178
caca 171, 172
chaucher 175
chienne 179
chienner 179
chiennerie 179
chier 172
chourrupà 181
coco 182
Cuc 187
Cuche 187
Cu(c)q 187
kaso 175
maison 172
oignon 179
pincer 180
sillon 275
vorran 168

ITALIENE.

allegria 170
amu 191
an 190
aviri 190
boccia 165, 166
bomba 166
bozel 179
cacca 171
cagna 179
cattolico 167
ciao 74
cipolla 179
cocca 183
cocchetto 183
ciunnari 180
commandante 185
cucca 182
grattare 180
(h)am 190
kainà 175
kristianu 186
kristyanu 186
pizzicare 180
ranola 168
ranula 168
r(u)ospu 168
šbrambalu 168
(s)grancire 180
vacca 162
vasata 65
vasu 65
vasuni 65

SARDE.

aggranciri 180
kigeneri 180
kukkale 183

RETOROMANE.

bugien 275
gugent 275
karštiaun 186
kats 175
seglia 275

SPANIOLE.

atšutšar 188
caca 171, 172
cagar 172
carrera 177
casa 172
cenizal 180
coconete 182
cucho 188
cuervo 181
chorrear 181
garrear 180
hemos 190
jupa 166
La Cuca 187
tšutšo 188
vereda 177

PORTUGHEZE.

caca 171, 172
cagar 172
corvo 181
cucho 188
cuzo 188
pucho 188
tuso 188
unhar 180

CATALANE.

calcar 175
casa 172
coca 182
corba 181
escarbar 180
*urria 181

SLAVE.

bigunki 163
bjurek 170
blamanže 197
bruh 171
bruka 171
burek 170
bъgunokъ 163
čelovat 65
celovati 65
celuvam 65
ceromonija 200
člen 197
gispanka 21
ibana 199

---

tru toate exemplele din limbile romanice care urmează, apoi pentru cele slave şi cele germanice, despre care deasemenea nu se arată cărei anumite limbi aparţin.

ibun 199
kajanъ 175
kajati sѧ 175
koka 183
koko 183
koloda 199, 200
komandarenie 184
komandirъ 184
komandariѧ 184
komedija 200
korba 181
kuče 188
kukoviča 187
misets 195
muterka 169
pervač 204
süglasije 200

GRECEŞTI.

κατζί 174
κόκκος 183
μπῦουρέκι 171
περιπαίζω 177, 178
περιπλέω 178
περιπλέον 178
πλησίον 178
τσοῦκα 187
χαῖρε 69
χristianó 186

ALBANEZE.

buka 171
burak 170
kok 183
kok'e 183
šak(ε) 179
tšukε 187

TURCEŞTI.

bürek 171
komandar 185

UNGUREŞTI.

ház 173
kakó 183
kutya 188
szoba 173

GERMANICE.

cake 182
kaka 182
kuocho 182
klauen 180
Mutter 169
Zwiebel 179

BASCE.

tšurrut 181

De îndreptat, la pag. 266, Walter von Wartburg în Walther..., iar la pag. 287 Mathias Friedwagner în Matthias...

Adaos la pag. 112.

Al. Procopovici, *Dacoromania* IX, pag. 68-69 şi 80-85 dă altă explicaţie naşterii alternanţei *á*—*ă* dela substantivele feminine decît cele date pînă acum şi cea care se poate găsi în articolul nostru, dar, hotărît, n'are dreptate. Articolul de faţă fiind redactat înainte de apariţia vol. IX din *Dacoromania*, vom face aici obiecţiile pe care le credem necesare. Procopovici vrea să explice naşterea alternanţei în discuţie printr'un principiu pe care îl numeste al corelaţiunii silabice. Ce înţelege prin acest principiu, vezi pag. 61 şi 80-82. Este vorba de o legătură între sunetele (în cazul nostru vocalele) din două silabe consecutive sau mai îndepărtate, adică o determinare reciprocă a lor, dar nu numai de ordin articulatoriu, ci şi din punctul de vedere al sonorităţii, deci dintr'un punct de vedere psihologic. Această legătură hotărît că trebue admisă, numai că eu n'o concep decît ca ceva fiziologic. Determinarea unor sunete vecine sau îndepărtate de către anumite sunete este un fenomen care se întîlneşte în toate limbile,—este vorba de normele sau obişnuinţele articulatorii, adică de ceeace am numit altădată (*Bul. Inst. Fil. Rom.* V, pag. 97-98 şi locurile citate acolo) astfel. Dar avem a face, în acest caz, cu fapte care s'au născut prin anumite schimbări fonetice. Ar trebui să admitem, deci, că pentru Procopovici naşterea alternaţiei *á*— *ă* este o schimbare fonetică. Procopovici ar da, deci, o explicaţie analoagă cu cea dată de Puşcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrum.*, pag. 31, despre care nici n'am pomenit în articolul nostru, fiindcă e evident greşită. (Puşcariu considera naşterea alternanţei tot ca o schimbare fonetică, şi anume ca o prefacere a lui *á* urmat de *r* în *ă*). Dar intervenţia corelaţiei silabice este concepută de Procopovici ca un fenomen de altă natură decît schimbările fonetice,—ceeace în mod obişnuit se înţelege prin schimbări fonetice,—şi anume ca un fenomen de acelaşi ordin cu analogia, diferenţierea, etc., un fenomen care, adică, să fie spiritual, un fel de analogie chiar. Acest lucru nu se poate admite. Un asemenea fenomen nu trebue să mai poarte nu-

mele de corelaţie silabică. Căci o corelaţie silabică nu poate fi decît o normă articulatorică. In cazul de faţă ar trebui să admitem că o normă articulatorică vine să acomodeze limba în urma unei schimbări fonetice care schimbase o altă normă. Dece norma care se aplică prin principiul corelaţiei nu se realizează tot printr'o schimbare fonetică ? Dar Procopovici nu admite faptul indubitabil că normele de pronunţie sînt rezultatul schimbărilor fonetice.

Apoi Procopovici afirmă la pag. 81 şi 84-85 că ceeace a făcut ca *á* să devie *ă* este mai ales prefacerea lui *-e* în *-i*, decît un fapt static cu *-i*. Naşterea alternanţei *á—ă* este, deci, o acomodare pe care a făcut-o limba faţă de schimbarea lui *-e* în *-i*. Greşala lui Procopovici este de a-şi imagina că schimbarea fonetică poate avea efecte de limbă ca schimbare, iar nu prin sunetul nou sau grupul nou de sunete pe care îl produce. Elementele între care au loc însă reacţiuni (relaţiuni de cauză şi efect) în viaţa limbii sînt numai stări lingvistice (care sînt acte umane).

Am de făcut şi următoarele observaţii.

Formele *vrăjbei, zăbăvei, păcei* din v. rom. (Neculce), *Dacor.* IX, pag. 69 (forma cu alternanţa *á—ă* şi cu pluralul în *-e* se găsesc însăşi în sec. XVII), se explică nu aşa cum crede Procopovici, *loc. cit.*, prin analogie cu substantive ca *báltă—bălţĭ*, ci prin analogie cu forme ca *greşálă—greşăle* (v. mai sus), care au putut ieşi în Moldova din *grşĕálă—greşéle*. Se pune problema dece astăzi ele s'au împuţinat pînă aproape la neexistenţă.

Nu trebuiau considerate apoi de acelaşi fel cu substantive ca *báltă—bălţĭ* cuvinte mr. *sărpit* şi dr. *sărĭ, spăriĭ*. Mr. *sărpit* (<*exalbidus*), existent alături de *salbit* (*Dacor.* IX, pag. 82 şi 84 nota), prezintă şi alte schimbări fonetice afară de aceea a lui *á* în *ă*, ceeace ne face să credem că şi această schimbare trebue explicată la fel cu celelalte, aşadar ca o schimbare sporadică, petrecută într'o regiune oarecare a macedoromînei, iar formele *sărĭ, spăriĭ* (*Dacor.* IX, pag. 84, nota) trebuesc explicate analogic sau pe calea schimbărilor fonetice deja cunoscute în istoria limbii romîne.

G. Ivănescu.